De Gemeenschap

samenstelling Theo Bijvoet, S.A.J. van Faassen, Daniël de Lange, Kees Nieuwenhuijzen en Harry Scholten

bron
Theo Bijvoet, S.A.J. van Faassen, Daniel de Lange, Kees Nieuwenhuijzen en Harry Scholten, *De Gemeenschap* (Schrijversprentenboek 24). Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1986.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bijv001geme01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. LITERATUUR MUSEUM

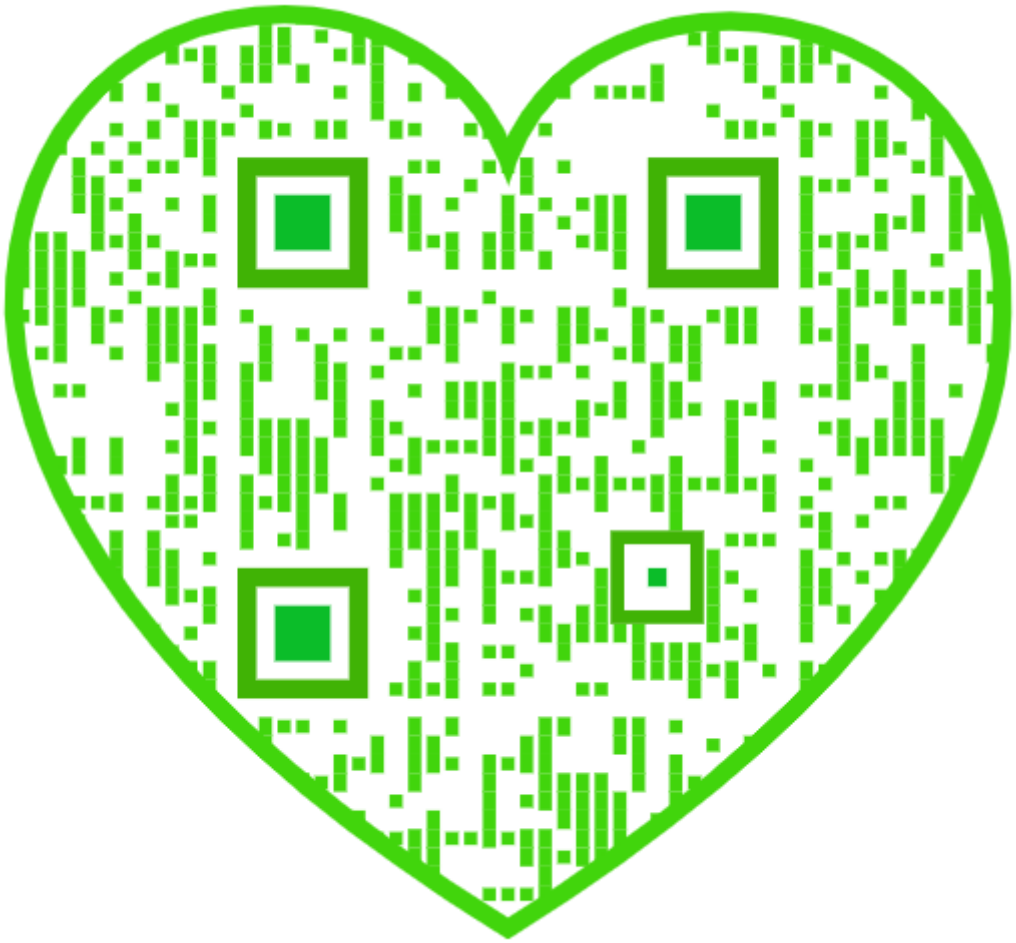

Inleiding

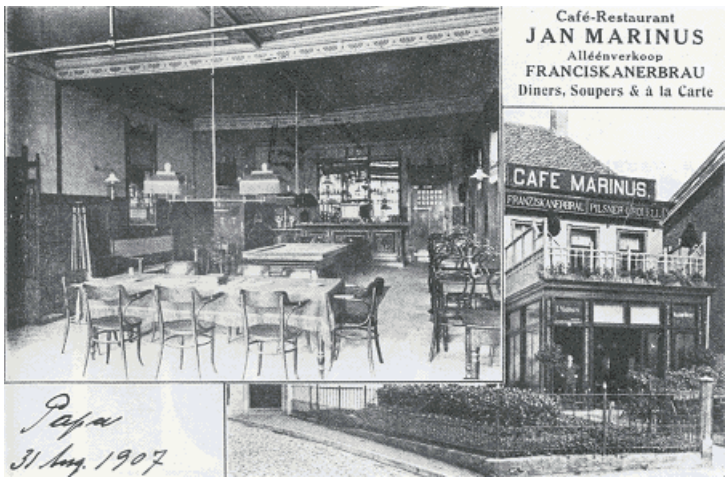

Café-Restaurant Jan Marinus te Tilburg, 1907 (*Gemeentelijke Archiefdienst, Tilburg*).

'Café Marinus te Tilburg bezat een rustig vergaderzaaltje boven aan een afgelegen straat, waarnaar ik zoeken moest, toen op dinsdag na Pasen van 1924 de katholieke jongeren er hun eerste onderlinge kennismaking zouden vieren.' Aldus Anton van Duinkerken in de openingszin van het achttiende hoofdstuk uit zijn *Brabantse herinneringen* (Utrecht 1964). Het vervolg van het hoofdstuk laat echter uitkomen, dat deze samenkomst niet bepaald het karakter had van een rustige viering. De priester-student Van Duinkerken beleeft dit samentreffen van katholieke schrijvers uit Limburg, Brabant, Nijmegen en Utrecht met een over de seminariemuur springende verbazing en ontvankelijkheid. Een man met vlinderende lavallièredas 'maakte zich bekend als Antoon Coolen. Dit deed hij echter niet met name. Hij stak zijn hand naar mij uit en zei enkel "Brabant". Ik antwoordde met dezelfde groet.' Gretig drinkt Van Duinkerken de woorden in van een Utrechts dichter: 'Engelman sprak sober, zonder gebaren, met een beschaafde stem, een beetje slepend, naar het bijna zangerige toe. Zijn toon was niet opdringerig, doch kalm en zeker. Het was de stemtoon van een peinzer, niet van een vechter. Zelden tevoren hoorde ik zo onbevangen spreken over kunst.' Even later volgt de ontmoeting met de gebroeders Kuitenbrouwer, Henk en Louis (Albert Kuyle), ook Utrechtenaren.

H.W.E. Moller, ca. 1924.

PROSPECTUS

BIJ GENOEGZAME INTEEKENING ZAL OP 1 JANUARI 1925 TE UTRECHT BEGINNEN TE VERSCHIJNEN:

DE GEMEENSCHAP

MAANDSCHRIFT VOOR KATHOLIEKE RECONSTRUCTIE

ONDER REDACTIE VAN:

JAN ENGELMAN, HENDRIK KUITENBROUWER EN WILLEM MAAS.

DE GEMEENSCHAP beoogt bijeen te brengen de publicaties van hen, die in hun geestelijken arbeid de verbreiding der Waarheid en het herstel der christelijke samenleving nastreven. Het tijdschrift neemt daardoor stelling tegen de uitingen van den geest, die zich niet voegen in het onverbreekbaar verband tusschen tijdelijk en eeuwig leven.

Aan DE GEMEENSCHAP hebben reeds medewerking toegezegd:

MAX JACOB, St. Benoît s. Laire;
JACQUES MARITAIN, Parijs;
HERMON OULD, Londen;
KAREL VAN DEN OEVER, Antwerpen;
WIES MOENS, St. Gilles bij Dendermonde;
KAREL MENGELBERG, Berlijn;
Prof. Dr. F. ROELS, Utrecht;
Pater C. A. TERBURG O. P., Nijmegen;
Ir. L. J. FEBER, Den Haag;
WILLEM NIEUWENHUIS, Amsterdam;
PIETER VAN DER MEER DE WALCHEREN, Amsterdam;
BERNARD VERHOEVEN, Arnhem;
GERARD KNUVELDER, Eindhoven;
GERARD BRUNING, Nijmegen;
HENRI BRUNING, Nijmegen;
A. J. N. BOOSTEN, Maastricht;
HENRI JONAS, Maastricht;
JOEP NICOLAS, Roermond;
JAN BRUNA, Utrecht;
GERARD PANHUYSEN, Utrecht;
ALBERT KUIJLE, Utrecht;
C. VOS, Utrecht;

terwijl met verscheidene gelijkwillende auteurs nog besprekingen worden gevoerd over geregelde medewerking en anderen reeds voor de eerste nummers bijdragen toezegden.

DE GEMEENSCHAP zoekt, zooals uit bovenstaande opgave blijkt, hare medewerkers in die kringen van binnen- en buitenland, waar de overtuiging zich openbaart, dat het herstel der samenleving als eerste voorwaarde vraagt, de vrijmaking der zielen uit den twijfel aan de door God in de schepping gewilde orde; waar wordt verlangd naar de erkenning van de hiërarchie der waarden, de vervulling van de taak van den Staat en de maatschappelijke verhouding tusschen de individuën, volgens de onveranderlijke

Voorzijde van het prospectus van De Gemeenschap, oktober 1924.

Het bleef intussen voor de Brabantse seminarist niet onopgemerkt dat het er in een ambiance van consumptie aanvoerende obers en ook aan tafel fel aan toe ging. De Nijmegenaar Gerard Bruning ‘gesticuleerde met zijn vork, vinnig en snel [...] als dreigde hij mij ermee in het gezicht te zullen prikken.’ ‘Tussen enkele Utrechtenaren met Henk Kuitenbrouwer als zegsman, en doctor Moller [hoofdredacteur van het Brabantse blad Roeping] ontstond een twistgesprek over het recht van de hoofdredacteur om regels te schrappen in binnengekomen kopij. Moller bleek dit gedaan te hebben in een vers van Kuyle, die zo'n behandeling in het vervolg niet meer verdragen zou.’ Moller was enige tijd tevoren ontslagen als rector van de R.K. Leergangen te Tilburg, iets, wat volgens Van Duinkerken de toen jonge krachten binnen de katholieke bevolkingsgroep diep teleurgesteld en verbitterd had. ‘De jeugd heeft van dit schandaal geleerd, dat zij de zieke plekken in de samenleving niet ontzien moest,’ schrijft hij in de inleiding op J.A. Bornewassers *Vijftig jaar Katholieke Leergangen, 1912-1962* (Tilburg 1962, p. xxiv). Hij vervolgt dan: ‘Over de verhouding tussen Moller en de katholieke jongeren trokken de voorstellingen scheef [...]. De schrijversgroep, die men in de jaren twintig zag opkomen, kan als geheel genomen worden onderscheiden in drie afdelingen, tussen dewelke in het begin geen

onderling contact bestond. Er was een vage zuidelijke groep, bestaande uit enkele Limburgers en Brabanders, die elkaar nog helemaal niet kenden, naast een Nijmeegse groep [...], en een Utrechtse groep met weinig meer innerlijke binding dan de kennismaking op een middelbare school had nagelaten. Moller slaagde er niet in, hen tot duurzame eensgezindheid tezamen te brengen. Het verschijnen van "De Valbijl" in 1924 en van "De Gemeenschap" in 1925 betekende, dat opnieuw de pioniersarbeid van Moller ontwikkelingskansen had opengesteld, die hijzelf niet volledig beheerste.'

Van Duinkerken merkt op de Tilburgse vergadering die hij in zijn *Brabantse herinneringen* beschrijft al: 'Op deze vergadering kon een belangloze toeschouwer reeds besluiten, dat eerlang de utrechtse groep zich van Roeping zou losmaken. Ze verschilde naar geestesgesteldheid te sterk van de Brabantse priesters en leraren met hun blijmoedig cultuuroptimisme en hun onderdanig kerkgeloof.' Van Duinkerken had een vooruitziende blik. Al in juni 1924 stuurt de redactie van De Gemeenschap, bestaande uit Jan Engelman, Henk Kuitenbrouwer en Willem Maas, via haar redactiesecretaris een brief aan potentiële medewerkers. Eind september wordt vervolgens een prospectus voor het tijdschrift verspreid. Albert Kuyle is de drijvende kracht achter het tijdschrift. Op 20 november 1924 schrijft Jan Engelman aan Anton van Duinkerken: 'Ja, ja: hij is een goed zakenman, die dichterling. Anders kwam "De Gemeenschap" er nooit. En 't is volstrekt niet iets minderwaardigs, zooals hij het doet, want hij heeft 'n doel voor oogen, waar veel krachten aan dienstig mogen gemaakt worden.' 1 januari 1925 verschijnt te Utrecht de eerste aflevering van De Gemeenschap, weliswaar gepresenteerd als een 'Maandschrift voor Katholieke Reconstructie', maar ook als een periodiek dat specifiek artistieke eisen ernstiger wenst te nemen dan in andere rooms-literaire middens gebruikelijk was. Al vrij gauw laat de redactie in plechtige termen weten, dat men in Roeping een gemis aan 'esthetisch discrimen' constateert. En, iets minder plechtig, voegt redactiesecretaris Kuyle daaraan toe, dat oprichter en redacteur Moller op het 'poëtisch lichaam' een sectie verricht 'die inplaats van het mes, met de roestige tuinhark' geschiedde. Op 27 september 1924 schrijft Jan Engelman aan Anton van Duinkerken: '"De Gemeenschap" *is noodig*. Je moet je eens goed indenken, hoe we ons de zaken voorstellen. Wat "Roeping" doet en denkelik doen zal, tast te weinig de hegemonie aan van de liberale halfheid, die in het *Noorden* zetelt, hoezeer we de richtlijn van dit tijdschrift toejuichen en een verademing vinden. Er wordt in "Roeping" nog te veel *verzuimd*. Dat willen wij een weinig goed-maken, als het kan! Er moet van-dag-tot-dag gestroopt worden langs de liberale dwaasheden.'

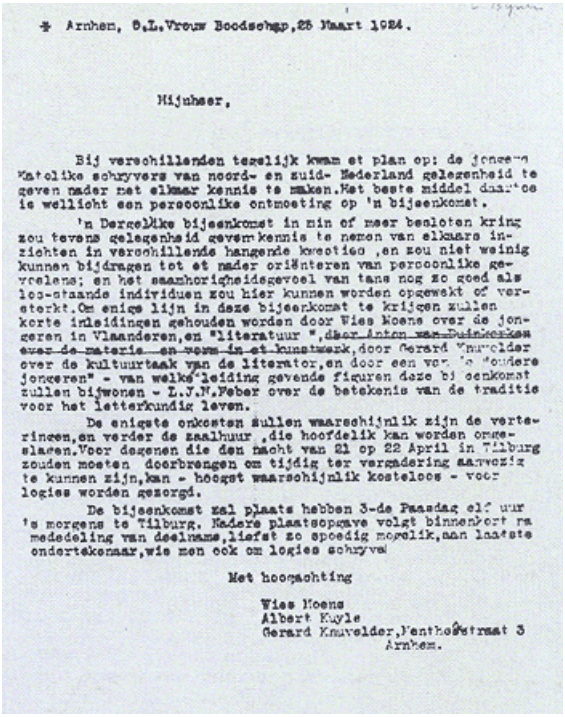

Arnhem, O.L.Vrouw Boodschap,25 Maart 1924.

Mijnheer,

Bij verschillenden terzelijk kwam et plan op: de jongere Katolike schrijvers van noord- en zuid- Nederland gelegenheid te geven nader met elkaar kennis te maken.Het beste middel daartoe is wellicht een persoonlike ontmoeting op 'n bijeenkomst.

'n Dergelike bijeenkomst in nin of meer besloten kring zou tevens gelegenheid geven kennis te nemen van elkaars inzichten in verschillende hangende kwesties ,en zou niet weinig kunnen bijdragen tot et nader oriënteren van persoonlike gevoelens; en het saamhorigheidsgevoel van tans nog zo goed als los-staande individuen zou hier kunnen worden opgewekt of versterkt.Om enige lijn in deze bijeenkomst te krijgen zullen korte inleidingen gehouden worden door Wies Moens over de jongeren in Vlaanderen,en "literatuur ",door Anton van Duinkerken over de materie en vorm in et kunstwerk,door Gerard Knuvelder over de kultuurtaak van de literator,en door een ver 'e oudere jongeren" - van welke leiding gevende figuren deze bijeenkomst zullen bijwonen - L.J.F.Feber over de betekenis van de traditie voor het letterkundig leven.

De enigste onkosten zullen waarschijnlik zijn de verteringen,en verder de zaalhuur ,die hoofdelik kan worden omgeslagen.Voor degenen die den nacht van 21 op 22 April in Tilburg zouden moeten doorbrengen om tijdig ter vergadering aanwezig te kunnen zijn,kan - hoogst waarschijnlik kosteloos - voor logies worden gezorgd.

De bijeenkomst zal plaats hebben 3-de Paasdag elf uur 's morgens te Tilburg. Nadere plaatsopgave volgt binnenkort na mededeling van deelname,liefst zo spoedig mogelik,aan laatste ondertekenaar,wie men ook om logies schrijve

Met hoogachting

Wies Moens
Albert Kuyle
Gerard Knuvelder,Ventheastraat 3
Arnhem.

Convocatie voor een bijeenkomst van jonge katholieke schrijvers door Wies Moens, Albert Kuyle en Gerard Knuvelder, 25 maart 1924.

Er was overigens anno 1924 méér tussen hemel en aarde dan een Tilburgse cafédiscussie wat de tijden deed rijpen voor oprichting van een tijdschrift als De Gemeenschap. De ‘Utrechtse groep’ had in het eigen levensbeschouwelijk milieu al heel wat impulsen ontvangen om de eigen aard en functie van de kunst sterker te gaan benadrukken. Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog waren er de kritieken van de oudere Maria Viola in het Algemeen Handelsblad en van Pieter van der Meer de Walcheren in het weekblad De Nieuwe Eeuw, waarin een ruimere artistieke blik en vormbesef aan roomse braafheid ontsteeg. Er was, begin twintiger jaren, de kunstbeschouwing van generatiegenoot Gerard Bruning, die op meeslepende wijze het persoonlijk kunstenaarschap liet prevaleren boven collectieve stichtelijkheid. De Utrechtse jongeren konden zich beroepen - en deden dat ook - op de schoonheidsvisie van de Franse filosoof Jacques Maritain (*Art et scolastique*, 1920), waarin geloof en artistieke vrijheid met elkaar werden verzoend. Inspiratie te over, kortom, om urbi et orbi te laten weten dat De Gemeenschap gelijkelijk katholiek en literair wenste te zijn.

Een gelovige inzet om het aanschijn der aarde te vernieuwen met vuur van artistieke begeestering: voor minder heeft De Gemeenschap het in zijn gehele, bijna zeventienjarige geschiedenis nimmer gedaan. Dit grenzeloos streven werd in 1925 ondernomen met de steun van 87 intekenaren. Op vleugelen van eensgezinde geestdrift maakt het blad al gauw na zijn bescheiden start een dynamische ontwikkeling door. Engelman en Kuyle fungeren daarbij als gangmakers. De poëtische en kritische kwaliteit van eerstgenoemde, het prozatalent en de wervende kracht van de laatste en niet in de laatste plaats de breed-artistieke gerichtheid van beiden maken De Gemeenschap al in zijn beginfase tot een markant verschijnsel in de contemporaine Nederlandse letterkunde. Een tijdschrift dat zijn eigen gezicht ontleent aan het ‘primordiaat’ der katholieke levensbeschouwing, maar ook aan duidelijke distantie

van roomse kunstbevoogding en aan een openheid die andersdenkenden - als H. Marsman - tot betrokkenheid en medewerking brengt. Die openheid houdt ook ruime aandacht voor andere kunsten in: muziek, toneel, film, beeldende kunst en architectuur. Informatie en getuigenis over dit alles krijgt daarbij niet slechts gestalte in een maandelijks verschijnend periodiek, maar ook in een gelijknamig en vrijwel gelijktijdig gestart uitgeversfonds, hoewel de uitgeverij door Kuyle's toenemende bemoeienissen pas eind 1927 een grotere vlucht zal nemen. Van beide - blad en uitgeverij - ontstaat binnen en buiten de eigen zuil een beeld van inhoudelijke veelzijdigheid en kwaliteit, van geavanceerd vakmanschap tot in de uiterlijke verzorging toe, via een typografie van vooral Charles Nypels en medewerking van beeldende kunstenaars als Jozef Cantré, Henri Jonas, Joep Nicolas, Henk Wiegersma,

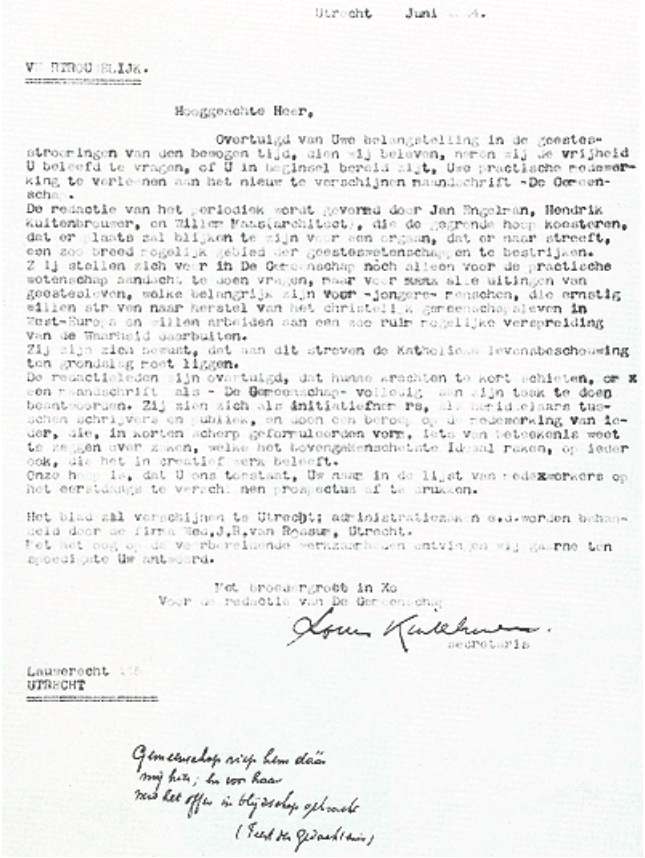

Utrecht Juni [illegible].

VERTROUWELIJK.

Hooggeachte Heer,

Overtuigd van Uw belangstelling in de geestesstroomingen van den bewogen tijd, dien wij beleven, neem wij de vrijheid U beleefd te vragen, of U in beginsel bereid zijt, Uw practische medewerking te verleenen aan het nieuw te verschijnen maandschrift -De Gemeenschap-.
De redactie van het periodiek wordt gevormd door Jan Engelman, Hendrik Kuitenbrouwer, en Willem Kromhout, die de gegronde hoop koesteren, dat er plaats zal blijken te zijn voor een orgaan, dat er naar streeft, een zoo breed mogelijk gebied der geesteswetenschappen te bestrijken.
Z ij stellen zich voor in De Gemeenschap noch alleen voor de practische wetenschap aandacht te doen vragen, maar voor alle uitingen van geestesleven, welke belangrijk zijn voor jongere menschen, die ernstig willen str ven naar herstel van het christelijk gemeenschapsleven in West-Europa en willen arbeiden aan een zoo ruim mogelijke verspreiding van de Waarheid daarbuiten.
Zij zijn zich bewust, dat aan dit streven de Katholieke levensbeschouwing ten grondslag moet liggen.
De redactieleden zijn overtuigd, dat hunne krachten te kort schieten, om x een maandschrift als - De Gemeenschap- volledig aan zijn taak te doen beantwoorden. Zij zien zich als initiatiefnemers, als bemiddelaars tusschen schrijvers en publiek, en doen een beroep op de medewerking van ieder, die, in korten scherp geformuleerden vorm, iets van beteekenis weet te zeggen over zaken, welke het bovengeschetste Ideaal raken, of ieder ook, die het in creatief vorm beleeft.
Onze hoop is, dat U ons toestaat, Uw naam in de lijst van redacteuren op het eerstdaags te verschijnen prospectus af te drukken.

Het blad zal verschijnen te Utrecht; administratieve en.d.worden behandeld door de firma Wed.J.B.van Rossum, Utrecht.
Het het oog op de voorbereidende werkzaamheden ontvingen wij gaarne ten spoedigste Uw antwoord.

Met broedergroet in Xo
Voor de redactie van De Gemeenschap:
Louis Kuitenbrouwer.
secretaris

Laurierecht [illegible]
UTRECHT

Gemeenschap zij hem daar
mij hier; in wie haar
met het offer in blijdschap gebracht
(Paul de Gaudstraat)

Circulaire die Louis Kuitenbrouwer namens de redactie van De Gemeenschap aan potentiële medewerkers stuurde, juni 1924.

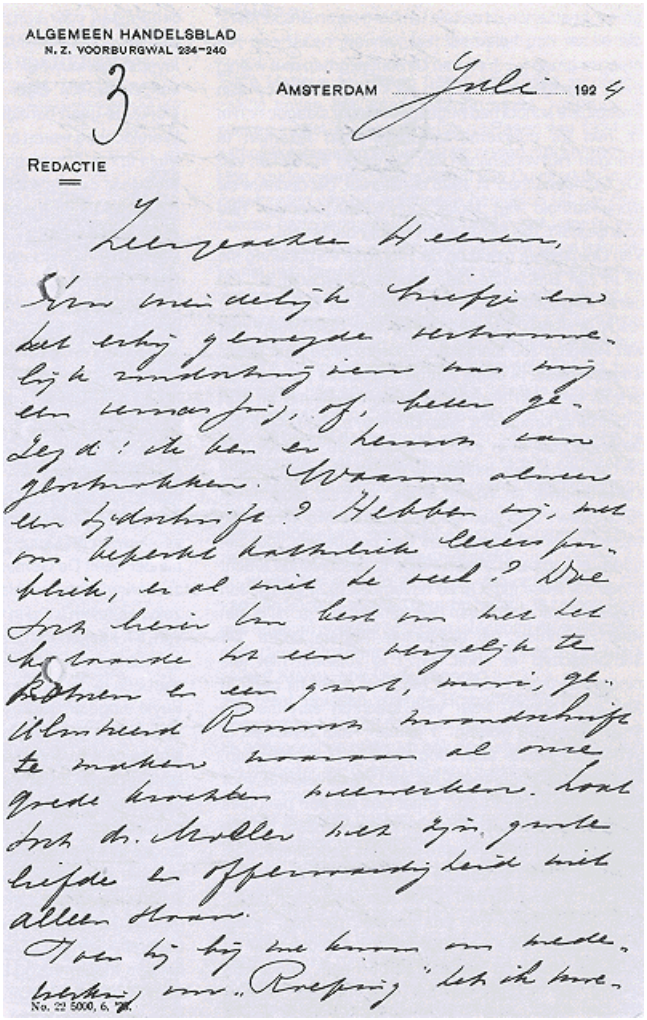

ALGEMEEN HANDELSBLAD
N. Z. VOORBURGWAL 234–240

3

AMSTERDAM Juli 192 4

REDACTIE

Hoogachtend Heeren,

Uw vriendelijk briefje en het erbij gevoegde stukmerk, bij de uitnodiging iets van mij te vernemen, of, beter gezegd, te zeggen: ik ben er bevreesd voor geworden. Waarom alweer een lijdensbrief? Hebben wij, met ons beperkt katholiek leven, niet reeds te veel? Ook hierin ben ik het met de Franse bisschoppen eens, meen ik, te zijn. Uitnodigend Romeins broederschap te maken tusschen al onze goede krachten bewerken. Laat ook de Moeder met haar groote liefde en opofferingsgezindheid met allen doen.

Dan zij bij me komen en vrede, liefde, een „Roepingbrief" ook ik hoop.

No. 22 5000. 6. 24.

Reactie van Maria Viola op de circulaire van Louis Kuitenbrouwer, juni 1924 (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Charles Eyck en Otto van Rees. Al dit moois leidt natuurlijk niet binnen de kortste keren tot weerklank van indrukwekkende proporties. Wat het tijdschrift betreft herhaalt de redactie bijna met maandelijkse regelmaat de aansporing aan de lezers om ‘de bende van Gideon’ te verdubbelen. Maar in het eerste lustrumnummer van De Gemeenschap (december 1929) bedient redactiesecretaris Albert Kuyle zich toch van een wervend proza waar duidelijk muziek in zit: ‘Als U de nieuwe jaargang weer begint te ontvangen, denk dan bij tijd en wijle eens aan de moeite die het kost ons blad waardevol te houden van inhoud, veranderlijk als het weer, glimlachend als een lentemorgen, sarcastisch als een ijsvogel, scherp als een gillette, eerlijk als het kerkportaal en onbevangen als een straatjongen [...] En laat het kleine feestje dat wij thans op de Oude Gracht gaan vieren, overwaaien naar waar gij allen zijt, en wees dan blij met ons, omdat het kaperschip in vijf jaar tijds niet lek sloeg, en gonzend van vlijt te wachten ligt op ruimer zee’. Begin jaren dertig blijkt gonzende vlijt beloond met een bereik dat ten aanzien van de startpositie van 87 intekenaren een spectaculaire verruimig inhoudt: een bestand van rond de 1500 abonnees.

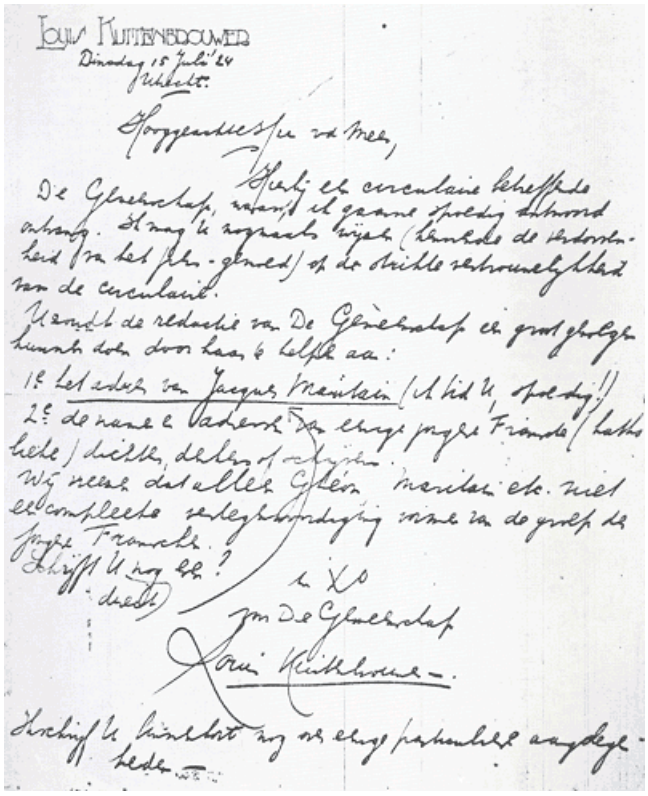

Brief van Louis Kuitenbrouwer aan Pieter van der Meer de Walcheren, 15 juli 1924 (*AMVC, Antwerpen*).

Het is met De Gemeenschap in de jaren dertig anders gegaan dan de dartele pen van Kuyle in 1929 vermoedde. Dit boek presenteert de bewogen geschiedenis van het blad in beeld en woord van jaar tot jaar. Deze introducerende karakteristiek van het tijdschrift beperkt zich daarom tot een beknopt signalement van de ontwikkelingen die het gezicht van De Gemeenschap in latere jaren bepaalden. Bij de aanvang van het nieuwe decennium bereikt het gemeenschappelijk getuigenis over geloof en kunst nog een climax. Het tijdschrift (sinds 1929 versterkt met Anton van Duinkerken, die

snel tot de centrale figuur zal uitgroeien) keert zich fel tegen cultuurloze roomse macht, in concreto tegen de compromissenpolitiek van de R.K. Staatspartij en haar parlementair leider mgr. Nolens. Maar het publicitair rumoer rond deze affaire zal voor de toekomst minder belangrijk blijken dan enkele formele mededelingen over een redactiewijziging tegen het einde van jaargang 1930: het opschuiven van secretaris Albert Kuyle naar een volwaardig redacteurschap en het vertrek van Jan Engelman. Deze wisseling van de wacht weerspiegelt een verwijdering tussen beide protagonisten, welke voor De Gemeenschap grote gevolgen krijgt.

In de *Verantwoording* van januari 1930 formuleert de redactie: het is ons 'niet mogelijk in te zien, dat de katholiek, die kunstenaar is, daardoor uitsluitend geroepen zou zijn tot de propaganda van zijn godsdienstige of wijsgerige gedachten'. In die van januari 1931 uit men 'het ernstige voornemen om een zoo groot mogelijke aandacht te besteden aan die religieuze en sociale zaken, welke een noodzakelijke ondergrond moeten

vormen van het goede hedendaagsche kunstwerk.’ Deze accentverschuiving symboliseert de gescheiden wegen die Engelman en Kuyle gaan. Engelman is in de laatste cantilene van *Sine nomine* (1930) en in *Tuin van eros* (1932) op weg naar zijn ‘muze in het morgenlicht’ Ambrosia als inspiratrice van zowel erotische vervoering als van poëzie en hemels verlangen. Kuyle in de novelle *Werkverschaffing* (1931) naar fel engagement met de crisisnoden van het werklozengezin van vrouw Veenendaal. De twee vrouwen representeren de controverse tussen hun scheppers: Engelmans pleidooi voor artistieke vrijheid versus Kuyle's binding van kunst en literatuur aan wat hij gaat noemen ‘katholiekvolksche waarden’.

Portret van Charles Nypels door Henri Jonas, 1927 (*Charles Nypels-stichting, Maastricht*).

De Gemeenschap wordt strijdtoneel voor deze verschillende visies. Kuyle verwijt Engelman dat hij zich aan geloof en maatschappij weinig, aan esthetiek en erotiek alles gelegen laat liggen. Van Duinkerken poogt aanvankelijk sussend op te treden. Met erkenning van Kuyle's religieus-sociale betrokkenheid wenst hij ook Engelmans opvatting te delen dat ‘het geloof ruimer is dan de parochie en de hemel hooger dan de kerktoren’. Na enige tijd lukt het Van Duinkerken niet meer deze middenpositie in te nemen. Per januari 1934 vraagt en haalt hij Engelman terug bij De Gemeenschap. Tegelijkertijd verdwijnen Albert Kuyle en zijn broer Henk Kuitenbrouwer tegen hun zin uit de redactie en richten De Nieuwe Gemeenschap (1934-1936) op.

Pieter van der Meer de Walcheren, ca. 1930. ‘Het is deze stimulerende kracht die, jaren achtereen, door middel van “De Nieuwe Eeuw”, de jongeren bezield heeft. De beide Brunings, Jan Engelman, Albert Kuyle, Albert Helman, Gerard Wijdeveld, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken - de hele generatie schrijvers die rond 1920 te voorschijn treedt - is op de een of andere wijze schatplichtig aan deze stuwer wiens plaats onvervangbaar bleek.’ (Gerard Knuvelder, *Pieter van der Meer de Walcheren*, p.35).

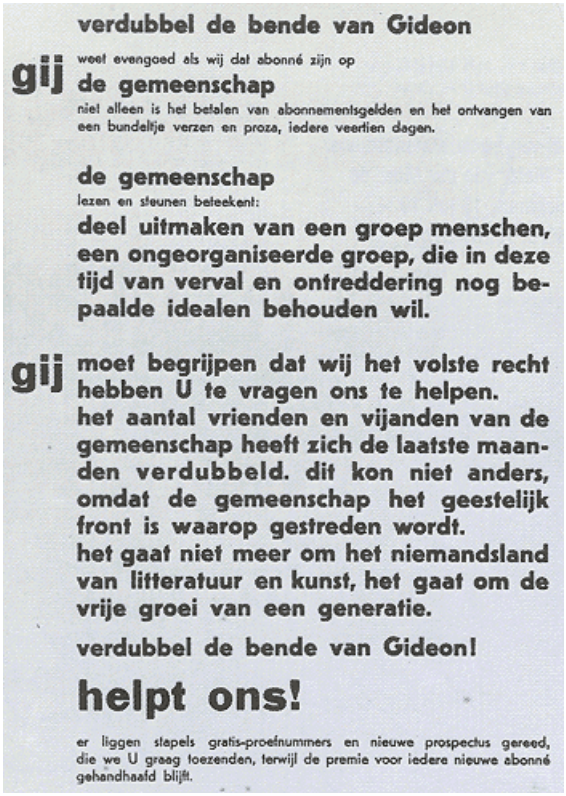
verdubbel de bende van Gideon
gij
weet evengoed als wij dat abonné zijn op
de gemeenschap
niet alleen is het betalen van abonnementsgelden en het ontvangen van een bundeltje verzen en proza, iedere veertien dagen.
de gemeenschap
lezen en steunen beteekent:
deel uitmaken van een groep menschen, een ongeorganiseerde groep, die in deze tijd van verval en ontreddering nog bepaalde idealen behouden wil.
gij
moet begrijpen dat wij het volste recht hebben U te vragen ons te helpen.
het aantal vrienden en vijanden van de gemeenschap heeft zich de laatste maanden verdubbeld. dit kon niet anders, omdat de gemeenschap het geestelijk front is waarop gestreden wordt.
het gaat niet meer om het niemandsland van litteratuur en kunst, het gaat om de vrije groei van een generatie.
verdubbel de bende van Gideon!
helpt ons!
er liggen stapels gratis-proefnummers en nieuwe prospectus gereed, die we U graag toezenden, terwijl de premie voor iedere nieuwe abonné gehandhaafd blijft.

Advertentie op de omslag van de mei-aflevering van 1930.

De discussies over de verhouding tussen geloof en kunst, welke in een Tilburgs café anno 1924 tot een profilering van ‘de Utrechtse groep’ in De Gemeenschap leidden,

krijgt in de twee bladen vanaf 1934 een totaal verschillende uitwerking. Albert Kuyle gaat in De Nieuwe Gemeenschap zijn norm van ‘katholiek-volksche waarden’ concretiseren in allerlei standpunten over staat- en maatschappij-inrichting, rassenonderscheid, positie van de vrouw, huwelijk en sexualiteit, die expliciet tot aansluiting voeren bij de ‘rechtsche revolutie’ van het Zwart Front-fascisme. Anton van Duinkerken en Jan Engelman, nu in gezelschap van o.m. Antoon Coolen en Louis de Bourbon, laten in De Gemeenschap vanaf 1934 tot het einde (september 1941) een ruimhartiger beleving van de geloofsinspiratie zien. In verbondenheid met emigrantenschrijvers als Joseph Roth en met Franse geestverwanten als Maritain, Bernanos en Mauriac, nemen zij onomwonden stelling tegen gelijkschakelingstendenties naar nieuw Duits model en (in merkwaardig contrast overigens met een aantal medewerkers) tegen bepaalde sympathieën of lankmoedigheid voor fascisme en nazisme. Tevens benadrukken zij ‘in de nood der tijden’ de eigen waarde van de kunst. ‘Het heeft zeker zin, *juist nu*, een cultureel tijdschrift te redigeren en te lezen’, aldus Van Duinkerken namens de redactie in het septembernummer van 1939. En zoals in vroeger jaren een katholieke profile-

ring van het blad tegenover periodieken als De Vrije Bladen en De Stem samenging met medewerking van schrijvers uit die kringen, zo demonstreert De Gemeenschap ook in zijn laatste fase weer een openheid naar andere literaire milieus. Maart 1940 publiceert Jan Engelman een ‘defense of poetry’ aan het adres van de zijns inziens defaitistische jongeren rond de tijdschriften Werk en Criterium. Namen noemend van Van Ostaijen, Marsman, Slauerhoff, Gerard Bruning en Ter Braak, typeert hij zijn literaire leeftijdgenoten als een generatie die met ‘een eigen cultuurwil’ een ‘drang naar Elders’ levend hield. Hoewel de redactie nog kopij aan het verzamelen was voor het oktober- en novembernummer van 1941 was de septemberaflevering de laatste. De verschijning van het tijdschrift werd door de Duitsers verder verboden, naar men aanneemt.

Gerard Knuvelder, ca. 1921.

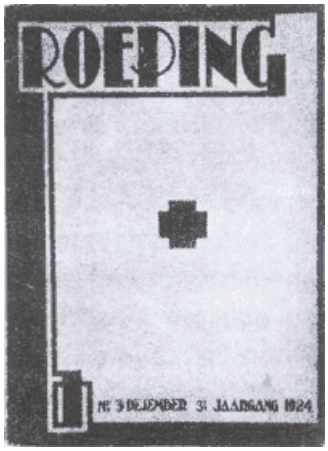

Aflevering van het tijdschrift Roeping, december 1924.

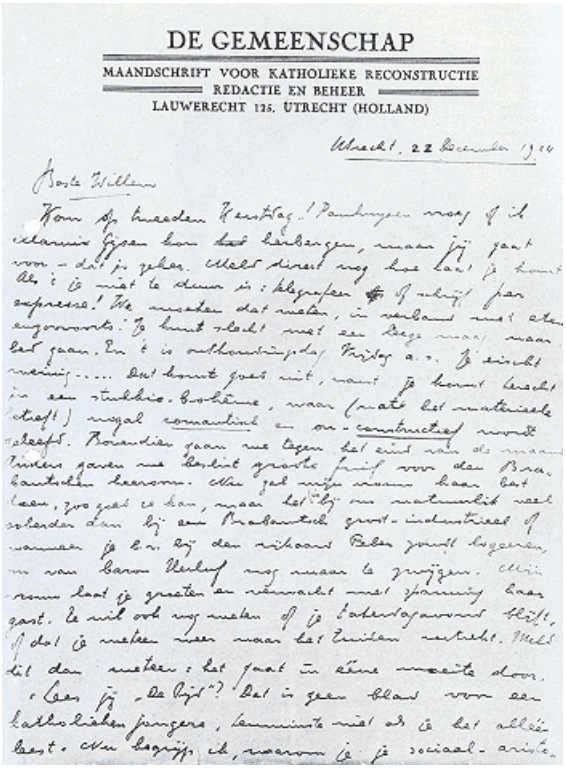

DE GEMEENSCHAP

MAANDSCHRIFT VOOR KATHOLIEKE RECONSTRUCTIE

REDACTIE EN BEHEER

LAUWERECHT 126, UTRECHT (HOLLAND)

Utrecht, 22 December 1924

Brief van Jan Engelman aan Anton van Duinkerken, 22 december 1924.

Jan Engelman (1900-1972)

Portret van Jan Engelman door Henri Jonas, 1928.

Als Anton van Duinkerken de in de winter van 1932 verschenen vierde, herziene druk van Dirk Costers bloemlezing uit de Nederlandse poëzie van die tijd, *Nieuwe geluiden*, bespreekt, schrijft hij, aanknopend bij een opmerking van Coster over Martinus Nijhoff: 'Wat Nijhoff's wekroep tot "hernieuwd werkmanschap" is geweest voor de Nederlandsche dichtkunst in het algemeen, dat beteekende Engelman's voorbeeld voor ons, katholieken.' Die betekenis kon Engelman in 1924, als de voorbereidingen voor de verschijning van De Gemeenschap worden getroffen, nog niet hebben. Sinds 1916 was hij verbonden aan het Utrechtse dagblad Het Centrum (waaraan later ook de gebroeders Kuitenbrouwer verbonden waren), eerst als corrector, later als muziekrecensent. Pas in 1926 zal hij Pieter van der Meer de Walcheren, die in 1924 ontslag uit die functie had genomen, als kunstredacteur van De Nieuwe Eeuw opvolgen - hij zou tot 1941 aan dit periodiek verbonden blijven - en zich ontwikkelen tot een gezaghebbend kunstcriticus, niet alleen in eigen kring, maar ook en vooral daarbuiten.

Pieter van der Meer de Walcheren is het ook die hij op 13 mei 1922 benadert om zijn eerste volwassen gedichten in De Nieuwe Eeuw gepubliceerd te krijgen (vgl. *Vriendenboek voor Pieter van der Meer de Walcheren*, p. 32). Spoedig daarop verschijnen enkele gedichten in Opgang en Roeping, maar werkelijk indruk maakt hij pas met zijn verzen in De Gemeenschap zelf, bijvoorbeeld met het in de mei-aflevering van 1925 gepubliceerde gedicht *Geboorte*, dat H. Marsman ertoe brengt Engelman zijn verzen te laten bundelen in *Het roosvenster* (1927). Uit zijn verzen blijkt dan al dat de pathetische godslyriek in Roeping hem al spoedig wezensvreemd is. In het begin van de 30er jaren formuleert hij zijn opvattingen aldus: 'Als dichter beschouw ik in de eerste plaats, misschien moet ik zeggen: alleen hém, die ritmisch, muzikaal bezeten is van een grote bewondering, een centrale verering, een alle andere levensbewegingen beheersende, overeenstemmende liefde voor een

hoogste goed, liefde, die hij door alle aardse ervaringen heen trouw blijft.' Volgens Engelman kan - en hij benadrukt dat in zijn in de oktober-novemberaflevering van 1927 van De Gemeenschap verschenen bespreking van Anton van Duinkerkens *Onder Gods ogen* (1927) - de gedachte, de bedoeling een gedicht niet redden. De werking van een gedicht moet vooral uit een bezield taalgebruik komen.

Zijn eigen poëzie is dan ook opmerkelijker door de vorm dan door de inhoud, waardoor hij in het orthodox-roomse kamp altijd een buitenbeentje is gebleven. Misschien dat daardoor een zekere fascinatie voor hem en zijn werk bij sommige geloofsgenoten ontstond.

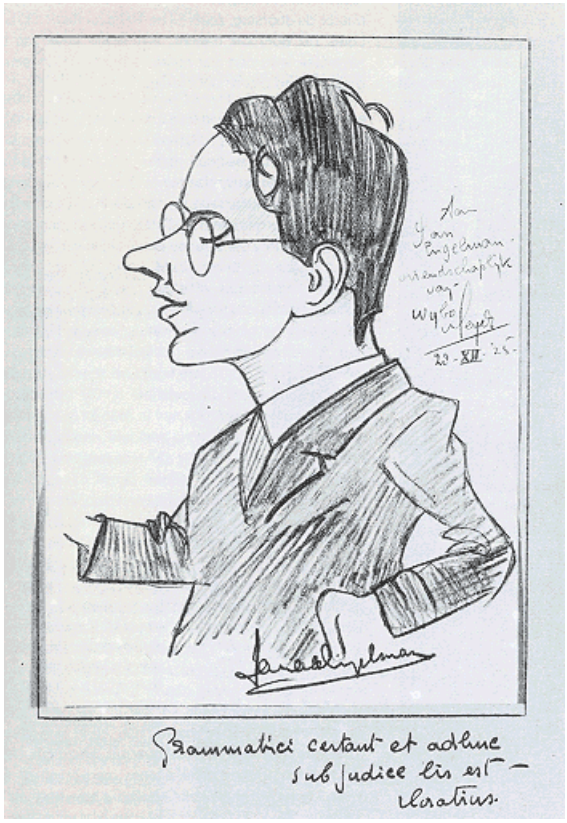

Caricatuur van Jan Engelman door Wybo Meyer, 1925.

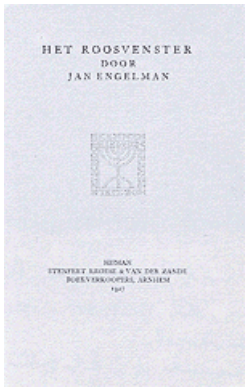

Omslag van Jan Engelmans debuutbundel *Het roosvenster*, die in januari 1927 bij Hijman, Stenfert Kroese en Van der Zande te Arnhem verschijnt.

Jan Engelman. ‘Hij beschouwde de zorg van de kunstenaar voor de gaafheid van zijn werk als een ambachtelijke taakvervulling, die haar eigen zedelijke goedheid in zichzelf heeft en zich hiermee voor het geweten voldoende rechtvaardigen kan.’ (Anton van Duinkerken, *Brabantse herinneringen*, p. 247).

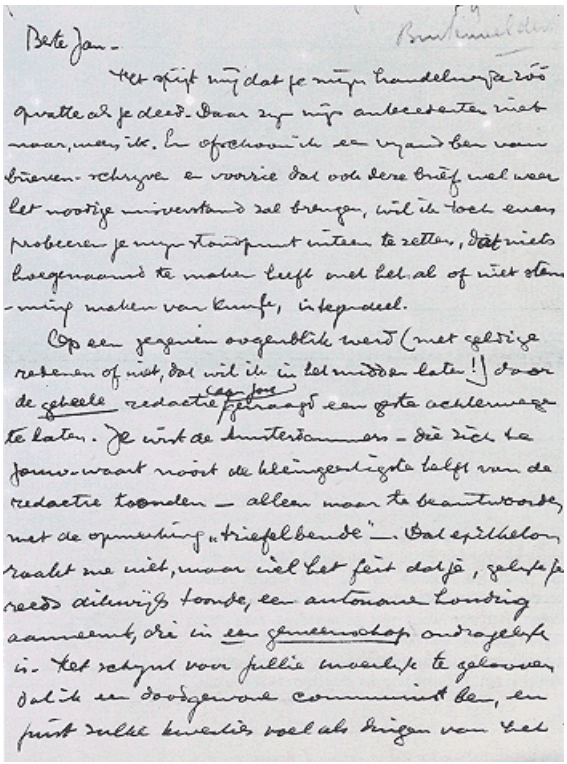

Beste Jan -

Het spijt mij dat je mijn handelswijze zoo
gratie als je deed. Daar zijn mijn antecedenten niet
naar, meen ik. In afwachting van wijzend bericht van
binnenkomst e voorzie dat ook deze brief wel weer
het noodige misverstand zal brengen, wil ik toch even
proberen je mijn standpunt uiteen te zetten, dat niets
hoegenaamd te maken heeft met het al of niet stem-
ming maken van kunst, integendeel.

Op een gegeven ogenblik werd (met gelijke
redenen of niet, dat wil ik in het midden laten!) door
de gehele redactie (op jouw) verlaagd een gate achterwege
te laten. Je wist de buitenstaanders - die zich te
jouwen waart nooit de kleingeestigste helpt van de
redactie toonden — alleen maar te beantwoorden
met de opmerking „triefel bende". Dat spelletje
raakt me niet, maar wel het feit dat jij, gelijk je
reeds dikwijls toonde, een autonome houding
aanneemt, die in een gemeenschap ondragelijk
is. Het schijnt voor jullie moeilijk te geloven
dat ik een doodgewone communist ben, en
juist zulke kwesties veel als dingen van het

Brief van Albert Helman aan Jan Engelman, 10 november 1930.

Albert Helman schrijft in zijn herinneringen dat Jan Engelman in de eerste jaren van het tijdschrift een dominante positie innam, omdat hij zeer uitgesproken esthetische opvattingen had (*Catacomben en troglodieten*, 1, p. 10). Jan Engelman schreef ook de *Verantwoording* voor de eerste aflevering van De Gemeenschap. Hij wil dan nadrukkelijk zijn aandeel nemen in de strijd voor een betere katholieke kunst. Aan Van Duinkerken schrijft hij op 18 januari 1925 dat de *Verantwoording* toch 'waarachtig geen proeve-van-compromis is.' Als hij in 1936 een aantal in De Nieuwe Eeuw, Roeping en De Gemeenschap verschenen opstellen over gewijde kunst bundelt onder de titel *Tympanon*, schrijft hij in de inleiding: 'Toen Pieter van der Meer de Walcheren [...] redacteur werd van de rubriek voor Kunst en Letteren in het weekblad De Nieuwe Eeuw, is hij o.m. een veldtocht begonnen tegen de vele wanstaltigheden welke als "katholieke kunst" [...] werden gedrukt. Reeds eerder rees tegen dien wansmaak in katholiek Nederland verzet, maar nimmer werd de strijd gevoerd met zooveel overtuiging en heftigheid [...]. Ik heb spoedig mijn aandeel genomen in dien strijd [...]. Ik geloof ook eenige nieuwe elementen aan het verzet te hebben toegevoegd [...]. Het geregeld schrijven van mijn artikelen heb ik vooral beschouwd als een dienst, dien ik had te bewijzen aan een zaak welke ik goed en heilig wist.' Zijn bemoeienissen worden hem niet door iedereen in dank afgenomen. Al spoedig raakt hij in aanvaring met Henri Bruning, die hij in de juli-aflevering van de eerste jaargang van De Gemeenschap toevoegt: 'Maar erken, dat schoonheidsontroering vraagt een waarheid die *begrepen* en *doorvoeld* werd. Deze ligt, objectief, in het kunstwerk zelf [...]. En deze vraagt onafwijsbaar, een zoo volmaakt mogelijke afspiegeling in vorm, uiterlijkheid, ... techniek [...]. Laat ons ook de kunst bedoelen wanneer we het over de kunst hebben.' Behoorde Henri Bruning nog tot de zeer steile katholieken, ook Pieter van der Meer de Walcheren verwijt De Gemeenschap een 'paganistisch instinct', een verwijt waarvan Engelman dan nog schrikt. Vanuit het paganistische kamp wordt Engelman echter verweten dat hij in zijn kritieken oordeelt vanuit een religieuze vooringenomenheid. Dit symboliseert Engelmans tussenpositie. Engelman maakt echter een snelle ontwikkeling door. Als Anton van Duinkerken hem in 1927 voor het tijdschrift De Boekzaal een vraaggesprek afneemt, zegt Engelman zich af te vragen of hij nog wel een der katholieke jongeren genoemd mag of wil worden. Al in 1926 maakt Engelman plannen om te zamen met H. Marsman, die dan zojuist de redactie van De Vrije Bladen heeft verlaten, en Gerard Bruning een eigen tijdschrift op te richten. Het plan wordt niet gerealiseerd, maar het streven geeft wel een zekere mate van onthechting ten opzichte van De Gemeenschap weer. Van Duinkerken wijst er in zijn *De Beweging der jongeren* (1933) op dat Engelmans ethische reactie eerder strikt cultureel dan sociaal was (p. 41) en haalt, om zijn woorden kracht bij te zetten, Jan Engelmans inleiding op diens essaybundel *Parnassus en Empyreum* (1931) aan, waar deze schrijft over zijn verlangen 'het katholieke volksdeel [...] betere begrippen over kunst bij te brengen'. Engelmans bundel *Sine nomine* verschijnt nog in 1930 bij uitgeverij De Gemeenschap, maar in datzelfde jaar treedt Engelman, de conflicten in de redactie moe, uit De Gemeenschap. In juli 1932 schrijft Albert Kuyle in De Gemeenschap in reactie op Van Duinkerkens opmerking waarmee dit profiel opent: 'Een zoo volstrekte individualist, met weinig katholieke traditie, zou zich alleen uit kunnen graven uit zijn aesthetische kazematten, als hij doorweekt werd van de droefheid van deze tijd. Maar is voor hem sociale deernis wel ooit iets anders geweest dan wéér een andere bron van poëzie?' De gedichten die gebundeld zullen worden

in *De tuin van Eros en andere gedichten* (1934) verschijnen dan ook niet in De Gemeenschap, maar in De Gids, De Vrije Bladen en Helikon.

Omslag van Jan Engelmans essay *Moissy Kogan* dat in november 1934 als schrift 11 van jaargang 11 van De Vrije Bladen verschijnt.

Eind 1933 laat Engelman een uitnodiging om redacteur van De Vrije Bladen te worden lopen, om op Van Duinkerkens verzoek terug te keren in de dan door de gebroeders Kuitenbrouwer per 1 januari 1934 verlaten redactie van De Gemeenschap; de mogelijkheid om 'alles weer in katholiek verband' te kunnen doen, geeft daarbij de doorslag, zoals hij op 10 november 1933 aan Louis de Bourbon bericht. Het echte vuur van de beginfase is er dan niet meer. Niettemin is Engelman grote invloed blijven uitoefenen.

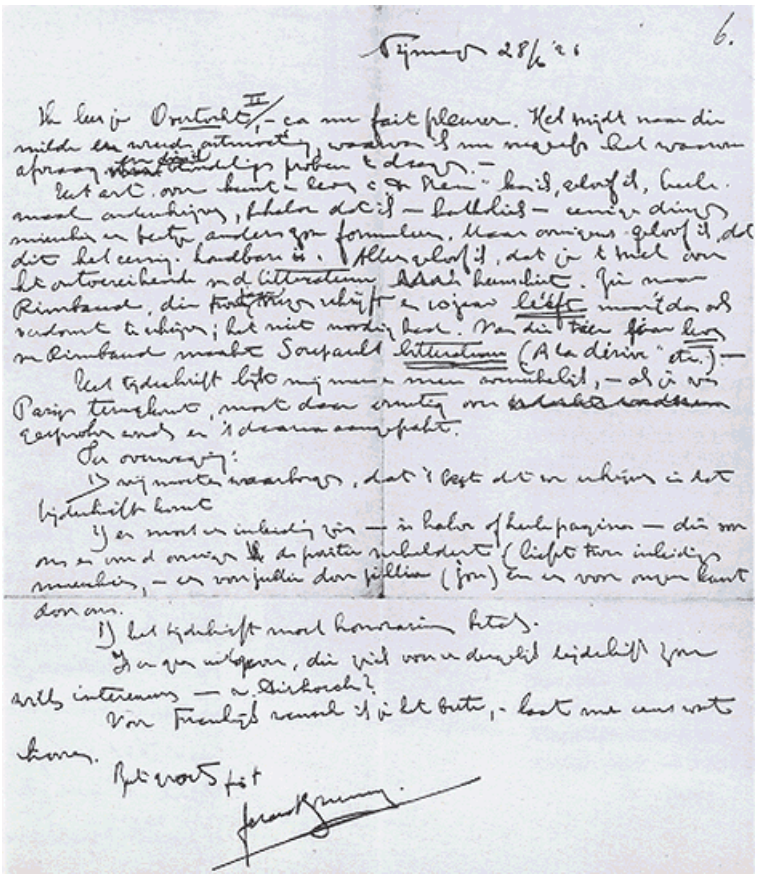

Brief van Gerard Bruning aan H. Marsman over het niet gerealiseerde tijdschriftplan, 28 juni 1926 (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*). 'Hij voerde te Utrecht, met Marsman en mij, langdurige

besprekingen over de stichting van een tijdschrift, dat wij drieën zouden redigeeren. Marsman was toen reeds teleurgesteld door het gebrek aan élan en overtuiging, dat hij in den kring van de Vrije Bladen waarnam, Bruning en ik stonden critisch tegenover veel “goede bedoelingen” in de jonge katholiek-letterkundige beweging, en we meenden de vitale elementen, katholiek of niet, samen te moeten brengen. Ik herinner me, dat Albert Kuyle, toen hij van het plan hoorde, aanbood als uitgever op te treden [...].’ (Jan Engelman, *Gerard Bruning*, in: *Geschenk 1933*, p. 168).

Albert Kuyle (1904-1958)

Portret van Albert Kuyle door H. Wiegersma, 1927.

‘Een van de allerjongste aanwezigen, een guitige kerel met bolrond gezicht, blauwe ogen en vlasblonde haren’, aldus typeert Anton van Duinkerken in zijn *Brabantse herinneringen* (Utrecht 1964) de figuur van Albert Kuyle, op het moment van eerste kennismaking tijdens de samenkomst van katholieke schrijvers te Tilburg, kort na Pasen 1924. Het is een karakteristiek die men ook bij andere generatiegenoten (bijv. Marsman en Engelman) kan lezen. Steevast in het gezelschap van de bedachtzamere oudere broer Henk wordt de jonge Louis Kuitenbrouwer, zoals Kuyle in werkelijkheid heette, geportretteerd met trekken van jongensachtige snaaksheid. Ook als een bedrijvig, veelzijdig en inspirerend persoon te midden van zijn generatiegenoten. A. den Doolaard schrijft in zijn memoires *Ogen op de rug* (Amsterdam 1971): ‘Behalve van prozastijl en Franse literatuur wist hij alles af van kookkunst en kruiden, van vogels, tuinieren, bloemen en wijnen, van typografie en moderne schilderkunst. Via zijn schoonvader, de fijnzinnige Otto van Rees, kende hij de Franse moderne schilders. Met de helse steen van zijn genadeloze satire brandde hij de hang naar schilderkunstige romantiek uit mij weg alsof het een kwade steenpuist betrof en bracht mij begrip bij voor Picasso, Léger en Soutine, voor Modigliani en Arp, alles te zamen een verruiming van mijn horizon die ik hard nodig had.’ Jan Engelman beschrijft hem in een brief van 20 november 1924 aan Anton van Duinkerken als volgt: ‘Hij heeft zeker talent, de jongen. Inderdaad, hij is “frisch”, haast altijd gevoelig en weldadig. Maar er is één gevaar: de vlotheid, het ook-kunnen van al wat hij heeft gezien. Hij heeft 'n uitstekende neus, een zuivere intuïtie, ook vorm-vaardigheid. En altijd zijn verrukkelijke, en soms verukkelijkdwaze *jeugd* mee. Van die lekkere molenwiek-klappen in de lucht, van die Don Quichotlanssteken in luchtledigheden.’

Niet alleen in fysiek voorkomen en in de omgang maar ook via literaire publicaties bewerkstelligde de jonge Albert Kuyle het beeld van een jeugdige verschijning. Nog vóór de oprichting van De Gemeenschap en als eerste onder de vrienden die elkaar

in dat tijdschrift gingen treffen, presenteerde hij zich in boekvorm met de verzenbundel *Seinen* (1924). En als het blad er is, blijft hij als jongste jarenlang de meest regelmatige publicist, met poëzie, maar vooral met proza: *Zeiltocht* (1925), *Songs of Kalua* (1927), *Van pij en burnous* (reisreportages, samen met Albert Helman, 1927) en *De bries* (1929). Geen bloemlezing uit het moderne proza van die jaren, of Kuyle is er in vertegenwoordigd. Wanneer Marsman in de maartaflevering van 1929 van De Vrije Bladen *De kansen van ons proza* wikt, valt met nadruk de naam van Kuyle. Vier jaar later schrijft Anthonie

Donker in de juli-augustusaflevering van 1933 van Critisch Bulletin: ‘De Jong-Katholieken in ons land kunnen zich beroemen op de beide beste short-story tellers onder de jongere schrijvers’, in gezelschap van Helman wederom Kuyle noemend.

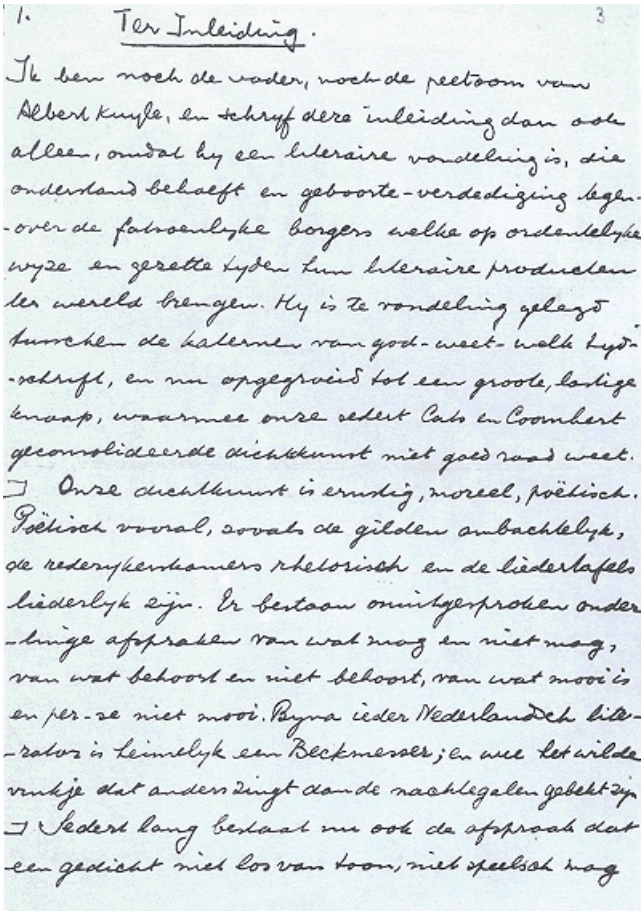

1. Ter Inleiding. 3

Ik ben noch de vader, noch de peetoom van Albert Kuyle, en schryf dese inleiding dan ook alleen, omdat hy een literaire vondeling is, die onderstand behoeft en geboorte-verdediging tegen-over de fatsoenlyke borgers welke op ordentelyke wyze en gerette kyden hun literaire producten ter wereld brengen. Hy is te vondeling gelegd tusschen de kalenmen van god-weet-welk kyd-schrift, en nu opgegroeid tot een groote, lastige knaap, waarmee onze sedert Cats en Coornhert geconsolideerde dichtkunst niet goed raad weet.

Onze dichtkunst is ernstig, moreel, poëtisch. Poëtisch vooral, zoovals de gilden ambachtelyk, de rederykenkamers rhetorisch en de liederlafels liederlyk zijn. Er bestaan onuitgesproken onder-linge afspraken van wat mag en niet mag, van wat behoort en niet behoort, van wat mooi is en per-se niet mooi. Bijna ieder Nederlandsch lite-rator is feimelyk een Beckmesser; en wee het wilde vinkje dat anders zingt dan de nachtegalen gelekt zijn.

Sedert lang bestaat nu ook de afspraak dat een gedicht niet los van toon, niet spelsch mag

Handschrift van Albert Helmans inleiding op *Songs of Kalua* van Albert Kuyle (*Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum*).

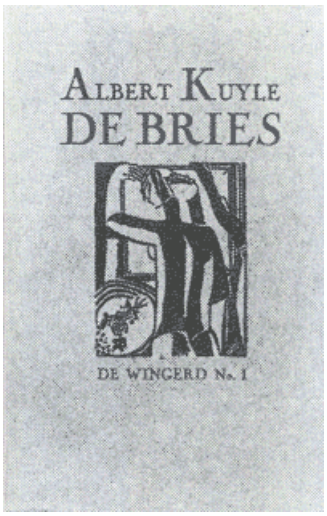

Albert Kuyle in Ascona (Zwitserland), ca. 1926.

Bij de oprichting en eerste manifestatie van De Gemeenschap maakte Albert Kuyle geen deel uit van de redactie, maar zijn rol is voor en achter de schermen toch groter geweest dan dat van het ‘secretariaat’ wat hem op het omslag van de eerste jaargangen onder de naam Louis Kuitenbrouwer werd toebedeeld. Zijn toenmalige medestrijder en toekomstig opponent Jan Engelman herinnert het zich later (in het tijdschrift Raam) zo: ‘Ik herinner me heel goed, dat ik bij het oprichten van “De Gemeenschap” tegen mijn mederedacteuren Willem Maas en Henk Kuitenbrouwer heb gezegd, dat ik Albert Kuyle niet als redacteur wilde, wel als administrateur. Deze wilde toen niets liever, want van den aanvang af was zijn droom en eerzucht een groot katholiek uitgever te worden, een man van macht en invloed, beheerser van een machtig apparaat. Op zijn pennevruchten diende te worden toegezien, al had hij aanvankelijk als prozaïst veel en frisch talent, aantrekkelijke durf. Hij hield van mooie boeken en wist het uiterlijk van het blad tot iets nieuws en opvallends te maken, niet het minst door telkens wisselende omslagen en experimenten met letters. Bij het drukken van de eerste Kerstafleveringen, van houtblokken, stond ik naast hem aan de handpers en keurde mee de kleuren, de houtnerven lichter nemend of zwaarder. Niets stond hem in de weg, alleen een latent geldgebrek, maar desondanks was hij royaal. Hij wist op kritieke momenten altijd geld te ruiken bij “beschermers” en hij kreeg het los, [...]. Kostelijk was zijn “Afschaffen”, het verhaal van de man die overal gevaar in zag en tenslotte zichzelf maar afschafte. De rubriek “Hagel” is zijn specialiteit geworden, sprankelend, boertig en geestig, maar soms ál te onbarmhartig, later boosaardig en met een vertoon van deugdzaamheid dat niet was te verdragen.’ Dit portret lijkt niet vrij van latere inkleuring; vooral het aan Kuyle toegeschreven machtsstreven wordt door de feiten niet geschraagd. In reactie op deze herinnering van Kuyle's tegenspeler uit de jaren dertig mogen enkele dingen benadrukt worden. Ten eerste dat Kuyle zijn ‘administrateurs’-functie minder boekhoudkundig dan wel artistiek- verzorgend heeft aangewend. Ten tweede dat zijn wervende kracht niet alleen op geldelijke middelen, maar ook op verruiming van de medewerkerskring was gericht. Ten derde en bovenal dat Kuyle in de beginjaren van De Gemeenschap met verhalend proza, maar vooral met polemische bijdragen aan de Hagelrubriek, in hoge mate mee het gezicht van het blad heeft bepaald. Ook voorzover dat gezicht zich profileerde via distantie van Roeping. De meest spottende terminologie in deze komt uit zijn pen. In de tweede jaargang laat

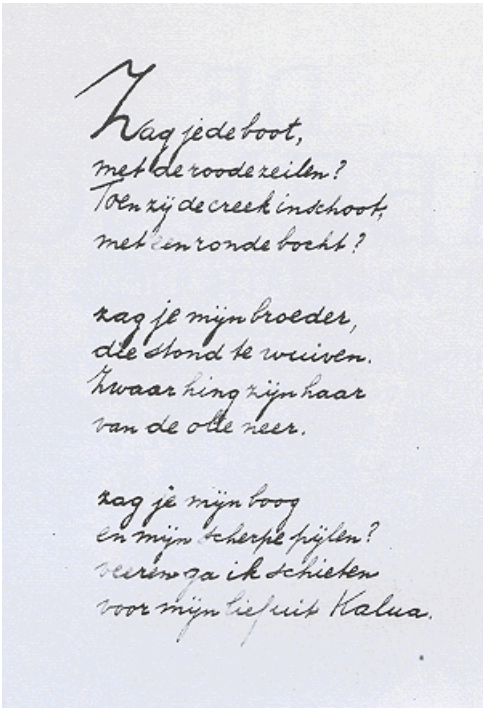
Zag je de boot,
met de roode zeilen?
Toen zij de creek inschoot,
met een ronde boeht?

zag je mijn broeder,
die stond te wuiven.
Zwaar hing zijn haar
van de olie neer.

zag je mijn boog
en mijn scherpe pijlen?
Zeeën ga ik schieten
voor mijn liefste Kalua.

Handschrift van het begin van het eerste gedicht uit Albert Kuyle's *Songs of Kalua* (*Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum*).

hij dr. Moller ‘met de roestige tuinhark’ sectie plegen op het gedicht als ‘poëtisch lichaam’, een jaar later spreekt hij ironisch over ‘de oprechte Paapschheid van *Roeping*’. In de fase van zijn redacteurschap (oktober 1930-december 1933) zal hij overigens veel van deze kritiek terugnemen. In felle oppositie tegen de dan afwezige Engelman schrijft hij in de aflevering van juli 1932 aan het adres van Van Duinkerken: ‘Ik heb eens rustig de genoemde periode van 1925 tot 1930 de revue laten passeeren, maar ik kan slechts een zeer geringe invloed van Engelman daarop ontdekken, en dan nog een die ik oprecht betreur. Het wordt zo langzaam aan eens tijd, dat we de Roeping-periode recht gaan doen. Ik geloof er volstrekt niet meer aan, dat die godslyriek een zo verschrikkelijk verschijnsel was [...]. Het is inderdaad juist, dat vooral Engelman is geweest, die de oppositie is begonnen tegen de blanke verzenstroom van Mollers tijdschrift, en hij heeft onvermoeid betoogd dat men een goed vers kon schrijven zonder dat daarin Gods naam gebruikt werd. Wat hij *niet* heeft aangetoond, is dat het gebruik van Gods naam in al deze verzen ijdel was, en dat was toch ook wel een belangrijk vraagstuk. [...] Ik geloof dan ook, achteraf, dat wij hadden mogen wensen een harmonieuzer ontwikkelingsgang te mogen zijn gegaan, dan die welke wij hebben afgelegd.’

Tekening van Albert Kuyle door Otto van Rees, ca. 1927 (*Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum*).

Als Van Duinkerken Jan Engelman eind 1933 weer in de redactie van De Gemeenschap probeert terug te krijgen, stuit dat op hevige tegenstand bij Albert Kuyle en zijn broer Henk Kuitenbrouwer. De beslissing door een meerderheid van de redactie en door het Stichtingsbestuur Engelman opnieuw redacteur te maken, leidt tot het uittreden van Kuyle en zijn broer en tot de oprichting van De Nieuwe Gemeenschap. Deze scheiding maakt persoonlijke tegenstellingen zichtbaar en wordt vertrekpunt van veel meer uiteengroei in kunst- en levensopvatting, maar zij hield voor tijdschrift en achterblijvenden ook verlies in van vitale impulsen. Niet voor niets schreef Anton van Duinkerken in januari 1933 nog in zijn inleiding op Kuyle's opstellenbundel *Alarm* over diens werk: ‘Het is zoo klaar als een noodschreeuw. Men hoort het of men hoort het niet, evenals hulpgeschrei, maar àls men het gehoord heeft, kan men zich niet vergissen en denken, dat er iemand zat te zingen! Deze schreeuw om rechtvaardigheid, eerlijkheid, goedheid en schoonheid, is niet uitsluitend te beoordeelen als het resultaat van grooter of geringer artistiek vermogen. Ze is te aanvaarden of te verwerpen als eisch. Geen enkel bezwaar tegen den uitdrukkingsvorm zou mij ervan kunnen afhouden, haar te aanhooren als de eisch van het hedendaagsche katholieke geweten.’

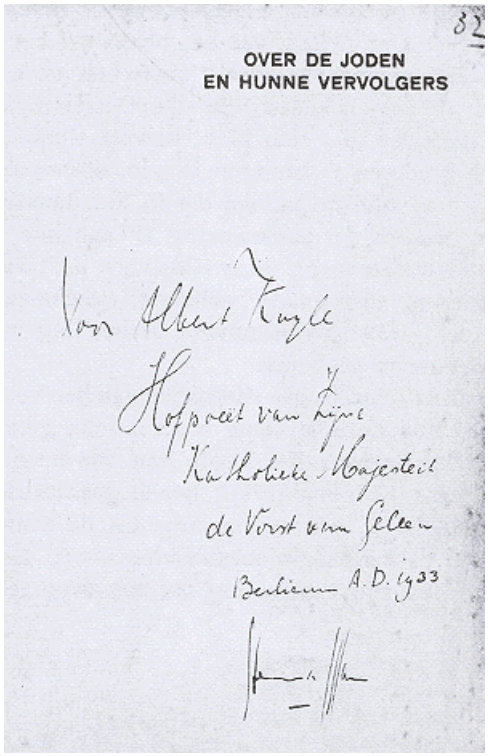

Opdracht voor Albert Kuyle door Herman de Man in zijn in 1933 verschenen brochure *Over de Joden en hunne vervolgers (Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum)*.

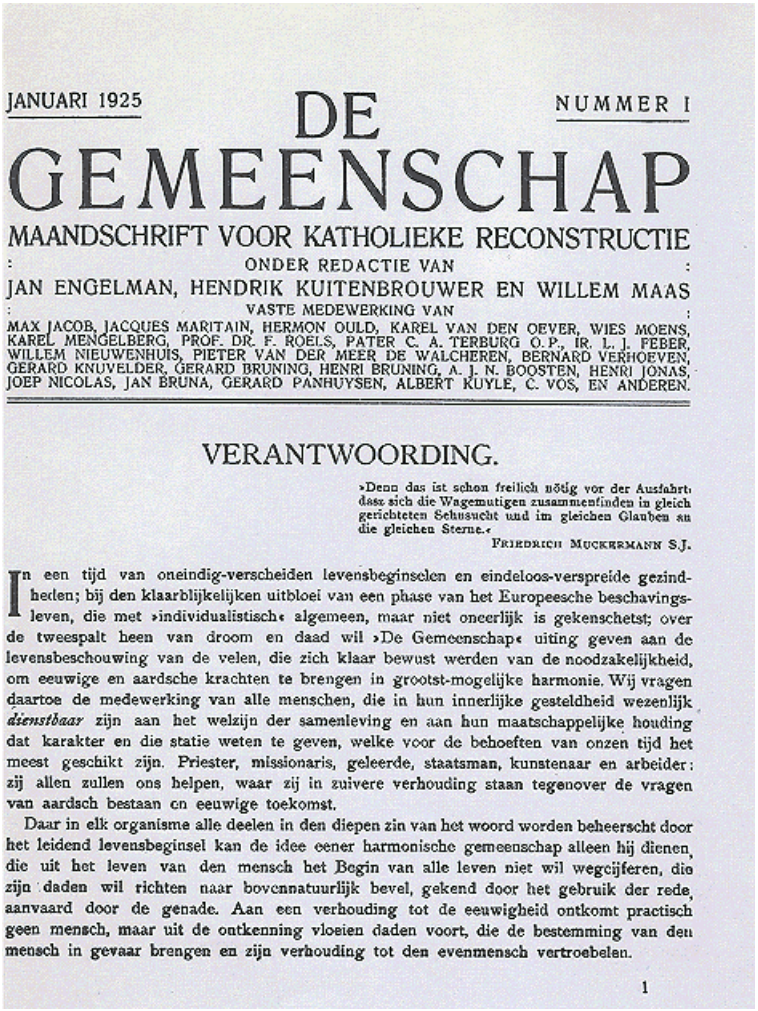

JANUARI 1925 NUMMER I

DE GEMEENSCHAP

MAANDSCHRIFT VOOR KATHOLIEKE RECONSTRUCTIE

ONDER REDACTIE VAN

JAN ENGELMAN, HENDRIK KUITENBROUWER EN WILLEM MAAS

VASTE MEDEWERKING VAN

MAX JACOB, JACQUES MARITAIN, HERMON OULD, KAREL VAN DEN OEVER, WIES MOENS, KAREL MENGELBERG, PROF. DR. F. ROELS, PATER C. A. TERBURG O.P., IR. L. J. FEBER, WILLEM NIEUWENHUIS, PIETER VAN DER MEER DE WALCHEREN, BERNARD VERHOEVEN, GERARD KNUVELDER, GERARD BRUNING, HENRI BRUNING, A. J. N. BOOSTEN, HENRI JONAS, JOEP NICOLAS, JAN BRUNA, GERARD PANHUYSEN, ALBERT KUYLE, C. VOS, EN ANDEREN.

VERANTWOORDING.

»Denn das ist schon freilich nötig vor der Ausfahrt, dass sich die Wagemutigen zusammenfinden in gleich gerichteten Sehnsucht und im gleichen Glauben an die gleichen Sterne.«

FRIEDRICH MUCKERMANN S.J.

In een tijd van oneindig-verscheiden levensbeginselen en eindeloos-verspreide gezindheden; bij den klaarblijkelijken uitbloei van een phase van het Europeesche beschavingsleven, die met »individualistisch« algemeen, maar niet oneerlijk is gekenschetst; over de tweespalt heen van droom en daad wil »De Gemeenschap« uiting geven aan de levensbeschouwing van de velen, die zich klaar bewust werden van de noodzakelijkheid, om eeuwige en aardsche krachten te brengen in grootst-mogelijke harmonie. Wij vragen daartoe de medewerking van alle menschen, die in hun innerlijke gesteldheid wezenlijk *dienstbaar* zijn aan het welzijn der samenleving en aan hun maatschappelijke houding dat karakter en die statie weten te geven, welke voor de behoeften van onzen tijd het meest geschikt zijn. Priester, missionaris, geleerde, staatsman, kunstenaar en arbeider: zij allen zullen ons helpen, waar zij in zuivere verhouding staan tegenover de vragen van aardsch bestaan en eeuwige toekomst.

Daar in elk organisme alle deelen in den diepen zin van het woord worden beheerscht door het leidend levensbeginsel kan de idee eener harmonische gemeenschap alleen bij dienen, die uit het leven van den mensch het Begin van alle leven niet wil wegcijferen, die zijn daden wil richten naar bovennatuurlijk bevel, gekend door het gebruik der rede, aanvaard door de genade. Aan een verhouding tot de eeuwigheid ontkomt practisch geen mensch, maar uit de ontkenning vloeien daden voort, die de bestemming van den mensch in gevaar brengen en zijn verhouding tot den evenmensch vertroebelen.

1

Begin van de *Verantwoording* in de eerste aflevering van De Gemeenschap.

Jaargang 1, 1925

Redactie: Jan Engelman, Hendrik Kuitenbrouwer, Willem Maas, Lou Lichtveld (vanaf afl. 11) en C. Vos (vanaf afl. 11).
Redactiesecretariaat: Louis Kuitenbrouwer, Lauwerecht 125, Utrecht.

Louis en Henk Kuitenbrouwer.

In januari 1925 verschijnt de eerste aflevering van De Gemeenschap, Maandschrift voor Katholieke Reconstructie, in een door Henri Jonas met een houtsnede versierd omslag.

Eerste aflevering van De Gemeenschap, met op de omslag een houtsnede van Henri Jonas.

In de door Jan Engelman geconcipiëerde *Verantwoording* (januari) schrijft de redactie onder meer:

‘In een tijd van oneindig-verscheiden levensbeginselen en eindeloos-verspreide gezindheden; bij den klaarblijkelijken uitbloei van een phase van het Europeesche beschavingsleven, die met “individualistisch” algemeen, maar niet oneerlijk is gekenschetst; over de tweespalt heen van droom en daad wil “De Gemeenschap” uiting geven aan de levensbeschouwing van de velen, die zich klaar bewust werden van de noodzakelijkheid, om eeuwige en aardsche krachten te brengen in grootstmogelijke harmonie. Wij vragen daartoe de medewerking van alle menschen, die in hun innerlijke gesteldheid wezenlijk *dienstbaar* zijn aan het welzijn der samenleving en aan hun maatschappelijke houding dat karakter en die statie weten te geven, welke voor de behoeften van onzen tijd het meest geschikt zijn. Priester, missionaris, geleerde, staatsman, kunstenaar en arbeider: zij allen zullen ons helpen, waar zij in zuivere verhouding staan tegenover de vragen van aardsch bestaan en eeuwige toekomst.’ en: ‘In onze dagen kan dienstbare schoonheid, die haar eigen wet en karakter, het wezenlijke van haar speciale terrein, niet wenscht te verheffen boven hoogere waarden en ook voor de kunst een *doel* erkent, licht een phrase en grijze speculatie heeten. Maar de waarachtigheid van hen, die, ofschoon de macht-tot-uitdrukking als inzet mee-eischend, het belang van den maker boven het gemaakte wenschen te stellen, kan met een dédaigneus gebaar of de sterkere macht der negatie nimmer weg te redeneeren zijn. Met de kruimels die van de elpenbeenen tafelen vallen behoeven wij ons niet te voeden, die een angelieker droom kennen dan champagne-roes na psalm-dreun. Wij wenschen geen kunst te maken voor ons particulier plezieren, wij willen goed en wijs worden in alle dingen, voor het nut der menschenmaatschappij, en wanneer de ingeschapen drang naar vergeestelijking nog in de menschenziel woont zal daar vanzelf, spontaan als de bloem in de lente, een nieuwe en stralende schoonheid verrijzen, die in het hart des volks woont.’

MARNIX GIJSEN

HET HUIS

VERZEN

WAARIN IS OPGENOMEN
DE DERDE DRUK VAN
DE LOF-LITANIE VAN
SINT FRANCISCUS
VAN ASSISI

MCMXXV
DE GEMEENSCHAP · UTRECHT
DE SIKKEL · ANTWERPEN

Titelpagina van Marnix Gijsens *Het huis*, dat in november 1925 als eerste uitgave verschijnt van wat later uitgeverij De Gemeenschap zou worden.

Portret van H. Marsman door Charley Toorop, 1924. ‘Ik ga veel met Marsman om, zie hem een paar maal in de week. Die heeft blijkbaar ingezet: alles of niets - den laatsten strijd met het laatste dat overbleef: God. Werkelik: een grootsch gevecht, voor zoover ik het zien kan. Hij vloekt als een veedrijver, maar is gekweld als een duivel, en bang als een kind in 't donker. Hij schreef voluit *prachtige* verzen voor ons Kerstnummer.’ (Jan Engelman aan Anton van Duinkerken, 24 november 1925).

De *Verantwoording* is doortrokken van de geest van de

Portret van Karel van den Oever door C. van den Oever, 1916 (*AMVC, Antwerpen*).

Portret van Albert Helman door Otto van Rees, 1925 (*Centraal Museum, Utrecht*).

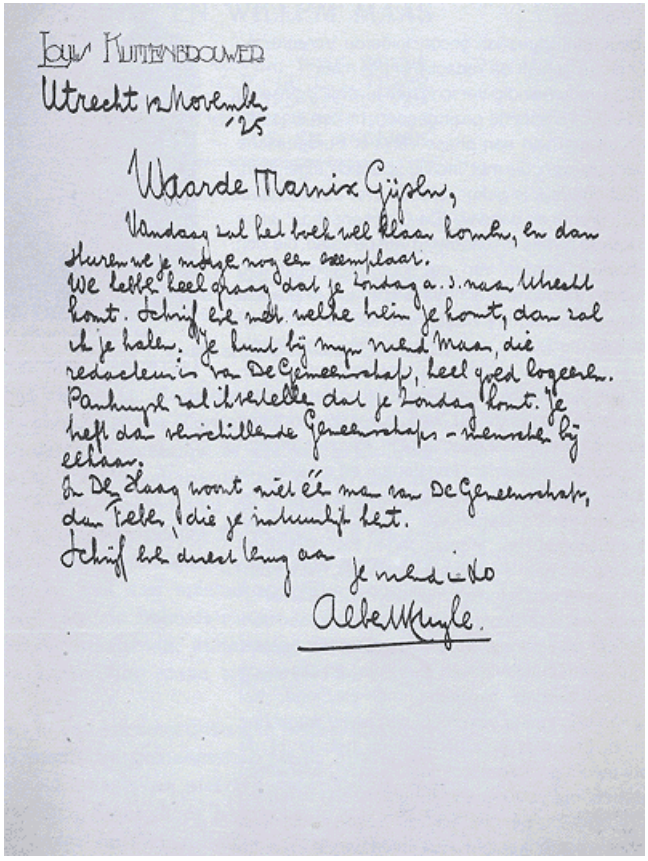

Louis Kuitenbrouwer
Utrecht 12 November '25

Waarde Marnix Gijsen,

Vandaag zal het boek wel klaar komen, en dan stuur ik je mijne nog een exemplaar.
We hebben heel graag dat je Zondag a.s. naar Utrecht komt. Schrijf ons even welke trein je komt, dan zal ik je halen. Je kunt bij mijn neef Maan, die redacteur is van De Gemeenschap, heel goed logeeren. Dankzij zal ik vertellen dat je Zondag komt. Je hebt dan verschillende Gemeenschaps-menschen bij elkaar.
In De Laag woont niet één man van De Gemeenschap, dan Teirlinck, die je intusschen kent.
Schrijf ons dus even aan

Je meer dan

Alb. Kuyle.

Brief van Louis Kuitenbrouwer aan Marnix Gijsen over diens bundel *Het huis*, 12 november 1925 (*AMVC, Antwerpen*).

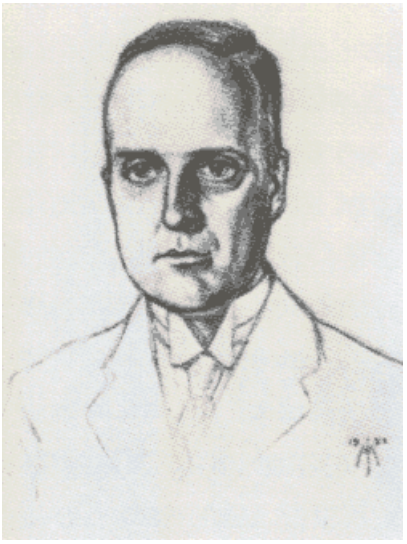

Portret van S. van Ravensteyn door J. Maronier, 1923 (*Chr. van Ravesteyn, Rotterdam*).

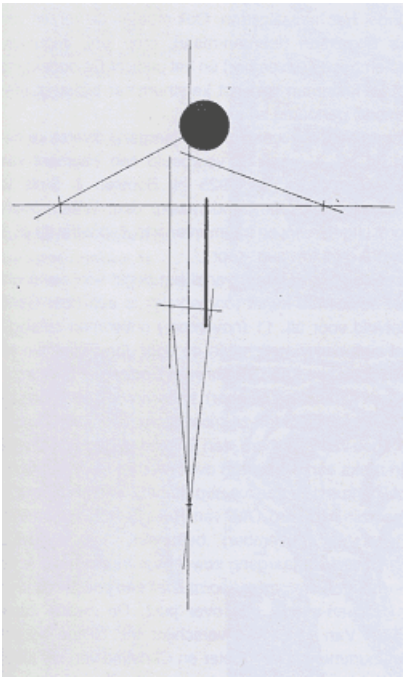

Bijlage door S. van Ravesteyn bij de juli-aflevering.

Affiche pianorecital Lou Lichtveld door Otto van Rees, 1925. ‘De Van Reesen, in wier ogen, evenals in die van mijzelf, ik nog altijd een musicus en componist was, vonden dat ik in Ascona best een concert van hedendaagse muziek behoorde te geven; er zou belangstelling genoeg voor zijn. En hoewel ik nooit, zelfs toen niet, de pretentie heb gehad een “uitvoerend” kunstenaar te zijn of te willen worden, liet ik mij bepraten. Ook al omdat de Van Reesen niets onbeproefd lieten om reclame te maken voor het door hen bedachte evenement. Zij kenden genoeg medekunstenaars om een klein zaaltje gevuld te krijgen. En aldus geschiedde. Ik vermeld deze episode alleen, omdat Otto voor deze gelegenheid één affiche maakte, een werkelijk boeiende collage, waarvoor hij mij *en profil* uitknipte, al spelend met slankere vingers dan ik in werkelijkheid bezit, op een klavier van 2 1/2 octaaf, en met een groot blad muziek voor mijn neus. De datum van het “piano-recital”, namelijk “Jeudi, Janvier 1” werd aldus voorgoed vastgelegd. Een andere merkwaardigheid van deze collage is, dat mijn “espèce de profil” (een oud scheldwoord van Parijse taxichauffeurs) met zijn opgeplakte lippen en wenkbrauw desondanks “iets” weergeeft van mijn toenmalige geestesgesteldheid, iets van het “onbeschrevene”, of zo men wil “wezenloze” dat mij toen nog eigen was.’ (Albert Helman, *Wederkerige portretten*, p. 36).

rooms-katholieke Franse filosoof Jacques Maritain (1882-1973), van wie in afl. 1 (januari) en de gecombineerde afl. 2-3 (februari-maart) *Quelques réflections sur l'art réligieux* wordt opgenomen, en wiens door Otto van Rees in linoleum gesneden portret in afl. 6 (juni) wordt afgedrukt. In *De Unie van Utrecht (1919)* in afl. 2 t/m 6 (febr. t/m juni) schrijft Albert Kuyle over het Paasmanifest dat de rooms-katholieke werkgevers- en werknemersbonden in 1919 hadden opgesteld.

Otto van Rees (staand), Albert Kuyle en Jean-Luc van Rees, ca. 1925.

Poëzie wordt in deze jaargang vooral door Vlaamse expressionistische dichters als Karel van den Oever (januari, februari-maart en mei) en Marnix Gijsen (mei, juli, augustus-september en oktober) bijgedragen; van de laatste zal De Gemeenschap in datzelfde jaar de bundel *Het huis* uitgeven. Ook moeten de verzen van Jan Engelman (februari-maart, mei, juni, augustus september en november) en het gedicht *De ondergang* dat H. Marsman aan het kerstnummer bijdraagt (december) genoemd worden.

Jan Engelman in de beginperiode van De Gemeenschap.

Albert Kuyle publiceert in deze jaargang diverse verhalen. In afl. 4 (april) bij voorbeeld een fragment van *Zeiltocht* dat in mei 1925 bij Boosten & Stols te Maastricht met een bandontwerp door Willem Maas wordt uitgegeven, en fragmenten van *Asphalt* in de afl. 6 t/m 8-9 (juni t/m aug.-sept.).

Otto van Rees met zijn collage *De danser*, ca. maart 1915.

Het tijdschrift besteedt vanaf het begin veel aandacht aan beeldende kunst (opmerkelijk is een door Gerrit Rietveld voor afl. 11 (november) ontworpen omslag),

wat zich onder meer uit in de door Jan Engelman en Willem Maas samen geschreven *Gedachten over architectuur* (januari-september); in de vierde aflevering van deze reeks besteden zij kritische aandacht aan De Stijl en Theo van Doesburg. Jan Engelman begint in afl. 8-9 zijn reeks aantekeningen over *Nieuwe Nederlandsche schilderkunst* (augustus-september), waarin hij onder meer zijn vrienden Otto van Rees (oktober) en Henk Wiegersma (november) behandelt. Lou Lichtveld schrijft in deze jaargang zowel over kerkmuziek, *Is de nieuwe meerstemmige koormuziek een goede?* (januari en februari-maart), als over jazz, *De zwarte muze* (april). Van zijn hand verschijnt als bijlage bij het kerstnummer de aan Pieter en Christine van der Meer de Walcheren opgedragen compositie *Triptiek* (december). Bij het kerstnummer zijn overigens ook losse bijlagen van Jozef Cantré en Otto van Rees - die beiden voortaan tot de vaste medewerkers zullen behoren - gevoegd. Een regelmatig medewerker is ook de architect S. van Ravesteyn, die niet alleen voor een aantal afleveringen de omslag of vignetten ontwerpt (mei, juni, juli en december), maar bovendien bijdragen levert als een artikel over *De Parijsche tentoonstelling 1925* (juli) of dat waarin hij *De bourgeois en de nieuwste kunst* aan een kritisch onderzoek onderwerpt (oktober). In *Jonge architectuur* (afl. 11, november) behandelt hij o.m. Willem Maas' ontwerp van een winkel voor boekhandel Kemink te Utrecht.

Albert Kuyle's *Zeiltocht* dat in mei 1925 bij Boosten & Stols te Maastricht verschijnt in een door Willem Maas ontworpen band.

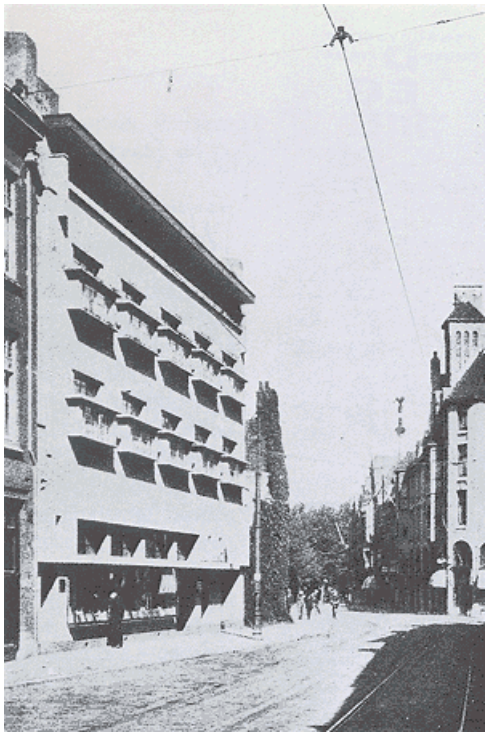

Het door Willem Maas voor boekhandel Kemink in de Domstraat te Utrecht gebouwde winkelpand, 1923.

Portret van Willem Maas door Charles Eyck, 1933.

Portret van Jacques Maritain door Otto van Rees.

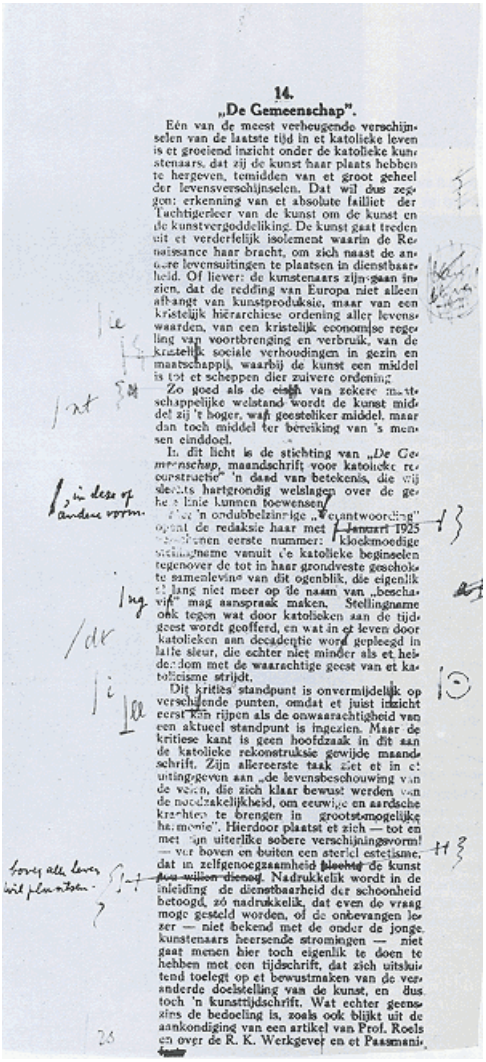

14.

„De Gemeenschap".

Eén van de meest verheugende verschijnselen van de laatste tijd in et katolieke leven is et groeiend inzicht onder de katolieke kunstenaars, dat zij de kunst haar plaats hebben te hergeven, temidden van et groot geheel der levensverschijnselen. Dat wil dus zeggen: erkenning van et absolute failliet der Tachtigerleer van de kunst om de kunst en de kunstvergoddeliking. De kunst gaat treden uit et verderfelijk isolement waarin de Renaissance haar bracht, om zich naast de andere levensuitingen te plaatsen in dienstbaarheid. Of liever: de kunstenaars zijn gaan inzien, dat de redding van Europa niet alleen afhangt van kunstproduksie, maar van een kristelijk hiërarchiese ordening aller levenswaarden, van een kristelijk economise regeling van voortbrenging en verbruik, van de kristelijk sociale verhoudingen in gezin en maatschappij, waarbij de kunst een middel is tot et scheppen dier zuivere ordening.

Zo goed als de eisch van zekere maatschappelijke welstand wordt de kunst middel zij 't hoger, want geesteliker middel, maar dan toch middel ter bereiking van 's mensen einddoel.

In dit licht is de stichting van „*De Gemeenschap*, maandschrift voor katolieke reconstruktie" 'n daad van betekenis, die wij slechts hartgrondig welslagen over de gehele linie kunnen toewensen.

Met 'n ondubbelzinnige „Verantwoording" opent de redaksie haar met 1 januari 1925 verschijnen eerste nummer: kloekmoedige stellingname vanuit de katolieke beginselen tegenover de tot in haar grondveste geschokte samenleving van dit ogenblik, die eigenlik slechts lang niet meer op de naam van „beschaving" mag aanspraak maken. Stellingname ook tegen wat door katolieken aan de tijdgeest wordt geofferd, en wat in et leven door katolieken aan decadentie wordt gepleegd in laffe sleur, die echter niet minder als et heidendom met de waarachtige geest van et katolicisme strijdt.

Dit kritiès standpunt is onvermijdelijk op verschillende punten, omdat et juist inzicht eerst kan rijpen als de onwaarachtigheid van een aktueel standpunt is ingezien. Maar de kritiese kant is geen hoofdzaak in dit aan de katolieke rekonstruksie gewijde maandschrift. Zijn allereerste taak ziet et in et uitingsgeven aan „de levensbeschouwing van de velen, die zich klaar bewust werden van de noodzakelijkheid, om eeuwige en aardsche krachten te brengen in grootst-mogelijke harmonie". Hierdoor plaatst et zich — tot en met zijn uiterlike sobere verschijningsvorm! — ver boven en buiten een steriel estetisme, dat in zelfgenoegzaamheid bloeide de kunst dus willen dienen. Nadrukkelik wordt in de inleiding de dienstbaarheid der schoonheid betoogd, zó nadrukkelik, dat even de vraag mogt gesteld worden, of de onbevangen lezer — niet bekend met de onder de jonge kunstenaars heersende stromingen — niet gaat menen hier toch eigenlik te doen te hebben met een tijdschrift, dat zich uitsluitend toelegt op et bewustmaken van de veranderde doelstelling van de kunst, en dus toch 'n kunsttijdschrift. Wat echter geenszins de bedoeling is, zoals ook blijkt uit de aankondiging van een artikel van Prof. Roels en over de R. K. Werkgever en et Paasmani-

Drukproef van Gerard Knuvelders bespreking van de eerste aflevering van De Gemeenschap in het dagblad De Morgen.

Portret van Marnix Gijsen door Albert van Dyck, 1927 (*AMVC, Antwerpen*).

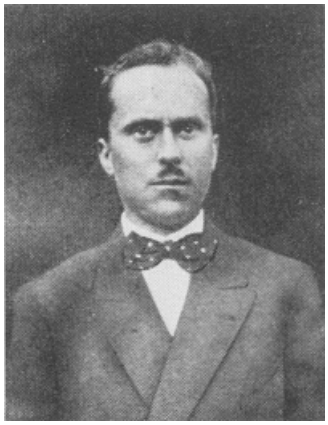

Jozef Cantré. ‘De houtsneden van Jozef Cantré waren revolutionnair toen zij in “Ruimte”, in “Sélection”, in Wies Moens' “Opgangen” verschenen. Ik herinner mij hoe wij, in den roerigen en vulcanischen tijd kort na den oorlog, met spanning alle nieuwe Vlaamsche uitgaven verbeidden en ze kort na ontvangst onmiddellijk doorkeken, om te zien of de toen in Hollandsch asyl verblijvende kunstenaar ze soms had verlucht. Later was het een vreugde met dien goeden werkman samen te arbeiden aan de deugdelijke versiering der uitgaven van “De Gemeenschap”.’ (Jan Engelman, *Jozef Cantré, verluchter van het werk van Karel van de Woestijne*, in: Mededeelingen van het Karel van de Woestijnegenootschap afl. 2, 1933, p. 32).

Portret van Albert Helman door Otto van Rees, 1924 *(Mevr. J.J. Otto-Ramselaar Amersfoort)*. ‘In “De Gemeenschap” zal je *den* belovenden jongen katholieken muziek-man aan het woord zien.’ (Jan Engelman aan Anton van Duinkerken, 22 december 1924).

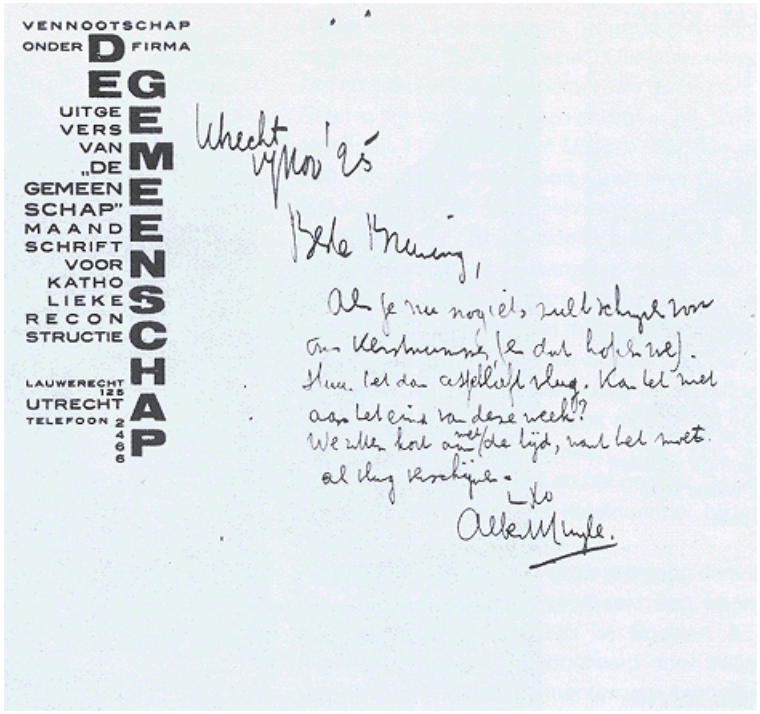
VENNOOTSCHAP ONDER FIRMA
DE GEMEENSCHAP
UITGEVERS VAN „DE GEMEENSCHAP" MAANDSCHRIFT VOOR KATHOLIEKE RECONSTRUCTIE
LAUWERECHT 125 UTRECHT TELEFOON 2466

Brief van Albert Kuyle aan Gerard Bruning met verzoek om bijdrage voor het Kerstnummer, 17 november 1925.

Jaargang 2, 1926

Redactie: Jan Engelman, Hendrik Kuitenbrouwer, Willem Maas, Lou Lichtveld en C. Vos.
edactiesecretariaat: Louis Kuitenbrouwer, Lauwerecht 125, Utrecht.

De verantwoording van de tweede jaargang draagt de titel *De Stormbal*: ‘Aan onze “Verantwoording” van het vorig jaar hebben wij niets toe te geven, eerder iets af te doen. Ook *wij* hebben iets geleerd, in twaalf maanden: hebben wij ons van den aanvang af gehoed voor luchtspiegelingen en romantische verlangens, ons op den grond van innerlijke en uiterlijke realiteit geplaatst - de tijd, en voorbeelden elders, leerden, dat de moeilijkheden en gevaren nog grooter waren dan wij hadden verwacht, dat de ontplooide kracht van het individu nimmer mag worden opgeofferd aan een te haastige, uiterlijke saamhorigheid, om het begin van een beginsel (het zou struisvogelpolitiek zijn, als we hier niet bekenden, hoezeer de creatieve vermogens ons - ondanks hetgeen we wisten - zijn tegengevallen), dat er bijna niets bestaat dat wij critiekloos kunnen tegemoet treden en dat wij vooral de voortdurende zelfcritiek niet mogen verontachtzamen. Kennende den ernst van onzen taak mogen wij opnieuw een beroep doen op de “latente reserves”, die in ons volk, bijzonder in het katholieke volksdeel, liggen verscholen. *Als* er een jeugd is, *nu* zal ze aantreden!’ (afl. 1, januari).

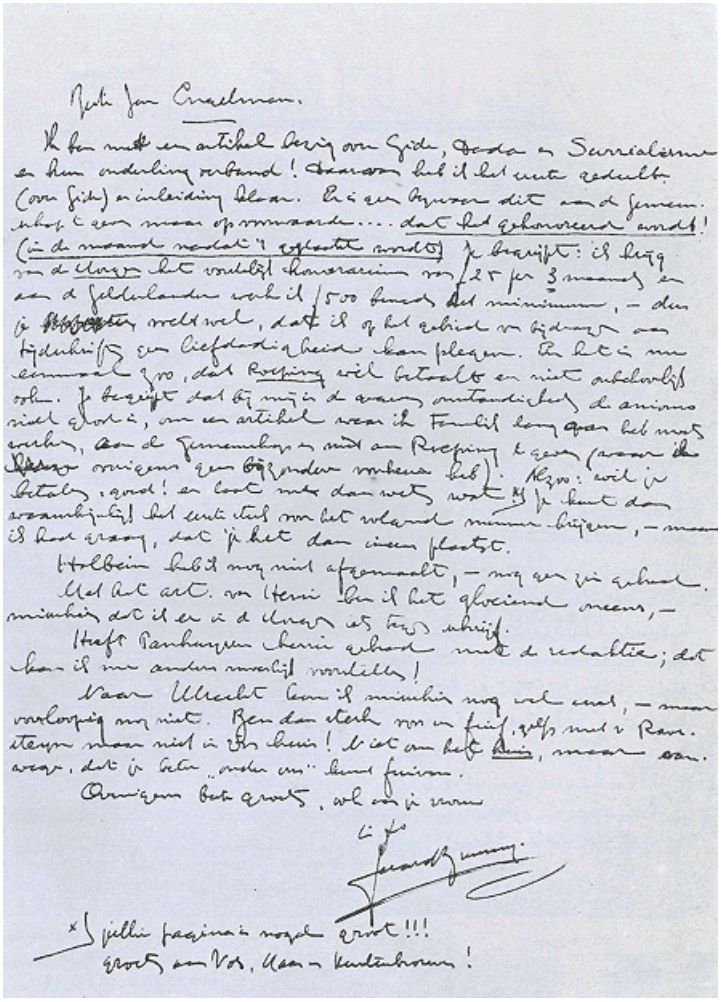

Brief van Gerard Bruning aan Jan Engelman over zijn artikel *Van André Gide tot André Breton* (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Aflevering 7-8 (juli-augustus) verschijnt onder verantwoordelijkheid van slechts drie redacteuren: Engelman, Maas en Vos. Henk Kuitenbrouwer en Lichtveld ontbreken.

Gerard Bruning, ca. 1920. ‘Als een typeerend voorbeeld voor het absolutisme waarmee hij stelling kon nemen tegen geestesstroomingen en kunstrichtingen, kan ik wijzen op zijn weigering toen men hem had gevraagd om in de redactie van De Gemeenschap te treden. Hij voelde er alles voor, maar het eenige motief voor zijn bedanken was het Liebäugelen dat het tijdschrift deed met wat toen het Constructivisme heette: den nieuwen, zakelijken, zijns inziens “heidenschen” stijl in de bouwkunst. Hij had er te Utrecht voorbeelden van gezien en na een dag van beraad schreef hij mij, dat hij daarom

moest terugkomen van zijn aanvankelijk voornemen om in de redactie te treden.' (Jan Engelman, *Gerard Bruning*, in: *Geschenk 1933*, p. 172).

Vanaf afl. 9 (september) wordt de ondertitel Maandschrift voor Katholieke Reconstructie weggelaten.

Dan ook verschijnen de namen van Kuitenbrouwer en Lichtveld weer in de redactie.

Jan Engelman (links) en C. Vos.

In afl. 2-3 (februari-maart) herhaalt Jan Engelman in *Phaenomenen en phaenomenologie* op militante wijze de in de eerste jaargang beleden apologie van de kunst als 'dienstbare schoonheid'.

Gerard Bruning, die zich overigens in brieven aan Jan Engelman nadrukkelijk distantieerde van De Gemeenschap omdat hij een meer 'verticaal' rooms-katholicisme voorstond, terwijl bovendien het feit dat De Gemeenschap geen honorarium aan de medewerkers uitkeerde een ernstig beletsel voor zijn medewerking vormde, draagt aan afl. 2-3 (februari-maart) t/m afl. 5 (mei) een essay bij, *Van André Gide tot André Breton*. Daarin wijst hij surrealisme en Dada af vanwege hun 'onverschilligheid ten opzichte van de metaphysische beschouwing, een negatie van het ken-vermogen, een eenzijdige waardeering van het droomleven en een

binnenwaarts gerichte, starre zelfbeschouwing [...].' Gerard Bruning zou op 8 oktober 1926 overlijden. In afl. 10 schrijft H. Marsman een *In memorian Gerard Bruning* (oktober). In dezelfde maand overlijdt eveneens Karel van den Oever. De oktoberaflevering bevat een *In memoriam* door Albert Kuyle.

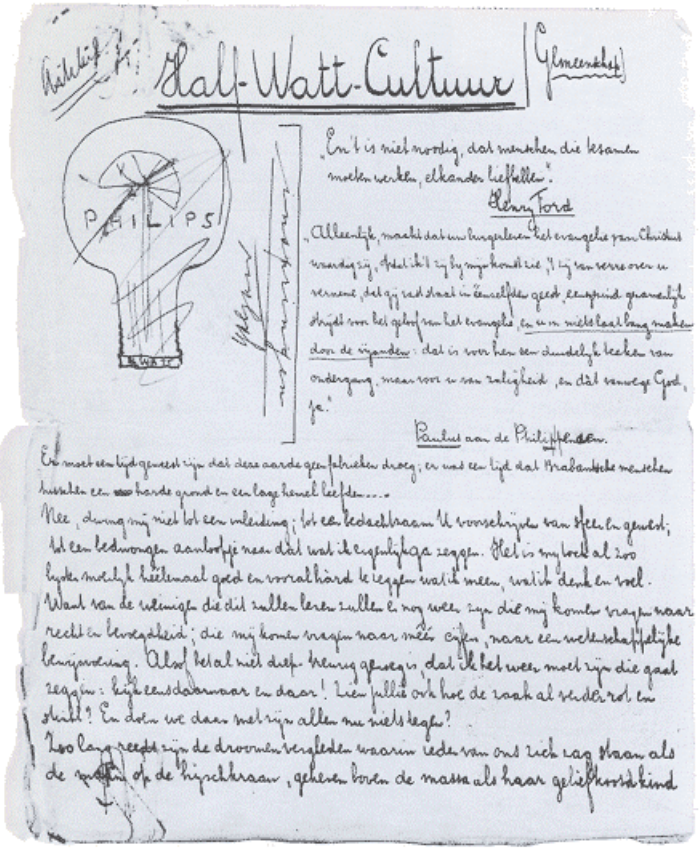

Handschrift van Albert Kuyle's bijdrage *Half-Watt-cultuur*.

In afl. 2-3 (februari-maart) toont de redactie zich gekwetst over de bijdrage *Anti-Thesen* die Menno ter Braak in februari 1926 aan het tijdschrift De Vrije Bladen had bijgedragen; in deze *Anti-Thesen* typeert Ter Braak het rooms-katholicisme als 'een groot en eerlijk bedoelde pose van verzekerdheid, die het leven en de kunst vergemakkelijken tegenover de rest...'; de reactie van de redactie van De Gemeenschap ontlokt Ter Braak een in afl. 5 (mei) gepubliceerd antwoord, met naschrift van de redactie.

Deze jaargang bevat in veel afleveringen poëzie van Willem ten Berge, en in mindere mate van H. Marsman, bijv. het gedicht *Heimwee* (mei).

Albert Helman publiceert zijn roman *Zuid-Zuid-West* (juli-augustus, september, oktober en november); *Zuid-Zuid-West* zal in ditzelfde jaar met een bandontwerp door S. van Ravensteyn in boekvorm bij De Gemeenschap verschijnen. Kuyle draagt regelmatig verhalend proza bij; in afl. 1 (januari) het verhaal *Aquarium*, in afl. 10 (oktober) *De honden huilen*, beide in 1929 opgenomen in de in de Wingerd-reeks gepubliceerde bundel *De bries*.

Jan Engelman zet in afl. 7-8 zijn reeks artikelen over nieuwe Nederlandse schilderkunst, *Nieuwe beeldende kunst*, voort met een beschouwing over Jozef Cantré (juli-augustus); in afl. 10 (oktober) behandelt hij het werk van Otto van Rees.

Omslag van aflevering 9 naar een collage van S. van Ravesteyn. Met de klok mee: Willem Maas, Albert Helman, de boekhandelaar Piet van Rossum, Albert Kuyle, (met pijp), Wies Moens (met pijp), de drukker Theo van Rossum, Sybold van Ravesteyn, Pieter van der Meer de Walcheren, H. Marsman, Henk Kuitenbrouwer, C. Vos, Otto van Rees, Marnix Gijsen en Jan Engelman (midden).

De brochure *Onderwijs en ontspanning aan de Philips-fabrieken te Eindhoven* is voor Albert Kuyle aanleiding in afl. 9 onder de titel *Half-Watt-cultuur* zijn weerzin te uiten tegen de ontkerstenende invloed van het Philips-concern. S. van Ravensteyn schrijft in afl. 9, bij de afbeeldingen van de maquette en de plattegrond, over het Goederenkantoor der Nederlandsche Spoorwegen te R'dam-Feyenoord dat onder zijn architectuur is gebouwd. Lou Lichtveld schrijft met grote regelmaat over muziek, o.m. over *Willem Mengelberg*, de oom van zijn aanstaande vrouw, in afl. 2-3 (febr.-maart) en *Bestaat er 'absolute' muziek?* in afl. 5 (mei). Voorts draagt de Utrechtse componist Willem Pijper een muziekbespreking bij (afl. 4, april) over Lou Lichtvelds *Les vacances du Pantin*.

Portret van Willem ten Berge door Otto B. de Kat, 1927.

Evenals de voorgaande jaargang sluit deze met een zeer omvangrijke en rijk van illustraties (o.m. door Jan en Charley Toorop, H. Wiegersma, Piet Wiegman en Otto van Rees) voorziene kerstaflevering.

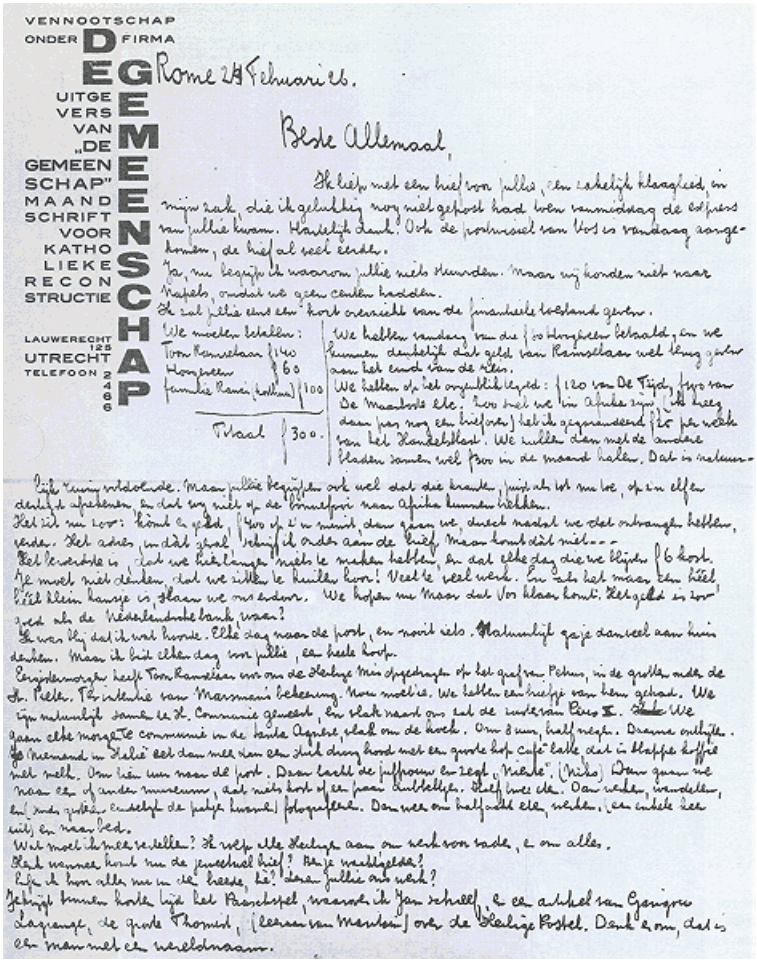
VENNOOTSCHAP ONDER FIRMA
DE GEMEENSCHAP
UITGEVERS VAN „DE GEMEENSCHAP" MAANDSCHRIFT VOOR KATHOLIEKE RECONSTRUCTIE
LAUWERECHT 125 UTRECHT TELEFOON 2466

Rome 24 Februari 26.

Beste Allemaal,

Ik heb net een brief van jullie, een eenheid klaagbrief, in mijn zak, die ik gelukkig nog niet gelezen had toen vanmiddag de koffers van jullie kwam. Hartelijk dank! Ook de postzegels van Vos is vandaag aangekomen, de brief al veel eerder.

Ja, nu begrijp ik waarom jullie niets hoorden. Maar wij hoorden niets van Napels, omdat we geen cent hadden.

Ik zal jullie eens een kort overzicht van de financiële toestand geven.

We moeten betalen:
Tom Ransselaar f 140
Hengreen f 60
familie Rens (telkens) f 100
Totaal f 300.

We hebben vandaag van de f 500 Hengreen betaald, en we kunnen dankbaar dit geld van Ransselaar wel lang gaan van het eind van de reis.
We hebben op het oogenblik tegoed: f 120 van De Tijd, f 150 van De Maasbode etc. Tot heel we in Afrika zijn, dit krijg dan (per mij en briefvrienden) heb ik gegarandeerd f 25 per week van het Handelsblad. We willen dan met de andere bladen samen wel f 300 in de maand halen. Dat is meteen-

Lijk ruim voldoende. Maar jullie begrijpen ook wel dat deze bronnen, juist als ik me lees, op in elf dertien of zestien, en dat wij niet op de binnenkomst naar Afrika kunnen rekken.
Het is nu zoo: komt er geld (400 of 500 mk) dan gaan we direct naar de Afrikaansche kusten, verder. Het adres, in dit geval, schrijf ik onder aan de brief. Maar komt dit niet - -
Het vervelende is, dat we het langer niet te maken hebben, en dat elke dag die we blijven f 6 kost. Je moet niet denken, dat we willen te huilen kon! Veel te veel werk. En als het maar een beetje lijkt klein kansje is daar we meteen. We hopen nu maar dat Vos klaar komt. Het geld is toch veel als de Nederlandsche bank waar?
De weg kij dat ik wat hoorde. Elke dag naar de post, en nooit iets. Natuurlijk zaje dan veel aan huis denken. Maar ik bid elke dag voor jullie, een heele boel.
Zaterdagmorgen heeft Tom Ransselaar met ons de Heilige Mis opgedragen op het graf van Petrus, in de grotten onder de St. Pieter. De intentie van Marmion's bekering. Nou wel's. We hebben een briefje van hem gehad. We zijn natuurlijk samen te H. Communie geweest, en stak naar ons eet de ruine van Pius X. We gaan elke morgen te communie in de kapel Agnese vlak om de hoek. Om 8 uur, half negen. Daarna ontbijt. Je kunt in Italië eet dan wel een stuk droog brood met een groote kop café latte eet in klappe koffie met melk. Dan kan men naar de post. Dan leest de juffrouw en zegt „niente". (Niks) Dan gaan we naar een of ander museum, dat niets kost of een paar duitjes. Half twee eten. Dan rusten, wandelen, en nog gaten, eindelijk de pakje kwam! fotografieen. Dan weer een half uurtje eten, rusten, een tukje doen enz. en naar bed.
Wat moet ik nog vertellen? Ik wilde alle Heiligen aan en rest van rode, e om alles.
Heb nooit hoort van de geschenk hier? Hoge verwachtingen?
Nou ik hou alle nu in de kaarte, hè? Dan jullie ook wat?
Zaterdag kwamen hoorde hij het Paasevangelie, maandag ik Jan schreef, e en artikel van Cyriacus Lagrange, de grote Thomist, [leeraar van Maritain] over de Heilige Postel. Dank e om, dat is een man met een wereldnaam.

Brief van Albert Kuyle aan zijn ouderlijk huis tijdens zijn reis met Albert Helman naar Zwitserland, Italië en Noord-Afrika, 24 februari 1926.

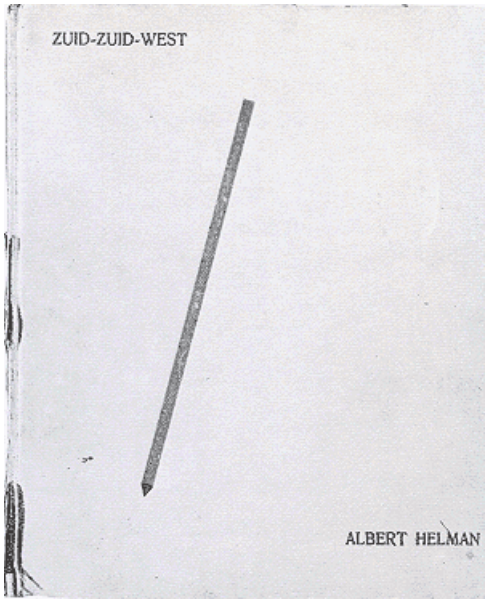

Albert Helmans *Zuid-Zuid-West* dat in 1926 bij De Gemeenschap verschijnt in een door S. van Ravesteyn ontworpen band.

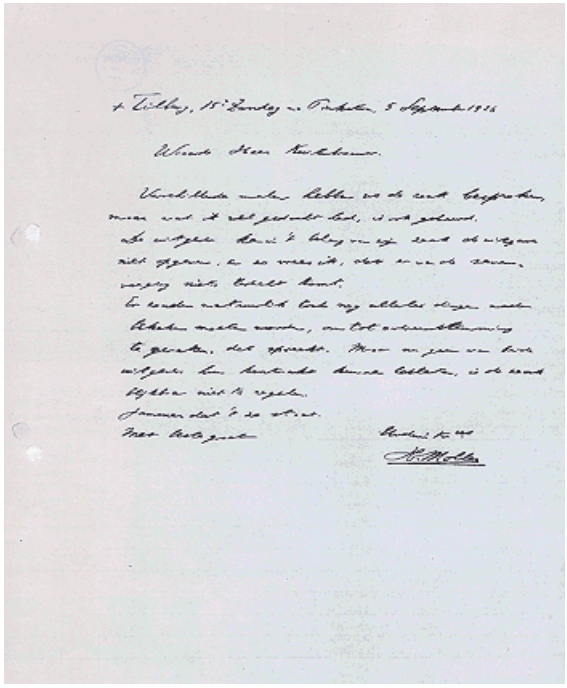

Brief van H.W.E. Moller aan Albert Kuyle over een niet gerealiseerd fusie-plan tussen Roeping en De Gemeenschap, 5 september 1926 (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*). ‘Ofschoon er heel wat controversen bestonden tussen “De Gemeenschap”, het tijdschrift waarvan ik een der redakteuren was, en de “Roeping-mensen”, die wij als nogal makke schapen beschouwden, kon ik - behept met een voor mijzelf nooit geheel verklaarbare “zin voor historie” - het persoonlijk heel best vinden met Gerard [Knuvelder]. Zo best, dat ik ondanks mijn verbondenheid met het Utrechtse “jongeren” tijdschrift stiekum meewerkte aan Roeping. Met medeweten van Gerard natuurlijk, en steeds onder pseudoniem [...].’ (Albert Helman, *G.K. en de vruchtbare twijfel*, in: Brabantia, Bijz.nr. gewijd aan Gerard Knuvelder, 1982, p. 5).

Albert Kuyle, ca. 1926.

Portret van Albert Helman door Valentijn van Uytvanck, 1927.

Jaargang 3, 1927

Redactie: Jan Engelman, Hendrik Kuitenbrouwer, Willem Maas, Lou Lichtveld en C. Vos.
Redactiesecretariaat: Louis Kuitenbrouwer, Lauwerecht 125, Utrecht; m.i.v. afl. 7-8: Jan Engelman, Vossegatschedijk 32/bis, Utrecht; m.i.v. afl. 9: Oude Gracht 55, Utrecht.

Oude Gracht 55 (derde en vierde huis van rechts) te Utrecht ca. 1910 (Foto: E.A. van van Blitz & Zn.) (*Gemeentelijke Archiefdienst, Utrecht*).

Houtsnede door Jozef Cantré voor de omslag van Albert Helmans samen met Albert Kuyle geschreven *Van pij en burnous* dat in 1927 bij De Gemeenschap verschijnt.

Aan de derde jaargang gaat een prospectus vooraf waarin te lezen staat: ‘Elk nummer van De Gemeenschap is een afspiegeling van het gepassioneerde leven dat internationaal de katholieke volksgroepen van haar voorname roeping in dezen chaotischen tijd bewust, heeft aangegrepen.’ De redactie begint de derde jaargang met een *Verantwoording* waarin zij zich nadrukkelijk op het standpunt stelt dat zowel het ethische als het esthetische aspect van kunst belangrijk is: ‘Daarom willen wij hier tegenover de meeningen van anderen omtrent die verhouding van leven en kunst nadrukkelijk vaststellen, dat gezien de èènheid van einddoel (voor ons samengevat in het ééne begrip: God) van het leven en van de kunst-daad (die voor ons in zekeren zin over het leven héén grijpt, aere perennius) - het wel degelijk van waarde is hoedanig het leven is dat tot uiting komt *in* de kunst-daad. Niet in de dichtheid der vitaliteit ligt dus de waarde, maar in de hoedanigheid daarvan; immers dichtheid is geen waardenorm of de beantwoording aan een doel. Over dat gehalte denke men intusschen niet te beperkt, want het ethische is in een kunstwerk *niet superieur* aan het aesthetische, maar slechts primordiaal. Een kunstwerk moet dus èn ethisch goed zijn (beantwoorden aan zijn doel) èn aesthetisch goed zijn (beantwoorden aan zijn wezen).’ (januari).

In de in afl. 7-8 (juli-augustus) en afl. 9 (september) opgenomen beschouwing over *Paradise regained* en *De anatomische les* van H. Marsman, *De school des levens*, benadrukt Jan Engelman het in de *Verantwoording* op deze jaargang uiteengezette criterium van waarheids- en levensgehalte in de kunst: ‘De zaak van Marsman is de zaak van de jeugd zelve. Onder “jeugd” mag ik hier slechts rekenen het klein getal dergenen (kleiner was het nimmer), die op ieder moment geneigd zijn zich met waarheidszin rekenschap te geven van hun verhouding tegenover het leven, eigen leven en gemeenschappelijk leven [...].’ In de bespreking van Anton van Duinkerkens dichtbundel *Onder Gods ogen* die Engelman aan afl. 10-11 (oktober-november) bijdraagt, legt hij een zwaarder accent op het literaire aspect: ‘De waarheden der kunst zijn nu eenmaal paradoxaal. En zoo kan het zelfs zin krijgen de ... literaire smaak een oogenblik op een voetstuk te stellen.’

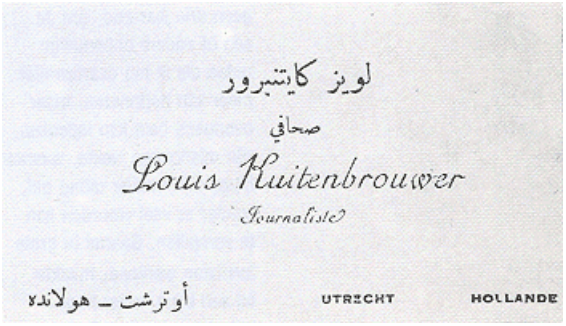

Visitekaartje van Albert Kuyle dat hij tijdens zijn reis met Albert Helman naar o.m. Noord-Afrika in Tunis liet maken, 1926 (*Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum*).

In *De jongeren en* .... in afl. 2 (februari) geeft Albert Kuyle uiting aan zijn ongenoegen met de parlementaire democratie. Zijn bijdrage doet veel stof opwaaien, onder meer bij de hoofdredacteur van De Morgen die door de redactie, die dezelfde mening als Kuyle bleek te zijn toegedaan, met het artikel *Een slecht verstaander* in afl. 9 (september) van repliek wordt gediend: 'Wij verwachten echter *niets* van het vigeerende parlementaire stelsel en *niets meer* van de pogingen om de praatcolleges met praten te hervormen.'

Karikatuur van Albert Helman door Gerard Huysser die illustraties maakte bij *Van pij en burnous*, 1926 (*Albert Helman, Hilversum*).

In deze jaargang staat de nodige kritiek geformuleerd aan het adres van Roeping, het 'andere' katholieke tijdschrift van deze jaren. De distantie van Roeping wordt in verschillende kroniekbijdragen van deze jaargang herhaaldelijk beleden en blijkt daarbij veel verbinding te hebben met de in *Verantwoording* weergegeven opvattingen over de verhouding tussen kunst en leven. Naar aanleiding van een Roeping-artikel van Henri Bruning formuleert Lichtveld: 'Henri Bruning schijnt het "eerste doel" van àl wat wij doen ("God dienen uit liefde") te verwarren met het "*directe* doel" van elke daad. Dit directe doel kan nooit gegeneraliseerd worden. Het directe doel van het gebed bijv. is God, maar het directe doel van een short story is heel wat anders.' (afl. 9, september).

GEMEENSCHAPSTEA . A.D. MCMXXVII.
Peintre presque a Français!?
JAN
Dem reinen ist alles rein Der gemeinschaft ist alles gemein . o.p.n.

Spotprent door Hendrik Wiegersma, 1927 (*P. Wiegersma, Deurne*). Met de klok mee: Willem Maas, Jozef Cantré, Albert Kuyle, Charles-Albert Cingria, Joep Nicolas, Hendrik Wiegersma, Jacques Maritain en Otto van Rees; in het midden: Pieter van der Meer de Walcheren, Albert Helman, S. van Ravesteyn, Jan Engelman en C. Vos. 'Zo gebeurde het dat *De Gemeenschap*, nog geen drie jaar oud, om de een of andere onbenullige reden die ik mij daarom niet meer kan herinneren, maar overigens best kan indenken, zijn misnoegen wekte, waaraan hij op zijn manier uiting gaf, zonder er veel woorden aan te verspillen, Gaarne in grote formaten werkend, maakte hij een bijna meter-hoge tekening, waarop hij stuk voor stuk de naar zijn mening "schuldige" redacteuren en medewerkers van het tijdschrift karikaturiseerde, - en dat waren er nogal wat. Zijn gram uitte zich voorts niet alleen jegens hen en Otto van Rees die het bijschrift *Peintre près*que *français*!? kreeg, maar ook jegens kunstbroeders als Jozef Cantré en Joep Nicolas, buitenlanders als Jacques Maritain en Charles-Albert Cingria, met nog een paar architecten en auteurs. Maar Wiegersma was fair genoeg om ook zichzelf niet uit te sluiten en beeldde onder rechts zijn dubbele persoonlijkheid af, met in de linkerhand een forceps - hij was een enthousiaste vroedmeester - en in de rechter een palet met penselen. Zelf had ik de dubieuze eer te compareren in het centrum van de tekening, verbeten hengstend op de combinatie van een piano en een draaiorgel dat van achter aangezwengeld werd door een slim voor zich uit starende vos (een van de mede-redacteuren was C. Vos, vader van de bekende tekenaar Peter Vos, die toen nog onzichtbaar klein rondfladderde in het feeënrijk waar de bébietjes vandaan komen) een en ander onder streng toezicht van Pieter van der Meer de Walcheren, hier aangeduid als "cher Maître v.d. Peer". Om de tekening te kunnen vermenigvuldigen, maakte hij er vervolgens een ets van.' (Albert Helman, *Wederkerige portretten*, p. 51-52).

Afl. 4 (april) is een 'speciaal nummer voor Noord- en Zuid-Nederlandsche poëzie'. Medewerking verlenen onder meer Paul van Ostaijen, Henriette Roland Holstvan der Schalk, Jan R.Th. Campert en Anthonie Donker (ps. van N.A. Donkersloot). In deze aflevering begint Anton van Duinkerken, die in maart 1927 het seminarie voortijdig verlaten had, zijn medewerking aan De Gemeenschap met het gedicht *De Priester*. In afl. 4 publiceert Kuyle o.m. het gedicht *Het witte paard*, dat in de herfst van 1927 bij Charles Nypels te Maastricht gebundeld wordt in *Songs of Kalua*.

Albert Kuyle was eind 1926 begonnen met een roman, *Het huis van den schilder*, waarvan twee fragmenten opgenomen zijn in resp. afl. 1 (januari) en afl. 3 (maart);

deze roman is gebaseerd op het leven van Otto en Adya van Rees. Albert Helman draagt over vier afleveringen verspreid (mei t/m december) een prozastuk *De aesthetiek der armen* bij. Willem ten Berge publiceert de novelle *Buurtverkeer* in afl. 12 (december).

Bij De Gemeenschap verschijnt een bundel reisschetsen van de hand van Kuyle en Helman onder de titel *Van pij en burnous*.

Ook in deze jaargang wordt ruime aandacht aan beeldende kunst en muziek besteed. Zo schrijft Jan Engelman in afl. 9 (september) over *Meubels van S. van Ravesteyn* en draagt Lou Lichtveld onder de titel *Musicalia* een muziekrubriek bij.

Omslagen worden in deze jaargang ontworpen door o.m. Otto van Rees (februari), Hendrik Wiegersma (maart), Gerrit Rietveld (mei-juni) en Jozef Cantré (september); opmerkelijk is ook de omslag van afl.

10-11 (oktober-november) met een fotocollage van o.a. Germaine Krull.

Huwelijksfoto van Albert Helman en Leni Mengelberg, 20 juli 1927. V.l.n.r.: S. van Ravesteyn, C. Vos, Albert Kuyle, Leni Mengelberg, Otto van Rees, Albert Helman, Pieter van der Meer de Walcheren en Willem Maas.

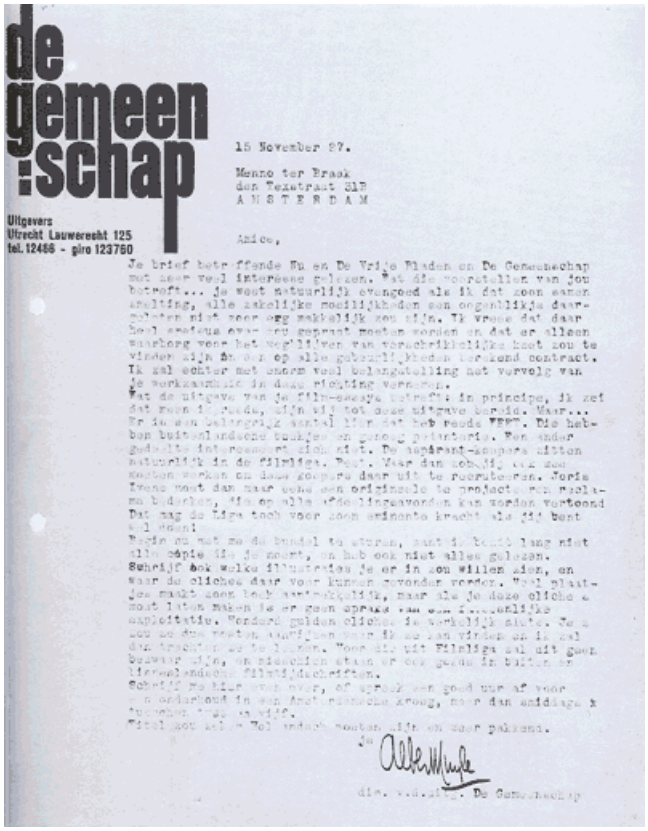

de gemeen :schap

Uitgevers
Utrecht Lauwerecht 125
tel. 12466 - giro 123760

15 November 27.

Menno ter Braak
den Texelstraat 31B
A M S T E R D A M

Amice,

Je brief betreffende Nu en De Vrije Bladen en De Gemeenschap met zeer veel interesse gelezen. Wat die voorstellen van jou betreft... je weet natuurlijk evengoed als ik dat zoon samenwerking, alle zakelijke mogelijkheden een oogenblikje daargelaten niet zoo erg makkelijk zou zijn. Ik vrees dat daar heel zeeziek over zou gepraat moeten worden en dat er alleen waarborg voor het wegblijven van verschrikkelijke koet zou te vinden zijn in een op alle gebeurlijkheden berekend contract. Ik zal echter met enorm veel belangstelling het vervolg van je werkzaamheden in deze richting vernemen.

Wat de uitgave van je film-essays betreft: in principe, ik zet dat graag in, zeide, zijn wij tot deze uitgave bereid. Maar... Er is een belangrijk aantal films met het rode vaan. Die hebben buitenlandsche teksten en groote pakkerij. Een ander gedeelte interesseert ons niet. De negatief-rechten zitten natuurlijk in de filmliga. Dus. Voor dus gebeurt, dat deze kosten worden en deze kosten daar uit te vergoeden. Joris moet dan maar eens een originele te projecteeren reclame bijdehan, die op alle ideëlingsavonden kan worden vertoond. Dat zag de lijn toch voor zoon eminente kracht als jij bent wel doen!

Begin nu met de bundel te steren, want ik kwijl lang niet alle copie die je noemt, en heb ook niet alles gelezen.

Schrijf ook welke illustraties je er in zou willen zien, en waar de clichees daar voor kunnen gevonden worden. Veel plaatjes maakt zoon boek aantrekkelijk, maar als je deze cliches e moet laten maken is er geen sprake van om i...eelijke exploitatie. Verdorie gulden cliches is verschrikkelijk duur. Ja a zou ze deze weten verzilveren... maar ik zie van vrijen en ik zal dus trachten er te komen. Voor als uit Filmliga zal uit geen bezwaar zijn, en misschien staan er ook goede in beiden en literatuurlandsche filmstijdschriften.

Schrijf me hier over, of spreek een goed uur af voor n onderhoud in een dezer eetzalen kroeg, maar dan middags t tusschen twee en vijf.

Titel nou ook wel anders mooier dit en zoor pakkend.

Je

Alb. Kuyle

dir. red. Nu - De Gemeenschap

Brief van Albert Kuyle aan Menno ter Braak over een niet gerealiseerd fusie-plan tussen Nu, De Vrije Bladen en De Gemeenschap, 15 november 1927.

S. van Ravesteyn, ca. 1930.

Illustratie door Otto van Rees voor de nimmer verschenen uitgave in boekvorm van Albert Kuyle's
Het huis van den schilder (Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum)

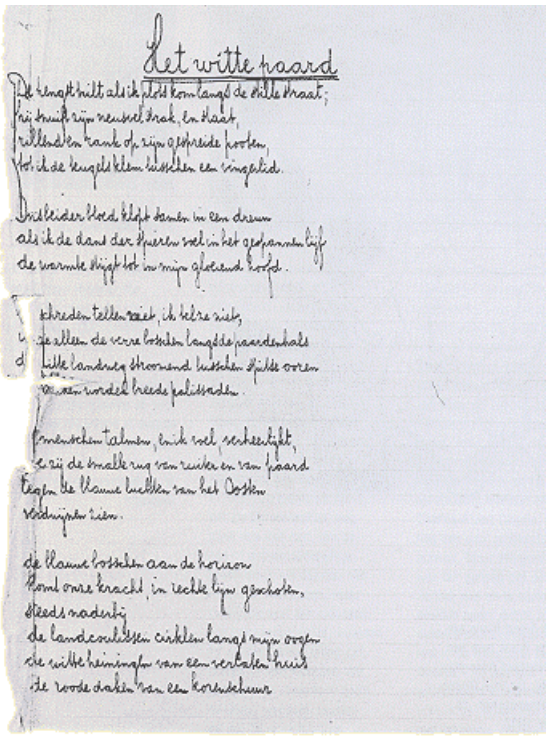

Het witte paard

De lengt hilt als ik stil kom langs de stille straat;
Ik ruik zijn neusvel brak en hard,
zijn manen en zijn opgespreide poten,
tot ik de kruppel klem tusschen een ringetje.

Dit leider bloed klopt samen in een droom
als ik de dauw der spieren zie in het opgespannen lijf
de warme stijgt tot in mijn gloeiend hoofd.

Ik verdoen tellen raak, ik hoor niets,
ik zie alleen de verre bosschen langs de paardenhals
de lille landweg stroomend tusschen zijden over
een eindeloos breede palissaden.

Gemoedsrust talmen, ik ruik, verheerlijkt,
ik zij de smalle rug van ruiter en van paard
tegen de blauwe lucht van het Oosten
voortijgen zien.

De blauwe bosschen aan de horizon
komt omme kracht in rechte lijn geschoten,
steeds naderbij
de landeroeddsen cirkelen langs mijn oogen
de witte heimingen van een verbaten huis
de rode daken van een boerderijtuin

Handschrift van Albert Kuyle's bijdrage *Het witte paard*.

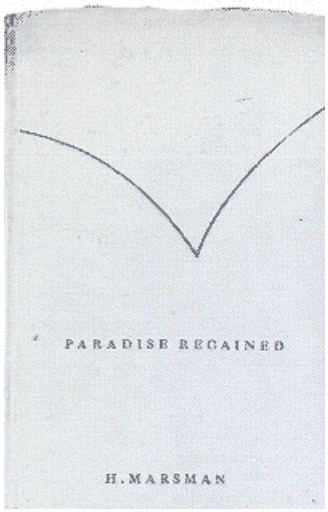

Omslag van H. Marsmans verzenbundel *Paradise regained* die in 1927 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt, en waarin o.m. het gedicht *Heimwee* is opgenomen.

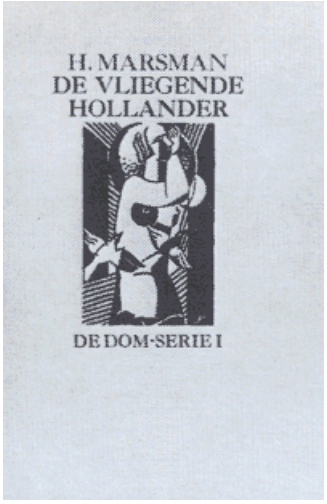

Omslag van H. Marsmans *De vliegende Hollander* dat in december 1927 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt met houtsneden van Jozef Cantré.

Portret van Albert Kuyle door Otto van Rees bij Kuyle's *Het witte paard*, 1925 (*Mevr. M. Kuitenbrouwer-van Rees, Gellicum*).

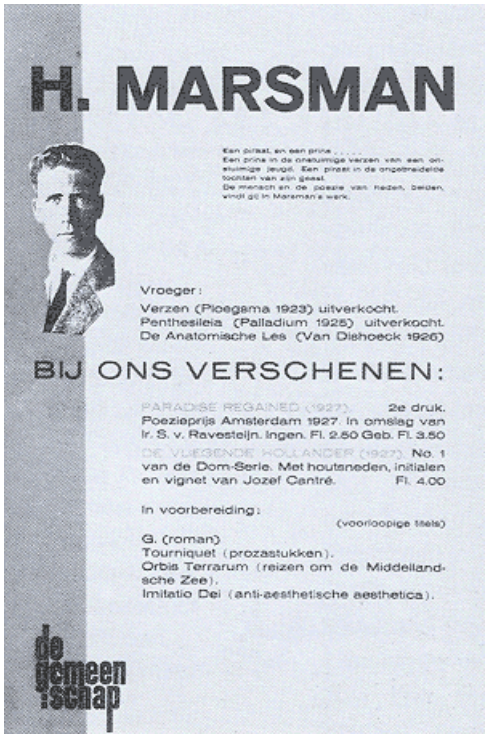
H. MARSMAN
Een pirat, en een prins . . . .
Een prins in de onstuimige verzen van een onstuimige jeugd. Een pirat in de ongebreidelde tochten van zijn geest.
De mensch en de poezie van reizen, beiden, vindt gij in Marsman's werk.
Vroeger:
Verzen (Ploegsma 1923) uitverkocht.
Penthesilea (Palladium 1925) uitverkocht.
De Anatomische Les (Van Dishoeck 1926)
BIJ ONS VERSCHENEN:
PARADISE REGAINED (1927). 2e druk.
Poezieprijs Amsterdam 1927. In omslag van Ir. S. v. Ravesteijn. Ingen. Fl. 2.50 Geb. Fl. 3.50
DE VLIEGENDE HOLLANDER (1927). No. 1 van de Dom-Serie. Met houtsneden, initialen en vignet van Jozef Cantré. Fl. 4.00
In voorbereiding:
(voorloopige titels)
G. (roman)
Tourniquet (prozastukken).
Orbis Terrarum (reizen om de Middellandsche Zee).
Imitatio Dei (anti-aesthetische aesthetica).
de gemeenschap
Prospectus van uitgeverij De Gemeenschap voor uitgaven van H. Marsman, 1932.

Albert Helman en Leni Mengelberg in hun huis te Abcoude, ca. 1928.

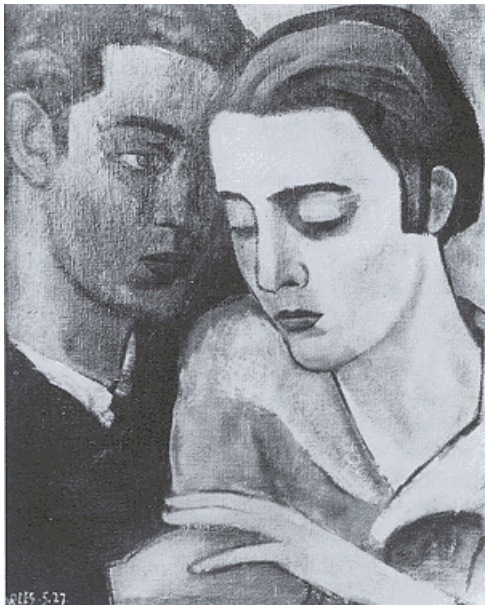

Portret van Albert Helman en Leni Mengelberg door Otto van Rees, 1927. '"Zoet" is integendeel het dubbelportret dat hij enkele jaren later schilderde van het jonggetrouwde paar dat Leni Mengelberg en ik vormden. Ik kan mij niet meer herinneren hoe of waar wij voor de kunstenaar poseerden (het zal wel in Abcoude geweest zijn, in het huis aan de Koppeldijk dat wij toen bewoonden en waar al onze vrienden en vriendinnen weleens kwamen) maar ik zie nog duidelijk vóór mij dat prachtige schilderij in zachte kleuren - het onvergetelijke rose van Leni's jurk vooral - dat wij evenals al onze overige bezittingen in Spanje tijdens de Burgeroorlog moesten achterlaten en voorgoed kwijtraakten.' (Albert Helman, *Wederkerige portretten*, p. 37).

Anton van Duinkerken als seminarist, ca. 1925. ‘Een lange jongen, in een lange zwaaiende toog [...]. Ze ontsierde de slanke jongen geenszins, bevestigde - toentertijd - in mijn oog wel nadrukkelijk de verhevenheid van de staat die hij zou gaan bekleden.’ (Gerard Knuvelder, *Onachterhaalbre tijd*, 1974, p.68).

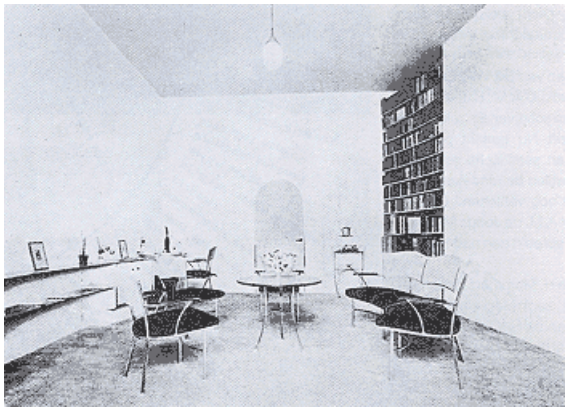

Zitkamer in de woning van M.R. Radermacher Schorer, S. van Ravesteyns eerste grote interieuropdracht, 1927.

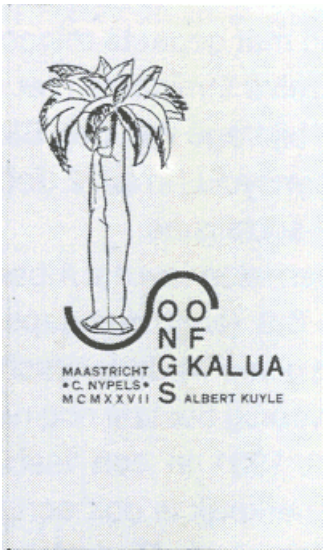

Titelpagina van Albert Kuyle's *Songs of Kalua* dat in de herfst van 1927 bij Charles Nypels te Maastricht verschijnt.

Jaargang 4, 1928

Redactie: Jan Engelman, Henk Kuitenbrouwer, Willem Maas, Lou Lichtveld en C. Vos.
Redactiesecretariaat: Lou Lichtveld, Koppeldijk, Abcoude; m.i.v. afl. 7: Oude Gracht 55, Utrecht.

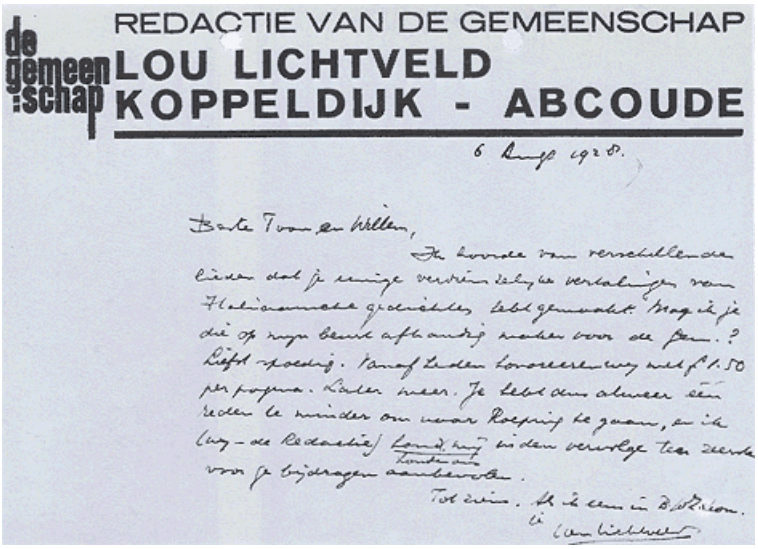
REDACTIE VAN DE GEMEENSCHAP
de gemeenschap
LOU LICHTVELD
KOPPELDIJK - ABCOUDE

Brief van Albert Helman aan Anton van Duinkerken, 6 augustus 1928.

Voor de eerste maal staat in deze jaargang L.M.A. Kuitenbrouwer (Albert Kuyle) in de inhoudsopgave van het tijdschrift vermeld als directeur van uitgeverij De Gemeenschap; hij zal deze functie blijven uitoefenen tot en met oktober 1932.

In de *Verantwoording 1928* (januari) schrijft de redactie: ‘Voor ons komen [...] niet de artistieke idealen in de eerste plaats, maar de Katholieke.’ En verbindt daar vervolgens aan ‘dat het doel van een kunstenaar of van een tijdschrift niet moet zijn de gevoelens en opinies van de massa weer te geven, noch haar te stijven in het verkeerde [...], maar liever te behooren tot het kleine getal van hen, die hun idealen zóó hoog stellen, dat deze mogelijk wel onverwezenlijkt blijven, maar ten minste beantwoorden aan de plicht welke aan allen gesteld is: te streven naar volmaaktheid. Altijd en in alles.’

Omslag van de januari-aflevering.

Samen met enkele redactieleden van De Vrije Bladen - Constant van Wessem, C.J. Kelk, D.A.M. Binnendijk -, Menno ter Braak en H. Marsman schrijven Engelman en Kuyle een tegen het tijdschrift Nu gericht pamflet: ‘Omdat wij het socialistische en Semitische schrikbewind met gepaste minachting willen behandelen, maar hetzelve inmiddels niet uit het oog verliezen.’ Ook uit een bijdrage van Dop Bles over A.M. de Jongs Merijntje Gijzencyclus in afl. 2 (februari) spreekt een nadrukkelijk anti-socialisme.

In een interview dat Albert Kuyle H. Marsman afneemt in afl. 8-9 (augustus-september) zegt Marsman: ‘Maar een goeie Nederlandsche roman van iemand beneden de veertig bestáát nog niet. Ik zal die schrijven als ik niet voor 1931 in een fascistisch front gesneuveld ben.’ Opmerkelijk is ook een interview met Anton van Duinkerken (juli). Redacteur Henk Kuitenbrouwer wijdt in deze jaargang beschouwingen aan *Dr. Jules Persijn* (afl. 5, mei) en *Moderne jeugd* (afl. 7, juli). Van Van Duinkerkens *Verdediging van carnaval*, dat in 1928 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt, is in afl. 3-4 (maart-april) een hoofdstuk opgenomen.

JAN ENGELMAN:

ARNE BORG

ritornel en sirene

visch visch
platte visch
al wie in het water is

Arne Borg zwemt duizend meter
Arne Borg doet alles beter

visch visch
witte visch
witte witte watervisch
witte zwemvisch
waterlisch

(waar het groene water is
zwemt hij als het later is)

Arne Borg zwemt duizend meter
Arne Borg doet alles beter

visch visch
groene visch
in de groene waternis
visch visch
prille visch
witte kindvisch

kind

visch

296

Begin van Jan Engelmans bijdrage aan de augustus-septemberaflevering.

Poëzie is er in deze jaargang vooral van Willem ten Berge van wie in de zomer van 1928 de bundel *De reiziger* bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt. Voorts is er poëzie van Pierre Kemp en A. den Doolaard (ps. van C.J.G. Spoelstra), terwijl in afl. 1 (januari) twee gedichten van Henriette Roland Holst zijn opgenomen. In afl. 12 (december) staat het geruchtmakende gedicht

De gebroeders Kuitenbrouwer. V.l.n.r.: Karel, Gerard, Herman, Henk en Louis, ca. 1927.

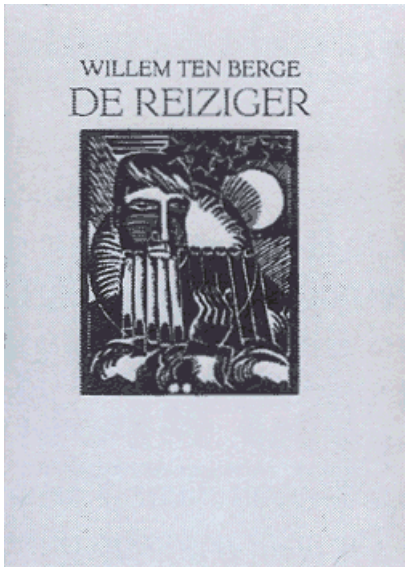

Omslag van Willem ten Berge's verzenbundel *De reiziger* die in de zomer van 1928 met een houtsnede door Jozef Cantré op de omslag bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

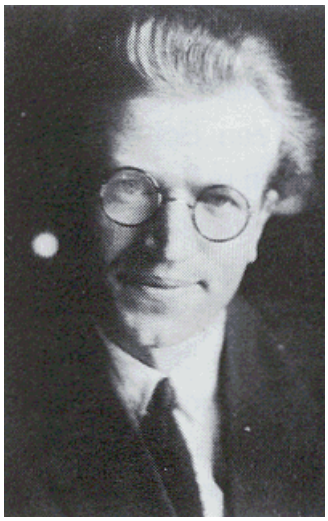

Willem ten Berge, 1928.

Portret van Jan Engelman door Hendrik Wiegersma, ca. 1927.

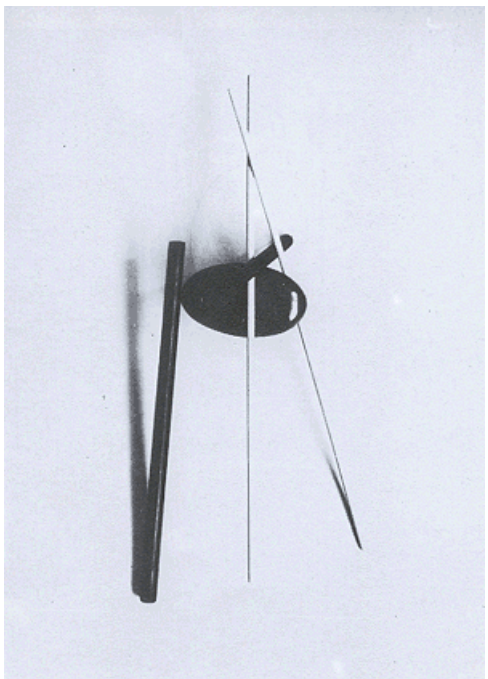

Wandplastiek *La musique* door S. van Ravesteyn voor het door hem ingerichte huis van Albert Helman te Abcoude, 1928.

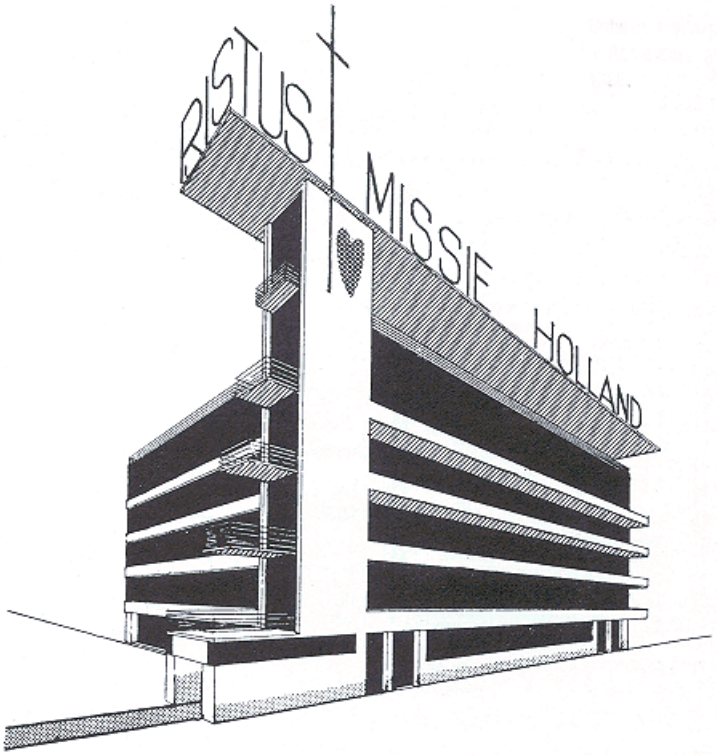

Ontwerp van een missiehuis te Rome door Willem Maas, 1928.

Literatuur-les van Mien Proost (ps. van H. Klomp). Helmans ontdekking Hans van Zijl maakt haar debuut in deze jaargang (afl. 2, februari).

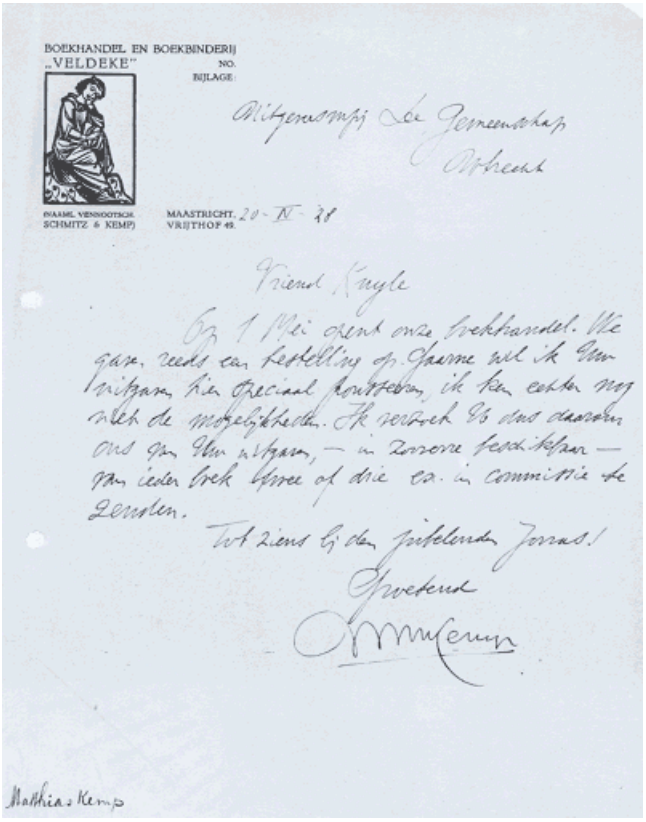
BOEKHANDEL EN BOEKBINDERIJ
„VELDEKE"
NO.
BIJLAGE

Uitgeverij De Gemeenschap
Arnhem

MAASTRICHT, 20-IV-28
VRIJTHOF 49.

Vriend Kuyle

Op 1 Mei opent onze boekhandel. Wie ons reeds een bestelling op Gaarne wil ik Uw uitgaven hier speciaal voeren, ik kan echter nog niet de mogelijkheden. Ik verzoek Gij ons daarom ons van Uw uitgaven, — in zoverre boekhandel — van ieder boek three of drie ex. in commissie te zenden.

Tot ziens bij den geboelenden Jonas!

Groetend

Mathias Kemp

Brief van Mathias Kemp aan Albert Kuyle, 20 april 1928 (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

J.C. Van Schagen, van wie in dit jaar het een jaar tevoren in De Gemeenschap opgenomen prozagedicht *Litanie* verschijnt bij uitgeverij De Gemeenschap als nr. 3 in de Dom-serie, draagt zowel poëzie als proza bij. De dichter Alex Campaert (ps. van Henri Morel) draagt voor het eerst bij aan afl. 11 (november), en zal een regelmatige medewerker blijken.

In deze jaargang (januari-juli) publiceert Albert Helman een gedeelte van zijn roman *De stille plantage* in het tijdschrift; de roman zal in 1931 bij uitgeverij Nijgh en Van Ditmar te Den Haag verschijnen; Helmans korte roman *Mijn aap schreit* verschijnt dit jaar bij uitgeverij De Gemeenschap.

Portret van Mathias Kemp door Henri Jonas, 1924. ‘Maastricht is een cultureel centrum en als ge daar te licht over denkt, stap dan 's, bid ik u, op 'n avond van 1927 een dier nette café's binnen op 't

Vrijthof, daar zit oud en jong schildersvolk, dat zich niks van die van boven de Moerdijk behoeft te laten zeggen. Daar toeven twee broers [Mathias en Pierre Kemp] die de poëzie binnenkort op fikse wijze zullen vertegenwoordigen, zodat de Hollanders hun hyperbolen verbluft zullen nastaren [...].' (Jacob Hiegentlich, *Met de stroom mee*, Amsterdam 1946, p.36).

Als Lou Lichtveld schrijft Albert Helman in deze jaargang twee artikelen over Igor Strawinsky (afl. 6, juni, en afl. 7, juli). In afl. 5 (mei) wijdt Jan Engelman een kort artikel aan de schilder Henk Wiegersma. Over de film *De brug* van Joris Ivens laat Albert Kuyle zich in afl. 7 (juli) in lovende bewoordingen uit.

In 1928 wordt door de redactie de Domprijs voor Poëzie, groot *f*250,-, ingesteld; in de jury nemen zitting J.C. Bloem, Marnix Gijsen en H. Marsman. De prijs wordt de eerste maal uitgereikt aan Anthonie Donker voor zijn bij De Gemeenschap te verschijnen bundel *Kruistochten* (1929).

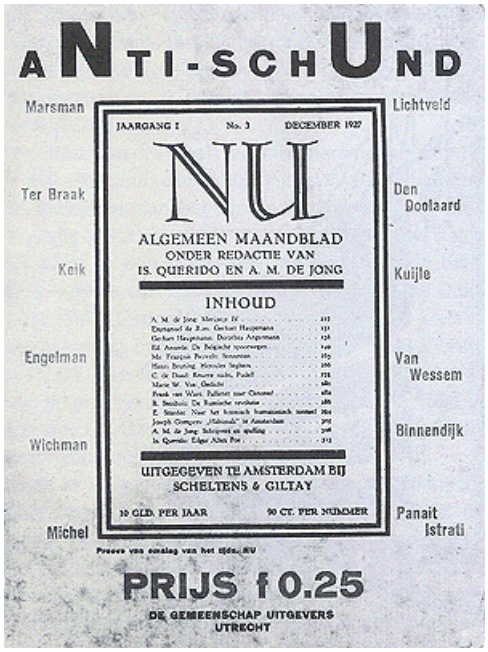

Omslag van de tegen het tijdschrift Nu gerichte brochure *aNti-schUnd*, samengesteld door de gezamenlijke redacties van De Vrije Bladen en De Gemeenschap, 1928.

V.l.n.r.: Hendrik Wiegersma, Ossip Zadkine, Jozef Cantré, Nel Wiegersma en onder de tafel Pieter Wiegersma, mei 1927.

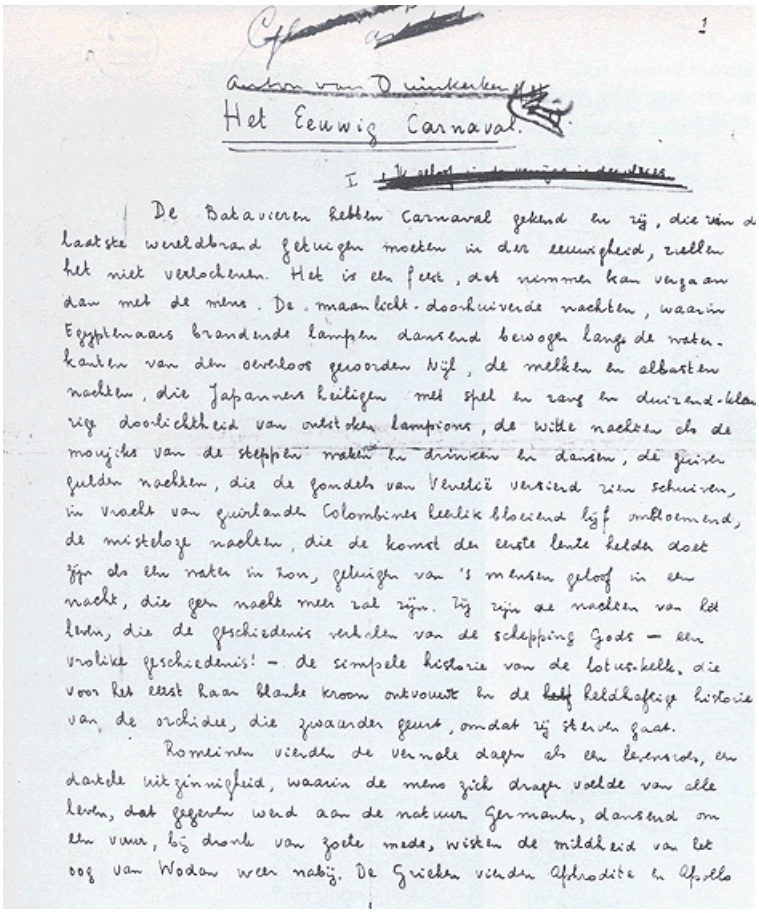

Anton van Duinkerken

Het Eeuwig Carnaval.

I

De Bataviers hebben Carnaval gekend en zij, die van de laatste wereldbrand getuigen moeten in der eeuwigheid, zullen het niet verlochenen. Het is een feest, dat nimmer kan vergaan dan met de mens. De maanlicht-doorhuiverde nachten, waarin Egyptenaars brandende lampen dansend bewogen langs de waterkanten van den overloos geworden Nijl, de melken en albasten nachten, die Japanners heiligen met spel en zang en duizend-kleurig doorlichtheid van oneindige lampions, de witte nachten als de mooiste van de steppen waren te drinken en dansen, de gouden nachten, die de gondels van Venetië versierd zien schuiven, in vracht van guirlande Colombines heerlijk bloeiend lijf omloemend, de mistelooze nachten, die de komst der eerste lente helder doet zijn als een water in ton, getuigen van 's menschen geloof in een nacht, die geen nacht meer zal zijn. Zij zijn de nachten van het leven, die de geschiedenis verhalen van de schepping Gods — een vrolijke geschiedenis! — de simpele historie van de lotusbeker, die voor het eerst haar blanke kroon ontvouwde en de heldhaftige historie van de orchidee, die zwaarder geurt, omdat zij sterven gaat.

Romeinen vierden de vernale dagen als een levensrots, een dankte uitzinnigheid, waarin de mens zich draagt voelde van alle leven, dat gegeven werd aan de natuur. Germanen, dansend om een vuur, bij dronk van zoete mede, wisten de mildheid van het oog van Wodan weer nabij. De Grieken vierden Aphrodite en Apollo

Handschrift van Anton van Duinkerkens *Verdediging van carnaval* (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Omslag van Anton van Duinkerkens *Verdediging van carnaval* dat in 1928 bij uitgeverij De Gemeenschap te Utrecht verschijnt.

Portret van Hendrik Wiegersma door Joep Nicolas, ca. 1928.

Omslag van Albert Helmans korte roman *Mijn aap schreit* die in 1928 bij uitgeverij De Gemeenschap het licht ziet.

Portret van Hans van Zijl door Otto B. de Kat, 1929.

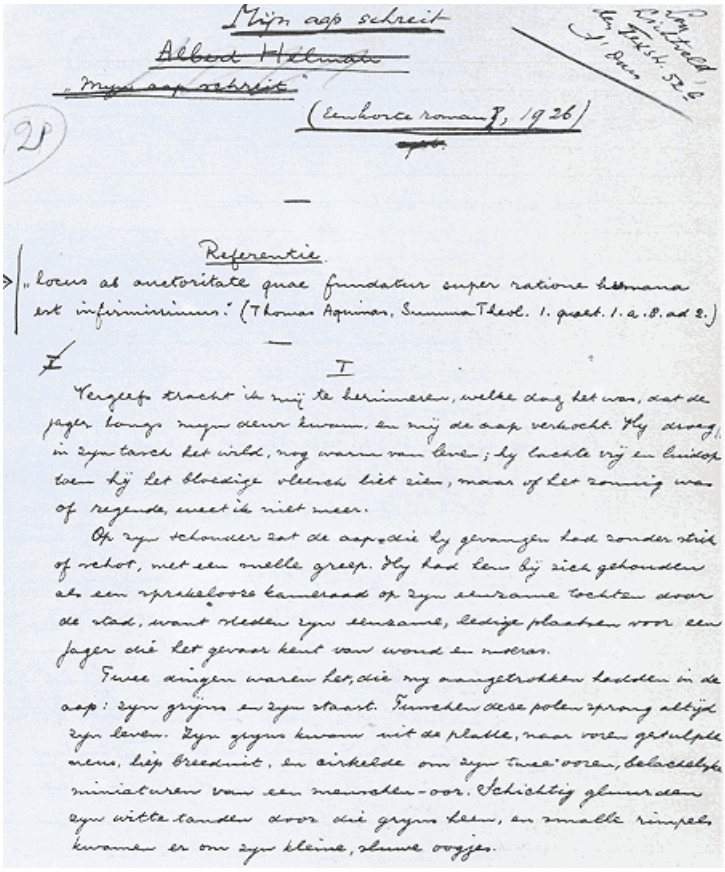

Mijn aap schreit

~~Albert Helmans~~

~~„Mijn aap schreit"~~

(embryo roman), 1926)

Referentie

„Locus ab auctoritate quae fundatur super ratione humana est infirmissimus." (Thomas Aquinas, Summa Theol. 1. quaest. 1. a. 8. ad 2.)

I

Vergeefs tracht ik mij te herinneren, welke dag het was, dat de jager langs mijn deur kwam, en mij de aap verkocht. Hij droeg in zijn tasch het wild, nog warm van leven; hij lachte vrij en luidop toen hij het bloedige vleesch liet zien, maar of het zonnig was of regende, weet ik niet meer.

Op zijn schouder zat de aap, die hij gevangen had zonder strik of schot, met een snelle greep. Hij had hem bij zich gehouden als een sprekelooze kameraad op zijn eenzame tochten door de stad, want vlieden zijn eenzame, ledige plaatsen voor een jager die het gevaar kent van wond en moeras.

Twee dingen waren het, die mij aangetrokken hadden in de aap: zijn grijns en zijn staart. Tweeën deze polen zprong altijd zijn leven. Zijn grijns kwam uit de plaats, waar vroeg geholpte mens, lief Broedmit, en cirkelde om zijn twee voren, delicatelijke miniaturen van een mensaben-oor. Schichtig glimmen zijn witte tanden door die grijns heen, en smalle rimpels kwamen er om zijn kleine, zwarte oogjes.

Begin van het handschrift van Albert Helmans *Mijn aap schreit* (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

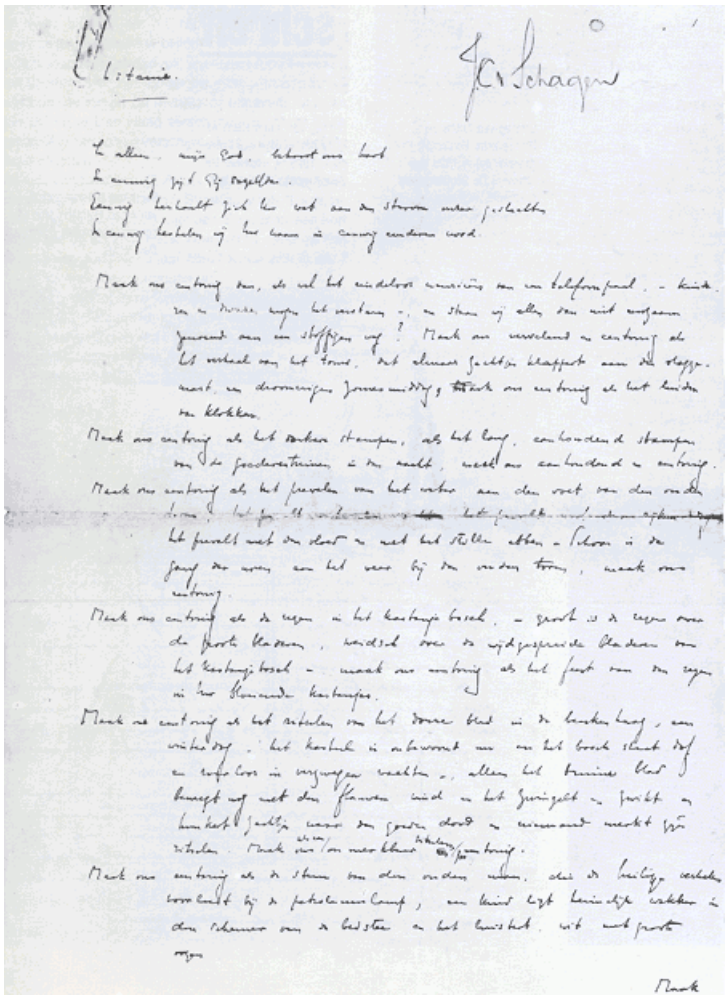

Handschrift van J.C. van Schagens *Litanie* (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Foto door Germaine Krull van Joris Ivens bij het filmen van *De brug*.

V.l.n.r.: H. Marsman, Jan Engelman en Albert Kuyle, 1928.

A. den Doolaard wiens verzenbundel *De wilde vaart* in 1928 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

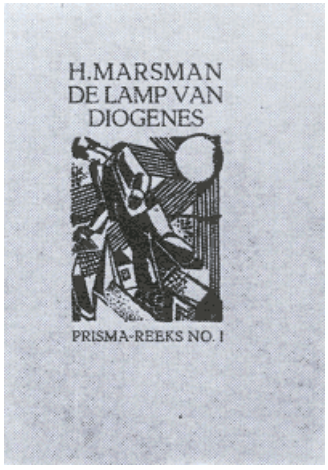

Omslag van H. Marsmans opstellenbundel *De lamp van Diogenes* die met een houtsnede door Jozef Cantré op de omslag in het najaar van 1928 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Hans Klomp die onder het pseudoniem Mien Proost aan De Gemeenschap meewerkt.

Henri Morel die onder het pseudoniem Alex Campaert aan De Gemeenschap meewerkt.

Portret van H. Marsman door Albert Kuyle, ca. 1928.

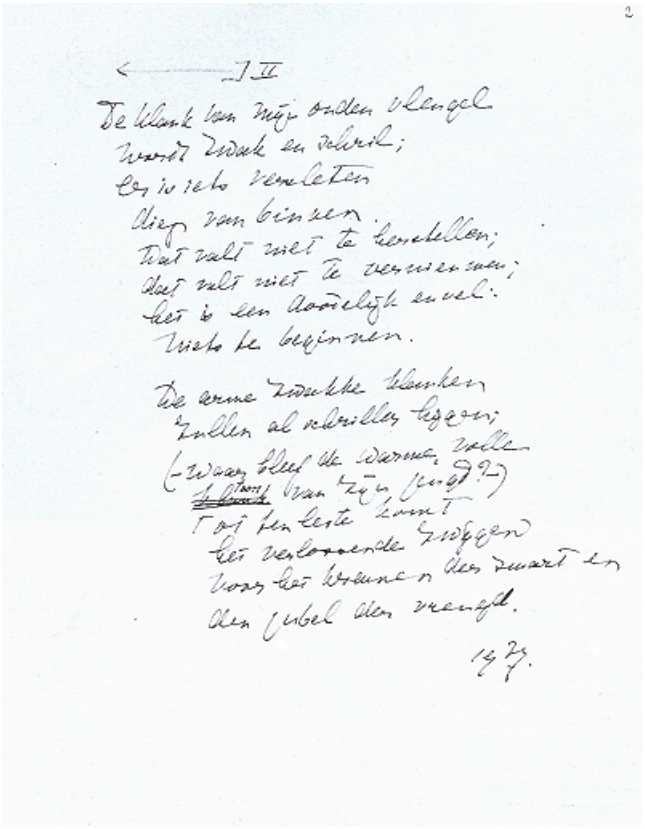

Handschrift van Henriette Roland Holsts bijdrage aan de januari-aflevering (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Anton van Duinkerken (1903-1968)

Anton van Duinkerken, ca. 1927. ‘Het is in de eerste plaats van De Gemeenschap uit, dat Van Duinkerken zich zijn unieke positie in Nederland veroverde. Hij was - als onvervalste Brabanter - rooms genoeg om hem in roomse kring veel van zijn stoutigheden te doen vergeven; hij vertoonde als humanist naar buiten juist genoeg stoutigheid om daar zijn rooms-zijn vrijwel te excuseren, het in ieder geval met een zekere toeschietelijkheid te accepteren. Zij die het vergaven en op grond daarvan hem als gelijke in hun kring opnamen, kon het soms bitter tegenvallen: zo'n verstandige man en telkens toch weer hardnekkig rooms!’ (Gabriël Smit, *Anton van Duinkerken vijftig jaar*, in: Roeping jrg. 29, afl. 1, januari 1953, p. 7).

Toen Jan Engelman, de broers Henk en Louis Kuitenbrouwer en Willem Maas De Gemeenschap oprichtten, zat Anton van Duinkerken nog als de priesterstudent Willem Asselbergs op het groot-seminarie Bovendonk in het Brabantse Hoeven. Een maand na verschijnen van de eerste Gemeenschapsaflevering, februari 1925, krijgt de jonge seminarist aldaar door zijn kerkelijke superieuren een schrijf- en publicatieverbod opgelegd. Van Duinkerken had aan de eerste jaargangen van het in 1922 opgerichte Roeping gedichten en essays bijgedragen en een dergelijke gehoorgeving aan de lokroep der letteren achtte men onverenigbaar met een rustig-studieuze voorbereiding op het priesterschap.

Een zeer werelds-verleidelijke Muze was het overigens niet die Van Duinkerken te Hoeven bezocht: ze gaf hem religieus-humanitaire verzen in en een dito kunstbeschouwing. In een opstel over Prosper van Langendonck, in de tweede jaargang van Roeping gepubliceerd, schrijft Van Duinkerken: ‘wat hem ons het simpatiekste maakt, is: dat hij niet bevrediging gezocht heeft in het zinnelike schoon, maar in de waarheid van het Kristelik geloof’.

Na een jaar van crisis en twijfel verlaat hij in maart 1927 het seminarie en maakte de keuze voor het schrijverschap. Hij neemt dit besluit overigens allerminst

triomfantelijk en zelfverzekerd: ‘Niet als de overwinnaar in een geestelijke tweestrijd ben ik het seminarie uitgegaan, doch als een diep verslagene, die toegeven moest, het onbereikbare te hebben nagestreefd. Ik werd het priesterschap onwaardig, omdat ik tot de jongere generatie van schrijvers behoorde.’ (*Brabantse herinneringen*, p. 254).

De eerste indruk die de ‘latere’ Van Duinkerken in zijn publieke optreden als spreker en schrijver maakte, moge er allerminst één zijn van ‘diepe verslagenheid’, toch lijkt de schokkende seminarie-ervaring, dat winst van schrijverschap het afscheid van een jeugdideaal moest betekenen, door te werken in veel van zijn geschriften. Op een persoonlijk-kwetsbare manier in een aantal lyrische gedichten, waarvan de grondtoon is bepaald door pijnlijk besef van vergankelijkheid en verlies van jeugdaspiraties. Op een meer strijdbare manier in zijn essays. De steeds overtuigder pleitbezorging daarin voor ‘gulle levensaanvaarding’, ruimhartig geloof en voor de rechten van de artistieke verbeelding, komt over als een reactie op een seminariesfeer die hij in de *Brabantse herinneringen* omschrijft als een klimaat van ‘ethische overspannenheid’ en ‘puriteinse levensangst’.

Deze ontwikkeling van zijn schrijverschap bindt Van Duinkerken, na zijn vertrek uit Hoeven, nog slechts korte tijd aan het Brabants-literaire milieu waarin hij

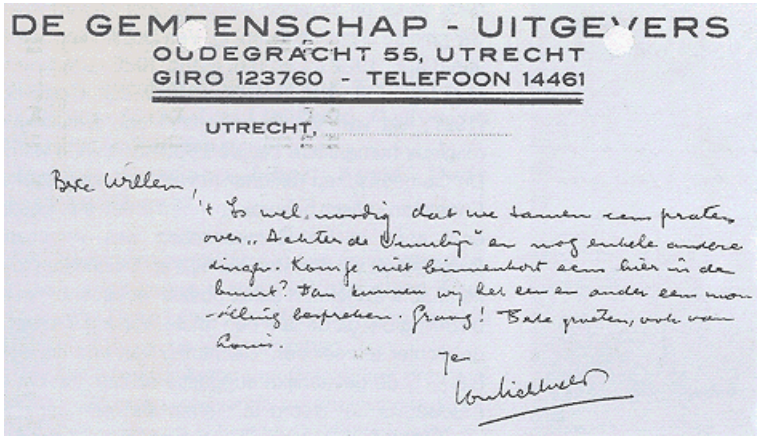
DE GEMEENSCHAP - UITGEVERS
OUDEGRACHT 55, UTRECHT
GIRO 123760 - TELEFOON 14461

UTRECHT,

Briefkaart van Albert Helman aan Anton van Duinkerken, 18 oktober 1928.

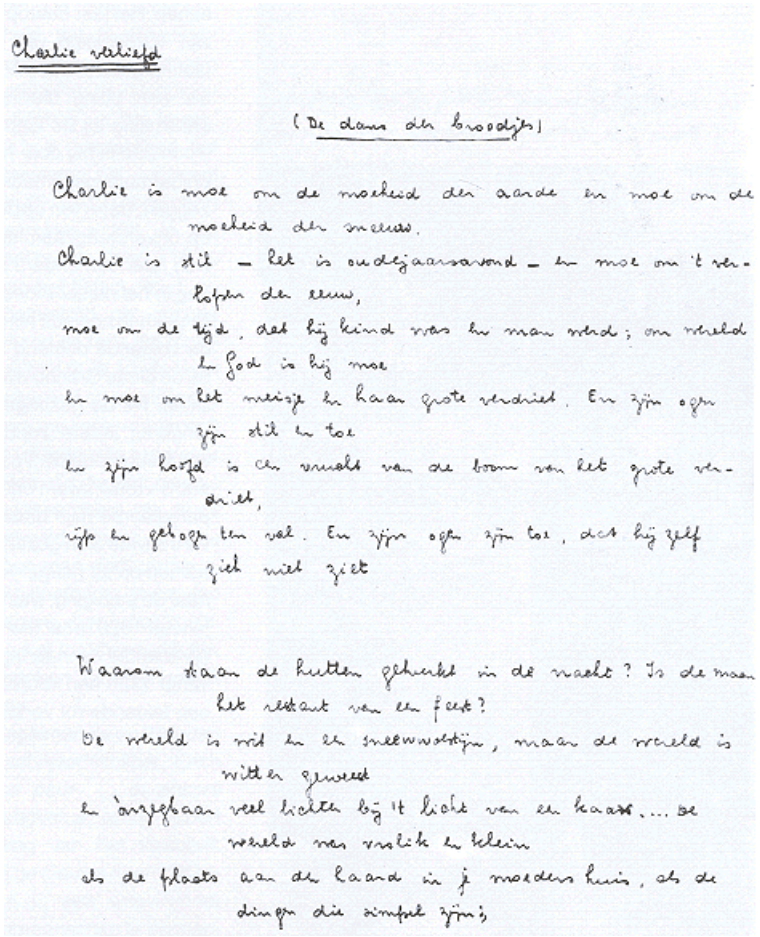
Charlie verliefd

(De dans der broodjes)

Charlie is moe om de moeheid der aarde en moe om de moeheid der mensen.
Charlie is stil – het is oudejaarsavond – en moe om 't verlopen der eeuw,
moe om de tijd, dat hij kind was en man werd; om wereld en God is hij moe
en moe om het meisje en haar groot verdriet. En zijn ogen zijn stil en toe
en zijn hoofd is een vrucht van de boom van het grote verdriet,
rijp en gehoge ten val. En zijn ogen zijn toe, dat hij zelf zich niet ziet

Waarom staan de kutten gekunkt in de nacht? Is de maan het restant van een feest?
De wereld is wit en een sneeuwwolkje, maar de wereld is witter geweest
en daargaan veel lichten bij 't licht van een haard.... de wereld was vrolijk en klein
als de plaats aan de haard in je moeders huis, als de dingen die simpel zijn;

Handschrift van Anton van Duinkerkens bijdrage aan de novemberaflevering van 1927 Roeping. ‘Die eerste ontmoeting was in 1928 in Predikherenstraat te Utrecht, op de kamer van C. Vos, toen redacteur van de Utrechtse Courant en later directeur van De Gemeenschap [...]. Op de kamer van Vos [...] trof ik behalve Van Duinkerken ook Marsman, de architect Willem Maas (bouwer van de KRO-studio), Ir. S. van Ravesteyn [...], Jan Engelman en Albert Kuyle. Aangezien ik in De Nieuwe Eeuw juist had uitgepakt over het genie van Charley Chaplin en Van Duinkerken zijn befaamde gedicht over de dansende broodjes uit Gold Rush had gepubliceerd, waren we meteen de jongens van Chaplin. De vraag was nu, wie van ons beiden Charley het best had geëerd. De aanwezige poëten vonden dat Van Duinkerken de prijs had verdiend en ongetwijfeld hebben ze gelijk gehad, want van die twee

meesterwerken kent men alleen nog het gedicht'. (A. van Domburg, *De grote ontmoeting*, in: Raam nr. 47, september 1968, p. 7).

BALLADE VAN DEN KATHOLIEK

(Aan Ir. A. Mussert, die zich in zijn propaganda-blad van Vrijdag 6 December 1935 verontfoodigde te schrijven over „den zich katholiek noemenden Van Duinkerken".)

Jawel, mijnheer, ik noem mij katholiek
En twintig eeuwen kunnen 't woord verklaren
Aan u en aan uw opgewonden kliek,
Die blij mag zijn met twintig volle jaren,
Als onze God u toestaat te bedaren
Van 't heidenschreeuw, geleerd bij de barbaren.
En als uw volksbeweging haar muziek
Toonzetten leert op ôône maat der eeuwen,
De Roomschen hebben in de politiek
Iets meer gedaan dan ouwelbuidend schreeuwen.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek.

Gij weet het slecht, maar in een zieken tijd,
Toen Rome rot was van de dictatoren,
Elkaar verdringend met den gragen nijd
Van wie elkanders roem niet kunnen hooren,
Werd God de Zoon te Bethlehem geboren
Uit eene Maagd, wier naam in uwe ooren
Klank voert van ketterij en godsdienststrijd:
Een Joodsche vrouw, die gij diep zoudt verachten
— Joden zijn aan uw soort niet sympathiek —
Maar die het licht is onzer zwartste nachten.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek !

Gij leeft te zeer in uw bewogen heden
Om het te weten, maar het is geschied.
Dat weinigen, die dezen naam bededen
Beschermers bleken van het wijd gebied,
Waarop men heden nog beschaving ziet,
Gij spreekt wel, maar gij kent de teksten niet !
Wat is uw toekomst zonder ons verleden ?
Bedenk, als onze duizendtallen dunnen,
Dat eens Paus Leo, onvervalscht mystiek,
Weerstand bood aan een overmacht van Hunnen!
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek.

Gij zijt wellicht het oud verhaal vergeten,
Of kent het niet, maar leer het dan van mij,
Hoe zij, die Nederlands bevrijders heeten
Uit Roomsch geloof en Spaansche dwinglandij.
Onder bevel van Willem van Lumey
Onschuldigen vermoordden. Pleit hen vrij,
Wanneer dit past in 't ruim van uw geweten !
Steeds zal de holle leuze mislaad baren
Bloemen zij vruchtbaar wordt bij 't veil publiek!
Ik kies de zijde van de martelaren.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek !

In Brabant weet men van den geus te spreken
Daar heb ik 't vaderlandsch gevoel geleerd.
Vouw ik de handen om den Heer te smeeken,
Dat Hij 't volk hoede, vrij en ongedeerd.
Van staatszucht, tyrannie en van 't verkeerd
Vertrouwen in wie door geweld regeert;
Nooit leerde ik de hand ten hemel steken
Heil roepend om een nagemaakten Fruin.
Op wat zich heil noemt, heeft mijn Kerk kritiek.
Den waren Heiland kent ze aan 't ware kruis.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek !

PRINCE :

Heer Jesus zoet, de Prins der ware Kerk,
Die één is, heilig en apostoliek,
Maakt ons in dienst van Zijnen Vrede sterk.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek.

Publikatie van Anton van Duinkerkens *Ballade van den katholiek* in het dagblad De Tijd, 9 december 1935 Av.

debuteerde: dat van het door H.W.E. Moller en vervolgens vanaf de zevende jaargang door Gerard Knuvelder geleide tijdschrift Roeping. Van Duinkerken zelf was vanaf april 1927 tot en met maart 1928 redacteur van Roeping. Zijn gedichtenbundel *Onder Gods ogen* (1927) lijkt van die Roeping-fase een afsluiting. De religieus-humanitaire belijdenis-poëzie daarin wordt in De Gemeenschap (oktober-november 1927) door Jan Engelman kritisch besproken, hoewel een enkel gedicht eruit eerst in De Gemeenschap was verschenen. Ondanks de verdiensten die hij Van Duinkerken toerekent, acht Engelman diens poëzie 'gespeend van een bezieling die uit de taal een fatale werking loszingt' en de dichter te zeer een 'slachtoffer van een beweging, die [...] de gevaarlijke suggestie schiep, dat het een misdaad is het woord te dienen als men het woord hanteert'. Maar intussen is het 'slachtoffer' al onderweg naar krachtige impulsen om zich van 'ethische overspannenheid' te genezen. In hetzelfde jaar nog start zijn medewerkerschap aan De Gemeenschap met het gedicht *De priester*, dat overigens nog geheel geschreven is in de seminariegeest van dienstbaar priesterschap. Het jaar daarop schrijft hij 'als een zelfbevrijding' zijn *Verdediging van carnaval* (1928). Met name dit laatste geschrift zou Van Duinkerken later memoreren als een uiting die het vertrek uit Roeping en de aansluiting bij De Gemeenschap bewerkstelligde:

'Toch had ik mij door het schrijven van mijn vlugschrift enigermate losgemaakt van Roeping [...]. Ik mag niet zeggen, dat ik ten opzichte van mijn ideeën bij Roeping op onverdraagzaamheid stuitte. Ik voelde zelf, dat ze zich naar een andere richting bewogen. Op een zaterdag in het najaar moest ik 's avonds te Utrecht zijn. Jan Engelman nodigde mij uit, bij hem te logeren. Wij gingen de volgende ochtend samen naar de augustijnenkerk op de Oude Gracht, waar ik naast Cornelis Vos kwam te zitten. Na de gezongen mis ontmoetten de Utrechtse jongeren iedere zondag elkaar in het café van het Jaarbeursgebouw. Vos dronk er zijn amer picon. Engelmans vrouw kwam ons afhalen, doch bleef eten. Kuyle parodieerde mijn brabanderschap op zijn geestigst. Ik vertrouwde mijn gezelschap toe, dat ik verliefd was. Wij namen op dit heugelijke feit een versnapering. Toen ik naar de trein ging, was beklonken, dat ik met ingang van januari 1929 redacteur zou zijn van De Gemeenschap.' (*Brabantse herinneringen*, p. 296). Van Duinkerken zal vanaf 1929 een vooraanstaande, en sedert 1934 zelfs een leidende rol vervullen in De Gemeenschap.

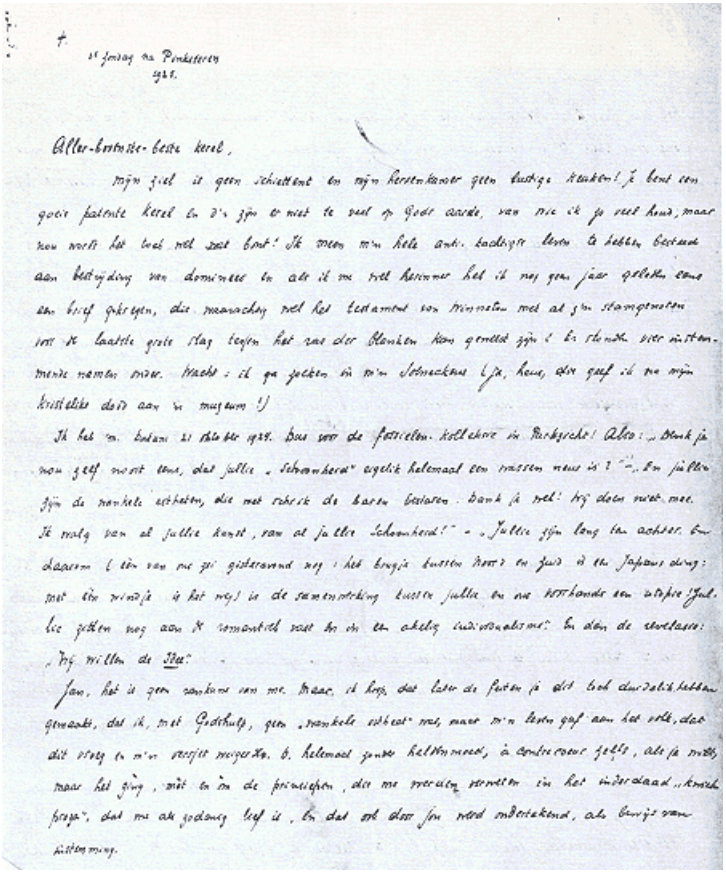

1e Zondag na Pinksteren
1925.

Aller-beminnelijkste beste kerel,

Mijn ziel is geen schuttebel en mijn hersenkamer geen duistere steegjes! Je bent een goede patente kerel en 't zijn er niet te veel op Gods aarde, van wie ik ze veel houd, maar nou wordt het toch wel wat bont! Ik meen m'n hele antl. laatheyde leven te hebben bestaan aan bedrijding van dominees en als ik me wel herinner had ik nog geen jaar geleden eens een brief gekregen, die maarschy met het testament van Mimeetan met al zijn stamgenoten tot de laatste grote slag tegen het ras der Blanken kon geteld zijn & en stond over uitkomende namen zwaar. Maakt: ik ga zeiken in m'n Schreckens (ja, kerel, dan geef ik me mijn kritteliks dood aan in magnum!)

Ik heb in Bedum 21 Oktober 1928. Voor een feestelijken kollekte in Pinksteren! Alles: „Blank je nou geef wordt toch, dat jullie „Schaamhaard" eigelijk helemaal een massen meus is?" — „En jullie zijn de mankels verhalen, die met rekerik de baren bestaan. Bank je wel! Krijg dan niet mee. Ik mag van al jullie kunst, van al je ellen Schaamhaard!" — „Jullie zijn lang te achter. En daarom (ben van me zo gisteravond nog: het knijpje tussen heer en Jood is de Japanse slang: met een mindje is het nog! in de samenwerking tussen jullie en me Hottentots en witzijn Jodl. Die zetten nog aan de romantiek vast en in een absolg individualisme! En dan de eindtaste: „Ik willen de Ster."

Jan, het is geen cadeau van me. Maar ik hoop, dat later de Heer je dit boek dan dubbel hebben gemaakt, dat ik, met Godshulp, geen „mankele rekerik" was, maar m'n leven gaf aan het volk, dat dit werk in m'n verzicht mogerkte. 6. helemaal zonder heldenmoed, in eenvoudige geloof, als je mocht maar het ging, met in en de principiën, die me meesten vermeten in het inderdaad „kunnen spoga", dat me als godsdienst lief is, en dat ook door jou word onderteken, als knijp van saamhorigheid.

Brief van Anton van Duinkerken aan Jan Engelman, Pinksteren 1925.

Anton van Duinkerken als seminarist, augustus 1925.

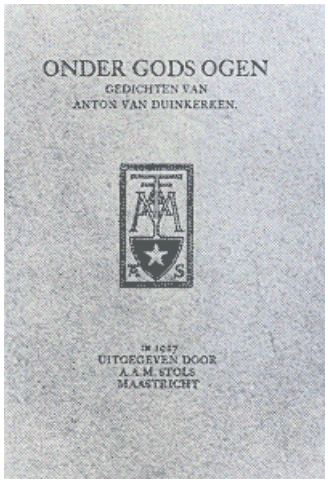

V.l.n.r.: Bernard Verhoeven, A. van Delft, Lambert Bijnen en Anton van Duinkerken, ca. 1925.

Jaargang 5, 1929

Redactie: Jan Engelman, Henk Kuitenbrouwer, Willem Maas, Lou Lichtveld, C. Vos, en Anton van Duinkerken.
Redactiesecretariaat: Albert Kuyle, Oude Gracht 55, Utrecht.

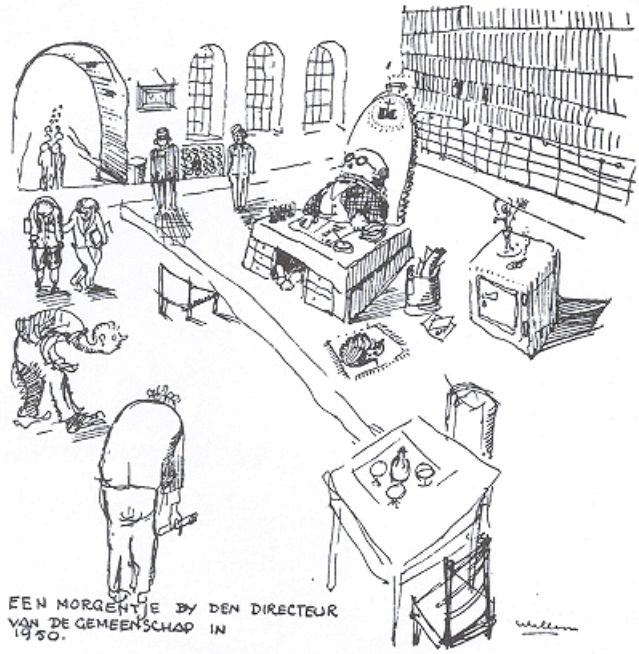

Karikatuur van Albert Kuyle als directeur van uitgeverij De Gemeenschap, vermoedelijk door Willem Maas, 1929.

Albert Kuyle en Kees Meekel, ca. 1930.

In deze vijfde jaargang ontbreekt een verantwoording. In de lustrumaflevering (december) blikt Albert Kuyle onder de titel *Tweeduizend in vijf jaar* terug op de 2000 pagina's van de eerste vijf jaargangen.

De nieuwe redacteur Anton van Duinkerken draagt al meteen enige toonaangevende beschouwingen bij. In afl. 2-3 (februari-maart) schrijft hij *De dichters leven onder pseudoniem*, waarin bijval aan Engelmans literatuurschouwing is te lezen, Belangrijk is eveneens zijn bijdrage aan de lustrumaflevering (december), *Beweging en richting*, waarin hij de ontwikkeling van de 20ste eeuwse beweging onder de rooms-katholieke jongeren schetst. Over het ontstaan van De Gemeenschap schrijft hij o.m.: 'De omstandigheid, dat de "Roeping"-redacteuren op den duur niet bestand zouden zijn tegen de zuiver artistieke kritiese intenties van de "Roeping"-medewerkers, riep "De Gemeenschap" in het leven.' Van Duinkerken publiceert in afl. 9 (september) het hoofdstuk *Verdediging van de Jesuieten*, een fragment uit *Hedendaagse ketterijen*, dat in afl. 11-12 (december) door Henk Kuitenbrouwer besproken wordt. In het kielzog van Van Duinkerken begint ook de filosoof Th.H. Schlichting zijn medewerking aan het tijdschrift.

In deze jaargang wordt de polemisch getoonzette Hagel-rubriek geïntroduceerd waarin de redactie regelmatig haar aversie van het politiek bedrijf uit. Kuyle keert zich in afl. 2-3 (februari-maart) tegen het surrealistische tijdschrift Variétés: 'Ik heb hier voor me liggen nummer 9 van de 1e Jaargang. En ik moet voor eeuwig turfgraver zijn, als dit de kunstenaars moeten zijn die een nieuwe samenleving zouten met hun ingekeerdheid, als dit de donkere stilten moeten zijn in het geld-rumoer van elke dag. Arme snob, die hierin Uw behagen vindt. Arme, al te ver gedwaalde dichter, die Uw calembours gewonden hebt tot een strop om Uw magere menschelijkheid, bedrogen

schilder, verrader van het handwerk die Uw surrealistisch bedrog laat opkooken uit het kwalijk riekende riool van Uw impotentie.’

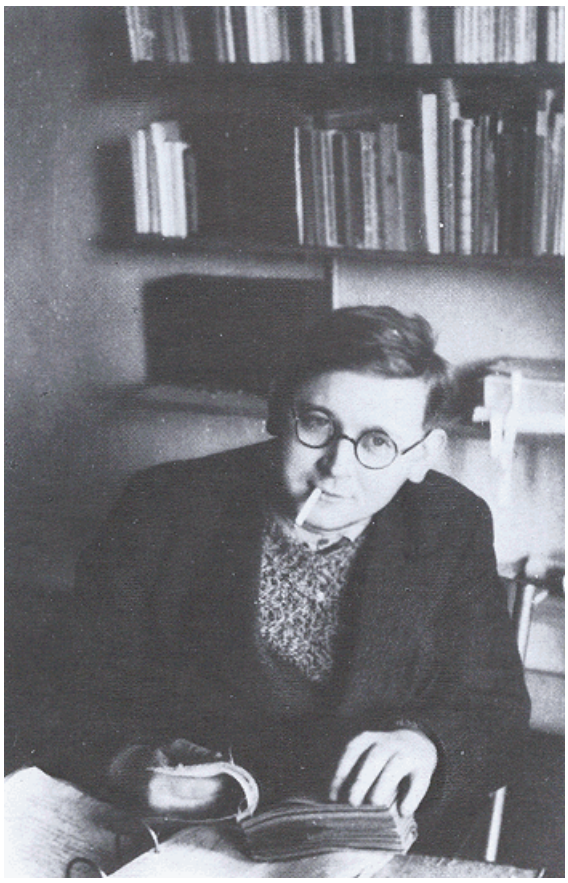

Albert Kuyle in Utrecht. ‘Hij is ook de kunstenaar van het ironische pamflet, waardoor hij zich in alle leidende kringen van het katholieke leven berucht wist te maken als humorist-en-vechtjas, als enfant plusqueterrible en als kampioen van de minderheidsmeening. Zijn Hagel leverde een regelmatige en geestige correctie op de gebruikelijke rhetoriek van het rijke Roomsche leven en deszelfs ontplooiing op de al te herbergzame terreinen van staatkunde, maatschappijleer, wetenschap en kunst.’ (Anton van Duinkerken, *De beweging tier jongeren*, Hilversum 1933, p. 44-45).

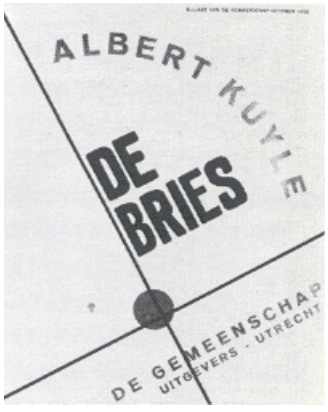

Prospectus voor Albert Kuyle's novellenbundel *De bries*, die in het voorjaar van 1929 bij uitgeverij De Gemeenschap is verschenen.

In afl. 1 (januari) herdenkt Jan Engelman de op 2 januari 1929 overleden fascistische schrijver/schilder Erich Wichman. In zijn artikel ‘*Sans peur ... et encore quelque chose*’ in afl. 7-8 (juli-augustus) schrijft Albert Kuyle over de redactiewisseling van het tijdschrift Boekenschouw; Kuyle meent bij de nieuwe

hoofdredacteur, Pater J. van Heugten S.J., een welwillender houding ten opzichte van De Gemeenschap te bespeu-

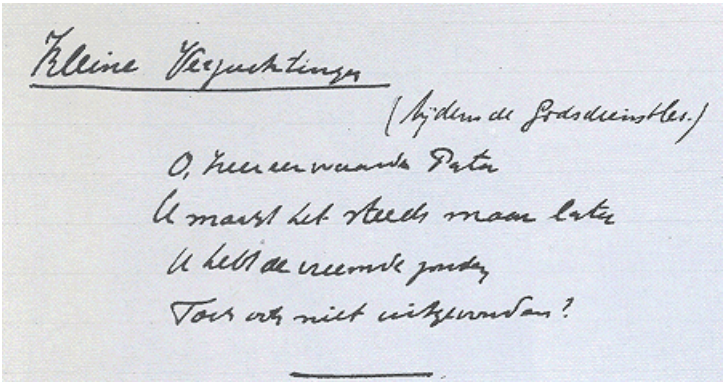

Kleine Verzuchtingen

(bij den Godsdienstles.)

O, Heer en waarde Pater
U maakt het steeds maar later
U hebt de vreemde zonden
Toch ook niet uitgevonden?

Handschrift van Mien Proosts *Kleine verzuchtingen (Koninklijke Bibliotheek, Den Haag)*.

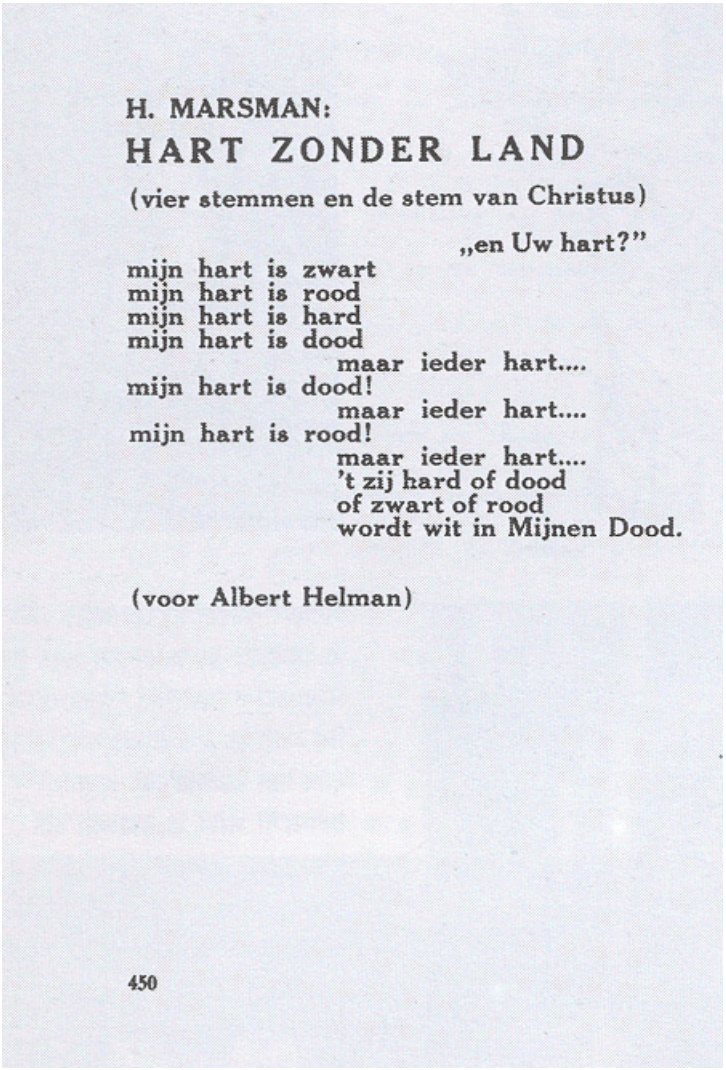

H. MARSMAN:

HART ZONDER LAND

(vier stemmen en de stem van Christus)

„en Uw hart?"

mijn hart is zwart
mijn hart is rood
mijn hart is hard
mijn hart is dood
maar ieder hart....
mijn hart is dood!
maar ieder hart....
mijn hart is rood!
maar ieder hart....
't zij hard of dood
of zwart of rood
wordt wit in Mijnen Dood.

(voor Albert Helman)

450

H. Marsmans bijdrage aan de november-decemberaflevering.

Illustratie door Charles Eyck voor Albert Helmans *Hart zonder land* dat in 1929 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Vic Reinders, ca. 1938.

Erich Wichman (links) en C. Vos wandelend op het Vredenburg te Utrecht.

ren, maar formuleert tevens enig voorbehoud: ‘Maar de vredespijp die pater Van Heugten ons rijkt [sic] is niet zoo goed schoongemaakt, dan dat wij er zalig en vergeten aan kunnen zuigen.’

In deze jaargang wordt door middel van enkele bijdragen van medewerkers de nadruk gelegd op het geloofsthema. J.C. van Schagen prijst in afl. 6 (juni) weliswaar *De nieuwe mensch* van Just Havelaar, maar benadrukt gelijktijdig de voosheid van het humanisme zonder God; Willem Nieuwenhuis publiceert in afl. 4 en 5 (april en mei) een omvangrijk, oorspronkelijk als rede voor de K.R.O. gehouden, essay over Pieter van der Meer de Walcheren: ‘Een Katholiek, in wien geen spoor van invloeden en gevolgen der “Hervorming” te vinden is, en die een model wordt, naar wiens beeld en gelijkenis we de jonge Katholieken van den Dietschen stam [...] zouden willen boetseeren.’

Gerard Bruning is onderwerp van discussie tussen Jos. Verjans en Jan Engelman in afl. 6 (juni).

Is de toon van de Hagel-rubriek polemisch, ook de poëzie in deze jaargang draagt vaak een polemisch karakter. In afl. 2-3 (febr.-maart) publiceert Henk Kuitenbrouwer enkele *Kritische kwatrijen*, o.m. gericht tegen Dr. H.W.E. Moller en Albert Helman. Van Duinkerken schrijft een spotvers in afl. 7-8 (juli-augustus) op de gevierde redenaar pater Borromaeus de Greeve, die met ‘de mannen der kleine Gemeenschap’ had gespot, en Mien Proost een *Aftelrijmpje* in afl. 9 (september) waarin hij de draak steekt met A. Roland Holst, Martinus Nijhoff en J.C. Bloem.

Afscheidsbijeenkomst ter gelegenheid van het vertrek van Pieter van der Meer de Walcheren naar Parijs als directeur van uitgeverij Desclée de Brouwer, 1929. Voorste rij, v.l.n.r.: Willem Maas, ?, Jan Engelman, Willem Nieuwenhuis, Pieter van der Meer de Walcheren, Christine van der Meer de Walcheren, Anne-Marie van der Meer de Walcheren, Herman de Man. Tweede rij: H. van Haastert, Gerard Wijdeveld, Bernard Verhoeven, C. Vos, Albert Helman, Tono Maas-Bonebakker, G.C.J.D. Kropman, ?, Anton van Duinkerken, Gerda Coolen-de Jong, Henk Kuitenbrouwer, Antoon Coolen, Albert Kuyle, Gerard Knuvelder, ?, ?, Max van Poll, ?, ?, Otto van Rees, ?, T. Trip. Achterste rij: wschl. Wim van Rossum, ?, ?, wschl. Kees Meekel.

Opvallend is de aanwezigheid van Gerrit Achterberg met twee verzen in afl. 11-12 (november-december). In afl. 7-8 (juli-augustus) begint Vic. Reinders zijn medewerking met het vers *Nacht*. Van J.C. Bloem verschijnt in afl. 7-8 (juli-augustus) een boekbespreking van Erich Maria Remarque's oorlogsroman *Im Westen nichts*

Neues: ‘Het boek van Remarque dankt zeker negentig procent van zijn succes aan volkomen extralitteraire overwegingen, n.l. pacifistische e.d.’, waarin Bloems elders gevoerde polemiek met Just Havelaar doorklinkt.

Portret van Albert Helman door Otto B. de Kat, ca. 1929 (*Mevr. C. van Vliet-Lichtveld, Amsterdam*).

Het proza in deze jaargang onderbedeeld. Albert Kuyle publiceert twee fragmenten (januari en februari-maart) van de niet voltooide roman *Vuur*. Opmerkelijk is het verhaal *Naamloos* in afl. 7-8 (juli-augustus) door Kees Meekel, in 1924 door Gerard Bruning als verreweg de grootste belofte onder de rooms-katholieke prozaschrijvers genoemd.

In afl. 6 (juni) beschrijft Jan Engelman *Interieurs van Sybold van Ravesteyn*.

Diner ter gelegenheid van het eerste lustrum van De Gemeenschap, 18 januari 1930. Zittend om de tafel v.l.n.r.: Paul Brand Sr., Piet Witteman, ?, ?, Willem Pompe, Hendrik Andriessen, G.C.J.D. Kropman, Albert Kuyle, ?, Theo Schlichting en Albert Helman. Staande v.l.n.r.: Jozef Cantré, ?, Jan Engelman, Gerard Wijdeveld, Anton van Duinkerken, C. Vos, Clemens Meuleman, Henk Kuitenbrouwer, S. van Ravesteyn, A. van Domburg, Herman de Man, ?, Charles Nypels en Willem Maas.

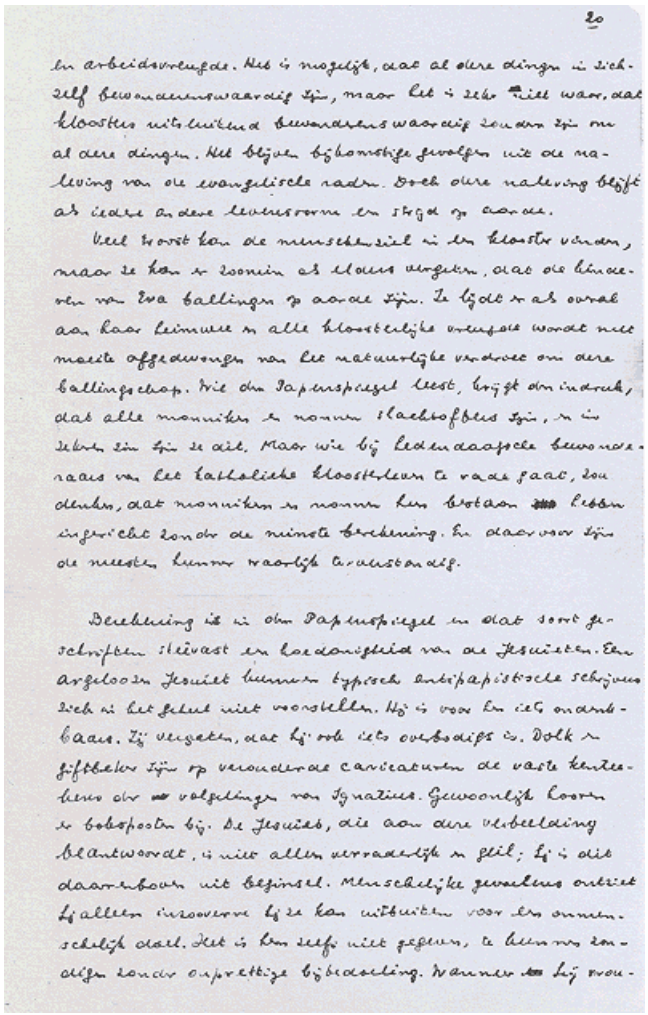

20

en arbeidsvreugde. Het is mogelijk, dat al deze dingen in zichzelf bewonderenswaardig zijn, maar het is zeker niet waar, dat kloosters uitsluitend bewonderenswaardig zouden zijn om al deze dingen. Het blijven bijkomstige gevolgen uit de naleving van de evangelische raden. Doch deze naleving blijft als iedere andere levensvorm een strijd op aarde.

Veel vorst kan de menschenziel in een klooster vinden, maar ze kan er zooveel als elders vergiften, daar de kinderen van Eva ballingen op aarde zijn. Te lijden is overal aan haar heimwee en alle kloosterlijke oefening wordt niet minste afgedwongen van het natuurlijke verdriet om deze ballingschap. Wie den Papenspiegel leest, krijgt den indruk, dat alle monniken en nonnen slachtoffers zijn, en in zekeren zin zijn ze dat. Maar wie bij leidend aanpoelen bewondering van het katholieke kloosterleven te vaak gaat, zou denken, dat monniken en nonnen hun bestaan hebben ingericht zonder de minste berekening. En daarvoor zijn de meesten hunner waarlijk te verstandig.

Berekening is in den Papenspiegel en dat soort geschriften steevast een karakterlijk van de Jezuieten. Een argeloozen Jezuiet kennen typisch antipapistische schrijvers zich in het geheel niet voorstellen. Hij is voor hen iets onbegrijpbaars. Zij vergeten, dat hij ook iets verbeeldings is. Dolk en giftbeker zijn op veroudende caricaturen de vaste kenteekens der volgelingen van Ignatius. Gewoonlijk komen er bebaarde bij. De Jezuiet, die aan deze verbeelding beantwoordt, is niet alleen verraderlijk en fel; hij is dat daarenboven uit beginsel. Menschelijke gevoelens ontbreken hij alleen wanneer hij ze kan uitbuiten voor een onmenschelijk doel. Het is hem zelfs niet gegeven, te heucheln zonder ongerechtige bijbedoeling. Wanneer hij vrou-

Handschrift van het hoofdstuk *Verdediging van de Jesuieten* uit Anton van Duinkerkens *Hedendaagse ketterijen*, dat in 1929 bij Paul Brand te Hilversum verscheen, in 1943 bewerkt voor de tweede, geheel herziene druk (1946).

Anton van Duinkerken te Hammerfest werkend aan *Hedendaagse ketterijen*, juli 1929.

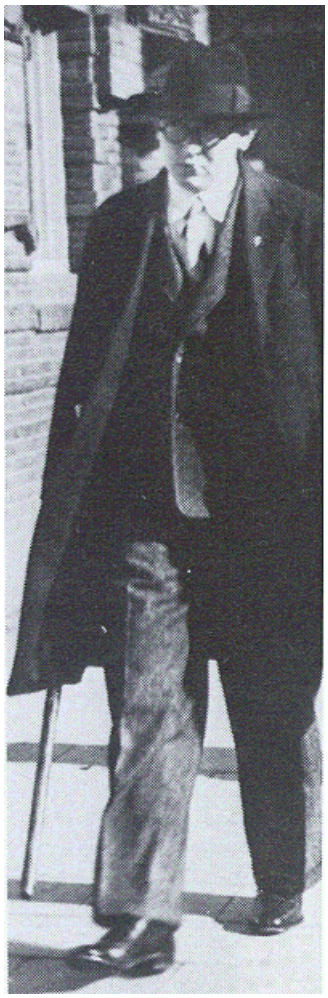

Albert Kuyle te Utrecht, ca. 1929.

Jaargang 6, 1930

Redactie: Jan Engelman (t/m afl. 12), Henk Kuitenbrouwer, Willem Maas (t/m afl. 4), Lou Lichtveld, C. Vos, Anton van Duinkerken, Chr. de Graaff (m.i.v. afl. 5) en Albert Kuyle (m.i.v. afl. 12).
Redactiesecretariaat: Albert Kuyle, Oude Gracht 55, Utrecht; m.i.v afl. 12: C. Vos, Predikheerenstraat 3/bis, Utrecht.

Huwelijksfoto van Chris de Graaff en Riet Mengelberg, 1933. V.l.n.r.: A. Ramselaar, Anton van Duinkerken, Henk Kuitenbrouwer, Chris de Graaff, Riet Mengelberg, Willem Maas en Albert Kuyle.

Chris de Graaff, midden 30er jaren.

Willem Maas treedt wegens drukke werkzaamheden af als redacteur, maar treedt gelijktijdig toe tot het bestuur van de Stichting De Gemeenschap. In de oktoberaflevering van De Vrije Bladen publiceert Menno ter Braak een bestrijding van het katholicisme, *Waarom ketters?*. De redactie wijst Anton van Duinkerken aan om Ter Braak namens haar van repliek te dienen. Het blijkt dat Jan Engelman, overigens nadrukkelijk voor eigen rekening, een in de novemberaflevering van De Vrije Bladen gepubliceerd antwoord, *Aveuglement du coeur*, heeft geschreven. De redactie ontzegt Engelman het recht namens haar te reageren. Dit, gevoegd bij de Nolensaffaire en de toenemende moraliserende houding van met name Albert Kuyle

tegenover Engelmans persoonlijk leven, doet hem besluiten de redactie te verlaten. In april wordt medegedeeld dat het tijdschrift een maal per veertien dagen zal gaan verschijnen, op elke eerste en vijftiende van iedere maand; slechts in april en mei gebeurt dat. De zesde jaargang herstelt de traditie van de redactionele verantwoording, waarin in deze jaargang nogmaals de verhouding kunst-geloof aan de orde wordt gesteld: ‘Inzake het probleem eener katholieke kunst verschillen wij van meening met hen, die beweren, dat de katholieke kunstenaar - minimaal gesproken - tot méér verplicht zou zijn dan tot nakoming der bepalingen zijner zedenleer. Het is ons met andere woorden niet mogelijk in te zien, dat de katholiek, die kunstenaar is, daardoor uitsluitend geroepen zou zijn tot de propaganda van zijn godsdienstige of wijsgeerige gedachten. Wij beweren hiermede geenszins, dat de katholieke overtuiging geen inspiratiebron tot kunst zou mogen zijn, wij wenschen alleen vast te stellen, dat zij het niet verplichtenderwijs *moet* zijn.’ (afl. 1, januari). Ook in Van Duinkerkens Kroniekbijdrage *Geloof en inspiratie* in afl. 9 (juli) wordt ingegaan op het probleem van de verhouding kunst-geloof: ‘Iemand kan zich heiligen door kunst voort te brengen zonder dat dit voornemen tot zelfheiliging in het product zelf waarneembaar is. Of duizendmaal eenvoudiger gezegd: een katholiek kan spreken zonder over zijn katholicisme te spreken en toch aan God aangenaam zijn.’

Brochure van de redactie over Gerard Wijdevelds gedicht *De droom van Nolens* die door de kerkelijke autoriteiten werd verboden.

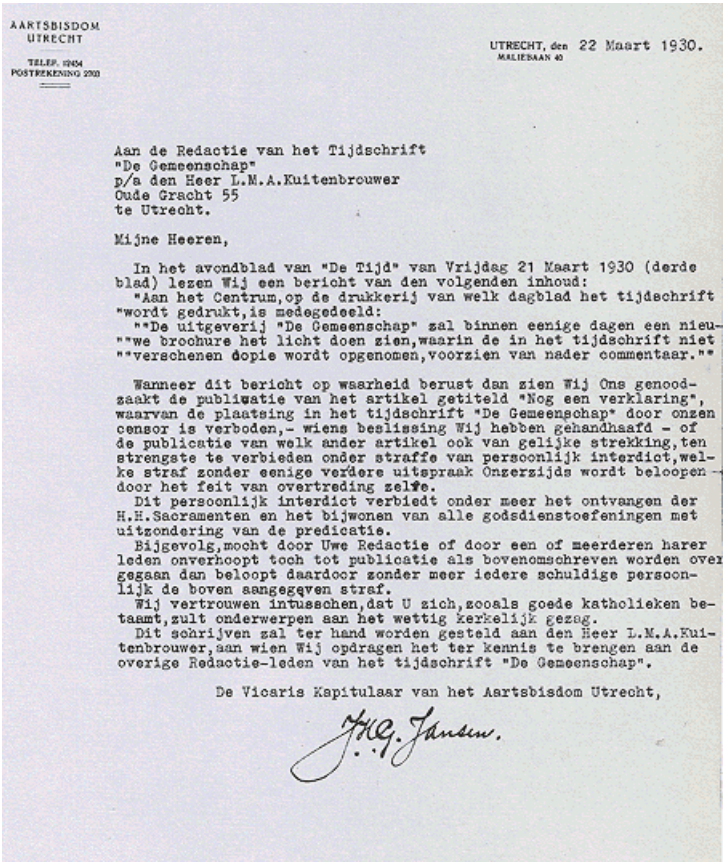

AARTSBISDOM
UTRECHT

TELEF. 19454
POSTREKENING 2200

UTRECHT, den 22 Maart 1930.
MALIEBAAN 40

Aan de Redactie van het Tijdschrift
"De Gemeenschap"
p/a den Heer L.M.A.Kuitenbrouwer
Oude Gracht 55
te Utrecht.

Mijne Heeren,

In het avondblad van "De Tijd" van Vrijdag 21 Maart 1930 (derde blad) lezen Wij een bericht van den volgenden inhoud:
"Aan het Centrum,op de drukkerij van welk dagblad het tijdschrift "wordt gedrukt,is medegedeeld:
""De uitgeverij "De Gemeenschap" zal binnen eenige dagen een nieu-""we brochure het licht doen zien,waarin de in het tijdschrift niet ""verschenen dopie wordt opgenomen,voorzien van nader commentaar.""

Wanneer dit bericht op waarheid berust dan zien Wij Ons genoodzaakt de publicatie van het artikel getiteld "Nog een verklaring", waarvan de plaatsing in het tijdschrift "De Gemeenschap" door onzen censor is verboden,- wiens beslissing Wij hebben gehandhaafd - of de publicatie van welk ander artikel ook van gelijke strekking,ten strengste te verbieden onder straffe van persoonlijk interdict,welke straf zonder eenige verdere uitspraak Onzerzijds wordt beloopen door het feit van overtreding zelfe.
Dit persoonlijk interdict verbiedt onder meer het ontvangen der H.H.Sacramenten en het bijwonen van alle godsdienstoefeningen met uitzondering van de predicatie.
Bijgevolg,mocht door Uwe Redactie of door een of meerderen harer leden onverhoopt toch tot publicatie als bovenomschreven worden over gegaan dan beloopt daardoor zonder meer iedere schuldige persoonlijk de boven aangegeven straf.
Wij vertrouwen intusschen,dat U zich,zooals goede katholieken betaamt,zult onderwerpen aan het wettig kerkelijk gezag.
Dit schrijven zal ter hand worden gesteld aan den Heer L.M.A.Kuitenbrouwer,aan wien Wij opdragen het ter kennis te brengen aan de overige Redactie-leden van het tijdschrift "De Gemeenschap".

De Vicaris Kapitulaar van het Aartsbisdom Utrecht,

J.H.G. Jansen.

Brief van het Aartsbisdom Utrecht aan de redactie van De Gemeenschap waarin gedreigd wordt met een persoonlijk interdict, 22 maart 1930.

Naast levensbeschouwelijke artikelen van Th.H. Schlichting, onder meer over Freud in afl. 5 (april) en

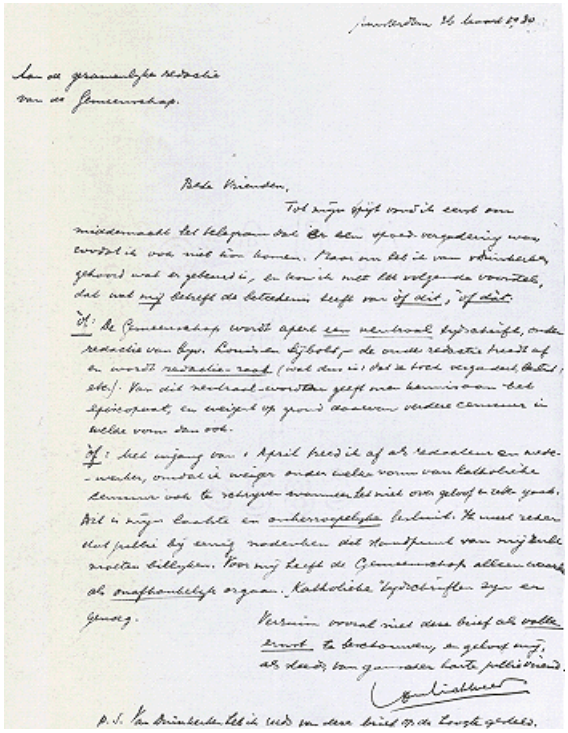

Aan de geachte redactie
van de Gemeenschap.

Beste Vrienden,

Tot mijn spijt moet ik eerst een middagmaal het telegram dat Ik aan spoed-vergadering wegens verhinderd ben niet hier komen. Maar nu dat is van verschillende gehoord wat er gebeurd is, en kan ik met het volgende voorstel, dat ook mijn bezwaar de betekenis heeft van of dit, of dat.

Of: De Gemeenschap wordt opnieuw een neutraal tijdschrift, onder redactie van Byv. Louis den Tijdsbode, de oude redactie treedt af en wordt redactie-raad (wat dan wil dat de heer verga-dert, Bestuur, etc.). Van dit neutraal-worden geeft men kennis aan het Episcopaat, en wacht op zijn advies verdere carrière in welke vorm dan ook.

Of: dat vanaf 1 April pleno ik af als redacteur en medewerker, omdat ik weiger onder welke vorm van katholieke kennis ook te religieus vraagstuk het niet over geloof & echt gaat. Als u mijn laatste en onherroepelijke beslissing. Ik moet redacteur publiek bij eerig moderniken dat Hoofdpunt van mijn leven moeten bijblijven. Voor mij bestaat de Gemeenschap alleen maar als onafhankelijk orgaan. Katholieke tijdschriften zijn er genoeg.

Vermijn overmaal niets dan brief als volle ernst te beschouwen, en geloof mij,
als steeds Uw gemeender harte politiemaat.

P.S. Van Brinkeveld heb ik niets in deze brief op de Leuze gedaan.

Brief van Albert Helman aan de redactie van De Gemeenschap over zijn mogelijke ontslagname, 26 maart 1930.

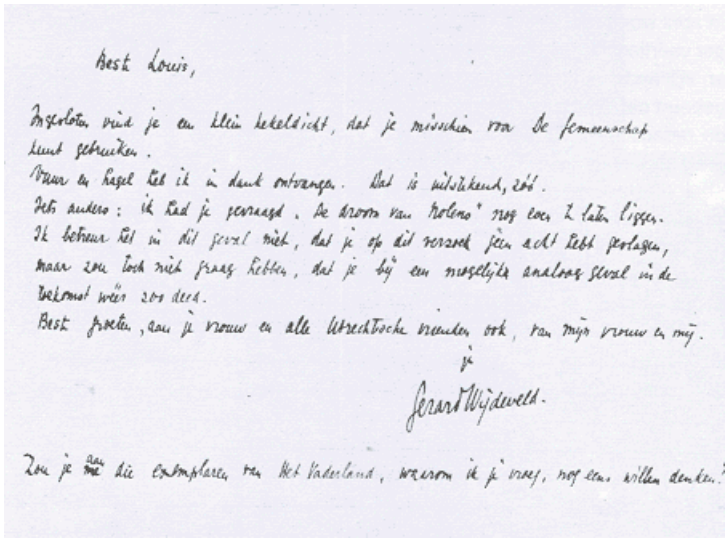

Best Louis,

Inzoloten vind je een klein bekentenis, dat je misschien voor de Gemeenschap kunt gebruiken.
Voor en hazel tot ik u dank ontvangen. Dat is uitstekend, zóó.
Iets anders: ik had je gevraagd. De droom van Rolano" nog een 2 later liggen.
Ik betreur het in dit geval niet, dat je op dit verzoek geen acht hebt geslagen, maar zou toch wel graag hebben, dat je bij een mogelijke analoog geval in de toekomst wéér zoo deed.
Best groeten, aan je vrouw en alle Utrechtsche vrienden ook, van mijn vrouw en mij.

Je

Gerard Wijdeveld.

Zou je aan die exemplaren van Het Vaderland, waarvan ik je vroeg, nog een willen denken?

Anton van Duinkerkens brochure *Wij en de politiek*, oktober 1930. De ondertitel is ontleend aan de laatste regel van Gerard Wijdevelds gedicht *Cato*.

Omslag van de brochure *Hagel en vuur*, begin 1930.

GERARD WIJDEVELD

DE DROOM VAN NOLENS

Artikel 177

Toen heeft de man, die allen voor zich bukken doet, —
hij, die de dertig met wat geld en baantjes voedt,
hij, wien geen krant de waarheid naar het hoofd toe smijt,
de sluwe priester van de Opportuniteit —

toen heeft hij zich aan slaap en droomen bloot gegeven;
zijn knechtentroep is in een ander land gebleven:
— — — — — — — —
Er rees een bruine man, met diepen, donkren blik,
die langzaam zeide: „Eén der honderden ben ik,
„die in uw overzeesche landen heden sterven,
„zonder dat wij het zuivrend waterbad verwierven,
„zonder te hóóren van den God, die ú óók zond,
„den God, dien gij niet eens meer predikt met den mond.
„Dit werd ook niet van u verlangd. Anderen vragen
„het woord van Christus v r ij tot g a n s c h ons volk te
[dragen.
„Van u werd, tusschen uw gedaas, sigaren, glazen wijn,
„gevraagd om éénmaal priester slechts en katholiek te zijn.

„Ik kom naar u in naam van de tallooze zielen,
„die door uw politiek in eeuwig onheil vielen,
„en daaglijks blijven vallen in het helsche vuur.
„Nolens, bedenk: voor ieder van ons wacht een uur!
„Ik zeg u, ondanks paars en priesterboord en Mis
„behoud ú voor ónz' eeuwige verdoemenis!"

Bijdrage van Gerard Wijdeveld aan de februari-aflevering. Middels een erratum liet de redactie weten dat de laatste regel moest luiden: '*Behoed* ú voor ónz' eeuwige verdoemenis'.

over Ter Braaks *Carnaval der burgers* in afl. 8 (juni), wordt de aandacht vooral getrokken door een omvangrijke beschouwing van de Utrechtse hoogleraar in het strafrecht W.P.J. Pompe in afl. 9 (juli), getiteld *Het keerpunt in het maatschappelijk leven* waarin hij de verhouding van het katholicisme ten opzichte van het communisme in het licht van de economische en geestelijke crisis schetst; onder meer uit deze bijdrage blijkt een toenemend engagement bij de redacteuren en medewerkers van De Gemeenschap. Van dit engagement geeft ook de afzonderlijke uitgegeven brochure *Wij en de politiek* blijk, die ook als bijlage bij afl. 12 (oktober) is gevoegd.

Charles Nypels (links) en Albert Kuyle te Utrecht.

Albert Kuyle (links) en W.P.J. Pompe te Utrecht.

Poëzie is er in deze jaargang voornamelijk van de hand van Gabriël Smit, Maurits Mok, H. Marsman (met onder meer een gedicht bij het huwelijk van Anton van Duinkerken in afl. 12 (oktober)), J.J. van Geuns, Chr. de Graaff en Gerard Wijdeveld. De laatste publiceert in afl. 2 (februari) het hekeldicht *De droom van Nolens*, gericht tegen de fractievoorzitter van de R.K. Staatspartij in de Tweede Kamer mgr. W.H. Nolens; in een verklaring opgenomen in afl. 3 (maart) zegt Wijdeveld publicatie van het gedicht te betreuren. Een aantal verklaringen die de redactie aan deze affaire wijdt wordt getroffen door de kerkelijke censuur. Ook de brochure ter zake moet van de kerkelijke autoriteiten uit de handel worden genomen. In de volgende aflevering (afl. 4, april) herhaalt Wijdeveld zijn standpunt met het gedicht *Cato*. A.J.D. van Oosten, die twee jaar later tot de redactie zal toetreden, begint zijn medewerking aan het tijdschrift met *Strophen* (afl. 7, mei), die datzelfde jaar bij uitgeverij De Gemeenschap gebundeld worden in *Het vuurwerk*.

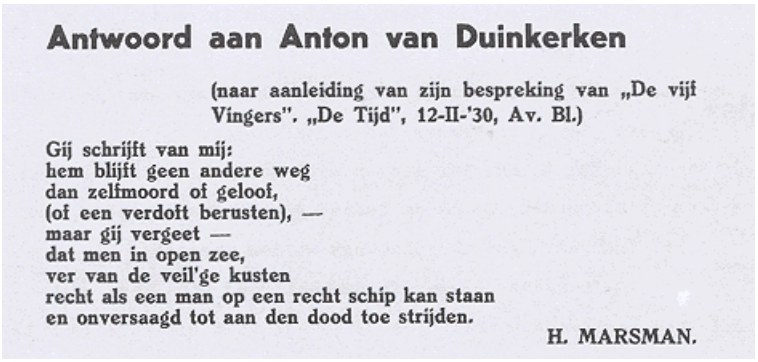

Antwoord aan Anton van Duinkerken

(naar aanleiding van zijn bespreking van „De vijf Vingers". „De Tijd", 12-II-'30, Av. Bl.)

Gij schrijft van mij:
hem blijft geen andere weg
dan zelfmoord of geloof,
(of een verdoft berusten), —
maar gij vergeet —
dat men in open zee,
ver van de veil'ge kusten
recht als een man op een recht schip kan staan
en onversaagd tot aan den dood toe strijden.

H. MARSMAN.

Bijdrage van H. Marsman aan de februari-aflevering.

Naar aanleiding van de bespreking door Anton van Duinkerken in De Tijd van Marsmans bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen bundel *De vijf vingers* ontspint zich een polemiek in poëzievorm tussen Van Duinkerken en Marsman in de afl. 2 en 3 (februari en maart). In 1930 ontvangt Theun de Vries de Domprijs voor Poëzie voor zijn bij De Gemeenschap te verschijnen bundel *Westersche nachten*.

Proza komt ook in deze jaargang slechts sporadisch voor. Genoemd moet worden *Sinte Pelagia* door Emile Erens (januari t/m maart) en de novelle *De mededingers*, een fragment uit *Rembrandt* (1931) door Theun de Vries in afl. 12 (oktober).

Het augustus-september nummer is geheel gewijd aan Zuid-Limburgse literatuur en beeldende kunst; vooral Pierre en Mathias Kemp zijn in deze aflevering prominent aanwezig. Medewerking verlenen voorts Frans Erens, Ad. Sassen, Vic. Reinders en Van Duinkerken, terwijl er aandacht besteed wordt aan het werk van Charles Eyck en de typograaf Charles Nypels. Joep Nicolas, die in het verleden diverse omslagen en illustraties voor het tijdschrift maakte, schrijft in afl. 5 (april) over *Oriëntatie van een huidigen glazenier*.

Advertentie voor H. Marsmans *De vijf vingers* op de achterzijde van de februari-aflevering.

Hendrik Andriessen geeft in afl. 8 (juni) met het opstel *De stijl der diensten* zijn visie op de eigentijdse kerkmuziek. Chr. de Graaff schrijft in deze jaargang regelmatig over toneel. Paul Schuitema verzorgt in deze jaargang twee omslagen, nl. die van afl. 3 (maart) en van afl. 6 (mei).

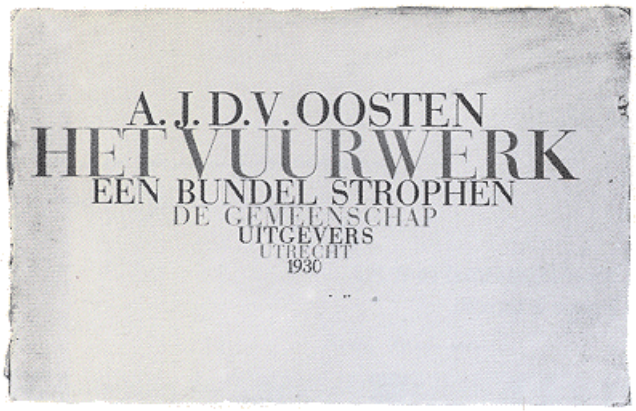

Omslag van A.J.D. van Oostens *Het vuurwerk* dat in oktober 1930 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt. ‘Wat Van Oosten wil, ik weet het niet. Maar God wil levensaanvaarding. God wil geen spel. Van Oosten is zo geestig, zo pijnlik geestig dat hij er zijn ziel mee vermoordt.’ (J. van Ham, *Van Oosten's Vuurwerk*, in: Opwaartsche Wegen jrg. 8, afl. 12, februari 1931, p. 515).

A.J.D. van Oosten, ca. 1930.

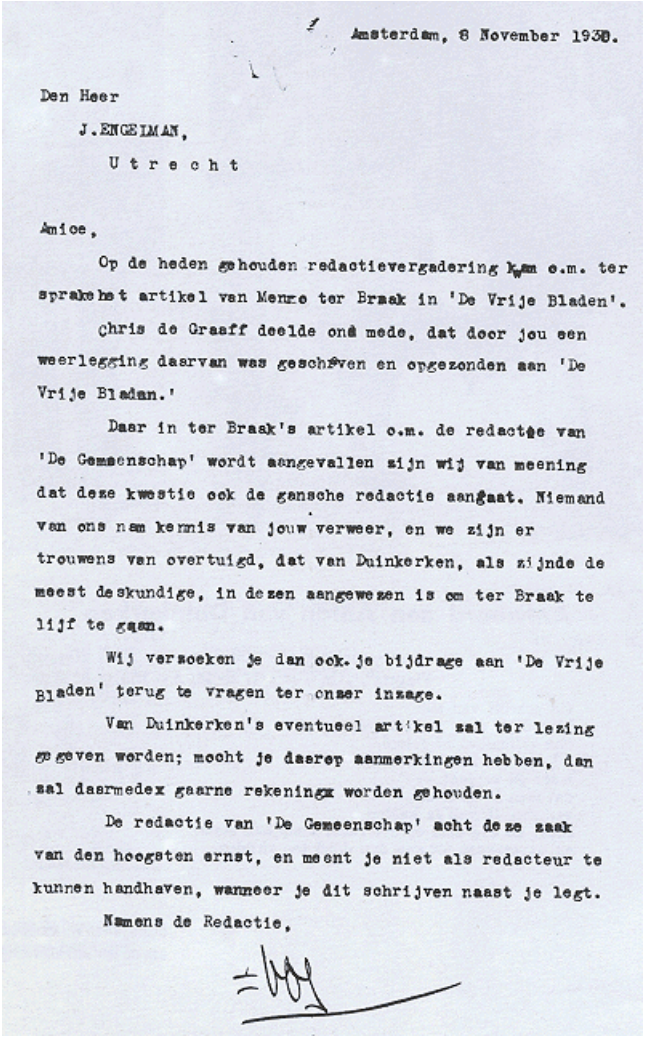

Amsterdam, 8 November 1930.

Den Heer

J. ENGELMAN,

U t r e c h t

Amice,

Op de heden gehouden redactievergadering kwam o.m. ter sprake het artikel van Menno ter Braak in 'De Vrije Bladen'.

Chris de Graaff deelde ons mede, dat door jou een weerlegging daarvan was geschreven en opgezonden aan 'De Vrije Bladen.'

Daar in ter Braak's artikel o.m. de redactie van 'De Gemeenschap' wordt aangevallen zijn wij van meening dat deze kwestie ook de gansche redactie aangaat. Niemand van ons nam kennis van jouw verweer, en we zijn er trouwens van overtuigd, dat van Duinkerken, als zijnde de meest deskundige, in dezen aangewezen is om ter Braak te lijf te gaan.

Wij verzoeken je dan ook je bijdrage aan 'De Vrije Bladen' terug te vragen ter onzer inzage.

Van Duinkerken's eventueel artikel zal ter lezing gegeven worden; mocht je daarop aanmerkingen hebben, dan zal daarmedex gaarne rekening worden gehouden.

De redactie van 'De Gemeenschap' acht deze zaak van den hoogsten ernst, en meent je niet als redacteur te kunnen handhaven, wanneer je dit schrijven naast je legt.

Namens de Redactie,

Brief van C. Vos namens de redactie van De Gemeenschap aan Jan Engelman, 8 november 1930.

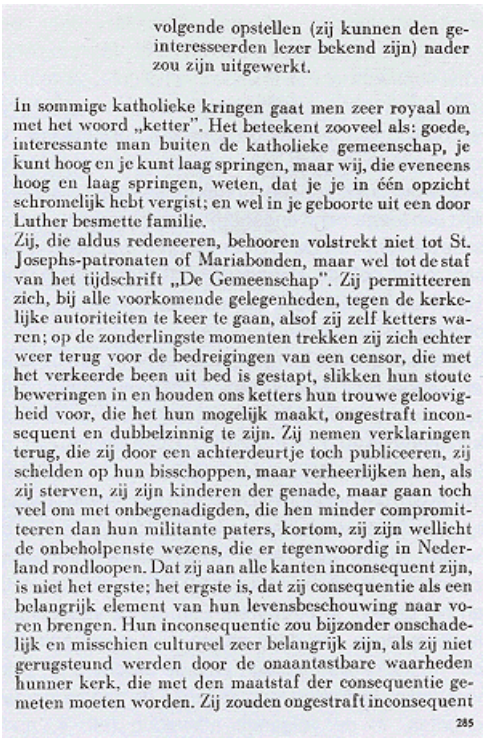

volgende opstellen (zij kunnen den geinteresseerden lezer bekend zijn) nader zou zijn uitgewerkt.

In sommige katholieke kringen gaat men zeer royaal om met het woord „ketter". Het beteekent zooveel als: goede, interessante man buiten de katholieke gemeenschap, je kunt hoog en je kunt laag springen, maar wij, die eveneens hoog en laag springen, weten, dat je je in één opzicht schromelijk hebt vergist; en wel in je geboorte uit een door Luther besmette familie.

Zij, die aldus redeneeren, behooren volstrekt niet tot St. Josephs-patronaten of Mariabonden, maar wel tot de staf van het tijdschrift „De Gemeenschap". Zij permitteeren zich, bij alle voorkomende gelegenheden, tegen de kerkelijke autoriteiten te keer te gaan, alsof zij zelf ketters waren; op de zonderlingste momenten trekken zij zich echter weer terug voor de bedreigingen van een censor, die met het verkeerde been uit bed is gestapt, slikken hun stoute beweringen in en houden ons ketters hun trouwe geloovigheid voor, die het hun mogelijk maakt, ongestraft inconsequent en dubbelzinnig te zijn. Zij nemen verklaringen terug, die zij door een achterdeurtje toch publiceeren, zij schelden op hun bisschoppen, maar verheerlijken hen, als zij sterven, zij zijn kinderen der genade, maar gaan toch veel om met onbegenadigden, die hen minder compromitteeren dan hun militante paters, kortom, zij zijn wellicht de onbeholpenste wezens, die er tegenwoordig in Nederland rondloopen. Dat zij aan alle kanten inconsequent zijn, is niet het ergste; het ergste is, dat zij consequentie als een belangrijk element van hun levensbeschouwing naar voren brengen. Hun inconsequentie zou bijzonder onschadelijk en misschien cultureel zeer belangrijk zijn, als zij niet gerugsteund werden door de onaantastbare waarheden hunner kerk, die met den maatstaf der consequentie gemeten moeten worden. Zij zouden ongestraft inconsequent

285

Fragment van Menno ter Braaks bijdrage *Waarom ketters?* in de juli-aflevering van De Vrije Bladen.

Door Paul Schuitema ontworpen omslag voor de mei-aflevering.

Pierre Kemp, ca. 1924.

Tekening van Mathias Kemp door Charles Vos, ca. 1929.

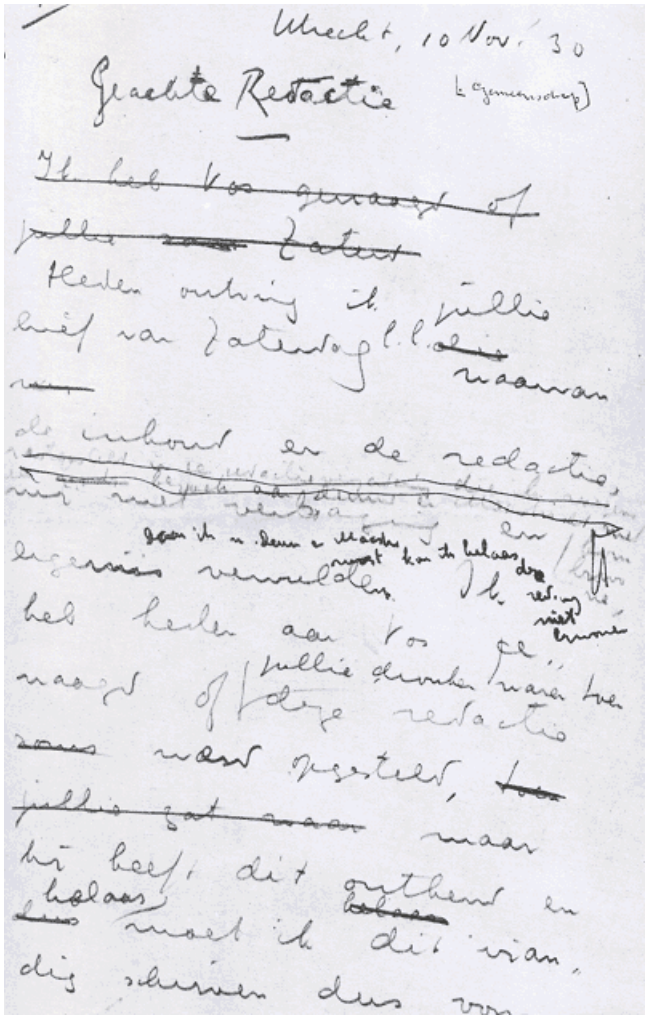

Conceptbrief van Jan Engelman aan de redactie van De Gemeenschap, waarin hij haar bemoeienis met zijn artikel in De Vrije Bladen afwijst, 10 november 1930.

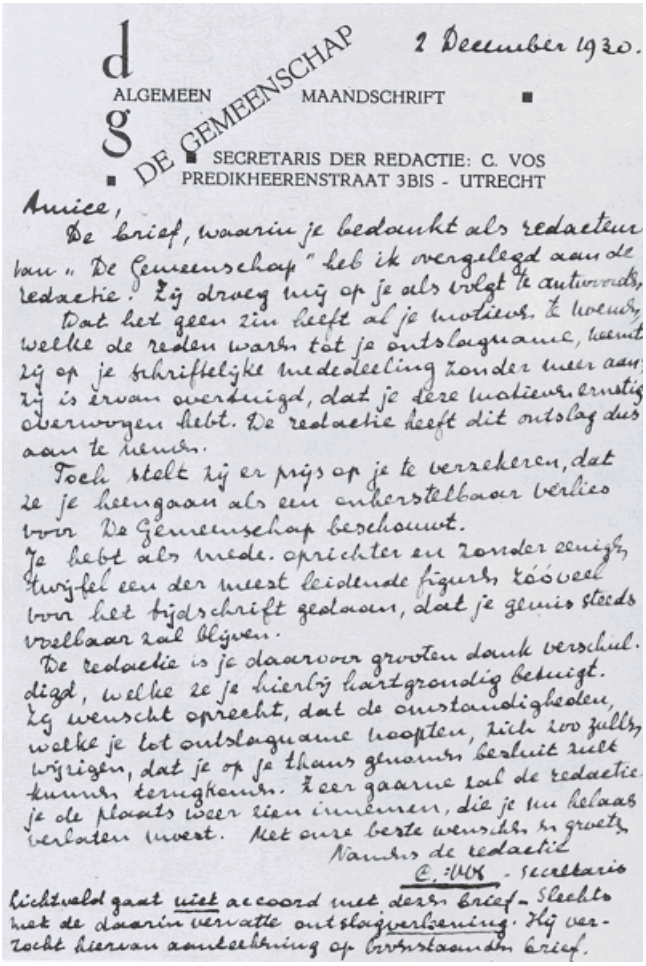

d g DE GEMEENSCHAP 2 December 1930.

ALGEMEEN MAANDSCHRIFT

SECRETARIS DER REDACTIE: C. VOS
PREDIKHEERENSTRAAT 3BIS - UTRECHT

Amice,

De brief, waarin je bedankt als redacteur van „De Gemeenschap" heb ik overgelegd aan de redactie. Zij droeg mij op je als volgt te antwoorden,

Dat het geen zin heeft al je motieven, te weten, welke de reden waren tot je ontslagname, kennen zij op je schriftelijke mededeeling zonder meer aan; zij is ervan overtuigd, dat je deze motieven ernstig overwogen hebt. De redactie heeft dit ontslag dus aan te nemen.

Toch stelt zij er prijs op je te verzekeren, dat ze je heengaan als een onherstelbaar verlies voor De Gemeenschap beschouwt.

Je hebt als mede-oprichter en zonder eenigen twijfel een der meest leidende figuren zóóveel voor het tijdschrift gedaan, dat je gewis steeds welkom zal blijven.

De redactie is je daarvoor grooten dank verschuldigd, welke ze je hierbij hartgrondig betuigt.

Zij wenscht opmerkt, dat de omstandigheden, welke je tot ontslagname noopten, zich zoo zullen wijzigen, dat je op je thans genomen besluit zult kunnen terugkomen. Zeer gaarne zal de redactie je de plaats weer zien innemen, die je nu helaas verlaten moest. Met onze beste wenschen en groeten,

Namens de redactie
C. Vos - secretaris

Lichtveld gaat niet accoord met deze brief - Slechts met de daarin vervatte ontslagverleening. Hij verzoekt hiervan aanteekening op bovenstaanden brief.

Brief van de redactie van De Gemeenschap aan Jan Engelman, waarin hem ontslag verleend wordt als redacteur, 2 december 1930.

Uitreiking van de Domprijs voor poëzie 1930 aan de niet aanwezige Theun de Vries voor zijn bij uitgeverij De Gemeenschap te verschijnen bundel *Westersche nachten*, 12 juli 1930. Zittend v.l.n.r.: A. Ramselaar, Henk Kuitenbrouwer, Willem Maas, M.R. Radermacher Schorer, H. Marsman, kapelaan J.H. Meijer (censor De Gemeenschap), J.C. Bloem, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, wsch. H. Coebergh. Albert Kuyle, Jan Arnolds. Staand v.l.n.r.: Gerard Wijdeveld, Nel Schlichting-van Wel, Theo Schlichting, A. Klemann (vertegenwoordiger van uitgeverij De Gemeenschap), S. van Ravesteyn, C. Vos, Albert Helman, Gabriël Smit, Clemens Meuleman en W.P.J. Pompe.

Portret van Joep en Suzanne Nicolas door Hendrik Wiegersma, 1926.

Charles Nypels, ca. 1930.

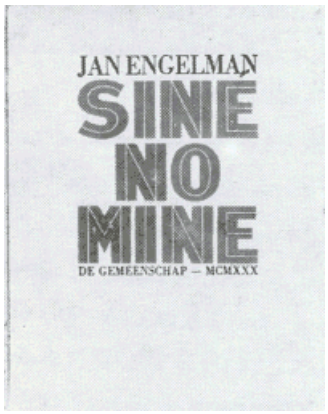

Omslag van Jan Engelmans verzenbundel *Sine nomine* die in 1930 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Huwelijksfoto van Anton van Duinkerken en Nini Arnolds, 9 september 1930. V.l.n.r.: Els Arnolds, Anton van Duinkerken, Nini Arnolds en Nel Asselbergs.

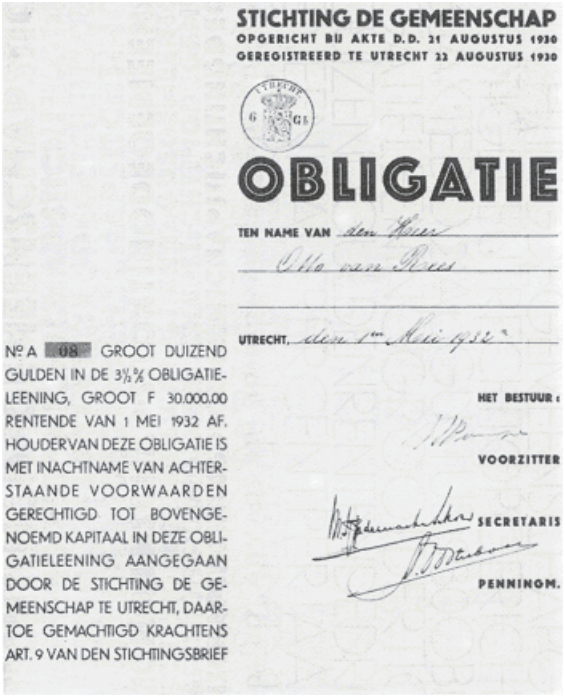

STICHTING DE GEMEENSCHAP
OPGERICHT BIJ AKTE D.D. 21 AUGUSTUS 1930
GEREGISTREERD TE UTRECHT 22 AUGUSTUS 1930

OBLIGATIE

TEN NAME VAN den Heer
Otto van Rees

UTRECHT, den 1ste Mei 1932

Nº A 08 GROOT DUIZEND GULDEN IN DE 3½% OBLIGATIE-LEENING, GROOT F 30.000.00 RENTENDE VAN 1 MEI 1932 AF. HOUDER VAN DEZE OBLIGATIE IS MET INACHTNAME VAN ACHTERSTAANDE VOORWAARDEN GERECHTIGD TOT BOVENGENOEMD KAPITAAL IN DEZE OBLIGATIELEENING AANGEGAAN DOOR DE STICHTING DE GEMEENSCHAP TE UTRECHT, DAARTOE GEMACHTIGD KRACHTENS ART. 9 VAN DEN STICHTINGSBRIEF

HET BESTUUR:

VOORZITTER

SECRETARIS

PENNINGM.

Jaargang 7, 1931

Redactie: Anton van Duinkerken, Chr. de Graaff, Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle, Lou Lichtveld en C. Vos.
Redactiesecretariaat: C. Vos, Predikheerenstraat 3/bis, Utrecht.

De redactie van De Gemeenschap in 1931. V.l.n.r.: Chris de Graaff, Anton van Duinkerken, Albert Helman, C. Vos, Albert Kuyle en Henk Kuitenbrouwer.

De redactie schrijft in haar *Verantwoording* in afl. 1 (januari) o.m.: ‘Overtuigd dat het in dezen tijd voor de meeste kunstenaars een onmogelijkheid is tot vruchtbare schepping te komen, daar wij toch te arbeiden hebben in een wereld waarin de eenvoudigste eischen van menschelijke rechtvaardigheid, waarheid en vredelievendheid met de voeten getreden worden, gaat de Redactie van De Gemeenschap haar zevende jaargang in, met het ernstige voornemen om een zoo groot mogelijke aandacht te besteden aan die religieuze en sociale zaken, welke een noodzakelijke ondergrond moeten vormen van het goede hedendaagsche kunstwerk.’ Dit voornemen wordt onmiddellijk in afl. 2 (februari) uitgevoerd. In die aflevering betoont de redactie nl. juichend haar bijval aan een recente pauselijke huwelijksencycliek: ‘Welk een rijkdom aan zegeningen de Kerk onder hare berusting heeft, welk een veilige richtsnoer haar leer is voor het bestaan en de instandhouding van het huwelijk, heeft de Encycliek opnieuw ten duidelijkste kenbaar gemaakt. Van ganscher harte hopen wij, dat hetgeen daarin vervat is, moge doordringen tot allen [...].’ De maartaflevering bevat een redactionele bijdrage, *Conspiratie der kopschuwen* getiteld, over de waardering van katholieke cultuur en literatuur. Sociale bewogenheid van de kant van de redactie valt te lezen in haar bijdrage over *Kapitalisme en moraal* (afl. 4, april) waarin zij als conclusie stelt: ‘Door een wedijver in zedelijke gestrengheid, eeuwen lang met puriteinschdwalende broeders onderhouden, hebben de Nederlandsche katholieken zeer scherpe oogen gekregen voor het beperkte gezichtsveld, waarop de kuischheid door gevaren wordt bedreigd. Doch zulk een waakzaamheid is zeker geen gewin, wanneer men daarbij verleerde te beseffen, welke de naaste gelegenheden zijn tot andere dan geslachtelijke zonden.

A. den Doolaard (links) en Albert Kuyle (met bril) in de stand van De Gemeenschap tijdens de eerste boekenmarkt van de Bijenkorf, 1931.

Dit besef helder te houden en te verbreiden, is een voorname plicht van den hedendaagschen katholiek. Hij zal te waarschuwen hebben tegen den gouddorst en haar gevestigde instellingen met een even grooten aandrang als waarmede hij zelf gewaarschuwd werd tegen de huizen van ontucht, de slechte lectuur, de schaamteloze films en de onzedige toneelvertooningen. Eerst wie gewetensvol genoeg geworden is om *alle* kwaad te schuwen, mag hopen op den opbloei van het goede.'

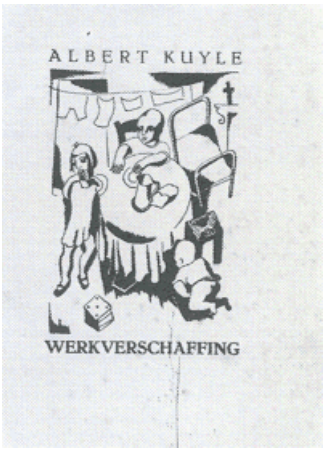

Titelpagina van Albert Kuyle's novelle *Werkverschaffing*, die in 1931 in eigen beheer met een frontispice van Lambert Simon wordt uitgegeven.

Leo van Breen, ca. 1931.

Essayistische bijdragen bevat deze jaargang o.m. van

Anton van Duinkerken die schrijft over *De onherkenbare priester* (afl. 9, september): ‘De clericalisatie van het openbare katholieke leven is een groot gevaar, niet omdat leeraarschap of staatsambt hierdoor een onbevoegden zou komen, maar omdat de priester hierdoor zal ophouden als priester herkenbaar te zijn.’ Opmerkelijk zijn ook twee sterk behoudsgezinde bijdragen van Justus Mercks over de *Vereenvoudiging van het gemeenschappelijk leven* (januari-februari): ‘De onhuiselikheid van de huisvrouw, de verstoring van de gezinsgemeenschap door andere gemeenschapsnoodzakelikheden, en wat daar aan vast zit: huweliksontrouw, prostitutie, kinderbeperking, verhoogde produktiviteit der rubberfabrieken en wat dies meer zij. 't Feminisme, de onnatuurlike aktiviteit van de passieve vrouw doet ons geen goed; haar vrijer en drukker verkeer met andere mannen dan de haar eigene nog veel minder.’

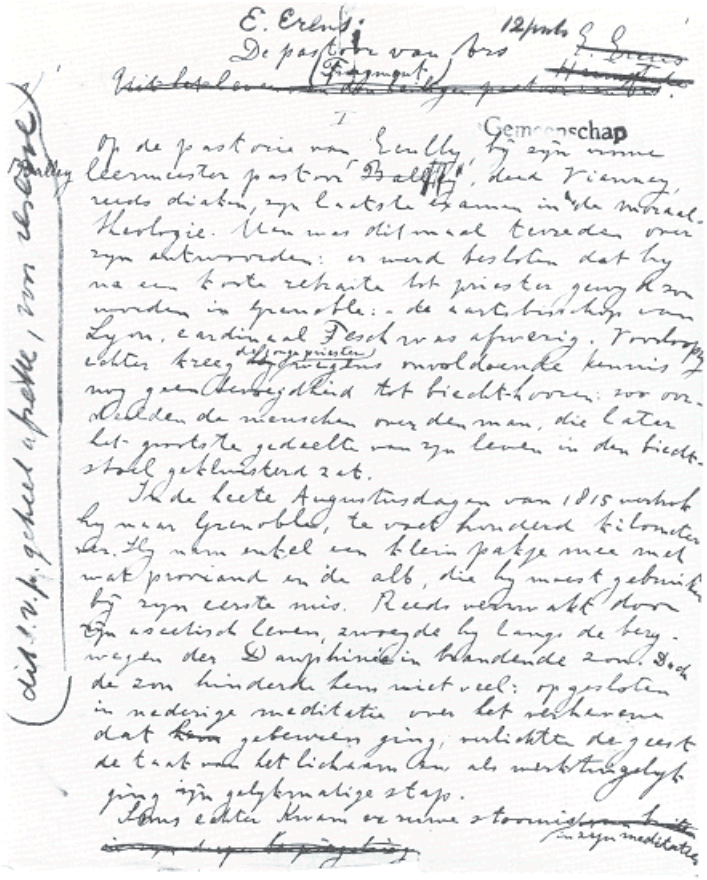
E. Erens
12/mrt
De pastoor van Ars
(Fragment)
Gemeenschap

Handschrift van E. Erens' bijdrage *De pastoor van Ars* (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Theun de Vries van wie dit jaar een voorpublicatie van *Rembrandt* in De Gemeenschap verschijnt, 1930.

De zevende jaargang bevat vrij veel poëzie van o.a. de priester-dichter Jacques Schreurs, Chr. de Graaff, de bekeerling A.J.D. van Oosten - tot dan een regelmatig medewerker aan het protestants-christelijke tijdschrift Opwaartsche Wegen - Albert Helman, J.C. van Schagen, Pierre Kemp, Leo van Breen, Eric van der Steen (ps. van D. Zijlstra) en Anton van Duinkerken. Vooral de geëngageerde verzen van A.J.D. van Oosten, zoals *Nood der tijden* (augustus) trekken de aandacht. Van Duinkerken schrijft in de poëzieafdeling van de Kroniek regelmatig over poëzie. Zo besteedt hij in de mei-juni aflevering onder de titel *Het dialect van een beschermd domein* o.m. aandacht aan de in 1931 verschenen, door De Vrije Bladenredacteur D.A.M. Binnendijk samengestelde *Prisma*-bloemlezing: ‘De bloemlezing “Prisma” heeft vooral twee dingen duidelijk gemaakt. Vooreerst, dat D.A.M. Binnendijk niet de geschikte man was om zulk een boekwerk samen te stellen of in te leiden; en tweedens dat de hedendaagsche Nederlandsche dichtkunst zich met toenemende bezorgheid afzijdig houdt van het moderne leven. De dichtkunst heeft zich angstvallig teruggetrokken op haar “beschermd domein”, door D.A.M. Binnendijk veilig afgebakend tegen de stormen des levens. Zulk een eenzelvigheid heeft men haar kwalijk genomen.

A. den Doolaard van wie dit jaar een voorpublicatie van zijn *Oriënt-Express* in De Gemeenschap verschijnt.

Vooral Dr. Menno ter Braak en Gerard Knuvelder, twee critici, die zelf nooit verzen schrijven, hebben geëischt, dat de dichters zouden bewijzen “kerels” te zijn en dat zij zich deelnemend zouden inlaten met de groote staatkundige en

maatschappelijke gebeurtenissen der twintigste eeuw.' *Kentering in de poëzie-kritiek* is de titel van Van Duinkerkens belangwekkende poëziekroniek die geheel gewijd is aan de contemporaine poëziekritiek (september).

Dubbelportret van de filmers Jan Hin en Toon Hin (met sigaret).

De jaargang bevat proza-bijdragen van Theun de Vries, die fragmenten voorpubliceert uit zijn in 1931 verschenen vie romancée *Rembrandt* (januari), en van M. Revis (ps. van W. Visser) en A. den Doolaard, die in de

november-december-aflevering fragmenten voorpubliceren van respectievelijk *8.100.000m³ zand* (1932) en *Oriënt-Express* (1934). In afl. 1 (januari) begint Emile Erens met de publicatie van zijn *De pastoor van Ars*. Sterke sociale bewogenheid blijkt uit Albert Kuyle's bijdrage *Werkverschaffing* (november-december). In februari 1932 verschijnt er in het tijdschrift een bericht waarin staat: ‘door wisseling van censor, is het Nov.-Dec. Nr. 1931 van ons tijdschrift zonder censuur verschenen, hetgeen met name tot gevolg heeft gehad, dat daarin een bijdrage van Albert Kuyle, “Werkverschaffing”, is afgedrukt die, volgens schrijven vanwege Z.H.Ex. den Aartsbisschop, bij normale gang van zaken, door de censuur niet zou zijn doorgelaten.’

Lambert Simon aan het werk in zijn atelier op Oude Gracht 55 te Utrecht, begin dertiger jaren.

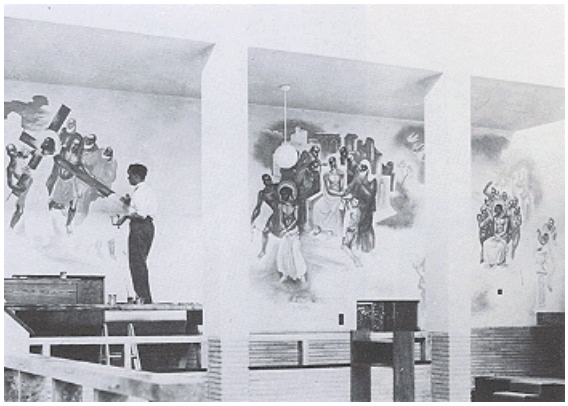

Charles Eyck werkend aan zijn kruiswegstatie in de kapel van Huis St. Jozef te Zeist, 1931-1932.

Toneel is er vrij veel in deze jaargang: Albert Helman publiceert in vier afleveringen (maart, april, mei-juni en juli) zijn *Triangel, abel spel in vier bedrijven*; Willem Nieuwenhuis schrijft in de aprilaflevering in lovende bewoording over het ‘massale spreekkoor van “De Graal” op Paaschmaandag in het Amsterdamsche Stadion.’

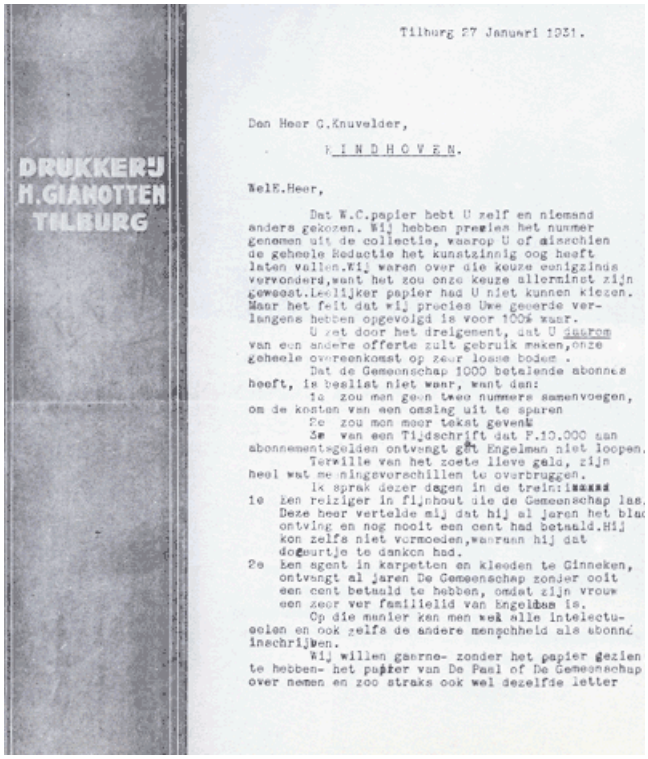

DRUKKERIJ
H.GIANOTTEN
TILBURG

Tilburg 27 Januari 1931.

Den Heer G.Knuvelder,

EINDHOVEN.

WelE.Heer,

Dat W.C.papier hebt U zelf en niemand anders gekozen. Wij hebben precies het nummer genomen uit de collectie, waarop U of alsnchien de geheele Redactie het kunstzinnig oog heeft laten vallen.Wij waren over die keuze eenigzins vervonderd,want het zou onze keuze allerminst zijn geweest.Leelijker papier had U niet kunnen kiezen. Maar het feit dat wij precies Uwe geeerde verlangens hebben opgevolgd is voor 100% waar.

U zet door het dreigement, dat U daarom van een andere offerte zult gebruik maken,onze geheele overeenkomst op zeer losse bodem .

Dat de Gemeenschap 1000 betalende abonnes heeft, is beslist niet waar, want dan:

1e zou men geen twee nummers samenvoegen, om de kosten van een omslag uit te sparen

2e zou men meer tekst geven

3e van een Tijdschrift dat F.10.000 aan abonnementsgelden ontvangt gaat Engelman niet loopen.

Terwille van het zoete lieve geld, zijn heel wat me dingsvorschillen te overbrugge.

Ik sprak dezer dagen in de trein

1e Een reiziger in fijnhout die de Gemeenschap las. Deze heer vertelde mij dat hij al jaren het blad ontving en nog nooit een cent had betaald.Hij kon zelfs niet vermoeden,wanneer hij dat doeurtje te danken had.

2e Een agent in karpetten en kleeden te Ginneken, ontvangt al jaren De Gemeenschap zonder ooit een cent betaald te hebben, omdat zijn vrouw een zeer ver familielid van Engelman is.

Op die manier kan men wel alle intellectueelen en ook zelfs de andere menschheid als abonné inschrijven.

Wij willen gaarne- zonder het papier gezien te hebben- het papier van De Paal of De Gemeenschap over nemen en zoo straks ook wel dezelfde letter

Brief van de drukker van Roeping, H. Gianotten te Tilburg, aan de hoofdredacteur van Roeping, Gerard Knuvelder, 27 januari 1931.

Lou Lichtveld schrijft in januari over de Braziliaanse componist *Heitor Villa Lobos* en in maart over *Ruslands nieuwe muziek*. Ir. S. van Ravesteyn wijdt aandacht aan *Rietvelds huizen te Utrecht*. Hij vroeg diverse architecten en critici ‘in ons op architectuurgebied achterlijke Holland’ om een reactie. Dirk Coster antwoordde: ‘Hij begreep niet, dat de jongeren onder de literatoren zooveel belang stelden in die jongste bouwsels, en zoolang hij “de Stem” zou leiden, zou hij de traditie handhaven [...] dat daarin nooit één woord over architectuur zou worden geschreven.’ (oktober).

Onder het pseudoniem Close Up schrijft A.J.P. van Domburg regelmatig over film. De oktoberaflevering bevat een fotokatern dat gedeeltelijk gevuld is met foto's naar films van Jan Hin.

Tekeningen en omslagen zijn er deze jaargang van Charles Eyck, Lambert Simon en de directeur van drukkerij Lumax, waar De Gemeenschap gedrukt wordt, A.M. Oosterbaan.

Omslag van Anton van Duinkerkens *Het wereldorgel* dat met 34 penseeltekeningen door Charles Eyck dit jaar bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Anton van Duinkerken, ca. 1931.

Eric van der Steen, ca. 1931.

Omslag van M. Revis' *8.100.000 m^2 zand* dat in 1932 in boekvorm bij uitgeverij De Gemeenschap zal verschijnen.

Portret van Albert Helman door H. Wiegersma, 1932.

J.C. van Schagen, ca. 1931.

Jacques Schreurs, ca. 1931.

V.l.n.r.: Jan Kuitenbrouwer, Jan Hin, Albert Helman en C. Vos.

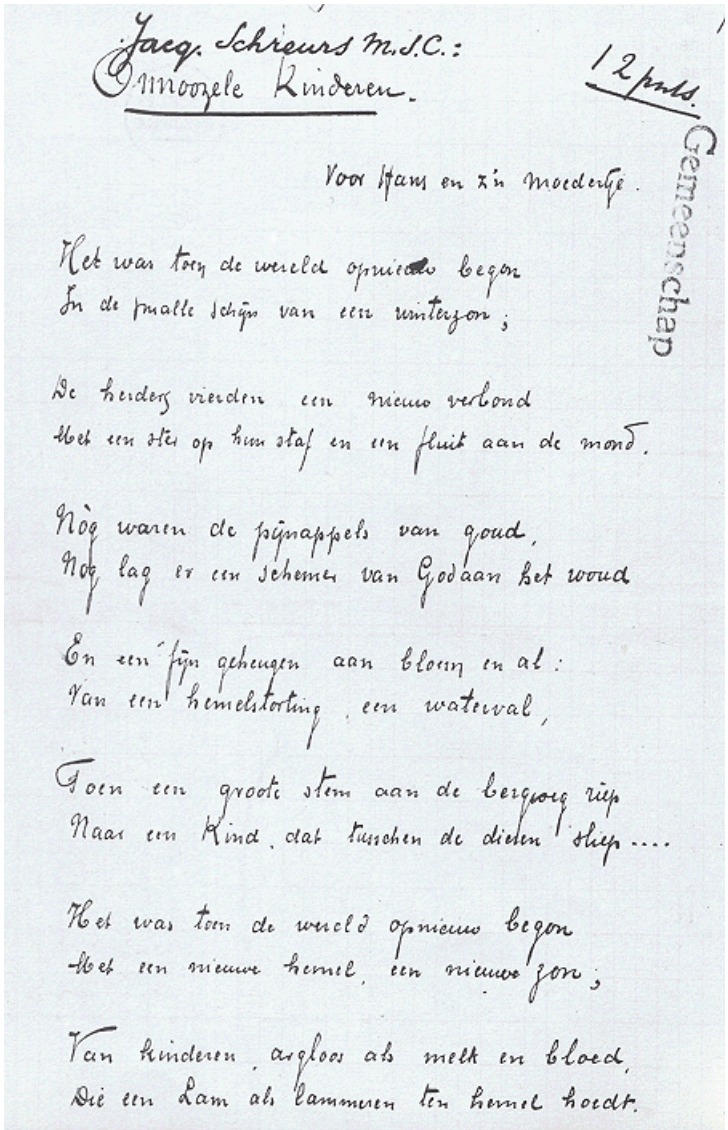

Jacq. Schreurs M.S.C.:
Smoezele Kinderen.

12 pnts.

Gemeenschap

Voor Sam en zijn moedertje.

Het was toen de wereld opnieuw begon
In de malle schijn van een winterzon;

De herders vierden een nieuw verbond
Met een ster op hun staf en een fluit aan de mond.

Nòg waren de pijnappels van goud,
Nog lag er een schemer van God aan het woud

En een fijn geheugen aan bloem en al:
Van een hemelstorting, een waterval,

Toen een groote stem aan de bergpoel rijp
Naar een Kind, dat tusschen de dieren sliep....

Het was toen de wereld opnieuw begon
Met een nieuwe hemel, een nieuwe zon;

Van kinderen, argloos als melk en bloed,
Die een Lam als lammeren ten hemel hoedt.

Handschrift van Jacques Schreurs' bijdrage aan de november-decemberaflevering (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

Jaargang 8, 1932

Redactie: Anton van Duinkerken, Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle, A.J.D. van Oosten (m.i.v. afl. 1), C. Vos (t/m afl. 4).
Redactiesecretariaat: Oude Gracht 55, Utrecht.

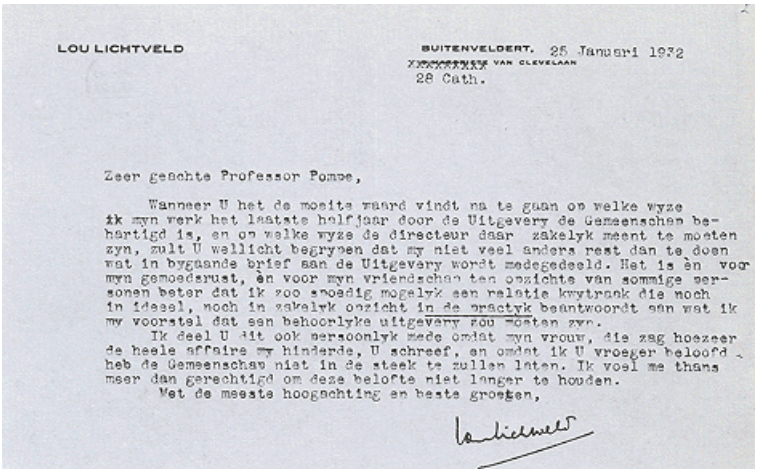

LOU LICHTVELD

BUITENVELDERT. 25 Januari 1932
~~XXXXXXXXXX~~ VAN CLEVELAAN
28 Cath.

Zeer geachte Professor Pompe,

Wanneer U het de moeite waard vindt na te gaan op welke wyze ik myn werk het laatste halfjaar door de Uitgevery de Gemeenschap behartigd is, en op welke wyze de directeur daar zakelyk meent te moeten zyn, zult U wellicht begrypen dat my niet veel anders rest dan te doen wat in bygaande brief aan de Uitgevery wordt medegedeeld. Het is èn voor myn gemoedsrust, èn voor myn vriendschap ten opzichte van sommige personen beter dat ik zoo spoedig mogelyk een relatie kwytraak die noch in ideëel, noch in zakelyk opzicht in de practyk beantwoordt aan wat ik my voorstel dat een behoorlyke uitgevery zou moeten zyn.

Ik deel U dit ook persoonlyk mede omdat myn vrouw, die zag hoezeer de heele affaire my hinderde, U schreef, en omdat ik U vroeger beloofd heb de Gemeenschap niet in de steek te zullen laten. Ik voel me thans meer dan gerechtigd om deze belofte niet langer te houden.

Met de meeste hoogachting en beste groeten,

Brief van Albert Helman aan de voorzitter van het bestuur van de Stichting De Gemeenschap, 25 januari 1932 (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

De weigering van de aartsbisschop van Utrecht de preventieve censuur waaraan de inhoud van De Gemeenschap sedert 1929 onderworpen was, op te heffen, is voor Chr. de Graaff en Lou Lichtveld (Albert Helman) reden om met ingang van afl. 1 (januari) uit de redactie te treden, omdat zij ‘meenden niet langer verantwoordelijk te kunnen blijven voor den inhoud van een maandschrift, hetwelk, na door de redactie te zijn opgesteld, nog kans heeft te worden gewijzigd.’ C. Vos, die met ingang van afl. 5-6 (mei-juni) niet langer deel uitmaakt van de redactie, blijft wel betrokken bij uitgeverij De Gemeenschap. In afl. 8 (augustus) stelt Van Duinkerken dat er een onderscheid is tussen het maandblad en de uitgeverij: ‘De verantwoordelijke tijdschrift-redactie bestaat grootendeels uit andere menschen dan de verantwoordelijke directie der uitgeverij en deze menschen hebben een andere functie, een andere methode, en zelfs, in nauweren zin, een ander doel. Dit verschil is er echter niet een van “actie” en “ideaal”.’

Jan Derks, ca. 1932.

Anton van Duinkerken (rechts) met een der redacteuren van De Beiaard, B.H. Molkenboer, 1932.
‘Geyl vertelde mij ook nog een fantastisch verhaal over fusie van Leiding, Roeping en de “bende van Gideon” zooals “De Gemeenschap” redactie zich op de omslag van dat tijdschrift pleegt te noemen. Het is dan ook heel wat gemakkelijker om tegen doode Midianieten te vechten dan tegen levende Roomsche priesters. Wat mij betreft, naarmate zij levender is, beschouw ik de Roomsche Kerk als machtiger vijand, op ongeveer ieder gebied, van wat ik wil, of droom, en een dergelijke fusie zou, om het eens hypergrandiloquent en dus extragrootsprakig uit te drukken, alleen over het lijk van mijn potentieel redacteurschap kunnen plaats hebben.’ (P.N. van Eyck aan F.C. Gerretson, 29 april 1932).

Per 1 november vraagt en krijgt Albert Kuyle ontslag als directeur van uitgeverij De Gemeenschap, om zich ‘in den vervolge uitsluitend aan zijn litterairen en filmischen arbeid te wijden’. Met ingang van dezelfde datum wordt C. Vos tot directeur van de uitgeverij benoemd.

De belangrijkste bijdrage op essayistisch gebied staat deze jaargang in afl. 7 (juli): het aan Anton van Duinkerken opgedragen artikel *Bezieling?* door Albert Kuyle. In Van Duinkerkens opmerking, gemaakt in een bespreking van een herdruk van Dirk Costers bloemlezing *Nieuwe geluiden* (‘Wat Nijhoff's wekroep tot “hernieuwd werkmanschap” geweest is voor de Nederlandsche dichtkunst in het algemeen, dat beteekende Engelman's voorbeeld voor ons, katholieken’), ziet Kuyle aanleiding zijn principiële afwijzing van Engelmans poëzie te belijden: ‘Ik heb eens rustig de genoemde periode van 1925 tot 1930 de revue laten passeeren, maar ik kan slechts een zeer geringe invloed van Engelman daarop ontdekken, en dan nog een die ik oprecht betreur.’ Hij besluit zijn aanval op Engelman, waarin hij de godslyriek in

Roeping die eertijds zo gegispt werd ten voorbeeld stelt, als volgt: ‘Een zoo volstrekt individualist, met weinig katholieke traditie, zou zich alleen uit kunnen graven uit zijn aesthetische kazematten, als hij doorweekt werd van de droefheid van deze tijd. Maar is voor hem de sociale deernis wel

Omslag van Eric van der Steens verzenbundel *Nederlandsche liedjes* die in 1932 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Omslag van de februari-aflevering met een houtsnede door Jozef Cantré.

Tijdens de opnamen van de film *Kentering*, 1932. V.l.n.r.: Toon Hin, Kees Strooband, Albert Kuyle en Jan Hin.

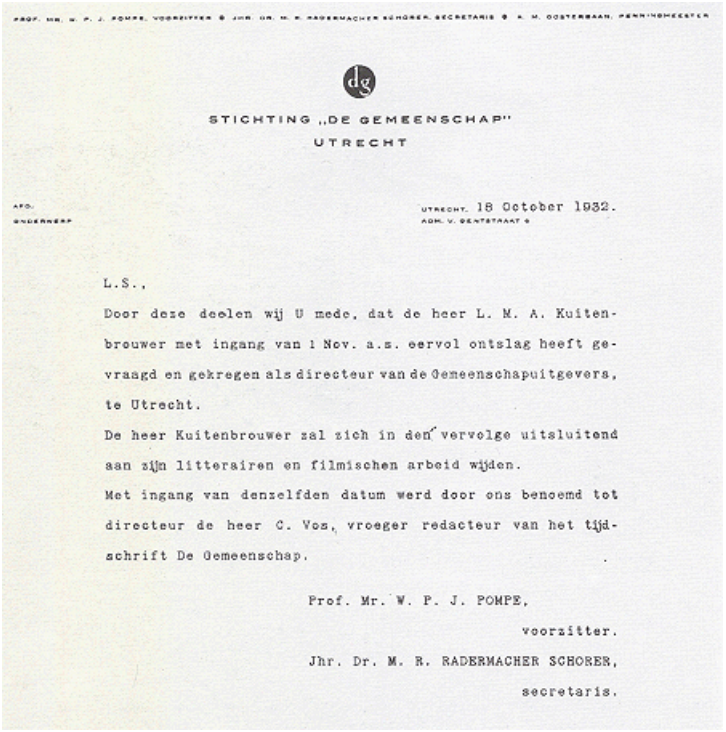

STICHTING „DE GEMEENSCHAP"
UTRECHT

AFD. ONDERNEEP

UTRECHT, 18 October 1932.
ADM. V. GENTSTRAAT 9

L.S.,

Door deze deelen wij U mede, dat de heer L. M. A. Kuitenbrouwer met ingang van 1 Nov. a.s. eervol ontslag heeft gevraagd en gekregen als directeur van de Gemeenschapuitgevers, te Utrecht.

De heer Kuitenbrouwer zal zich in den vervolge uitsluitend aan zijn litterairen en filmischen arbeid wijden.

Met ingang van denzelfden datum werd door ons benoemd tot directeur de heer C. Vos, vroeger redacteur van het tijdschrift De Gemeenschap.

Prof. Mr. W. P. J. POMPE,
voorzitter.

Jhr. Dr. M. R. RADERMACHER SCHOREER,
secretaris.

Brief van het bestuur van de Stichting De Gemeenschap over het ontslag van Albert Kuyle als directeur van uitgeverij De Gemeenschap, 18 oktober 1932.

Portret van Gerard Knuvelder door Elsa Rubbens, ca. 1930 (*Mevr. E.M.P. van Dijck, Eindhoven*).
'[...] wat denk jij (*strikt geheim*) van een fusie tusschen Leiding, De Gemeenschap en Roeping met deze redactie: Gerretson, Geyl, v. Duinkerken, Knuvelder, Engelman [...]. Ik vind de tijd daarvoor rijp. "Leiding" is mislukt door onzakelijke exploitatie. Politiek wordt men het best eens - en God verlosse ons van de kleine *sociale* politiek die thans bij De Gemeenschap schering en inslag is.' (Jan Engelman aan Gerard Knuvelder, wschl. maart 1931).

ooit iets anders geweest dan wéér een andere bron van poëzie? De ree, het naakt en de werkelooze. En verder lyriek op een paar snaren met sterren, oevergras en overspel, en een beslist gebrek aan Ambrosiaansche wijsheid.' In afl. 8 (augustus) wijst Van Duinkerken in reactie op Kuyle's aanval op *Engelman's beteekenis*. Er staan in de jaargang meer artikelen van Van Duinkerken waaruit diens literaire stellingname duidelijk blijkt. Zo bespreekt hij in afl. 4 (april) met enige welwillendheid zowel het socialistische tijdschrift Links Richten en de poëzie van Geert van Oorschot, Freek van Leeuwen en Bertus Meijer (door hem als 'kankerlyriek' gekenschetst), als het door E. du Perron in de praktijk gebrachte 'neocynisme'. Beide fenomenen zijn voor Van Duinkerken aanleiding zijn standpunt te verwoorden; maar het duidelijkst doet hij dat in de poëziekroniek in afl. 5-6 (mei-juni) naar aanleiding van enkele bundels van dichters rond het tijdschrift Het Venster. Van Duinkerken ziet bestaansredenen voor dat blad, maar wijst tevens op het verschil met De Gemeenschap: 'De dichters, die er in schreven, spraken uit een andere levens-atmosfeer dan de dichters van "De Gemeenschap". Ze zijn met opzet minder maatschappelijk, om dezelfde reden, waarom ze niet polemisch willen zijn, en ze vertalen het leven liever in symbolen, waaronder het symbool van het zwerverschap, als bijzonder eigentijdsch thema, het meest geliefde is. De dichters van "De Gemeenschap" daarentegen gedragen zich met stelligen nadruk als vertegenwoordigers eener maatschappij, die hun overigens dikwijls tegenstaat en het is juist daarom, dat hun maandblad vaak het karakter heeft van een strijdschrift.' In afl. 2 (februari) verdedigt hij bovendien De Gemeenschap tegen in De Maasbode geuite beschuldigingen van anti-clericalisme. Genoemd moet nog het toenemend aantal bijdragen aan de Hagel-rubriek van Jan Derks en Ad.J. Sassen. Sassen houdt in afl. 10-11 (oktober-november) een pleidooi voor *De dietse noodzaak*; Jac. Stolte's bijdrage *Kapitalisme en nationalisme* in afl. 4 (april) propageert een fascistische ordening van maatschappij en staat.

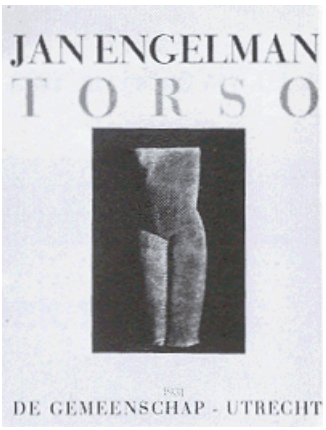

Omslag van Jan Engelmans bundel opstellen over kunst *Torso* die vertraagd in februari 1932 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Poëzie is er in deze jaargang, naast die van de vaste medewerkers, van Han G. Hoekstra (afl. 5-6, mei-juni), Koos van Doorne (afl. 9, september), Maurits Mok (afl. 3, maart) en Eric van der Steen (afl. 10-11, oktober-november), wiens bundel *Nederlandsche liedjes* in dit jaar bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt. Van Duinkerken herdenkt in afl. 7 (juli) de in dit jaar overleden Frederik van Eeden.

In zijn poëzie- en prozabijdragen toont met name de nieuwe redacteur A.J.D. van Oosten zich een goed discipel van Kuyle, zoals ook Jac. Schreurs dat doet met zijn

poëzie, bijv. het gedicht *Werkverschaffing* in afl. 2 (februari). In afl. 4 (april) publiceert Van Oosten het gedicht *Gebed voor de arme dienstmeisjes*, in afl. 5-6 (mei-juni) *Loonsverlaging* en *Directie-order 705*, in afl. 8 (augustus) het verhaal *Na veertig jaren* en in het kerstnummer (afl. 12, december) *Car-schade*. Vanaf afl. 2 (februari) publiceert Kuyle fragmenten van zijn roman *Jonas* in het tijdschrift; F. Bordewijk publiceert vanaf afl. 9 (september) zijn roman *Knorrende beesten*.

Portret van Otto van Rees door Charles Eyck, 1932 (*Gemeente Meerssen*).

In afl. 9 (september) bespreekt Van Oosten de film *Kentering* van Jan Hin, voor welke film Kuyle het scenario schreef.

Omslagen, tekeningen en vignetten zijn er in deze jaargang van Cuno van den Steene, Lambert Simon, Kees Strooband, Charles Eyck en Jozef Cantré.

V.l.n.r.: Ossip Zadkine, Jozef Cantré, Henk Wiegersma en Joep Nicolas, 1928.

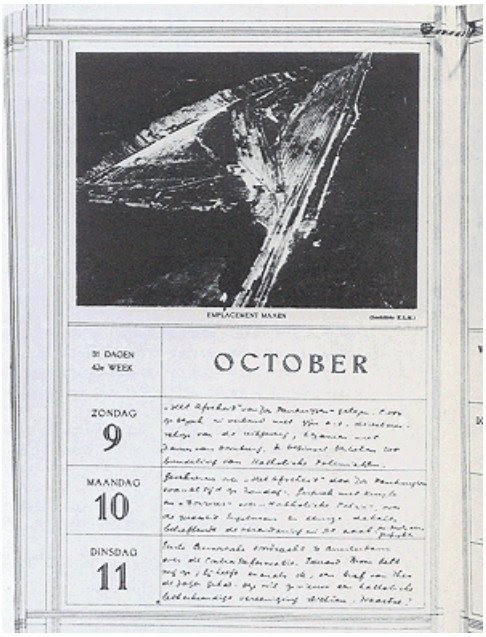

Calendarium van Anton van Duinkerken, waarin sprake is van de discussie met Albert Kuyle over de betekenis van Jan Engelman, oktober 1932.

Jaargang 9, 1933

Redactie: Anton van Duinkerken, Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle, A.J.D. van Oosten en Antoon Coolen.
Redactiesecretariaat: H. Kuitenbrouwer, Achter Sint Pieter 7, Utrecht.

De pers over A. J. D. van Oosten:
„Zijn boek ademt een zuiver romantischen geest en toch toont het den mensch niet zooals hij zou moeten zijn, maar zooals hij ook nog in dezen tijd veelal is. Het is een beetje decadent, een beetje pessimistisch, en toch erg bekoorlijk en aantrekkelijk."
De Nieuwe Rotterdamsche Courant over Rutschbaan.
„A. J. D. van Oosten is onder mijn jongere tijdgenooten een der boeiendste en rijkste dichters, wiens ontwikkelingsgang ik steeds met aandacht volgde en beschreef."
J. Greshoff in de Arnhemsche Crt.
RUTSCHBAAN
f 1.75 — in linnen gebonden f 2.50
— In iedereen goeden boekhandel verkrijgbaar. —
A. J. D. VAN OOSTEN, SCHRIJVER VAN „RUTSCHBAAN"
A.J.D. van Oosten, ca. 1932.

Antoon Coolen treedt in 1933 toe tot de redactie. Een advertentie op de achterpagina van de januari-aflevering verschaft informatie over het aantal abonnees: ‘Zeven en tachtig abonnees telde ons maandschrift toen het eerste nummer het licht zag. Bijna twintig maal zooveel tellen wij er thans’. Circa 1740 abonnees dus. Een abonnement voor 1933 kostte *f* 10,50. De redactie streeft naar 3000 abonnees bij het tweede lustrum.

In de traditionele *Verantwoording* (januari) schrijft de redactie waarom zij de ondertitel ‘Maandschrift voor Katholieke Reconstructie’ heeft laten vervallen vanaf afl. 9, september 1926. ‘Het wekken van verwachtingen valt lichter dan het houden van beloften, en hierom was het, dat wij beter meenden te doen, wanneer wij ons tijdschrift karakteriseerden door zijn inhoud, dan wanneer wij op het schutsblad de toezegging deden van wat wellicht vergeefs in de bijdragen zou worden gezocht.’

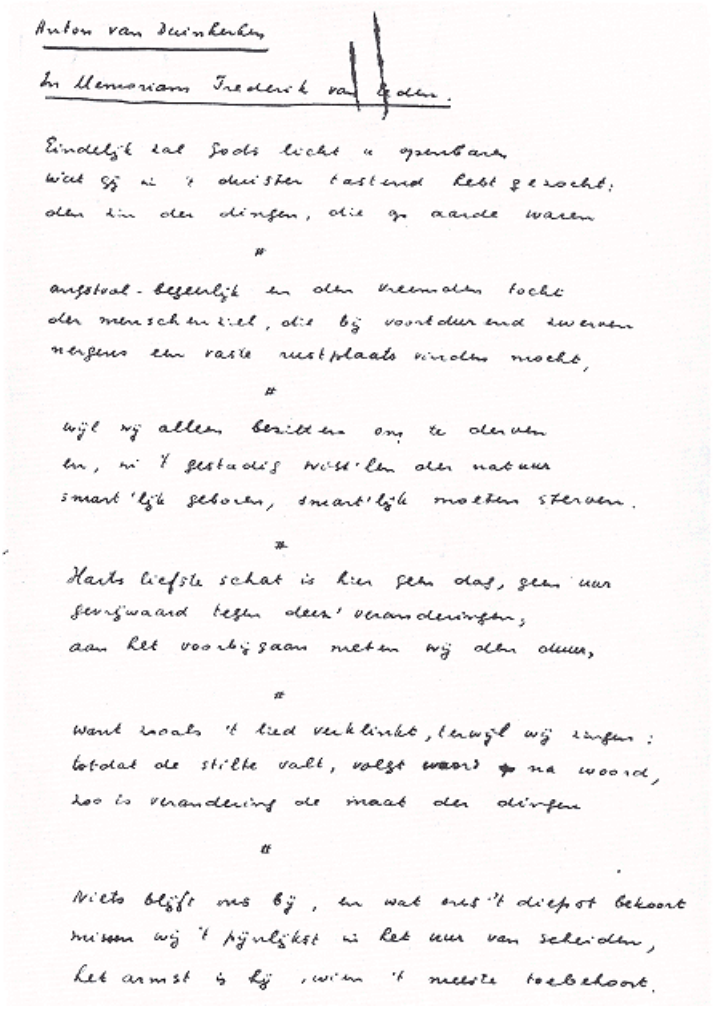

Anton van Duinkerken

In Memoriam Frederik van Eeden.

Eindelijk zal Gods licht u openbaar
Wat gij in 't duister tastend hebt gezocht;
Alle in alle dingen, die ge aanbe waren

#

Angstvol-bezielijk en alle vreemdelingschap
Alle menschenziel, die bij voortduur end zwerven
Nergens een vaste rustplaats vinden mocht,

#

Wijl wij allen bezitten om te sterven
En, in 't gestadig wisselen alle natuur
Smartelijk scheuren, smartelijk moeten sterven.

#

Harts liefste schat is hier geen dag, geen uur
Gerustwaand tegen alle veranderingen;
Aan het voorbijgaan meten wij alle duur,

#

Want waar 't lied verklinkt, terwijl wij zingen:
Totdat de stilte valt, volgt waar na woord,
Zoo is verandering de maat alle dingen

#

Niets blijft ons bij, en wat ons 't diepst bekoort
Missen wij 't pijnlijkst in het uur van scheiden,
Het armst is hij, wien 't meeste toebehoort.

Handschrift van Anton van Duinkerkens bijdrage aan de juli-aflevering (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

In zijn bijdrage *Forum of Areopaag* (afl. 10, oktober) distantieert Anton van Duinkerken zich van het tijdschrift Forum en met name van Du Perron; hij pleit voor een 'voluntaristisch vitalisme' van het katholicisme. Jan Engelmans waardering voor Forum en Du Perron deelt hij geenszins: 'Ik daag Jan Engelman uit, ook maar één enkele eigenschap van Dirk Coster te noemen, die door Du Perron ontdekt zou zijn. Al wat hij ontwaart, was reeds door anderen aangewezen, zoodat hij als criticus niets nieuws bracht, terwijl hij als stylist in hoofdzaak zijn uithoudingsvermogen deed bewonderen. Ik geef toe, dat ik begonnen ben bij het voorbeeld, dat voor Engelman het minst gunstig is, doch ons meeningsverschil over "Forum" is voor driekwart een meeningsverschil over de beteekenis van E. du Peron.'

De mei-aflevering opent met een politiek-maatschappelijke beschouwing van W.P.J. Pompe waarin deze tot zijn genoegen constateert dat de tegenstelling nationaal/sociaal aan het verdwijnen is: 'Onder de katholieken, wier meewerking aan de nationale beweging in Noord-Nederland van betrekkelijk jongen datum is, zijn er verschillenden, vooral jongeren, die een gezond radicalisme in het nationale en in het sociale vereenigen. Men denke aan van Duinkerken, Knuvelder, e.a. [...] De nationaal-socialistische en nationaal-solidaristische bewegingen verkondigen in haar namen reeds het principieele samengaan tusschen het nationale en het sociale.' Zijn beschouwing, die overigens geen

Martin Bruyns, begin 30er jaren.

Vignet door Otto van Rees in de mei-aflevering.

RECHTSWEZEN.

STORMERS VOOR DEN RECHTER.

Verdacht van majesteitsschennis.

In No. 15 van „De Stormer", orgaan van de R. K. Stormtroepen, is onder de rubriek „Ons Schoone Leven" een artikel opgenomen, naar aanleiding van de gehouden tentoonstelling van schilderijen door H. M. de Koningin, welk artikel in strijd werd geacht met de artikelen 111 113 van het W. v. S.

Te dezer zake stonden gisteren voor de Haagsche rechtbank terecht de 29-jarige letterkundige L. M. A. K. uit Maartensdijk en de 35-jarige kantoorbediende A. J. D. van O. uit Delft.

De rechtbank gelastte de behandeling der zaak met gesloten deuren.

Na getuigenverhoor eischte het O.M., waargenomen door Jhr. mr. van Asch van Wijck, tegen ieder der verdachten, drie maanden gevangenisstraf.

Mr. D. J. I. van den Oever trad als verdediger op.

Bericht over een rechtszaak tegen Albert Kuyle en A.J.D. van Oosten in De Maasbode van 6 september 1933 Ocht. Beiden werden overigens vrijgesproken.

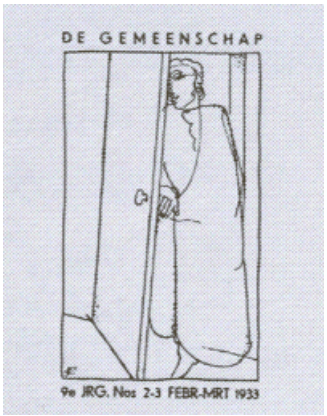

Omslag van de februari-maartaflevering met een houtsnede door Jozef Cantré.

W.P.J. Pompe, ca. 1933.

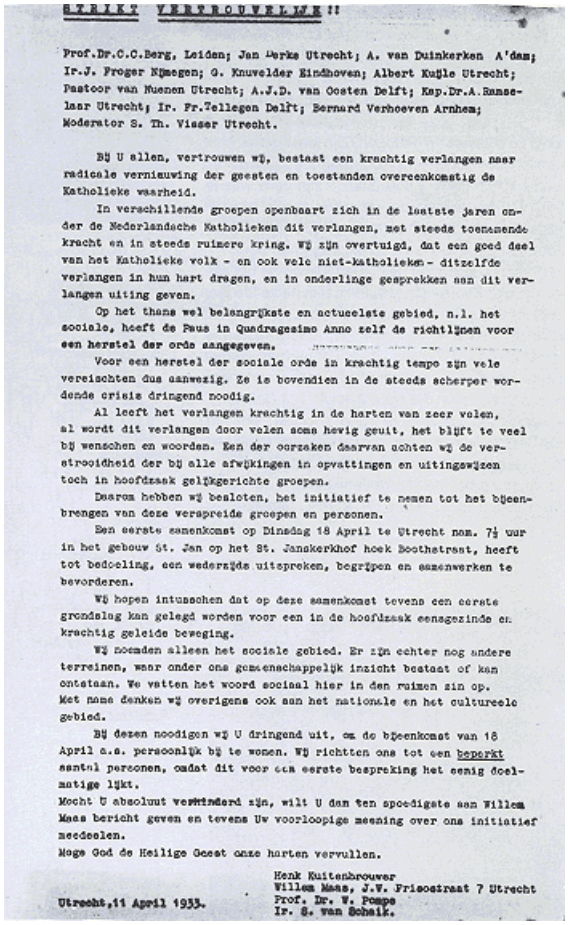

STRIKT VERTROUWELIJK !!

Prof.Dr.C.C.Berg, Leiden; Jan Cleruq Utrecht; A. van Duinkerken A'dam; Ir.J. Froger Nijmegen; G. Knuvelder Eindhoven; Albert Kuijle Utrecht; Pastoor van Muenen Utrecht; A.J.D. van Oosten Delft; Kap.Dr.A.Ramselaar Utrecht; Ir. Fr.Tellegen Delft; Bernard Verhoeven Arnhem; Moderator S. Th. Visser Utrecht.

Bij U allen, vertrouwen wij, bestaat een krachtig verlangen naar radicale vernieuwing der geesten en toestanden overeenkomstig de Katholieke waarheid.

In verschillende groepen openbaart zich in de laatste jaren onder de Nederlandsche Katholieken dit verlangen, met steeds toenemende kracht en in steeds ruimere kring. Wij zijn overtuigd, dat een goed deel van het Katholieke volk - en ook vele niet-katholieken - ditzelfde verlangen in hun hart dragen, en in onderlinge gesprekken aan dit verlangen uiting geven.

Op het thans wel belangrijkste en actueelste gebied, n.l. het sociale, heeft de Paus in Quadragesimo Anno zelf de richtlijnen voor een herstel der orde aangegeven.

Voor een herstel der sociale orde in krachtig tempo zijn vele vereischten dus aanwezig. Ze is bovendien in de steeds scherper wordende crisis dringend noodig.

Al leeft het verlangen krachtig in de harten van zeer velen, al wordt dit verlangen door velen soms hevig geuit, het blijft te veel bij wenschen en woorden. Een der oorzaken daarvan achten wij de verstrooidheid der bij alle afwijkingen in opvattingen en uitingswijzen toch in hoofdzaak gelijkgerichte groepen.

Daarom hebben wij besloten, het initiatief te nemen tot het bijeenbrengen van deze verspreide groepen en personen.

Een eerste samenkomst op Dinsdag 18 April te Utrecht nam. 7½ uur in het gebouw St. Jan op het St. Janskerkhof hoek Boothstraat, heeft tot bedoeling, een wederzijds uitspreken, begrijpen en samenwerken te bevorderen.

Wij hopen intusschen dat op deze samenkomst tevens een eerste grondslag kan gelegd worden voor een in de hoofdzaak eenzgezinde en krachtig geleide beweging.

Wij noemden alleen het sociale gebied. Er zijn echter nog andere terreinen, waar onder ons gemeenschappelijk inzicht bestaat of kan ontstaan. We vatten het woord sociaal hier in den ruimen zin op. Met name denken wij overigens ook aan het nationale en het culturele gebied.

Bij dezen noodigen wij U dringend uit, om de bijeenkomst van 18 April a.s. persoonlijk bij te wonen. Wij richtten ons tot een beperkt aantal personen, omdat dit voor een eerste bespreking het eenig doelmatige lijkt.

Mocht U absoluut verhinderd zijn, wilt U dan ten spoedigste aan Willem Maas bericht geven en tevens Uw voorloopige meening over ons initiatief meedeelen.

Moge God de Heilige Geest onze harten vervullen.

Henk Kuitenbrouwer
Willem Maas, J.W. Friesostraat 7 Utrecht
Prof. Dr. W. Pompe
Ir. S. van Schaik.

Utrecht, 11 April 1933.

Uitnodiging voor een bijeenkomst ter voorbereiding van het in 1934 gepubliceerde *Sociaal beginselprogram*, 11 april 1933.

raciale discriminatie bepleit, verschijnt in 1933 als brochure bij De Gemeenschap. Opmerkelijk zijn ook twee anti-militaristische bijdragen (januari en februarimaart) van J.A. Wijnhof die oproept tot een *Roomsch Front!* ‘tegen den dreigenden oorlog’. Zijn stukken ontlokten aan de censor een naschrift waarin deze stelt dat een beslissing in dit soort kwesties toekomt ‘aan den oppersten Herder der Christenen’.

Henri Jonas (links) en Albert Kuyle.

De negende jaargang bevat talloze poëzie-bijdragen van A.J.D. van Oosten die overigens ook diverse prozastukken bijdraagt. Verder is er poëzie van M. Mok, Chris de Graaff, Pierre Kemp, Martin Bruyns, Gaston Burssens, Anton van Duinkerken, Eric van der Steen (bijv. *Ballade van de armoedzaaiers* in afl. 2-3, febr.-maart) en van Henk Kuitenbrouwer wiens polemische kwatrijnen opvallen (juli). Het vierde kwatrijn *Poesie pure* getiteld en opgedragen aan Jan Engelman luidt als volgt:

Charles Eyck (links) met zijn leerling Harrie Sterk, ca. 1933.

‘Hij zingt zo elyseïes en onttogen,/Zijn klaar geluid kent duisternis noch logen./Zie scherper toe: tussen de bloesems in/Hangt hij - hoe puur! - zijn vuile was te drogen.’ Jan Engelman had het reeds eerder moeten ontgelden, want in de april-aflevering wijdt Henk Kuitenbrouwer een polemische Hagel-bijdrage aan hem.

F. Bordewijk publiceert in de januari-aflevering het slot van de novelle *Knorrende beesten* dat in hetzelfde jaar nog bij uitgeverij De Gemeenschap in boekvorm zal verschijnen. Verder is er proza van Albert Kuyle die fragmenten van zijn romans *Jonas* (januari) en *Harten en brood* (augustus-september) voorpubliceert, van Anton van Duinkerken die zijn publicatie van *Rolandus' bedevaart* in diverse afleveringen voortzet, en van Antoon Coolen die niet alleen proza bijdraagt, maar ook toneel: *Kinderen van ons volk* (augustus-september). De 9e jaargang bevat vele fraaie vignetten van Jozef Cantré, Charles Eyck, Harrie Sterk en L. Simon.

Omslag van Albert Kuyle's crisisroman *Harten en brood* die in 1933 met een bandontwerp door Haime Colson bij Paul Brand te Hilversum verschijnt.

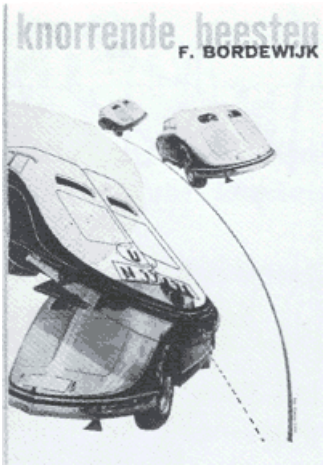

F. Bodewijks *Knorrende beesten* dat in 1933 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Vignet door Charles Eyck in de augustus-septemberaflevering.

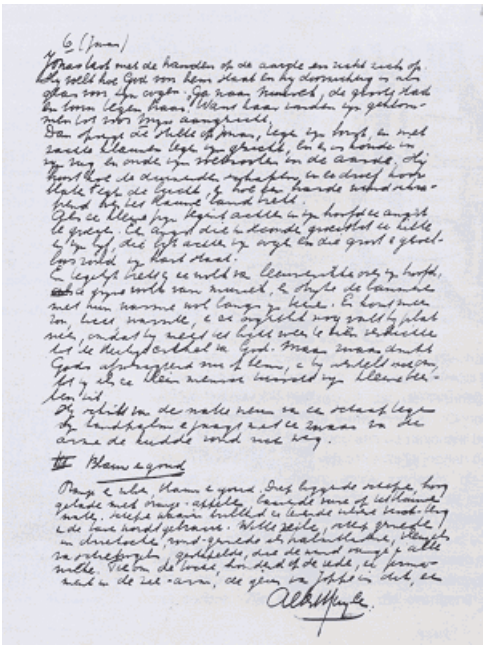

Fragment van Albert Kuyle's *Jonas* dat in 1934 bij Paul Brand te Hilversum zal verschijnen (*Koninklijke Bibliotheek, Den Haag*).

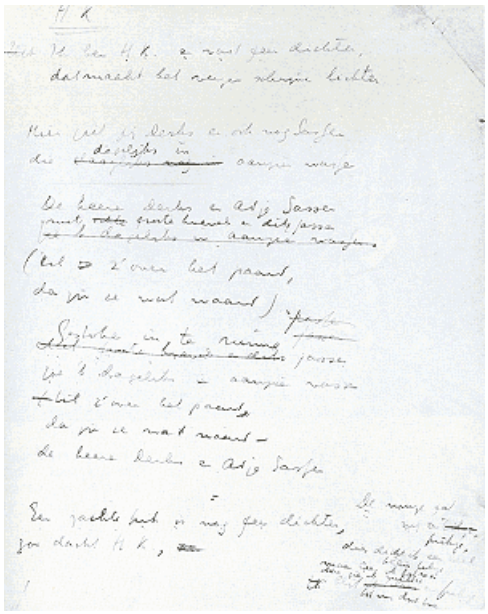

Handschrift van een spotvers op Henk Kuitenbrouwer door Jan Engelman, 1933.

Antoon Coolen, ca. 1933.

M. Mok, ca. 1940.

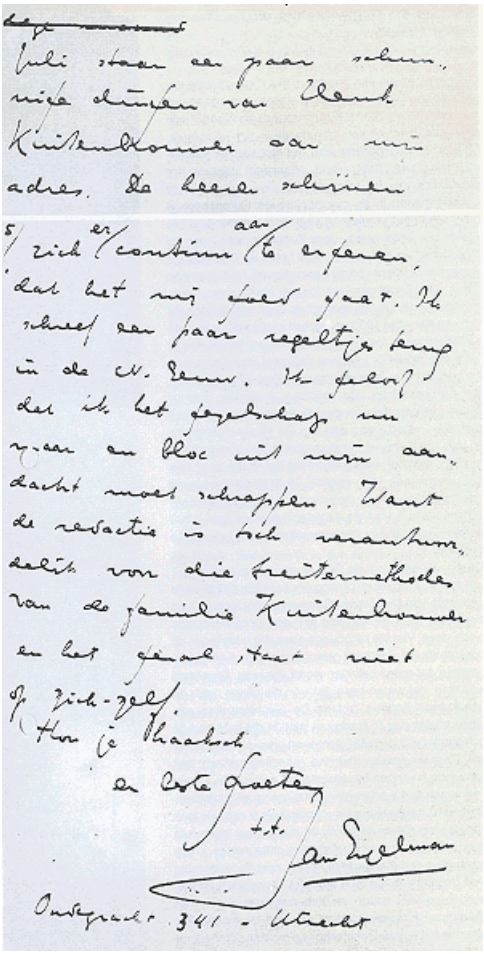

Brief van Jan Engelman aan Louis de Bourbon betreffende het spotkwatrijn door Henk Kuitenbrouwer, 6 augustus 1933.

Splitsing De Gemeenschap en De Nieuwe Gemeenschap

Otto van Rees en Albert Kuyle (zittend) te Ascona (Zwitserland), ca. 1933/1934.

‘Tengevolge van een noodzakelijke reorganisatie der redactie van De Gemeenschap maken, met ingang van 1 januari, de heeren H. Kuitenbrouwer en Albert Kuyle geen deel meer uit van de redactie.’

Met deze ‘mededeeling’ aan het slot van de januari-aflevering van 1934 wordt nagenoeg volstaan ter aanduiding van wat toch wel een der spectaculairste gebeurtenissen in de historie van De Gemeenschap mag heten: het verdwijnen van twee mensen van het eerste uur - de gebroeders Kuitenbrouwer - en de terugkomst (in gezelschap van Louis de Bourbon als vertegenwoordiger van de generatie van 1930) van een derde - Jan Engelman - na drie jaar afwezigheid. Het is begrijpelijk dat De Gemeenschap geen melding maakt van een Kerstmis 1933 gedateerd rondschrijven van de Kuitenbrouwers, dat ‘Engelmans leiding’ funest noemt ‘voor een werkelijk katholiek cultureel leven’ en diens herbeginnend redacteurschap de doodsteek acht voor De Gemeenschap ‘als strijdbaar katholiek maandschrift’. In datzelfde rondschrijven kondigen de twee broers de verschijning aan van De Nieuwe Gemeenschap, ‘dat thans verder de groote en eerlijke taak zal moeten vervullen welke eenmaal het thans door ons verlaten maandschrift vervulde’. Maar dit schrijven geeft wel aanleiding om de ontwikkelingen in het Gemeenschapsmilieu vanaf de laatste maanden van 1933 behalve spectaculair ook dramatisch en ingrijpend te noemen.

De redactiewijziging van De Gemeenschap, ingaande 1 januari 1934, en de afsplitsing per dezelfde datum in de gedaante van De Nieuwe Gemeenschap, kennen een slepende voorgeschiedenis en een snel verlopend eindproces. Van die langdurige aanzet is intussen in dit boek al zoveel zichtbaar geworden, dat met een korte typering der ontwikkelingen wordt volstaan. Engelman en Kuyle: dat waren twee geloven die alleen maar op één kussen konden, zolang De Gemeenschap een eigen positie nog te markeren had. In die fase kon de combinatie van begaafd dichter en principieel kunstbeschouwer enerzijds, bedrijvig redactiesecretaris met wervende kracht en fris prozatalent anderzijds, enkele momenten van wederzijdse irritatie nog wel trotseren. Gemeenschappelijkheid in jeugdige ernst over de taak van degene die én katholiek én kunstenaar was en in even jeugdig vermaak over roomse cultuurvrees, kreeg bovendien een niet geringe impuls met de komst van Van Duinkerken, die zich

krachtig en welsprekend op genoemde taak bezon en zich met dartele pen van rijk-roomse kunstbevoogding aan het bevrijden was. Maar na het eerste Gemeenschap-lustrum schuiven de onderlinge verschillen van achtergrond naar voorplan.

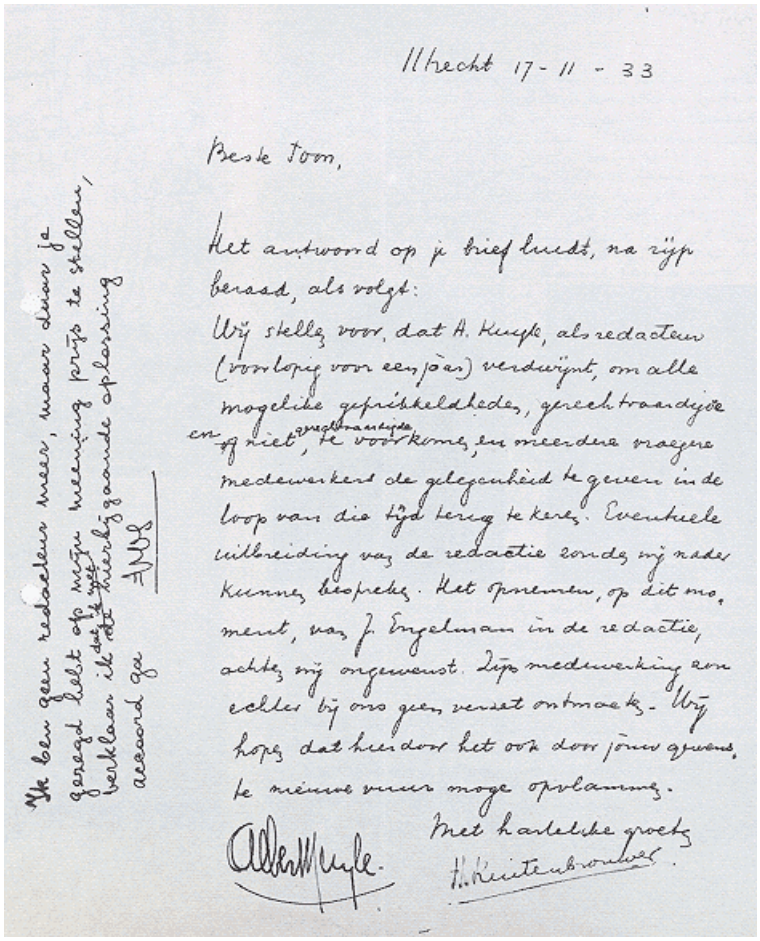

Utrecht 17-11-33

Beste Tom,

Het antwoord op jr brief luidt, na rijp beraad, als volgt:
Wij stellen voor, dat A. Kuyle, als redacteur (voorlopig voor een jaar) verdwijnt, om alle mogelijke gepriskeldheden, gerechtvaardigde en ongerechtvaardigde of niet, te voorkomen, en meerdere waagre medewerkers de gelegenheid te geven in de loop van dit tijd tering te keren. Eventuele uitbreiding van de redactie zonder mij nader kunnen bespreken. Het opnemen, op dit moment, van J. Engelman in de redactie, achten wij ongewenst. Zijn medewerking aan ecller bij ons geen verzet ontmoet. Wij hopen dat hierdoor het ons door jouw gewens te nieuwe vuur moge opvlammen.

Met hartelijke groet
H. Kuitenbrouwer

Ik ben geen redacteur meer, maar doen ja genegd lijkt op mijn meening prijs te stellen, verklaar ik dat ik het hierbij gaande oplossing accoord ga
AVDS

Albert Kuyle.

Brief van Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle en C. Vos aan Anton van Duinkerken over de door hem voorgestelde redactiewijziging, 17 november 1933.

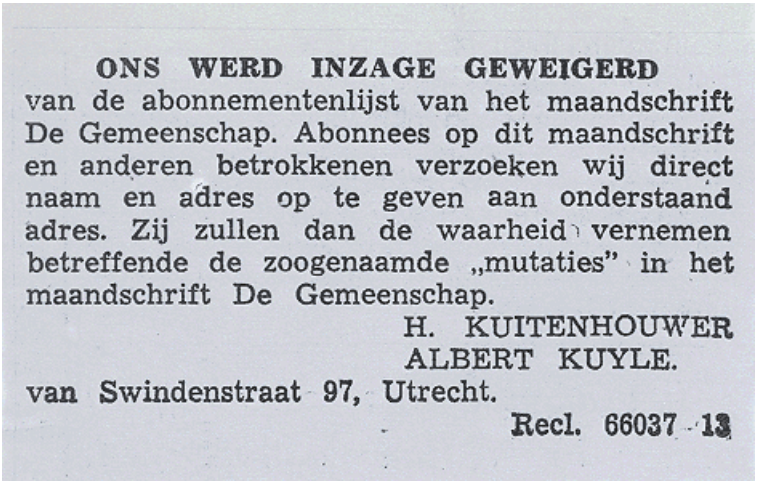

ONS WERD INZAGE GEWEIGERD
van de abonnementenlijst van het maandschrift De Gemeenschap. Abonnees op dit maandschrift en anderen betrokkenen verzoeken wij direct naam en adres op te geven aan onderstaand adres. Zij zullen dan de waarheid vernemen betreffende de zoogenaamde „mutaties" in het maandschrift De Gemeenschap.

H. KUITENHOUWER
ALBERT KUYLE.
van Swindenstraat 97, Utrecht.

Recl. 66037 13

Ingezonden mededeling van de gebroeders Kuitenbrouwer in De Maasbode van 20 december 1933
Av.

Het effect daarvan - Kuyle's toetreding tot de redactie, die vrijwel gepaard gaat met Engelmans vertrek daaruit, einde 1930 - blijkt daarbij zowel door toenemende geprikkeldheid in de persoonlijke sfeer als door tegengestelde opvatting over het katholiek kunstenaarschap bepaald: Kuyle wenst het te binden aan de eisen van een sociaal geëngageerd geloof, Engelman acht het gebaat met artistieke vrijheid.

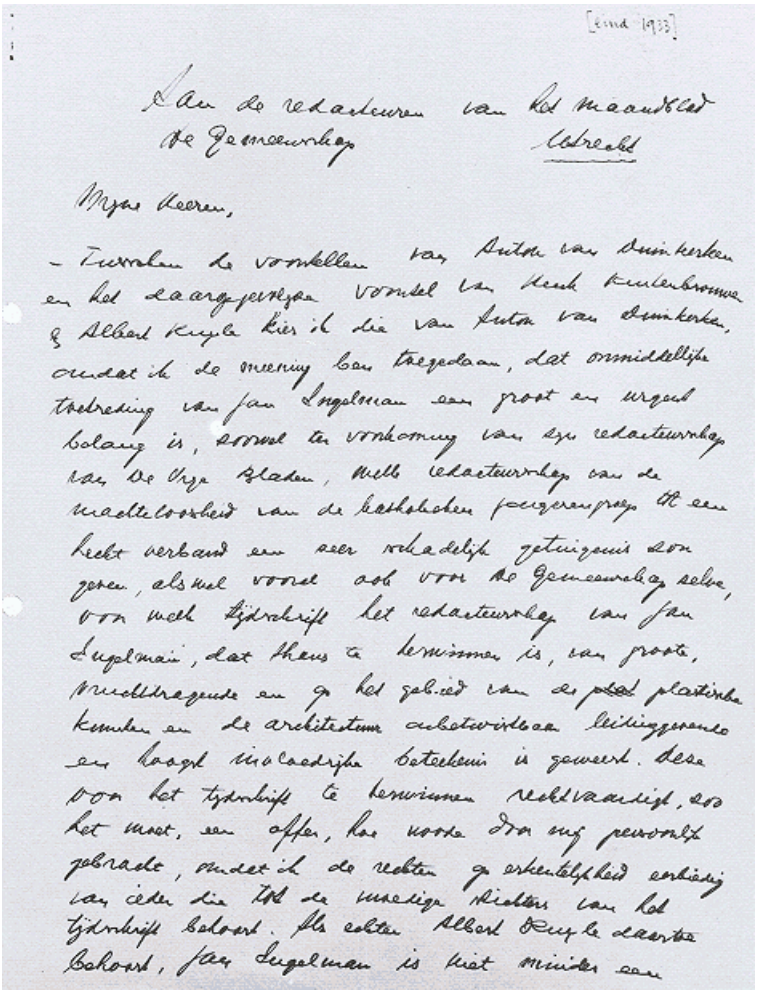

[einde 1933]

Aan de redacteuren van het maandblad
De Gemeenschap Utrecht

Mijne Heeren,

- Tusschen de verhalen van Anton van Duinkerken en het laatstgeschreven Vondel van Henk Kuitenbrouwer & Albert Kuyle kies ik die van Anton van Duinkerken, omdat ik de meening ben toegedaan, dat onmiddellijke toetreding van Jan Engelman een groot en urgent belang is, zoowel ter voorkoming van een redacteurschap van De Vrije Bladen, welk redacteurschap van de meerderheid van de katholieken ongetwijfeld als een recht verband een zeer schadelijk getuigenis zou geven, als wel voorts ook voor de Gemeenschap zelve, voor welk tijdschrift het redacteurschap van Jan Engelman, dat thans te beminnen is, van groote, misdragende en op het gebied van de plastische kunsten en de architectuur autoriteitbaar leidinggevende en haast uitsluitende beteekenis is geweest. Deze voor het tijdschrift te beminnen redeloosheid, zoo het moet, een offer, kan worde door mij persoonlijk gebracht, omdat ik de rechten en erkentelijkheid verbiedij van ieder die tot de meerige Redacteurs van het tijdschrift behoort. Als redacteur Albert Kuyle daartoe behoort, Jan Engelman is niet minder een

Brief van Antoon Coolen waarin hij zijn instemming met het voorstel tot redactiewijziging van Anton van Duinkerken betuigt, eind 1933.

Spotprent op de splitsing van De Gemeenschap en De Nieuwe Gemeenschap door Lambert Simon (*Lambert Simon, Utrecht*).

Anton van Duinkerken neemt, met respect én voor Kuyle's engagement én voor Engelmans artistieke ontwikkeling, gedurende enkele jaren een middenpositie in. Maar om een aantal redenen lukt hem dat tenslotte niet meer. De voornaamste daarvan lijkt gelegen in het feit, dat zijn eigen ontwikkeling van beschroomd seminarist naar overtuigd bestrijder van roomse cultuurvrees, hem groeiende waardering voor de betekenis van Engelman bezorgt. Maar ook de aard van Kuyle's publieke aanvallen op Engelman speelt een rol. De felheid daarvan, het reduceren daarin van de eisen des geloofs tot het 'kerkelijk geboden-protocol' en het hinderlijk volgen van Engelman tot in diens particuliere leven, veroorzaken bij Van Duinkerken een toenemende afkeer. Wanneer ook hijzelf tijdens redactievergaderingen van najaar 1933 door Kuyle kritisch wordt bejegend, is de maat voor hem vol en zet hij het proces in gang dat tot de wisselingen van januari 1934 leidt. Dat proces is, zoals al gezegd, snel verlopen. Hoe snel, kan opgemaakt worden uit correspondentie van betrokkenen. Op 10 november 1933 bericht Jan Engelman aan Louis de Bourbon, dat hij binnenkort het redacteurschap van De Vrije Bladen op zich zal nemen. Maar twaalf dagen later meldt hij aan dezelfde adressant: 'In de Tijdschriften-kwestie is een zeer onverwachte wending gekomen, die het mogelijk maakt alles weer in katholiek verband te doen [...] Door verschillende daden van Kuyle en zijn broer is Van Duinkerken aan het eind van zijn geduld geraakt. Hij heeft den eisch gesteld: De Gemeenschap wordt van af 1 Jan. geredigeerd door Van Duinkerken, Coolen, Van Oosten, Engelman en De Bourbon. De twee Kuitenbrouwers *er dus uit*. Zoo is het mogelijk een *herboren* katholiek tijdschrift, met ruime opvattingen te maken, waarin de kunst niet langer wordt opgeofferd aan kleine politiek, sociologie en persoonlike hebbelikheden. Zoo kan nu ook de Groep Nijmegen, Vlemminx etc, volledig tot gelding komen. Zoo is er de kans om Marsman, Nijhoff, A. Roland Holst, Bloem, Buning en vele anderen, vele waarachtige kunstenaars, opnieuw te doen meewerken. Daar zal ik voor zorgen. "Forum" blijft verschijnen. "De Vrije Bladen" verschijnen denkelijk *niet* [...] Zoo

juist ontvingen we bericht, dat uitgeverij en Stichting met ons plan meegaan. De *nieuwe* Gemeenschap is dus met 1 Jan. een feit.'

Gabriël Smit, ca. 1934.

Binnen twaalf dagen is het inderdaad zo, ongeveer, gegaan. Ongeveer, omdat Van Duinkerken zijn eisen aanvankelijk omzichtiger formuleert dan in Engelmans

weergave ervan. In een brief aan zijn mederedacteuren van 15 november stelt hij als voorwaarde voor eigen aanblijven onder meer ‘terugwinning van oude medewerkers, desnoods met opoffering van huidige redactieleden’ en ‘volkomen beheersching der polemiek, speciaal van de Hagel-rubriek, die uitsluitend in dienst mag staan van het gemeenschappelijk ideaal’. Aan het einde van deze brief volgt dan ‘het concrete voorstel, dat met ingang van 1 Januari de redactie zal worden uitgebreid met de dichters Jan Engelman en Louis de Bourbon’. Binnen twee dagen is er al een reactie van de Kuitenbrouwers, die vrij welwillend is. Kuyle is bereid zich voorlopig terug te trekken als redacteur, ter voorkoming van ‘alle mogelike geprikkeldheden’, tegen medewerking aan het blad door Engelman zal men zich niet verzetten, maar: ‘Het opnemen, op dit moment, van J. Engelman in de redactie, achten wij ongewenst’. Pas mede in antwoord op deze reactie kiest Van Duinkerken op 18 november, in een tweede brief aan zijn mederedacteuren, een meer definitieve opstelling. Met Engelman bleek, aldus Van Duinkerken, niet onderhandeld te kunnen worden over ‘verdaging zijner candidatuur’, omdat alleen een onmiddellijk en volwaardig optreden als redacteur van De Gemeenschap hem kon ontslaan van afspraken met De Vrije Bladen. Die bevinding en de gebleken bijval van Coolen en Van Oosten voeren hem dan tot de conclusie, dat er een redactionele meerderheid bestaat voor zijn voorstel inzake een nieuwe redactiesamenstelling. Het snelle verloop van een en ander krijgt een navenant besluit, als Van Duinkerkens namenlijstje vier dagen later in de brief van Engelman aan De Bourbon verschijnt en op 12 december de goedkeuring van het Stichtingsbestuur blijkt te verwerven.

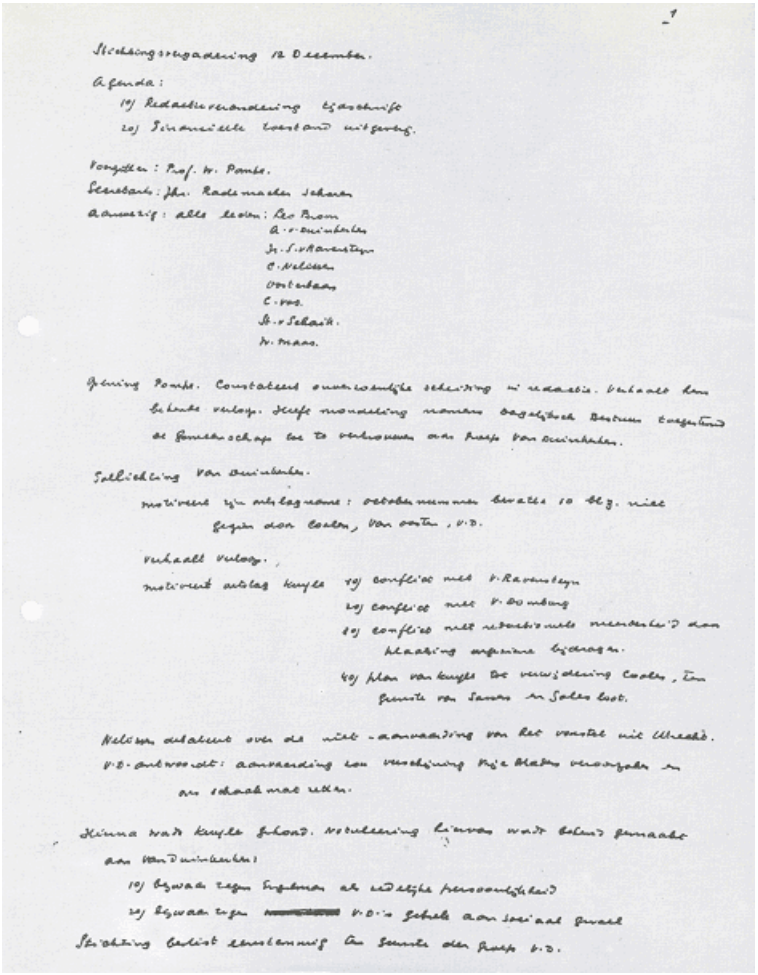

Notulen van de vergadering van de Stichting De Gemeenschap op 12 december 1933 door Anton van Duinkerken.

Niet alleen de *nieuwe* De Gemeenschap is met 1 januari een feit, maar ook De Nieuwe Gemeenschap, onder redactie van Jan Derks, A. den Doolaard, Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle, Ad. Sassen en Gabriël Smit. De eerste jaargang van De Nieuwe Gemeenschap staat goeddeels in het teken van omstandige aandacht voor de schermutselingen in de Gemeenschapsgelederen uit november-december 1933 en van felle aanvallen op de vrienden van weleer, met name op Van Duinkerken en Engelman. Eigen profilering komt tot stand in een redactionele beschouwing als *De nieuwe norm* (afl. 5, mei), waarin deze norm voor literatuur en leven in de omschrijving ‘katholiek-volksche beginselen’ wordt gebaseerd op een gewenste ‘samenhang van natuur en bovennatuur’. Wanneer deze beginselen aan het begin van de tweede jaargang (afl. 1, januari) een uitwerking krijgen in racistische zin, is dit voor A. den Doolaard en Gabriël Smit aanleiding om uit de redactie te treden.

Omslag van de eerste aflevering van De Nieuwe Gemeenschap met een houtsnede door Otto van Rees, januari 1934.

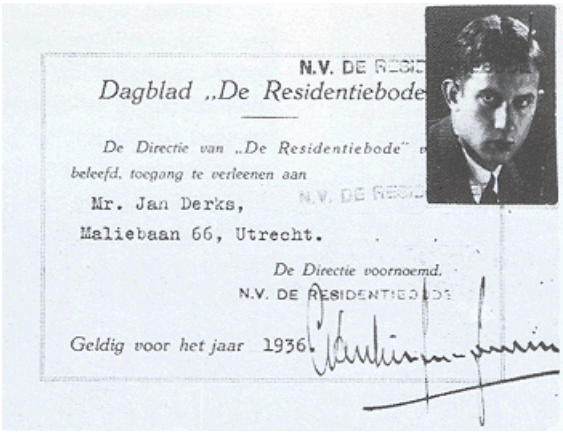

Perskaart van Jan Derks, 1936 (*Mevr. M.G. Derks-Verhagen, Oldenzaal*).

E

Aan alle abonné's op het maandschrift „De Gemeenschap".

Aan allen die belang stellen in de waarheid betreffende het „uittreden" van de beide oprichters en redacteuren H. Kuitenbrouwer en Albert Kuyle.

Verschillende dagbladen brachten het bericht, als zouden, met ingang van 1 Januari a.s., het tweetal redacteuren H. Kuitenbrouwer en Albert Kuyle, uit de redactie van het maandschrift „De Gemeenschap" treden. Wat er echter ook in de redactie van dit maandschrift plaats mocht vinden of gevonden hebben, van **„uittreden"** is in dit geval geen sprake. Het woord **„uittreden"** veronderstelt een **vrijwillig** heengaan, om welke reden dan **ook**. Van vrijwillig heengaan kan hier echter in géén geval gesproken worden, zooals wij in het verdere verloop van dit rondschrijven zullen aantoonen.

Thans alle ons ter beschikking staande gegevens, feiten en archiefstukken te publiceeren is niet wel mogelijk om de omvang van dit stuk; om wille van de juiste geschiedschrijving echter zullen wij ter zijner tijd niet schromen daartoe over te gaan, temeer daar nu reeds druk gearbeid wordt aan een legende-vorming, die voor bepaalde personen veiliger wordt geacht.

Op dit oogenblik lijkt het ons voldoende de volgende feiten ter Uwer kennis te brengen:

bij ultimatum werd op 15 November 1933 door A. van Duinkerken opname geëischt van J. Engelman in de redactie van „De Gemeenschap" met ingang van 1 Januari 1934. Albert Kuyle beloot de redactie voorloopig voor den tijd van een jaar te verlaten, omdat A. van Duinkerken in deze brief blijken gaf, plotseling van meening te zijn dat dit onder omstandigheden in het belang van het tijdschrift zou kunnen worden geacht. (Er zouden n.l. volgens hem in dat geval enkele medewerkers terug gewonnen kunnen worden). Onder de **uitdrukkelijke voorwaarde** echter, dat J. Engelman **niet** in de redactie zou worden opgenomen. Daarom ook antwoordden de redacteuren H. Kuitenbrouwer en Albert Kuyle, bij wie zich voegde de uitgever C. Vos, op dit ultimatum, dat opname van J. Engelman in de redactie door hen op dit moment ongewenscht werd geacht. Dit zal niemand verwonderen die bekend is met het feit dat het „uittreden" van J. Engelman uit de redactie een andere term was voor een door de volledige toenmalige redactie **(dus ook door A. van Duinkerken)** geëischte **onmiddellijke verwijdering**. De gronden voor deze onmiddellijke verwijdering willen wij hier niet openbaar maken, niet zoo zeer om den betrokkenen, dan wel om den lezer te sparen.

Wij zijn van meening dat de redactie van een katholiek tijdschrift, (van **iedere** katholieke publicatie), op dit oogenblik nog dezelfde gedragslijn zou moeten volgen.

Engelman's leiding moet in artistiek opzicht funest worden genoemd voor een werkelijk katholiek cultureel leven. Een opmerkenswaardig feit is in dit verband dat A. van Duinkerken in zijn hooger genoemd ultimatum de grootste spoed had geëischt met het nemen van een beslissing, omdat J. Engelman het plan had opgevat „de redactie te gaan voeren van het maandblad „De Vrije Bladen". Voor wie bekend is met de onderscheidingen in het geestesleven in Nederland, zegt dit voldoende.

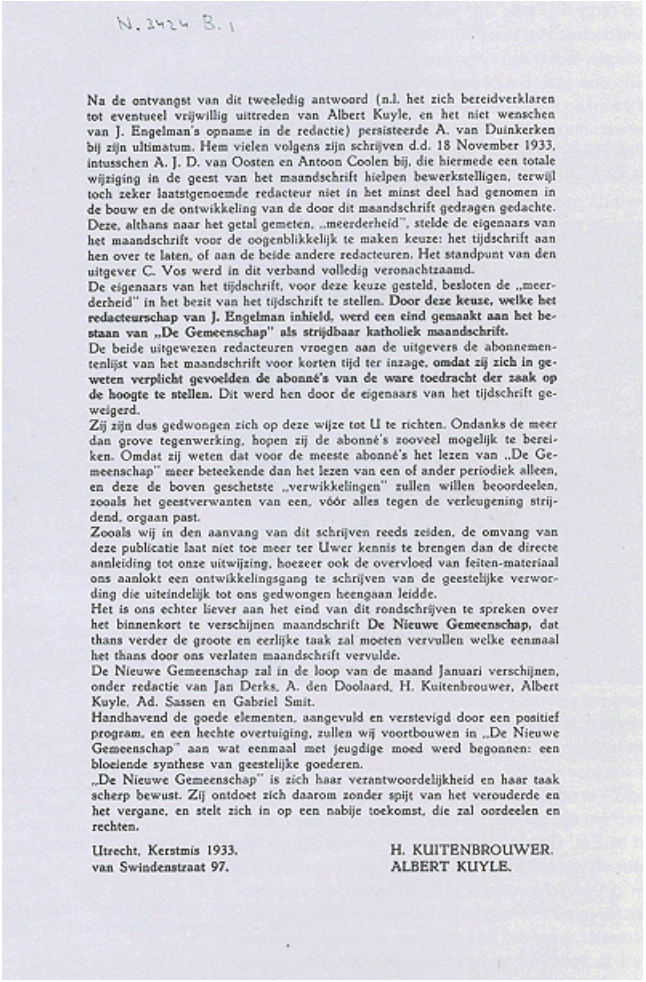

N. 3424 B. 1

Na de ontvangst van dit tweeledig antwoord (n.l. het zich bereidverklaren tot eventueel vrijwillig uittreden van Albert Kuyle, en het niet wenschen van J. Engelman's opname in de redactie) persisteerde A. van Duinkerken bij zijn ultimatum. Hem vielen volgens zijn schrijven d.d. 18 November 1933, intusschen A. J. D. van Oosten en Antoon Coolen bij, die hiermede een totale wijziging in de geest van het maandschrift hielpen bewerkstelligen, terwijl toch zeker laatstgenoemde redacteur niet in het minst deel had genomen in de bouw en de ontwikkeling van de door dit maandschrift gedragen gedachte. Deze, althans naar het getal gemeten, „meerderheid", stelde de eigenaars van het maandschrift voor de oogenblikkelijk te maken keuze: het tijdschrift aan hen over te laten, of aan de beide andere redacteuren. Het standpunt van den uitgever C. Vos werd in dit verband volledig veronachtzaamd.
De eigenaars van het tijdschrift, voor deze keuze gesteld, besloten de „meerderheid" in het bezit van het tijdschrift te stellen. **Door deze keuze, welke het redacteurschap van J. Engelman inhield, werd een eind gemaakt aan het bestaan van „De Gemeenschap" als strijdbaar katholiek maandschrift.**
De beide uitgewezen redacteuren vroegen aan de uitgevers de abonnementenlijst van het maandschrift voor korten tijd ter inzage, **omdat zij zich in geweten verplicht gevoelden de abonné's van de ware toedracht der zaak op de hoogte te stellen.** Dit werd hen door de eigenaars van het tijdschrift geweigerd.
Zij zijn dus gedwongen zich op deze wijze tot U te richten. Ondanks de meer dan grove tegenwerking, hopen zij de abonné's zooveel mogelijk te bereiken. Omdat zij weten dat voor de meeste abonné's het lezen van „De Gemeenschap" meer beteekende dan het lezen van een of ander periodiek alleen, en deze de boven geschetste „verwikkelingen" zullen willen beoordeelen, zooals het geestverwanten van een, vóór alles tegen de verleugening strijdend, orgaan past.
Zooals wij in den aanvang van dit schrijven reeds zeiden, de omvang van deze publicatie laat niet toe meer ter Uwer kennis te brengen dan de directe aanleiding tot onze uitwijzing, hoezeer ook de overvloed van feiten-materiaal ons aanlokt een ontwikkelingsgang te schrijven van de geestelijke verwording die uiteindelijk tot ons gedwongen heengaan leidde.
Het is ons echter liever aan het eind van dit rondschrijven te spreken over het binnenkort te verschijnen maandschrift **De Nieuwe Gemeenschap**, dat thans verder de groote en eerlijke taak zal moeten vervullen welke eenmaal het thans door ons verlaten maandschrift vervulde.
De Nieuwe Gemeenschap zal in de loop van de maand Januari verschijnen, onder redactie van Jan Derks, A. den Doolaard, H. Kuitenbrouwer, Albert Kuyle, Ad. Sassen en Gabriel Smit.
Handhavend de goede elementen, aangevuld en verstevigd door een positief program, en een hechte overtuiging, zullen wij voortbouwen in „De Nieuwe Gemeenschap" aan wat eenmaal met jeugdige moed werd begonnen: een bloeiende synthese van geestelijke goederen.
„De Nieuwe Gemeenschap" is zich haar verantwoordelijkheid en haar taak scherp bewust. Zij ontdoet zich daarom zonder spijt van het verouderde en het vergane, en stelt zich in op een nabije toekomst, die zal oordeelen en rechten.

Utrecht, Kerstmis 1933.
van Swindenstraat 97.

H. KUITENBROUWER.
ALBERT KUYLE.

Circulaire van de gebroeders Kuitenbrouwer aan de abonnees van De Gemeenschap over hun verwijdering uit de redactie en over de oprichting van De Nieuwe Gemeenschap, Kerstmis 1933.

Jaargang 10, 1934

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman en A.J.D. van Oosten.
Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Molslaan 73/a, Delft; m.i.v. afl. 10: A.J.D. van Oosten, Tulpstraat 62, Rijswijk (Z.H.).

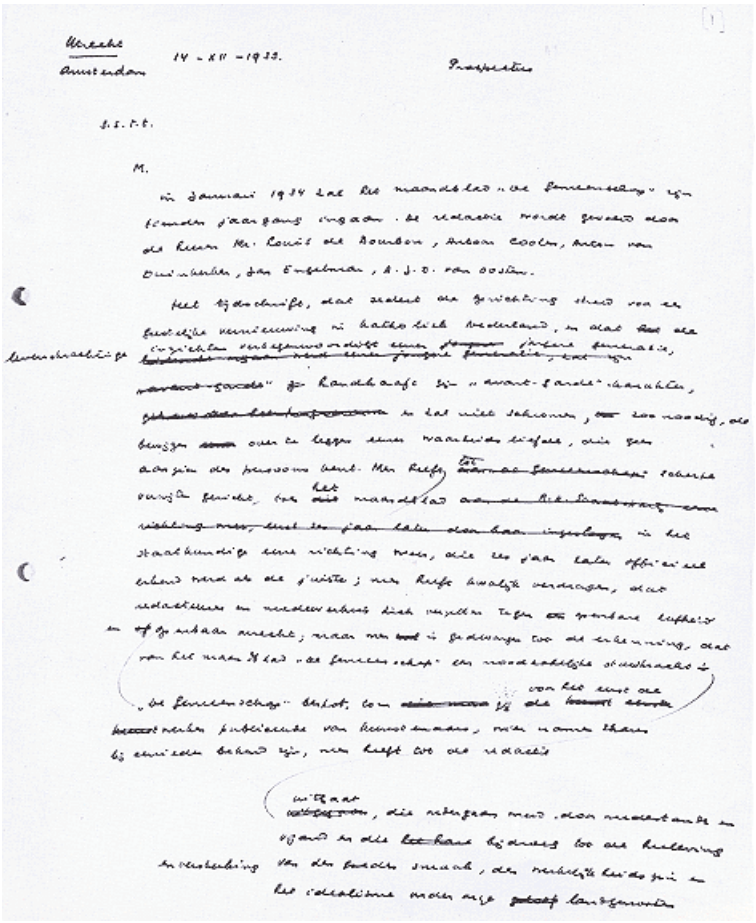

Handschrift van het door Anton van .Duinkerken geschreven prospectus voor de tiende jaargang.

Ten gevolge van de afsplitsing van De Nieuwe Gemeenschap is de redactie van De Gemeenschap grondig gewijzigd. Louis de Bourbon, die tot juli 1932 nog redacteur was van het Nijmeegse literaire jongerentijdschrift Het Venster (1931-1936), treedt toe tot de redactie, terwijl Jan Engelman na een afwezigheid van ruim drie jaar terugkeert in de redactie. Anton van Duinkerken treedt dit jaar tevens toe tot de redactie van het van oudsher liberale tijdschrift De Gids.

In de vergadering van het bestuur van de Stichting De Gemeenschap van 12 december 1933 waarin besloten werd de gebroeders Kuitenbrouwer uit de redactie te verwijderen, werd tevens besloten Van Duinkerken, die namens de redactie zitting had in het Stichtingsbestuur, de Stichting te laten vertegenwoordigen in de redactie met recht van veto. Later zou hij in notulen regelmatig als hoofdredacteur worden betiteld.

Met name in de Kroniek en in de Hagel-rubriek treedt de redactie meer dan voorheen als één blok op: bijdragen zijn vaak ondertekend met R[edactie] D[e] G[emeenschap].

In de *Verantwoording* wijst de redactie op de continuïteit in het tijdschrift: 'De Gemeenschap wijzigde haar redactie, niet haar program. Alleen in de wijze, waarop dit program wordt uitgewerkt, zal men wellicht verandering kunnen bemerken. Het maandblad blijft strijden tegen de puriteinsche levensvrees, vóór de katholieke levensaanvaarding, tegen het moordende negativisme, vóór de reconstructie der samenleving in katholieken zin, tegen de vaagheid, vóór het dogma, tegen het steriele schrijverskrakeel, vóór de schoonheid.'

Jan Engelman, begin dertiger jaren. 'Van al mijn generatiegenoten belichaamt Jan Engelman binnen het katholieke volksdeel van ons land de onvatbare geest van de lyriek. Hij heeft vervoeringen gekend, die verborgen blijven aan fractielijders en propagandisten. Zijn lied openbaarde de kommerloosheid van de lelies en de eerlijkheid van de duiven. Buiten de roezemoes van de roomse openbaarheid bleef hij fier op zijn onverschilligheid voor haar successen.' (Anton van Duinkerken, *Het zoet Navarre, 2*, in: Roeping jrg. 35, afl. 2, juni 1959, p. 82).

Opvallend is dat de eerste bijdrage in de eerste aflevering van deze jaargang een opstel van de nieuwe redacteur Jan Engelman over kerkelijke kunst is, *Woorden wekken, voorbeelden trekken*. Engelman zet zijn hernieuwde redacteurschap krachtig in met - in het begin - in bijna elke aflevering een bijdrage. In dit jaar verschijnt zijn bundel *Tuin van Eros en andere gedichten* bij Em. Querido's Uitg. Mij. te Amsterdam; in De Nieuwe Gemeenschap afl. 7-8 (augustus) ontlokt een van zijn gedichten Henk Kuitenbrouwer het commentaar: 'Er is op vele manieren bidden mogelijk, vooral in het duister, waar ook de kat geknepen wordt', maar ook: '[...] ik voel me *op een weerzinwekkende manier onteerd* door deze vervuilde bron. Maar het was

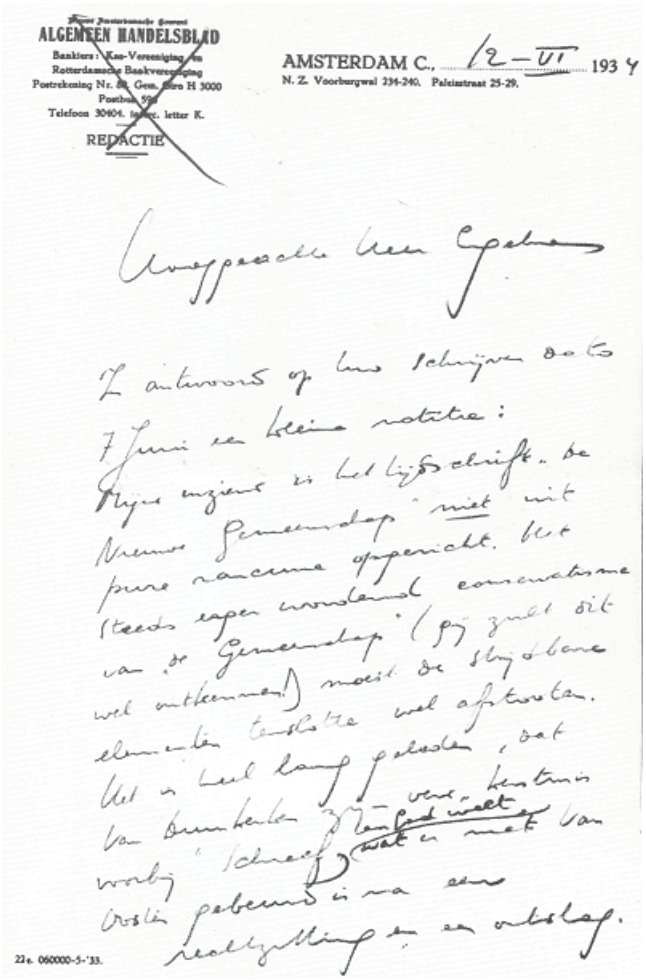
ALGEMEEN HANDELSBLAD
Bankiers: Kas-Vereeniging en Rotterdamsche Bankvereeniging
Postrekening Nr. 20 Gem. Giro H 3000
Telefoon 30404. Interc. letter K.
REDACTIE
AMSTERDAM C., 12-VI 193 4
N. Z. Voorburgwal 234-240. Paleisstraat 25-29.

Uw geachte heer Engelman

In antwoord op Uw schrijven d.d. 7 Juni en kleine notitie:
Myn mening is het lijfschrift. de Nieuwe Gemeenschap niet uit pure rancune opgericht. Het steeds zuiver wonderlijk conservatisme van de Gemeenschap (gij zult dit wel erkennen) moest de strijdbare elementen terstond wel afstoten. Het is heel lang geleden, dat van Dumbar [illegible] van vroeg schrijf [illegible] wat is met van Oosten gebeurd is na een redactiewisseling en ontslag.

22e. 060000-5-'33.

Brief van Ed. Hoornik aan Jan Engelman, 12 juni 1934.

DESORIËNTATIE

Wellicht door een fout op zijn poolkaart
kwam de dolende ridder Den Doolaard
terecht in een Kuyl
waar het week is en vuil
en het sop doorgaans weinig de kool waard.

COLA DEBRODT

(Als uiteraard subjectieve beschouwing over het probleem der twee gemeenschappen maken wij bovenstaande ontboezeming publiek.

Red.)

Spotvers op A. den Doolaard en Albert Kuyle door Cola Debrot in de maartaflevering van 1934 van het tijdschrift Forum.

Portret van Bernard Verhoeven door Sef Sniedt, begin 30er jaren.

Halbo C. Kool, midden 30er jaren.

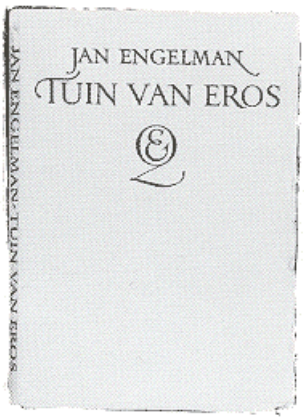

Omslag van Jan Engelmans verzenbundel *Tuin van Eros en andere gedichten* die in 1934 bij Em. Querido's Uitgevers Maatschappij te Amsterdam verschijnt.

Sybold van Ravesteyn, ca. 1940.

noodzakelijk om deze weg nog eenmaal te verduren. *Nog éénmaal: opdat het eindelijk en ten langen leste duidelijk zou zijn waarom wij hebben geprotesteerd, niet alleen tegen deze geestelijke schimmelziekte, maar vooral tegen de aanvaardende lafheid en de karakterloosheid er rondom*.'

Louis de Bourbon, ca. 1934.

Jan Vercammen, augustus 1935 (Foto: Johann Vanderschaeghe).

In deze jaargang valt een sterke nadruk op het politiekmaatschappelijk engagement. Dat engagement blijkt onder meer uit een aantal bijdragen van de voorzitter van de Stichting De Gemeenschap, prof.mr. W.P.J. Pompe. In afl. 11 (november) culmineert dit engagement in een - overigens al onder de oude redactie voorbereid - eigen *Sociaal beginselprogram*: 'Wat wij beoogen is: de beginselen op natuurlijk gebied - door den Schepper als natuurwetten in de schepping neergelegd - opnieuw in het volle licht te plaatsen, voorzoover zij de samenleving der menschen betreffen. Of is een andere kwaal oorzaak van de heerschende wanorde dan het gebrek aan stelsel, maat en beginsel, waaraan onze tijd lijdend is? Zóó dus - door de natuurlijke beginselen als programma te stellen - hopen wij tot een eenheid te vormen allen, die oprecht en krachtig naar herstel streven, onverschillig welken bovennatuurlijken godsdienst zij belijden.'

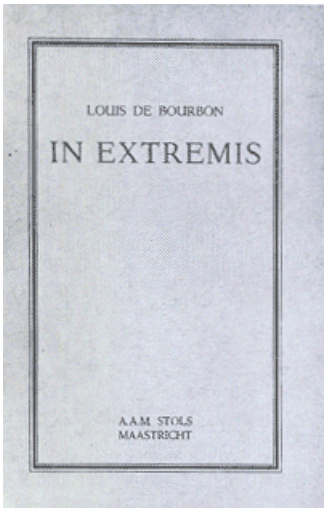

Omslag van Louis de Bourbons verzenbundel *In extremis* die in 1934 met tekeningen door Charles Eyck bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnt.

Het *Sociaal beginselprogram* wordt tegelijkertijd in Roeping en in het tijdschrift Bouwen gepubliceerd.

In het opstel *Overgebleven uit de verdrukking* in afl. 7 (juli) schrijft Van Duinkerken over het verschijnsel van de onvolwassen zelfgenoegzaamheid in de wereld van de rooms-katholieke wetenschap en kunst. In afl. 10 (oktober) zet Van Duinkerken zich in *Rijksbisschop Ludwig Müller* af tegen deze ‘kerkelijke stroopop van Hitler’; in het verlengde van dit artikel ligt zijn openingsbijdrage in afl. 12 (december) *De christen als getuige* over de gereformeerde theoloog Karl Barth.

Naast deze algemeen-beschouwende bijdragen richt Van Oosten zich meer op de actualiteit, de alledaagse werkelijkheid; wat dit betreft neemt hij Albert Kuyle's rol enigszins over.

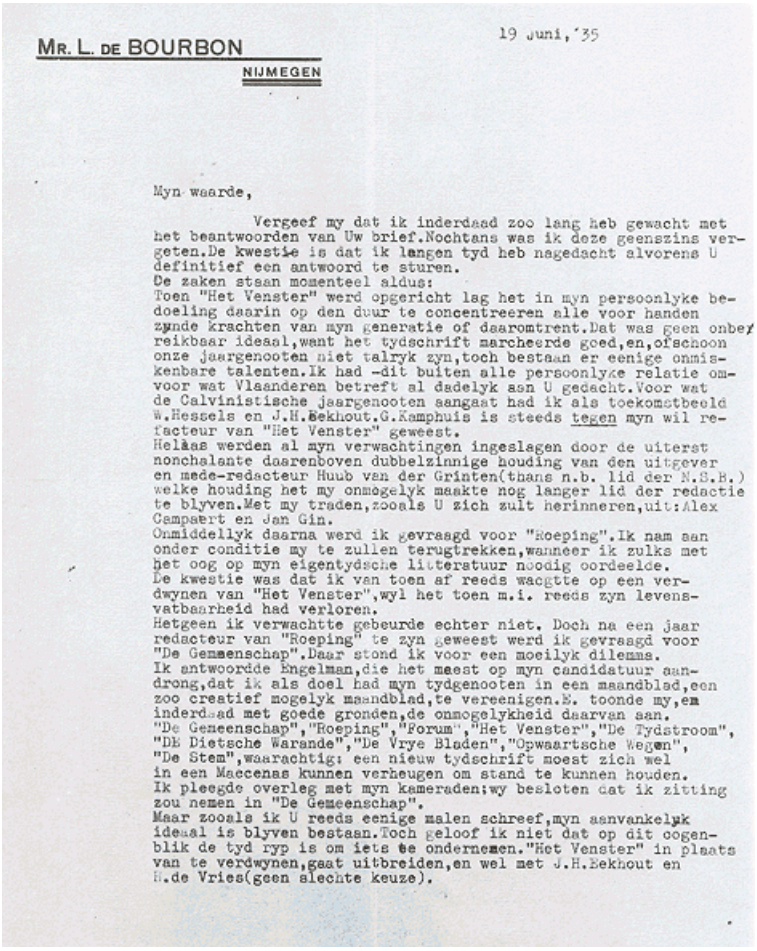

MR. L. DE BOURBON
NIJMEGEN

19 Juni, '35

Myn waarde,

Vergeef my dat ik inderdaad zoo lang heb gewacht met het beantwoorden van Uw brief.Nochtans was ik deze geenszins vergeten.De kwestie is dat ik langen tyd heb nagedacht alvorens U definitief een antwoord te sturen.
De zaken staan momenteel aldus:
Toen "Het Venster" werd opgericht lag het in myn persoonlyke bedoeling daarin op den duur te concentreeren alle voor handen zynde krachten van myn generatie of daaromtrent.Dat was geen onbereikbaar ideaal,want het tydschrift marcheerde goed,en,ofschoon onze jaargenooten niet talryk zyn,toch bestaan er eenige onmiskenbare talenten.Ik had -dit buiten alle persoonlyke relatie omvoor wat Vlaanderen betreft al dadelyk aan U gedacht.Voor wat de Calvinistische jaargenooten aangaat had ik als toekomstbeeld W.Hessels en J.H.Eekhout.G.Kamphuis is steeds tegen myn wil redacteur van "Het Venster" geweest.
Helaas werden al myn verwachtingen ingeslagen door de uiterst nonchalante daarenboven dubbelzinnige houding van den uitgever en mede-redacteur Huub van der Grinten(thans n.b. lid der N.S.B.) welke houding het my onmogelyk maakte nog langer lid der redactie te blyven.Met my traden,zooals U zich zult herinneren,uit:Alex Gampaert en Jan Gin.
Onmiddellyk daarna werd ik gevraagd voor "Roeping".Ik nam aan onder conditie my te zullen terugtrekken,wanneer ik zulks met het oog op myn eigentydsche litterstuur noodig oordeelde.
De kwestie was dat ik van toen af reeds waegtte op een verdwynen van "Het Venster",wyl het toen m.i. reeds zyn levensvatbaarheid had verloren.
Hetgeen ik verwachtte gebeurde echter niet. Doch na een jaar redacteur van "Roeping" te zyn geweest werd ik gevraagd voor "De Gemeenschap".Daar stond ik voor een moeilyk dilemma.
Ik antwoordde Engelman,die het meest op myn candidatuur aandrong,dat ik als doel had myn tydgenooten in een maandblad,een zoo creatief mogelyk maandblad,te vereenigen.E. toonde my,em inderdaad met goede gronden,de onmogelykheid daarvan aan.
"De Gemeenschap","Roeping","Forum","Het Venster","De Tydstroom", "DE Dietsche Warande","De Vrye Bladen","Opwaartsche Wegen", "De Stem",waarachtig: een nieuw tydschrift moest zich wel in een Maecenas kunnen verheugen om stand te kunnen houden.
Ik pleegde overleg met myn kameraden;wy besloten dat ik zitting zou nemen in "De Gemeenschap".
Maar zooals ik U reeds eenige malen schreef,myn aanvankelyk ideaal is blyven bestaan.Toch geloof ik niet dat op dit oogenblik de tyd ryp is om iets te ondernemen."Het Venster" in plaats van te verdwynen,gaat uitbreiden,en wel met J.H.Eekhout en H.de Vries(geen slechte keuze).

Brief van Louis de Bourbon aan Jan Vercammen over de achtergronden van zijn toetreden tot de redactie, 19 juni 1935 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

In het kielzog van Engelman stroomt ook een aantal niet-katholieke dichters de kolommen van De Gemeenschap binnen. Naast gevestigde dichters als J.C. Bloem (afl. 1, januari), Bernard Verhoeven (afl. 4, april), A. Roland Holst (afl. 5, mei) en Martinus Nijhoff (afl. 12, december), publiceren onder anderen Gaston Burssens (afl. 1, januari), D.A.M. Binnendijk (afl. 2, februari), Freek van Leeuwen (afl. 3, maart), Jan H. Eekhout (afl. 5, mei), Halbo C. Kool (afl. 6, juni), Forum-medewerker Man Arnet (ps. van A.J.A. Etman) (afl. 8, augustus) en Jan Vercammen (afl. 9, september) in het tijdschrift. De afwezigheid van Jac. Schreurs is opvallend; zijn poëzie verschijnt voorlopig in De Nieuwe Gemeenschap.

F. Bordewijk publiceert het grootste gedeelte van zijn roman *Bint* (juli-november).

Wouter Paap schrijft in deze jaargang veel over muziek. Over toneel schrijven o.m. Chr. de Graaff en F. van

Oldenburg Ermke (ps. van F.A. Brunklaus).

Moïssy Kogan (rechts) en Henk Wiegersma, 1932.

Engelman schrijft regelmatig over beeldende kunst, o.m. over de beeldhouwer Moïssy Kogan (afl. 4, april), aan wie hij dit jaar een cahier van De Vrije Bladen wijdt, over Dick Ket (afl. 2, februari), en over A.C. Willink (afl. 10, oktober).

Aandacht voor architectuur is er na een lange onderbreking van Sybold van Ravesteyn, voor film door Van Oosten. Nieuw is de rubriek Uitzicht, gewijd aan buitenlandse politiek, een onderdeel van de Kroniek.

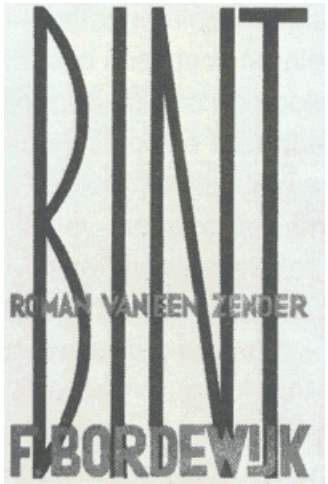

Omslag van F. Bordewijks *Bint, Roman van een zender* die in 1934 bij uitgeverij De Gemeenschap verschijnt.

Jaargang 11, 1935

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman en A.J.D. van Oosten.
Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Tulpstraat 62, Rijswijk (Z.H.).

Willem Nieuwenhuis, ca. 1935.

Door Lambert Simon getekend menu voor het diner ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van De Gemeenschap.

De jaargang kent geen redactionele verantwoording, maar wel een als zodanig aan te merken bijdrage van Anton van Duinkerken naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van De Gemeenschap, getiteld *De ver-gevorderde emancipatie* (januari), waarmee Van Duinkerken natuurlijk doelt op de katholieke emancipatie. Zijn beschouwing eindigt als volgt: 'De gemeenschap, naar welke dit tijdschrift zijn naam draagt, is niet alleen een ruimtelijk uitgebreide saamhorigheid van gelijkvoelenden, maar deze gemeenschap strekt zich uit over verleden, heden en toekomst. Zij is een gemeenschap in het verzet, maar ook een gemeenschap in de traditie. Haar voorbeeld is geen andere dan die welke wij belijden, zingende dat wij gelooven in de Heilige Katholieke Kerk in de gemeenschap der heiligen.' Van Duinkerken is in deze jaargang prominent aanwezig. Uit zijn talloze bijdragen blijkt een sterke betrokkenheid bij de politieke en sociale actualiteit: *Volksaard en staatsbestel* (afl. 2, februari), *Weduwe van de geestdrift* (afl. 4, april), waarin, voor het eerst na jaren van felle kritiek, steun, zij het niet kritiekloos, - aan de Rooms Katholieke Staatspartij wordt betuigd: 'En toch zijn er tallooze redenen, waarom men haar [de Rooms Katholieke Staatspartij] liever trouw moet betuigen dan over te loopen naar andere organisaties.' Eén reden is: '[...] er is voor den Nederlandschen katholiek geen andere gelegenheid geschapen tot waarborging van de practijk zijner heiligste overtuigingen dan een sterk isolement.' Wanneer de Rooms Katholieke Staatspartij 'ook in haar zwakte, traditiegetrouw zichzelf [blijft], dan kan ze altijd nog rekenen op de geestdrift dergenen, die bereid staan, haar lot te deelen in de beproeving, zooals ze bereid stonden, haar fouten te laken in het succes.' In juni schrijft Van Duinkerken over *De brochure van Mr. Marchant*. Reflectie op de internationale en algemene aspecten van de staatsinrichting vindt plaats in twee omvangrijke bijdragen van G.W. van der Does, *De inhoud van onze nationale gedachten* (afl. 1, januari, afl. 2, februari). Gerard Knuvelder geeft na jaren weer acte de présence: *Tussen gisteren en morgen* (afl. 11, november). Knuvelders visie op Hitler-Duitsland, o.m. geuit in zijn brochure *Historie en mythe* (1934), is voor Hubert Cuypers, schrijvend onder het pseudoniem Criton, aanleiding tot een kritische reactie met gelijke titel in vier afleveringen (februari, maart, juli-augustus en december): '"Deutsch ist, was hier geschah". Deze

woorden komen ons steeds voor den geest, wanneer wij een vertoog van sociologischen of politieken aard lezen uit Knuvelder's pen.' Knuvelders opvattingen zijn volgens Criton in conflict 'met de douane van het Hollandsche gezonde verstand'. Aandacht in deze jaargang ook voor de economisch-maatschappelijke ordening en dan met name voor het in katholieke kringen veelbesproken corporatisme, dat door de Gemeenschapmedewerkers niet als zaligmakend wordt gezien. Ir. Stefan van Schaik is, net zoals andere medewerkers als Van Oosten en Severijnen, nogal sceptisch: 'Zolang het geld alle machtsmiddelen in handen houdt is er geen sprake van dat er organen kunnen opkomen, gevormd uit en door de werkers in de bedrijven, die niet medezeggenschap, maar alleen-zeggen-schap over het economische leven zullen hebben.' (januari).

Diner ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van De Gemeenschap, 23 februari 1935. Aan tafel met de klok mee: Antoon Coolen, Bernard Verhoeven, Charles Eyck, C. Vos, wschl. St. van Schaik, R.F. Hegge (censor), Anton van Duinkerken, W.P.J. Pompe, prof. Verbeek, P. Witteman, S. van Ravesteyn, A.J.D. van Oosten, Willem Maas en C.C. Berg. Staand v.l.n.r.: Clemens Meuleman, Charles Nypels, Jan Engelman, A. van Domburg, Lambert Simon, H. Marsman, Wouter Paap, wschl. H. Nelissen en Kees Strooband.

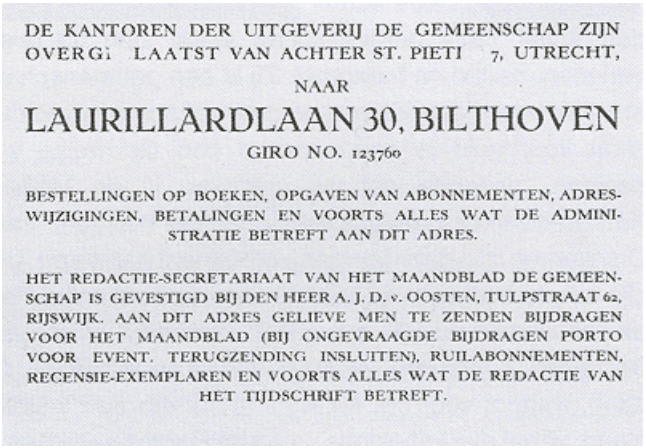

DE KANTOREN DER UITGEVERIJ DE GEMEENSCHAP ZIJN OVERGE LAATST VAN ACHTER ST. PIETE 7, UTRECHT,

NAAR

LAURILLARDLAAN 30, BILTHOVEN

GIRO NO. 123760

BESTELLINGEN OP BOEKEN, OPGAVEN VAN ABONNEMENTEN, ADRESWIJZIGINGEN, BETALINGEN EN VOORTS ALLES WAT DE ADMINISTRATIE BETREFT AAN DIT ADRES.

HET REDACTIE-SECRETARIAAT VAN HET MAANDBLAD DE GEMEENSCHAP IS GEVESTIGD BIJ DEN HEER A. J. D. v. OOSTEN, TULPSTRAAT 62, RIJSWIJK. AAN DIT ADRES GELIEVE MEN TE ZENDEN BIJDRAGEN VOOR HET MAANDBLAD (BIJ ONGEVRAAGDE BIJDRAGEN PORTO VOOR EVENT. TERUGZENDING INSLUITEN), RUILABONNEMENTEN, RECENSIE-EXEMPLAREN EN VOORTS ALLES WAT DE REDACTIE VAN HET TIJDSCHRIFT BETREFT.

Verhuisbericht van uitgeverij De Gemeenschap, november 1935.

Eind 1934 overlijdt Willem Nieuwenhuis, die door Jan Engelman in het januarinummer herdacht wordt. De jaargang bevat diverse postume bijdragen van Nieuwenhuis. Op 24 april 1935 overlijdt de katholieke dichter Eduard Brom, die eveneens door Engelman wordt herdacht (mei). In deze jaargang veel bijdragen van vertrouwde katholieke dichters als Gerard Wijdeveld, Leo Boekraad, Louis de Bourbon, Pierre Kemp, Vic. Reinders en met name van A.J.D. van Oosten. De

bijdrage van niet-katholieke dichters is gering: de jaargang bevat een enkel vers van o.a. J.C. Bloem, Clara Eggink, Jan Campert en Ed. Hoornik. De proza-bijdragen zijn van ondergeschikt belang. Interessant is een ongekend felle reactie van F. Bordewijk (december) op de recensies van zijn roman *Bint* door Dirk Coster en A.M. de Jong: ‘Eén ding slechts is me niet duidelijk. Waarom, nu Bint (dat staat vast) een prul is, hebben Coster en De Jong daaraan zoo ellenlange beschouwingen gewijd? Ik heb toch ook mijn mond gehouden de vele, vele jaren nu reeds dat die heeren hun margarinalia e tutti quanti aan de boekenmarkt brengen?’

Tulpstraat 62 (rechtsboven) te Rijswijk (Z.-H.) (Foto: Fred Zieren) (*Gemeentearchief, Rijswijk*).

Jan Engelman schrijft met grote regelmaat over beeldende kunst. Hij publiceert over Herman Kruyder (afl.1, januari en afl. 5, mei, als Kruyder komt te overlijden), over Karel de Nerée tot Babberich en Kees van Dongen (afl. 5, mei), over Antoon van Welie (afl. 6, juni) en over Pyke Koch (afl. 12, december). S. van Ravesteyn publiceert zijn toespraak bij de opening van een tentoonstelling van Joep en Suzanne Nicolas (januari). In het maartnummer schrijft Engelman sceptisch over het surrealisme: ‘Welke dichter gelooft op den duur, dat hij voor zijn kunstwerk kan volstaan met het opteekenen van de woorden die hem lukraak invallen? Ook bij de meest spontane inspiratie komt een element van kiezen, ordenen - een zeker intellectueel overleg is onmisbaar.’ Hij concludeert: ‘Een aspect van romantisme is of was het Surrealisme - maar een vernieuwing van het aanschijn der aarde? Voorlopig denkelijk niet. Het Leger des Heils doet er meer aan.’

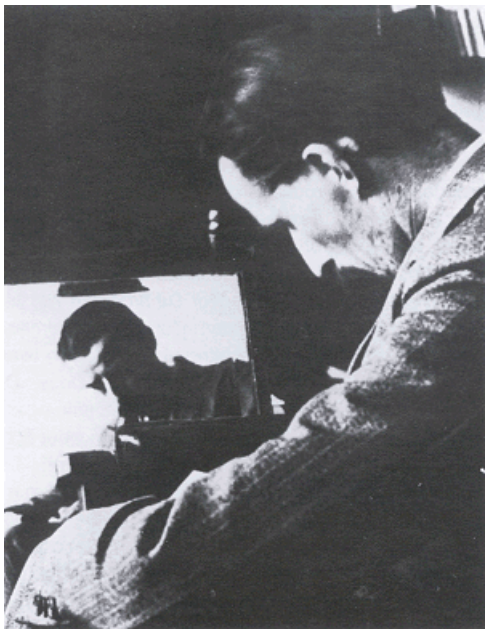

Portret van Charles Roelofsz door Paul Citroen, 1930.

De jaargang bevat talloze vignetten van Joep Nicolas,

Leo Gestel, Charles Roelofsz, Hendrik Wiegersma, Charles Eyck en Lambert Simon. De laatste drie verzorgen ook diverse omslagen van deze jaargang. In de vergadering van de Stichting van 8 november wordt besloten de penningmeester van het Stichtingsbestuur, H. Nelissen, voortaan te belasten met de commerciële en administratieve leiding van de uitgeverij; C. Vos houdt zich uitsluitend bezig met de artistieke zijde.

Portret van Eduard Brom door Charles Eyck dat als frontispice in de door Anton van Duinkerken samengestelde bloemlezing uit zijn werk is opgenomen. De bloemlezing verscheen in 1932 bij uitgeverij De Gemeenschap te Utrecht.

Joep Nicolas, ca. 1929.

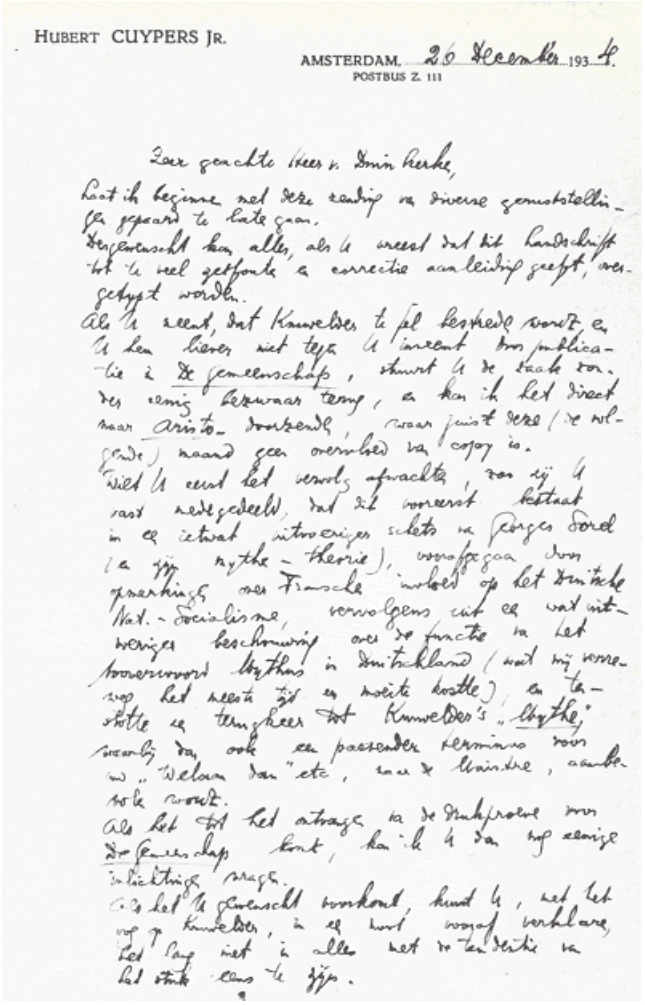

HUBERT CUYPERS JR.

AMSTERDAM, 26 December 1934
POSTBUS Z. 111

Zeer geachte Heer v. Duinkerke,

Laat ik beginne met deze zending en diverse gemoedelijke groeten te laten gaan.
Verlangt U alles, als U weet dat dit handschrift tot U veel gestoorde en correctie aanleiding geeft, verschoond worden.
Als U weet, dat Kuyvelaer te fel bestreden wordt, en U hem liever niet tegen U in weet in publicatie in De Gemeenschap, stuurt U de stukken terug. Dan is er geen bezwaar terug, en kan ik het direct naar Arnhem doorzenden, waar juist deze (de volgende) maand geen overschot van copy is.
Wilt U eerst het verslag afwachten, dan zij U vast medegedeeld, dat dit inzicht bestaat in een iets uitvoeriger schets van Georges Sorel (en zijn mythe-theorie), voorafgegaan door gegevens over Franse invloed op het Duitsche Nat.-Socialisme, vervolgens uit en wat uitvoeriger beschouwing over de functie van het souvereinwoord Mythus in Duitschland (wat mij vermoeden het meest zijn en moeite kostte), en tenslotte en tenslotte dat Kuyvelaer's „Mythe" waardig dan ook een passender terminus voor is „Weltanschauung", naar de Haandre, aanbevolen wordt.
Als het tot het afvaagen van de Drukproeven voor De Gemeenschap komt, kan ik U dan nog eenige inlichtingen vragen.
Als het U gemeenschap wenschelijk, stuur U, met het oog op Kuyvelaer, in een kort woord verklaring, het zaag niet in alles met de Redactie van het stuk eens te zijn.

Brief van Hubert Cuyers Jr. aan Anton van Duinkerken waarin hij zijn bijdrage *Historie en mythe* aankondigt, 26 december 1934.

Omslag van Louis de Bourbons *Het licht achter golgotha* dat in 1935 bij uitgeverij A.A.M. Stols verschijnt.

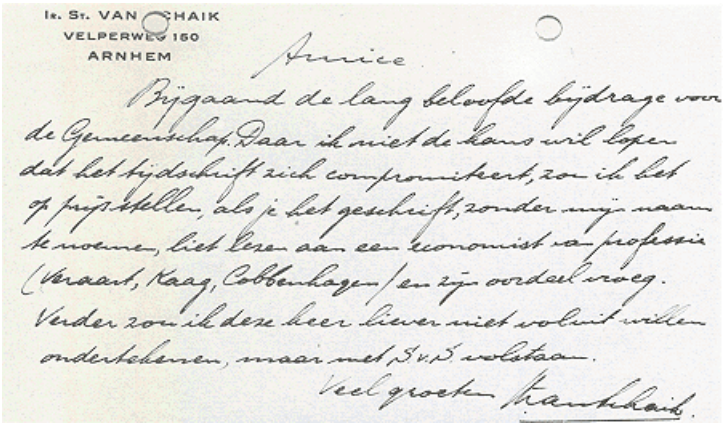

Ir. St. VAN SCHAIK
VELPERWEG 160
ARNHEM

Amice

Bijgaand de lang beloofde bijdrage voor de Gemeenschap. Daar ik niet de kans wil lopen dat het tijdschrift zich compromiteert, zou ik het U prijsstellen, als je het geschrift, zonder mijn naam te noemen, liet lezen aan een economist van professie (Braat, Kaag, Cobbenhagen) en zijn oordeel vroeg. Verder zou ik deze heer liever niet volledig willen onderteekenen, maar met S.v.S. volstaan.

Veel groeten Schaik.

Brief van St. van Schaik aan A.J.D. van Oosten over zijn bijdrage *Het loon der werklieden* in de novemberaflevering, wschl. zomer 1935.

V.l.n.r.: Clemens Meuleman, Suzanne Nicolas, Willem Maas, Magda Meuleman en Joep Nicolas op de kermis te Roermond, 1934.

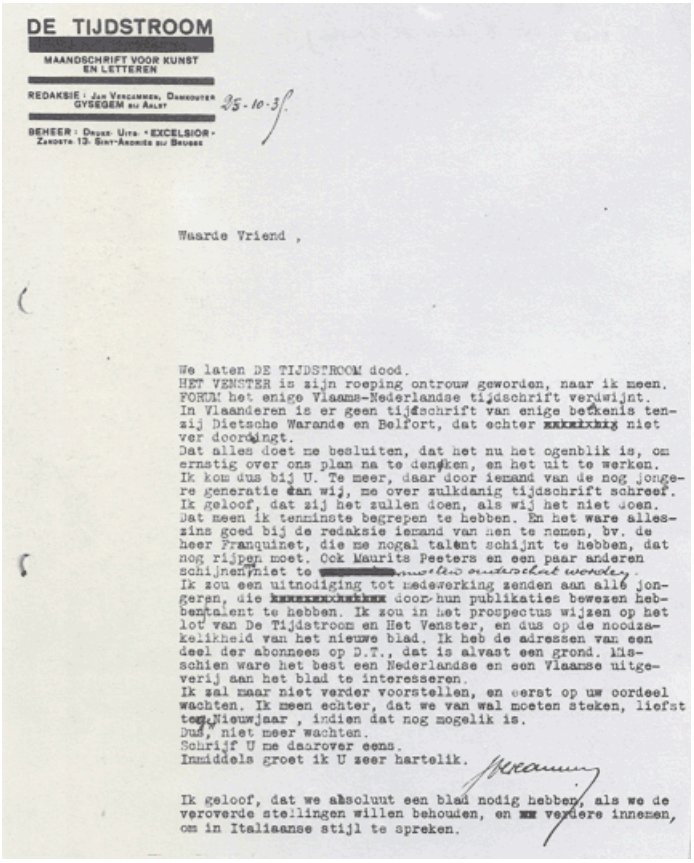

DE TIJDSTROOM

MAANDSCHRIFT VOOR KUNST EN LETTEREN

REDAKSIE : JAN VERCAMMEN, DENDERMONDE GYSEGEM BIJ AALST

BEHEER : DRUKK. UITG. « EXCELSIOR » ZANDSTR. 13, SINT-ANDRIES BIJ BRUGGE

25-10-35

Waarde Vriend ,

We laten DE TIJDSTROOM dood.
HET VENSTER is zijn roeping ontrouw geworden, naar ik meen.
FORUM het enige Vlaams-Nederlandse tijdschrift verdwijnt.
In Vlaanderen is er geen tijdschrift van enige betekenis tenzij Dietsche Warande en Belfort, dat echter [redacted] niet ver doordringt.
Dat alles doet me besluiten, dat het nu het ogenblik is, om ernstig over ons plan na te denken, en het uit te werken.
Ik kom dus bij U. Te meer, daar door iemand van de nog jongere generatie dan wij, me over zulkdanig tijdschrift schreef.
Ik geloof, dat zij het zullen doen, als wij het niet doen.
Dat meen ik tenminste begrepen te hebben. En het ware alleszins goed bij de redaksie iemand van hen te nemen, bv. de heer Franquinet, die me nogal talent schijnt te hebben, dat nog rijpen moet. Ook Maurits Peeters en een paar anderen schijnen niet te [redacted] worden.
Ik zou een uitnodiging tot medewerking zenden aan allé jongeren, die [redacted] door hun publikaties bewezen hebben talent te hebben. Ik zou in het prospectus wijzen op het lot van De Tijdstroom en Het Venster, en dus op de moodzakelikheid van het nieuwe blad. Ik heb de adressen van een deel der abonnees op D.T., dat is alvast een grond. Misschien ware het best een Nederlandse en een Vlaamse uitgeverij aan het blad te interesseren.
Ik zal maar niet verder voorstellen, en eerst op uw oordeel wachten. Ik meen echter, dat we van wal moeten steken, liefst tegen Nieuwjaar , indien dat nog mogelik is.
Dus, niet meer wachten.
Schrijf U me daarover eens.
Inmiddels groet ik U zeer hartelik.

Jvcamm

Ik geloof, dat we absoluut een blad nodig hebben, als we de veroverde stellingen willen behouden, en [redacted] verdere innemen, om in Italiaanse stijl te spreken.

Brief van Jan Vercammen aan Louis de Bourbon, waarin hij meedeelt zijn redactielidmaatschap van De Gemeenschap te aanvaarden, 25 oktober 1935.

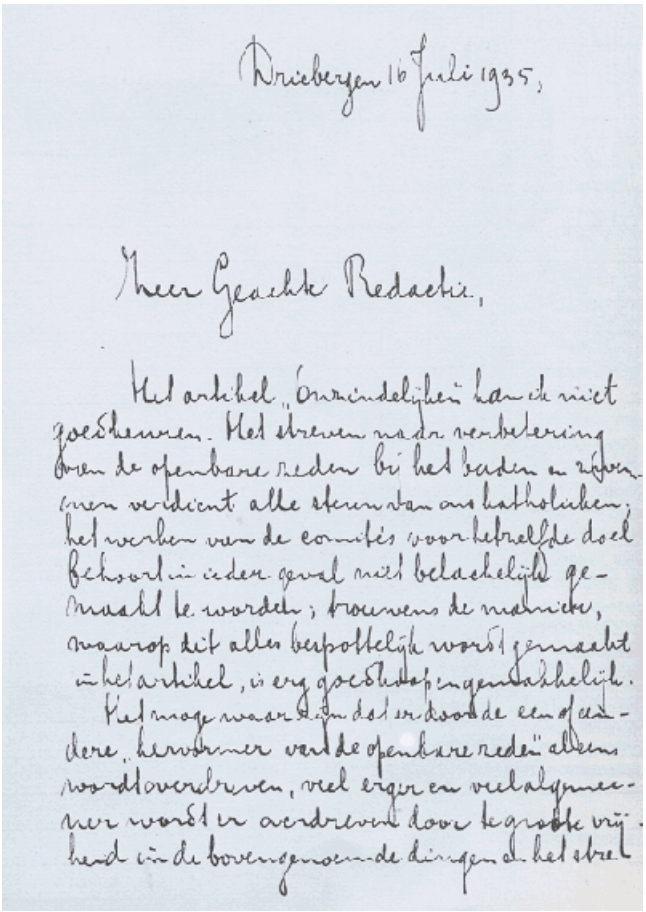

Driebergen 16 Juli 1935,

Heer Geachte Redactie,

Het artikel „Onmiddelijken" kan ik niet goedkeuren. Het streven naar verbetering van de openbare zeden bij het baden en zijn zeker verdient alle steun van ons katholieken, het werken van de comités voor hetzelfde doel behoort in ieder geval niet belachelijk gemaakt te worden; trouwens de redactie, waarop dit alles belachelijk wordt gemaakt in het artikel, is erg geschikt om gemakkelijk.
Het mag waar zijn dat in de een of andere herberg van de openbare zeden alles wordt overdreven, veel erger en veel algemener wordt in verdreven door te grote vrijheid in de bovengenoemde dingen. Het strel

Brief van de censor R.F. Hegge aan de redactie van De Gemeenschap, 16 juli 1935.

Jaargang 12, 1936

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, A.J.D. van Oosten en Jan Vercammen. Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Tulpstraat 62, Rijswijk (Z.H.).

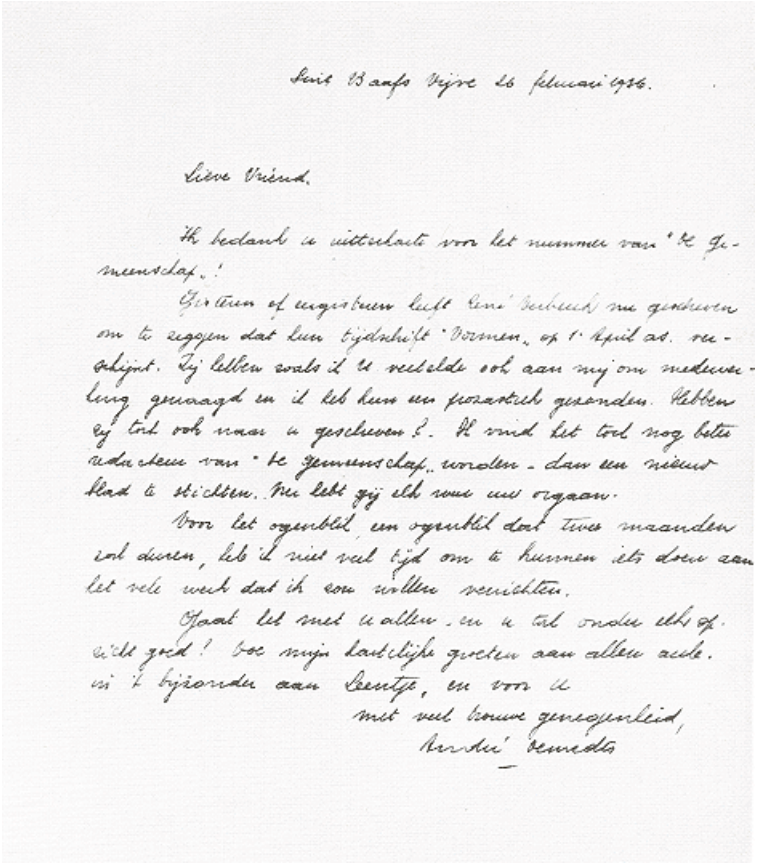

Brief van André Demedts aan Jan Vercammen over diens toetreding tot de redactie van De Gemeenschap, 26 februari 1936 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

De redactie wordt in deze jaargang uitgebreid met de Vlamingen Marnix Gijsen (van 1934-1935 redactielid van het tijdschrift Forum, en in 1936 nog redactielid van het Vlaamse katholieke tijdschrift Dietsche Warande & Belfort) - die geen bijdragen zal leveren gedurende zijn redacteurschap - en Jan Vercammen. De laatste was redacteur van het tijdschrift De Tijdstroom (1930-1934) geweest. In de loop van 1935 had Louis de Bourbon een ‘Summier rapport inzake de Vlaamsche jongeren’ opgesteld, waarin hij voorstelde naast hem nog enkele dichters van de generatie van 1930 in de redactie van De Gemeenschap op te nemen. De komst van de twee nieuwe redacteuren is een uitvloeisel van dit rapport. In januari vertrekt Louis de Bourbon naar Indië; vandaaruit zal hij tot 1938, wanneer hij burgermeester te Oss wordt, zijn redactionele werkzaamheden min of meer blijven verrichten.

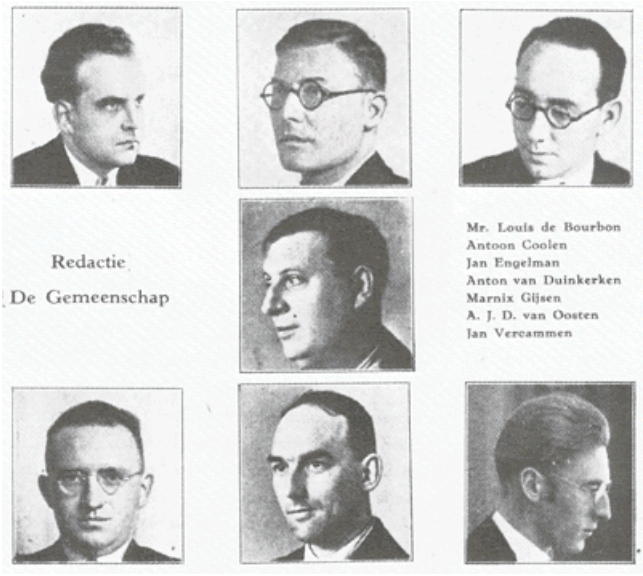

De redactie van De Gemeenschap in 1936.

De politiek rukt in deze jaargang op. Niet alleen zijn er een aantal bijdragen van Duitse emigranten als Gerth Schreiner (afl. 7-8, juli-augustus) en Joseph Roth (afl. 12, december) opgenomen, maar ook wordt veel aandacht besteed aan de Spaanse Burgeroorlog. Als bijlage bij afl. 12 (december) wordt Van Duinkerkens *Een tweede Spanje?* meegestuurd aan de abonnees; de brochure zal kort daarop onder nagenoeg dezelfde titel ook afzonderlijk worden uitgegeven. In afl. 9 (september) publiceert J.W.F. Werumeus Buning *Een lied voor Spanje, om op te marcheren* en in dezelfde aflevering levert O. Leyendekkers een bijdrage waarin hij zijn angst voor de vestiging van een sovjetstaat in Spanje niet weet te verbergen en de dictatuur in Spanje als de minste van twee kwaden ziet.

‘Maar ook al zou iemand nog kunnen twijfelen over hetgeen voor Spanje het beste zou zijn: voor Europa is de keuze niet twijfelachtig. Vestiging van een sovjetregeering in Spanje zou voor West-Europa het begin van een snel einde beteekenen [...]. De militaire dictatuur in Spanje daarentegen zou voor de rust in Europa geen gevaar beteekenen.’

Ook A.J.M. Cornelissen ziet in het communisme een groter gevaar dan in het nationaal-socialisme (*Het karakter der communistische propaganda*, afl. 10, oktober).

Jan Vercammen, september 1938 (Foto: Johann Vanderschaeghe).

In afl. 11 (november) daarentegen heeft de linkse Spanje-strijder Jef Last een gesprek met de katholieke

Spaanse filosoof José Bergamin, die het tot zijn taak rekent om als ‘vigilant katholiek, het monsterverbond der Kerk met de machtigen dezer aarde te critiseren’. De redactie onthoudt zich van een exacte standpuntbepaling ten aanzien van de actuele gebeurtenissen in Spanje, maar formuleert wel: ‘Dat men den Spaanschen Burgeroorlog niet klakkeloos vereenvoudigen mag tot rechts is Rome, links is Moskou, en dat deze oorlog mede werd veroorzaakt door kerkelijke wantoestanden, die wij niet slechts te betreuren, maar ook te veroordelen hebben.’ Anton van Duinkerkens *Mentaliteit 1936* is als verantwoording van deze jaargang te zien (afl. 1, januari): hij spreekt zich hierin duidelijk uit tegen nationaal-socialisme en anti-semitisme: ‘Niemand zal ontkennen, dat er in den loop van de eeuwen veel is ondernomen tegen de Joden, doch het is nog nooit voorgekomen, dat men de vijandschap tegen Joden als een *voorwaarde* stelde tot de aanhankelijkheid aan eenig positief beginsel, of wat zich hiervoor uitgaf.’

Portretbuste van Joep Nicolas door Suzanne Nicolas-Nys, 1934.

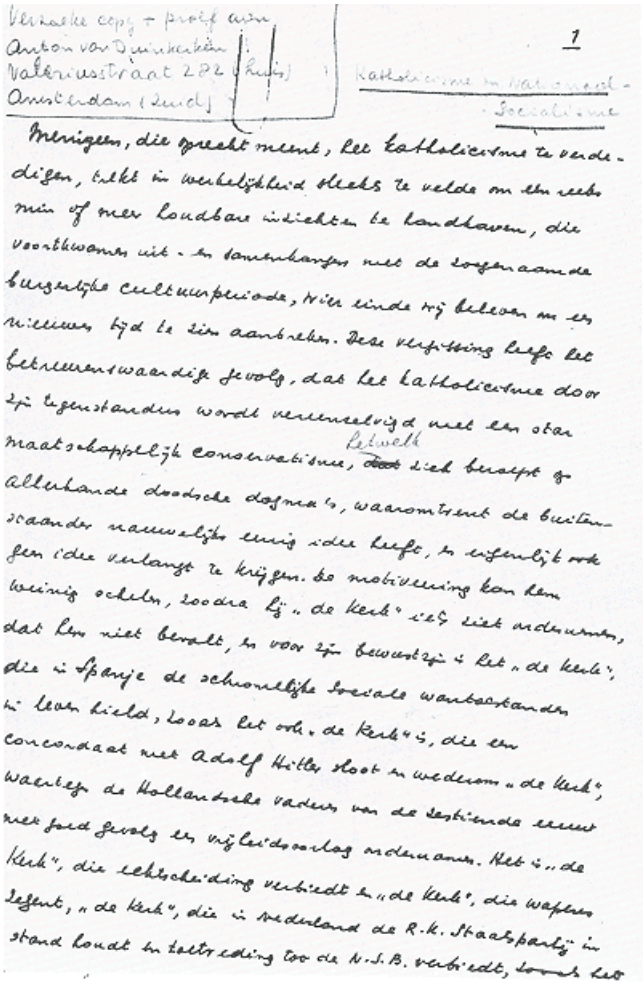

Handschrift van Anton van Duinkerkens *Katholicisme en Nationaalsocialisme*.

In dit jaar publiceert hij ook de brochure *Katholicisme en Nationaalsocialisme* voor het Comité van Waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische Intellectuelen, dat hij dan mede onder dwang van de kerkelijke autoriteiten inmiddels al heeft moeten verlaten.

Van Oosten keert zich in de Kroniek. Maatschappelijk leven (afl. 1, januari) tegen Colijns economische crisis-politiek: ‘Is de heer Colijn zoo weinig Hollander, waterlander, dat hij niet weet, hoe men in het moeras geraakt zijnde, daaruit wel allerminst kans op redding heeft door terugkeer langs den heenweg? Er moeten redders komen met touwen en planken; er moet mechanisch in het proces der verzinking ingegrepen worden en wat daarbij degene mist die wegzinkt (de arme), moet daartoe verstrekt worden door den bezitter van die touwen en die planken ... om in de beeldspraak van den heer Colijn te blijven. Met het aangeven van een methode, waarbij de redding aan den ongelukkige zelf wordt overgelaten, toont deze schrijver de glanzende beteekenis van het woord “Ben ik mijns broeders hoeder” meteen alweder krachtig te hebben verstaan!’

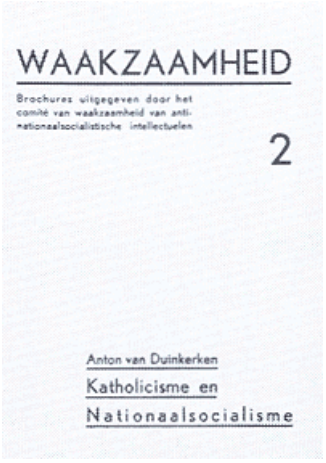

Omslag van Anton van Duinkerkens brochure voor het Comité van Waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische Intellectuelen, 1936.

Omslag van de afzonderlijke uitgave van Anton van Duinkerkens brochure *Wordt Nederland een tweede Spanje?*, die oorspronkelijk als bijlage bij de decemberaflevering van De Gemeenschap was gevoegd.

In afl. 10 (oktober) herdenkt Engelman de zopas overleden J. Slauerhoff.

Poëzie neemt in deze jaargang niet een prominente plaats in. Vermeldenswaard zijn, naast de bijdragen van de vaste medewerkers als Leo Boekraad, die van Maurits Mok (afl. 1, januari), Paul de Vree (afl. 4, april), Jan Campert (afl. 4, april), het debuut van Bertus Aafjes (afl. 6, juni) en Bert Bakker (afl. 11, november).

Gabriël Smit, ex-redacteur van De Nieuwe Gemeenschap, keert terug in de moederschoot (afl. 12, december).

Proza neemt een bescheiden plaats in. Opmerkelijk is het verhaal *Eric van Veen's angstige leven* van dichter Louis de Bourbon in afl. 5 (mei) t/m afl. 7-8 (juli-augustus) en in afl. 1 van 1937. De vloed van artikelen over beeldende kunst lijkt afgenomen.

Anton van Duinkerken (rechts) met José Bergamin voor het Centraal Station te Amsterdam, ca. 1936.

WAARSCHUWING TEGEN STALLEN

Anton van Duinkerken

Naar aanleiding van de brochure der S.S.B.: „Wordt ook Uw Kerk een paardenstal?" verspreid onder de Roomsch Katholieke Nederlanders

Wij leven in een land, waar men elkander waarschuwt. Zóózeer is de gewoonte van het elkander-waarschuwen eigen aan den Nederlandschen volksaard, dat nauwelijks iemand onzer het opmerkt. In de nationale zelfkritiek werden vele van onze eindexamen met grootmoedige gelatenheid erkend, maar ofschoon de Nederlandsche schrijvers hun volksgenooten met zeker welbehagen afschilderen als rare, bekrompen, sectarische, ernstgrapmne, kleinzielige, kniesende, dralerige en eigerwijze lieden, ofschoon de meest populaire gestalten uit de nieuwere Nederlandsche letterkunde zulke ideëlige kerels zijn als Sjaalman, Droogstoppel, Surks, Pieter Stuttuk, Jan Salie, de Nederlandsche waarschuwings-behoefte is mooit over den hekel gehaald, en hoe zou het? daar immers de Nederlandsche schrijvers-zelf ook waarschuwers waren. Cats waarschuwde, Beets waarschuwde, Potgieter waarschuwde, Multatuli waarschuwde, Frederik van Eeden waarschuwde, Just Havelaar waarschuwde. Menno ter Braak waarschuwt. Het waarschuwingsbord, dat ons ijzerraank beperkt, is een vaderlandsch zinnebeeken, een oerzymbool der Nederlandsche menschheid, een steutel tot de ziel van Holland.

Onze partijpolitiek is niet zoozeer — als in andere landen — een politiek van groote belotten. De Hollander heeft geen fantasie genoeg om in groote beloften te geloouven. Hij heeft zeker geen fantasie genoeg om groote beloften te doen. Onze partijpolitiek is een politiek van groote waarschuwingen. De Hollander waarschuwt den Hollander tegen de stijgende macht van Mussolini, van Hitler, van Moskou, van Amerika, van de mechanische techniek en van de sport.

Propaganda maken beteekent in Holland zoowel als waarschuwen, doen-weg. fantasie-loos, aanhoudend waarschuwen. De psychologie van de reclame zegeviert voor den Hollander in de waarschuwing tegen vervalsching. Alleen de waar, die gemerkt is met het driehoekje in zwart en rood is echt: Wacht u voor namaak. Zag dit aan een Hollander en hij begint zich te wachten. De Hollander in de persoon, die zich wacht. Hij wacht neeit een ander. Hij wacht zich. De suggestie, dat hij een sterken man of een leider moet wachten, heeft op den Hollander weinig vat. Veel sterker werkt op zijn karakter de suggestie, dat hij zich wachten moet voor iets of voor iemand. Hij is Hoekach geweest, om zich te kunnen wachten voor de Katholijkenwachten, hij is Schieringer geweest om zich te kunnen wachten voor de Vetkoopers, hij koos de partij der Heerenrea om zich te kunnen wachten voor de Broockhoorsten, hij was Patriot om zich te kunnen wachten voor de Prinsgezinden, hij werd vrijzinnig om zich te wachten voor het dogmatisme, als hij N.S.B.-er wordt, doet hij het om zich te wachten voor het marxisme.

Hij heeft een diepe behoefte aan verdeeldheid, omdat hij een diepe behoefte heeft aan menschen, tegenwie hij kan waarschuwen en aan menschen, voor wie hij zich wachten kan. Zijn heele nationale geschiedenis is de historie van waarschuwen en gewaarschuwden, en ze zal dit blijven. Dit onfeilbaarheidsbaar van alle andere geschiedenissen, die ooit waarachtig geweest, of zelfs maar vertonen zijn. Als er in Holland een Unie werd gesloten, zooals in 1579 te Utrecht geschiedde, was het een waarschuwingsunie. Er werd niet vereenigd. Er werd uitsluitend afgescheiden. Maar er werd gewaarschuwd. Het woord „afgescheidenen" heeft, in alle denkbare vormen en vertalingen, een heiligen klank voor talrijke Hollanders, die waarschuwen, en een befaamden klank voor talrijke Hollanders, tegen wie gewaarschuwd wordt. Een Nationale Synode in Holland is een Synode, waar menschen worden weggestuurd, tegen dewelken vervolgens met klem wordt gewaarschuwd.

Dit alles leert de geschiedenis, en iemand, die haar lessen verstaat, maakt er gebruik van om te waarschuwen. Wij zijn dus vaak door geschiedenis-kenners, met „de hand op de feiten" gewaarschuwd. Wij zijn graag gewaarschuwd.

A. B. KLEIBREKOOPER

HET PUIKJE DER S.D.A.P.

KOOS VORRINK S. DE LA BILLA E. BOEKMAN ALIDA DE JONG

HET NEUSJE VAN DEN ZALM

Dr. HENRI POLAK

Reproductie op vorige pagina van de brochure der N.S.B.: „Wordt ook Uw Kerk een paardenstal?" Volgens de brochure zijn deze „bewerkte" portretten de afbeeldingen van „de leiders der partij, waarmede Prof. Mr. P. J. M. Aalberse van Uw partij bezig is gemeene zaak te maken"

NU verlangt men, dat ik mij verhalen zal in mijn hoedanigheid van lid der Roomsch Katholieke Kerk, omdat ik gewaarschuwd werd door Ir. A. Mussert. Het spijt mij, maar ik zal mij niet verhalen. Ik zou mij eerder verhalen, als Ir. A. Mussert mij niet gewaarschuwd had. Ik zou zelfs een zekere gerustheid kunnen voelen voor Ir. A. Mussert indien hij iemand bleek te zijn, die niet waarschuwde. Helaas is hij, evenals al zijn volksgenooten, iemand, die waarschuwt, en daarmede classeert hij zich buiten mijn belangstelling, die nu eenmaal niet sterk naar waarschuwingen getrokken wordt. Want Ir. A. Mussert roekeloos, ik zou hem kunnen volgen. Hij is echter waarschuwend en gewaarschuwd, zooals iedere Hollander. Hij niet het bijzondere, dat eendacht verdient. Het gewelg is, dat hij aandacht vraagt.

Hij vraagt aandacht bij de Nederlandsche katholieken. Hij vraagt aandacht voor de feiten, d. w. z. voor zichzelf. De feiten dienen hem echter als waarschuwingsteekens. Hij deed n.l. een brochure verspreiden, waarin bij een verbrande Spaansche kerk, het aangezicht van Aalberse, de aangezichten van Nederlandsche sociaaldemocraten, het aangezicht van Karl Marx, de aangezichten van enige communisten, en het aangezicht van Ir. A. Mussert tooont, dit alles — behalve het laatste (hoewel men het er bij achteloose vergissing ook toe zou kunnen rekenen) — dit alles ter waarschuwing.

De aangezichten zijn met opzet zóór waarschuwend gemaakt, te waarschuwend zelfs. Ze missen hun effect. Ze waarschuwen alleen tegen de oneffectieve voorstelling, dat er zoo iets als fotografische trouw zou bestaan. Niets lijkt minder op de werkelijkheid dan een fotografie, zeker niet als ze gereproduceerd is door de rechtschapen Nederlandsche waarschuwings-propaganda. Ik geloof b.v. niet, dat Ir. A. Mussert zoo'n hongen dunk van zichzelf heeft, als hij voorwendt op de foto. Maar de foto van de Spaansche kerk — een afgebrande kerk — is zeker betrekkelijk waarheidsgetrouw. Het is de foto van een ruine. Het is eenvoudig niet de foto van een paardenstal. Een paard zou in deze jammerlijke ruine gewoonweg geen plaats vinden voor zijn vier poeten. Omdat een paard n.l. zoo veel méér poeten heeft dan een mensch (het schaelt ruim de helft) hebben paardenstallen altijd tamelijk vlakke vloeren. De vloer van de verbrande Spaansche kerk daarentegen is een zeer ongelijke, roemelijk, ja eenigszins bestaan-hare oppervlakkigheid van puin. Geen paard, dat zich hier thuis gevoelt!

Nietteriin waarschuwt Ir. Mussert, dat ook deze kerk een paardenstal zal worden. Hij vraagt of wij, katholieken, zulks verlangen. Zoo neen, dan hoeft hij zich beleerd en minnaars aan een het te helpen voorkomen.

DIT alles is belachelijk. Maar wat ik er niet in begrijp, is de afkeer van Ir. A. Mussert jegens paardenstallen. Ik deel dien afkeer niet. Ik heb iets tegen kerkruines, vooral als ze versch zijn. Ik heb niets tegen stallen. Integendeel. Vanwaals heeft elk katholiek een warme genegenheid voor stallen. Daar heeft Ir. A. Mussert weer eiet aan gedacht. (Hij maakt ook op zijn foto den indruk van iemand, die, steeds door een enkele gedachte bevolen, altijd ergens niet aan denkt).

De katholiek heeft sympathie voor stallen, omdat zijn kerk haar eersten oorsprong nam in een stal. Als Ir. A. Mussert mij vraagt „Wordt ook uw kerk een paardenstal?" — dan zou ik hem de geenszins onredelijke wedervraag willen stellen: „Wordt ook uw paardenstal een kerk?"

Hij kan ja zeggen. En bij kan neen zeggen.

Zegt hij ja, dan beweert hij den katholieken weinig verfrissends in, na helgeen wij reeds weten over de elders gewaagde pogingen om op grond van het „positieve christendom" en de „mystische" wereldbeschouwing van het nationaalsocialisme te komen tot een gelijkgeschakelde „Nationalkirche". Binnenden zou zijn antwoord wel wat onbescheiden klinken, maar dit is misschien niet zoo aanstootelijk meer, tegenwoordig.

Zegt hij neen, dan hebben wij de eer hem te vragen, waaharom hij zich aan ijverig met kerkelijke aangelegenheden bemoeit, en of hij niet verstandiger zou doen, dit na te laten. Hij zou zich b.v. kunnen herinneren, dat de katholieken daar hun bisschoppen voor hebben. . . .

Bijdrage door Anton van Duinkerken aan De Groene Amsterdammer van 15 augustus 1936.

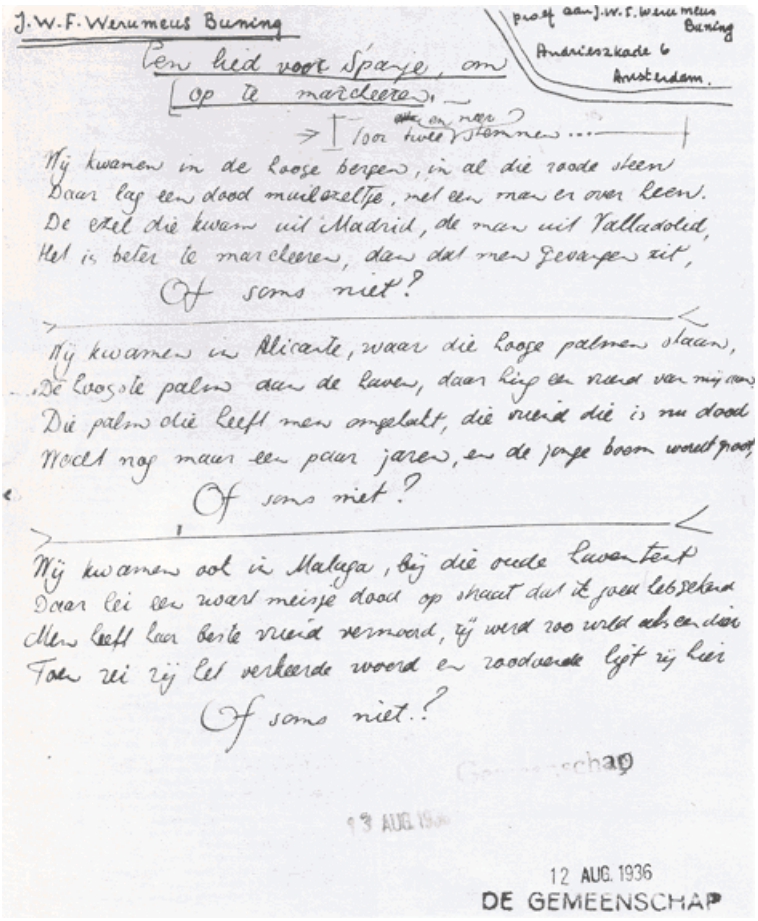

J.W.F. Werumeus Buning

Een lied voor Spanje, om op te marcheeren.

voor twee stemmen

Wij kwamen in de Loose bergen, in al die roode steen
Daar lag een dood muilezeltje, met een man er over heen.
De ezel die kwam uit Madrid, de man uit Valladolid,
Het is beter te marcheeren, dan dat men gevangen zit,
Of soms niet?

Wij kwamen in Alicante, waar die hooge palmen staan,
De hoogste palm aan de kaven, daar hing een rund van mijn man
Die palm die heeft men omgehakt, die vrijer die is nu dood
Moet nog maar een paar jaren, en de jonge boom wordt groot
Of soms niet?

Wij kwamen ook in Malaga, bij die oude Kaaitent
Daar lei een waar meisje dood op straat dat ik goed gekend
Men heeft haar beste vriend vermoord, zij werd zoo wild als een dier
Toen zei zij het verkeerde woord en roodverfde lijst zij hier
Of soms niet?

Gemeenschap

13 AUG. 1936

12 AUG. 1936
DE GEMEENSCHAP

Handschrift van J.W.F. Werumeus Bunings bijdrage aan de septemberaflevering.

Marnix Gijsen, midden 30er jaren.

Portret van Jan Engelman door Charley Toorop, 1936 (*Mevr. E.W.P.C. Jurgens-Engelman, Rotterdam*).

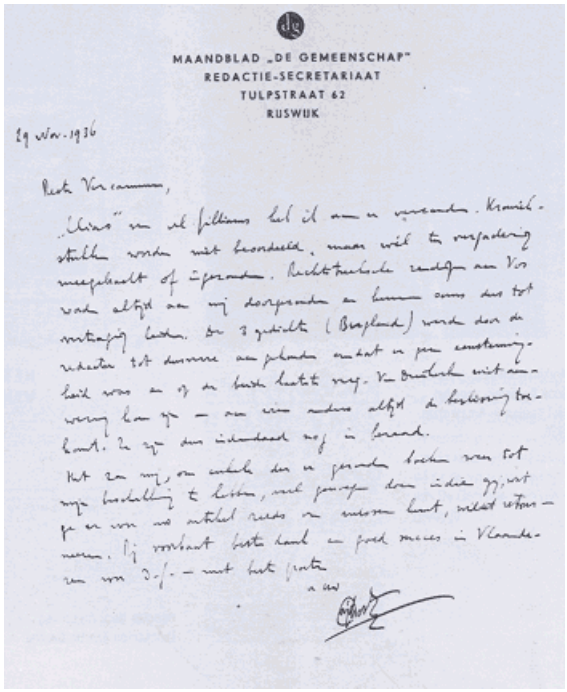

MAANDBLAD „DE GEMEENSCHAP"
REDACTIE-SECRETARIAAT
TULPSTRAAT 62
RUSWIJK

29 nov. 1936

Beste Vercammen,

„Uhas" en al fijnheden heb ik aan u verwonden. Kronieken worden niet beoordeeld, maar wel te vergaderingen meegedeeld of ingezonden. Redactionele redenen van Vos worde altijd aan mij doorgegeven en kunnen soms dus tot vertraging leiden. De 3 gedichten (Braglund) worde door de redactie tot dusverre aangehouden uit een soort van voorkeur voor gij en zij en boek tegen mij. De Bruijckere mist aanwijzing hoe gij — en zijn andere altijd de beslissing toekomt. In gij den identiteit mij is bekend.
Het zou mij, en ongetwijfeld de u gezonden boeken van tot mijn beschikking te hebben, veel genoegen doen indien gij wat je en van uw artikel zoudt willen maken, uitkeek vernemen. Ij verwacht beste kans en goed succes in Vlaanderen van 2-j. — met het gunste

a.w.

Jaargang 13, 1937

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, A.J.D. van Oosten en Jan Vercammen. Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Tulpstraat 62, Rijswijk (Z.H.).

Portret van Gabriël Smit door J.H. Moesman, 1931 (*Centraal Museum, Utrecht*).

'Al naar mate de ernst van deze tijden toeneemt strijdt dit kath. maandblad [...] met grooter vurigheid en energie tegen de dwaalleeren, welke de waarheid pogen te overwoekeren, tegen de zinsverbijsterende heilleuzen, daartegenover stellend de goede begrippen van waarachtige menschenliefde, vrijheid en rechtvaardigheid voor en door allen.' Dit schrijft de redactie in een advertentie achterin het januarinummer. Het is de betrokkenheid met de toenmalige actualiteit die, vanuit katholiek standpunt becommentarieerd, bepalend is voor de inhoud van deze jaargang. Opvallend is dat ondanks dit engagement regelmatig een gerichtheid op het 'buiten-tijdige' erin doorklinkt.

Spotprent door Lambert Simon, ca. 1936. V.l.n.r.: H. Nelissen, C. Vos en A.M. Oosterbaan (*Lambert Simon, Utrecht*). ‘Cornelis Vos moet men gekend hebben om zich van een redactie-vergadering van De Gemeenschap een passende voorstelling te kunnen vormen. Hij schreef, mag ik wel zeggen, nooit. Zijn bezigheden aan de krant, later aan de uitgeverij, nam hij waar met onverholen tegenzin [...]. Vergaderenderwijs dronk hij het liefst amer picon, maar niet met soda. Waar deze drank niet te koop was achtte hij de wereld woest en ledig maar bestelde jenever. Hij begroette ons met ouderwetse aanspreekvormen, waaraan zijn ironie slechts bij uitzondering vreemd bleef. Als eerste punt van de agenda legde hij alle ingekomen stukken met minachting, doch voor kennisgeving, terzijde. Klagen over de inhoud van een tijdschrift beschouwde hij slechts als een slechte gewoonte van wanbetalers. Hij las prachtig kopij voor [...]. Ook lelijke stukken las hij heel mooi voor. Dikwijls moesten wij onze ogen overtuigen, dat onze oren niet lichtvaardig hadden goedgekeurd wat ons werd voorgedragen. [...]. De redactie-secretaris van De Gemeenschap kende een halve bladzijde gekke titels van buiten van boeken, die op de index waren geplaatst. Dit rijtje zei hij op, wanneer een ingezonden stuk kopij hem te weinig zedelijk voorkwam [...].’ (Anton van Duinkerken, *Het zoet Navarre*, in Roeping jrg. 35, afl. 2, juni 1959, pp. 80-81).’

De januari-aflevering opent met een beschouwing van de in deze jaargang dominant aanwezige Anton van Duinkerken. Hij schrijft over *De keuze* die katholieken hebben te maken en hij vreest dat bij ‘een overrompeling van ons staatsbestel door nazi's [...] het jongere Roomsche intellect weinig of geen weerstand [zal] bieden. [...] Zóó is de werkelijke toestand, hoe rustig men het ook met den vinger op statistiek-cijfers ontkent. Te zwak is de innerlijke katholieke weerbaarheid om een verzet tegen den loop der geschiedenis mogelijk te maken. De Nederlandsche katholieke massa staat klaar om overrompeld te worden en degenen, die dit heel goed weten, verheugen zich, dat het een rechtse overrompeling zal zijn.’ Zijn kritische bijdrage valt slecht en in een gedicht *De keuze* (afl. 3, maart) verdedigt Van Duinkerken zich. De in Gemeenschapskringen verkerende Oostenrijker Joseph Roth publiceert in het septembernummer een bijdrage over de rol van de katholieke kerk in de wereld: *De kerk op den kruisweg*. Het prestige van de kerk neemt volgens hem, door haar compromissenpolitiek af; zij moet haar kinderen toeroepen: ‘Weest bereid om in te gaan tot de catacomben, waar uwe vaderen zalig zijn omgekomen! Slechts deze roep kan de Kerk redden en verjongen en haar macht vergrooten.’ In hetzelfde nummer houdt ook Jan Engelman zich bezig met de toenmalige politiek-maatschappelijke

ontwikkelingen, zij het bezien vanuit de kunst. Engelman haalt fel uit naar de NSB-critici die Jan Sluijters' Staphorster boeren ontaarde kunst hebben genoemd: ‘Wie niet likt, wie de boeren (niet die van Staphorst, maar die van Berchtesgaden) durft te “hoonen”, door hun neuzen een beetje scheef en hun handen

wat kromgewerkt voor te stellen, vliegt buiten, zooals de Vlaming zegt.' Net zoals bij Van Duinkerken is bij hem naast zijn engagement een gerichtheid op tijdloze waarden te vinden. Dit blijkt bv. uit zijn gedicht *De engel* (afl. 1, januari) waarvan de laatste strofe luidt: 'Alle vleesch gaat in de asschen / tot geen bloem meer op wil wassen - / maar Uw ster heeft mij bewaard / voor de lichtste rozengaard / eeuwig veilig, eeuwig vrij, / eeuwig stil en God nabij.'

Het rapport *Onderzoek omtrent wijzigingen van ons Staatsbestel*, waaraan een aantal RKSP-bonzen als C.P.M. Romme, C.M.J.F. Goseling en H.A.M.T. Kolfschoten had meegewerkt, wordt in oktober kritisch besproken door O. Leyendekkers. Hij betreurt het dat het rapport in te geringe mate het democratisch principe van ons staatsbestel aantast en daardoor nauwelijks een stap kan zijn in de richting van het staatkundig ideaal der katholieken, waarmee hij doelt op het corporatisme. D. van Deurne bekommert zich in een bijdrage, getiteld *Gekooide christenheid* (afl. 12, december), om de naar zijn mening nog steeds te zwakke positie der katholieken in de maatschappij.

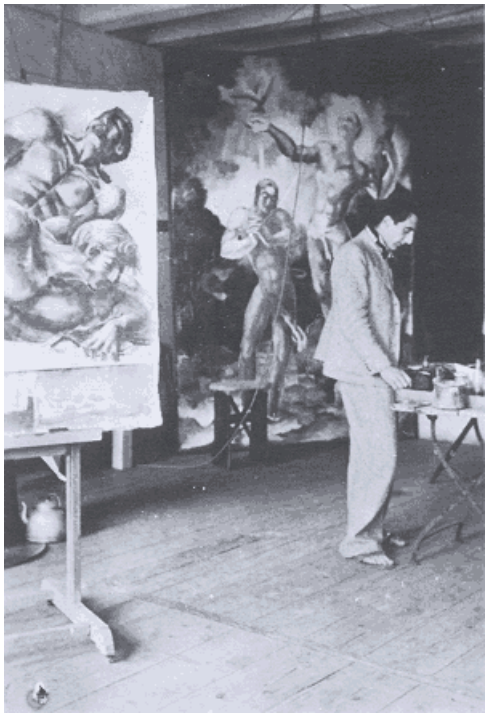

Lambert Simon in zijn atelier op de Oude Gracht 55, begin 30er jaren.

Paul Vlemminx, ca. 1936.

Niet alleen de binnenlandse (katholieke) actualiteit krijgt aandacht, ook de buitenlandse ontwikkelingen worden in de rubriek Uitzicht regelmatig becommentarieerd, en dan met name de Spaanse Burgeroorlog. Het bombardement van Guernica is volgens de redactie ‘een ten hemel schreiende wreedheid, waarvoor geen excuus is aan te voeren.’ De redactie heeft zich ‘diep geërgerd aan de houding der katholieke bladen in ons land, vooral de Maasbode, die eenvoudig meedeelden, dat die vermaledijde Rooden hun eigen stad in brand hebben gestoken... De blinde partijzucht dooft het menschelijk mededoogen.’ (afl. 6, juni). De redactie kiest overigens geen partij: ‘Welke van beide kampen hier ook de overwinning behaalt, na wie weet hoeveel tijd en menschenlevens, de haat van de andere partij zou erdoor gefixeerd worden. De eenige uitweg die hier gevonden kan worden, is die van een verzoening, waarbij het Spaanse volk zelf zijn weg kiest. Hoe die verzoening tot stand komt, doet niet terzake. Om wille van het Christendom is zij noodzakelijk.’ (afl. 10, oktober). De jaargang bevat betrekkelijk weinig interessante poëzie- en prozabijdragen. Saillant is de ruime aandacht voor Vlaamse literatuur. Zo schrijft D.A.M. Binnendijk een omvangrijk opstel over Maurice Gilliams, ‘den subtielen dichter der eenzaamheid en der teleurstellingen [...] die terzijde van de goedkoope actualiteit, afkeerig van het stompzinnig rumoer, in een nobele isolatie en zelfbewust individualisme zijn ziel laat richten door de diepe stroomen.’ (afl. 3, maart).

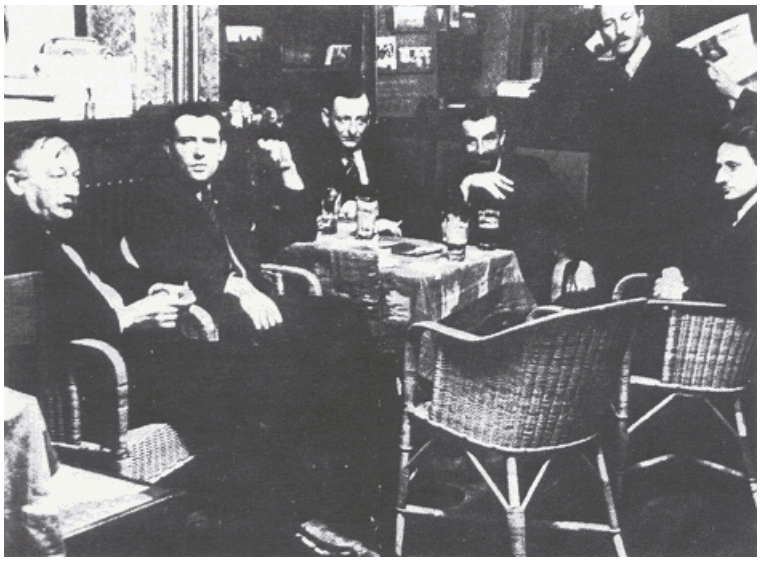

V.l.n.r.: Joseph Roth, Frans Hannema, Charles Nypels, Charles Roelofsz, Joop Sjollema en Maurits Mok in een café te Amsterdam, midden 30er jaren.

De novemberaflevering is een ‘Vlaams nummer’ dat goeddeels gevuld is met bijdragen van jongere Vlaamse auteurs als André en Gabrielle Demedts, Marcel Matthijs en Jan Vercammen, allen medewerkers van het opgeheven tijdschrift De Tijdstroom.

De aandacht voor beeldende kunst, architectuur, film en toneel is beperkt te noemen. Talloze houtsnedes en tekeningen van o.a. Jozef Cantré, Charles Eyck, Leo Gestel, Dolf Henkes en Lambert Simon illustreren de jaargang.

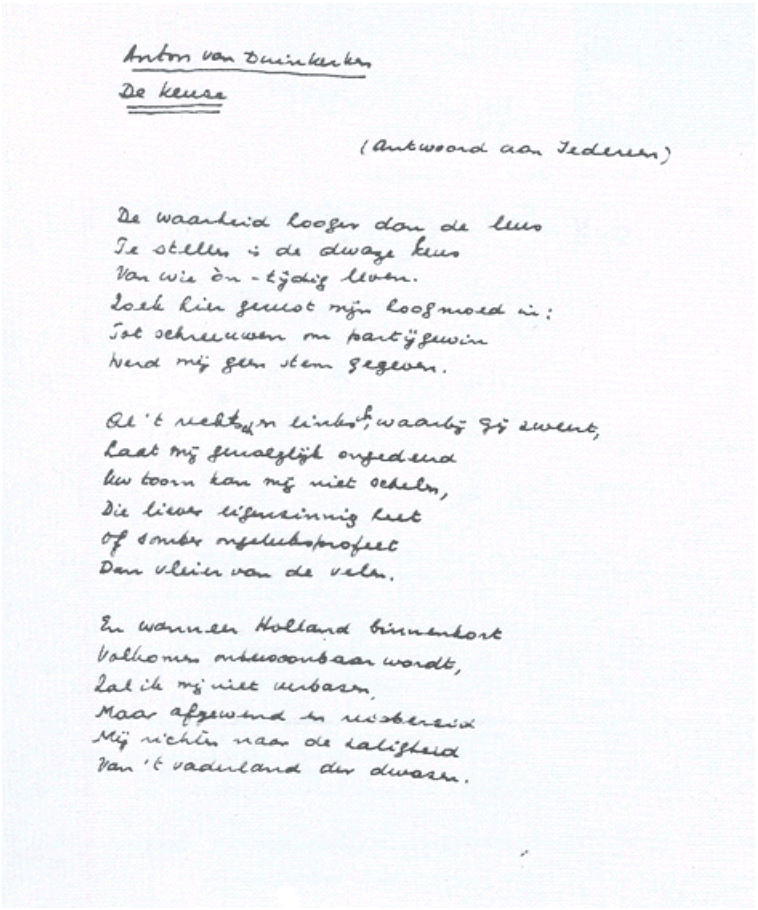

Anton van Duinkerken
De keuze

(Antwoord aan Tedeschi)

De waarheid kooper dan de leus
Te stellen is de dwaze keus
Van wie ón-tijdig leven.
Toch kies gemoet mijn koogmoed in:
Tot schreeuwen en partijgewin
Heeft mij geen stem gegeven.

Al 't rechtsch en linksch, waarbij gij zweert,
Laat mij genadeloos ongedeerd
Uw toorn kan mij niet oordeelen,
Die liever lijdzaamheid leert
Of zonder wraakbaarheid
Dan vleien van de velen.

En wanneer Holland binnenkort
Volkomen onbewoonbaar wordt,
Zal ik mij niet verbazen,
Maar afgewend en weerbereid
Mijn richten naar de heiligheid
Van 't vaderland der dwazen.

Handschrift van Anton van Duinkerkens bijdrage aan de maartaflevering.

V.l.n.r.: Anton van Duinkerken, Herman Rutters en Jan Engelman op het terras van café Scheltema te Amsterdam, 1935.

Portret van Anton van Duinkerken door Mies Blomsma, juli 1937 (*Mevr. L. Asselbergs-Arnolds, Nijmegen*).

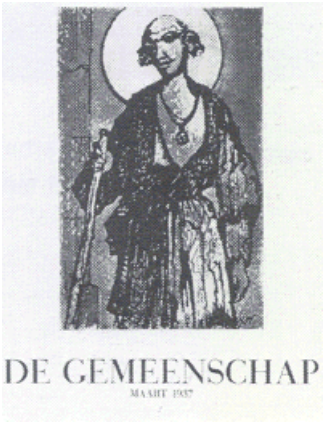

Door Henk Wiegersma getekend omslag voor de maartaflevering.

Tijdens de promotie van Gerard Wijdeveld aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam; links van hem Anton van Duinkerken, rechts zijn collega Joan Kat, 1937.

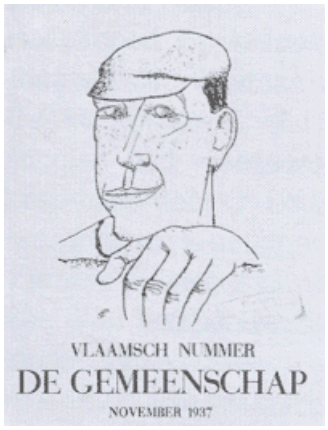

Omslag van het Vlaanderennummer dat als novemberaflevering verschijnt met een omslag door Jozef Cantré.

Henk Wiegersma, begin 30er jaren.

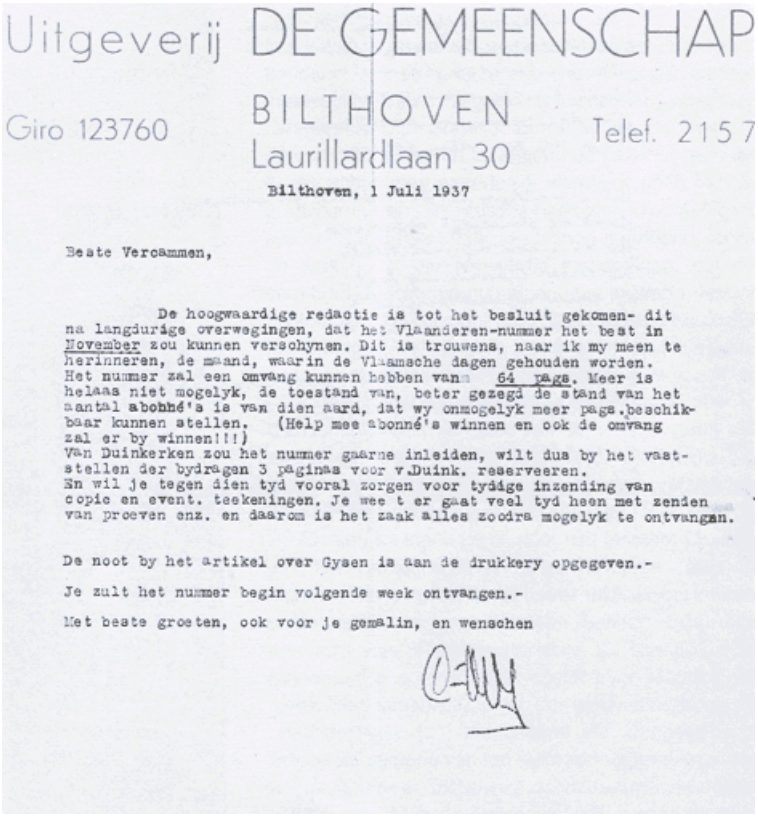

Uitgeverij DE GEMEENSCHAP

Giro 123760 BILTHOVEN Telef. 2157

Laurillardlaan 30

Bilthoven, 1 Juli 1937

Beste Vercammen,

De hoogwaardige redactie is tot het besluit gekomen- dit na langdurige overwegingen, dat het Vlaanderen-nummer het best in November zou kunnen verschynen. Dit is trouwens, naar ik my meen te herinneren, de maand, waarin de Vlaamsche dagen gehouden worden. Het nummer zal een omvang kunnen hebben van 64 págs. Meer is helaas niet mogelyk, de toestand van, beter gezegd de stand van het aantal abohné's is van dien aard, dat wy onmogelyk meer págs.beschikbaar kunnen stellen. (Help mee abonné's winnen en ook de omvang zal er by winnen!!!)
Van Duinkerken zou het nummer gaarne inleiden, wilt dus by het vaststellen der bydragen 3 paginas voor v.Duink. reserveeren.
En wil je tegen dien tyd vooral zorgen voor tydige inzending van copie en event. teekeningen. Je wee t er gaat veel tyd heen met zenden van proeven enz. en daarom is het zaak alles zoodra mogelyk te ontvangen.

De noot by het artikel over Gysen is aan de drukkery opgegeven.-

Je zult het nummer begin volgende week ontvangen.-

Met beste groeten, ook voor je gemalin, en wenschen

Brief van C. Vos aan Jan Vercammen over het Vlaanderennummer, 1 juli 1937 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

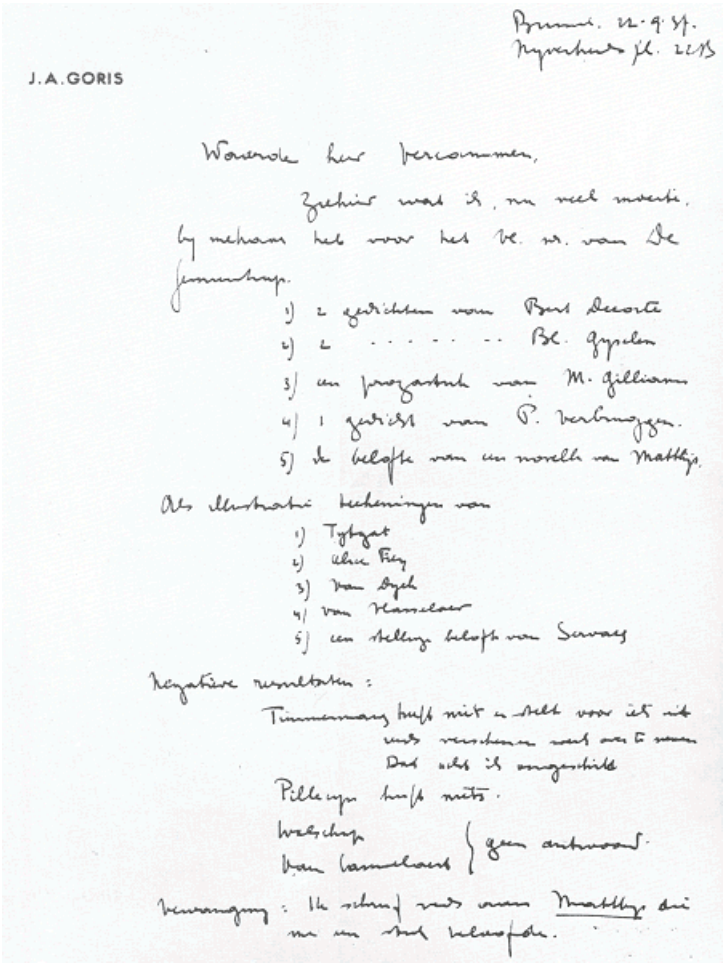

J.A.GORIS

Brief van Marnix Gijsen aan Jan Vercammen over de inhoud van het Vlaanderennummer, 22 september 1937 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

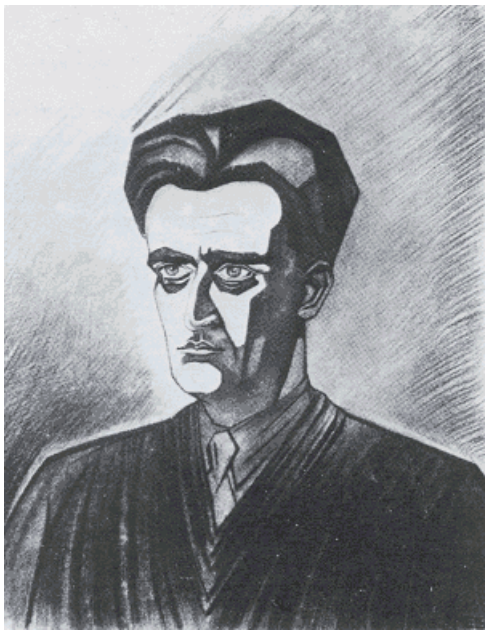

Portret van Martien Beversluis door Nans Amesz, 1930.

Marnix Gijsen, ca. 1936.

Jaargang 14, 1938

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, A.J.D. van Oosten en Jan Vercammen. Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Tulpstraat 62 (m.i.v. afl. 4: Lijsterbeslaan 38), Rijswijk (Z.H.).

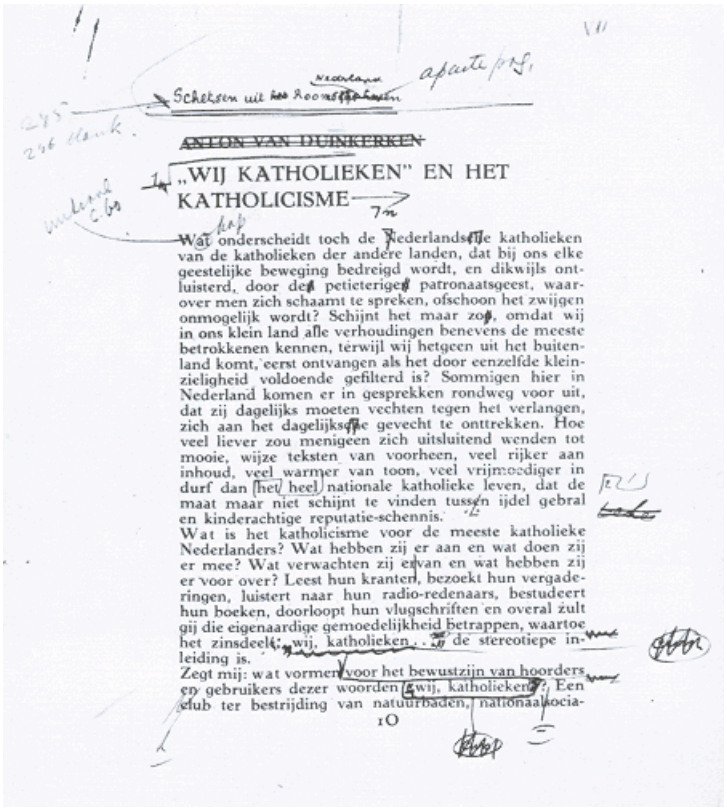

ANTON VAN DUINKERKEN

„WIJ KATHOLIEKEN" EN HET KATHOLICISME

Wat onderscheidt toch de Nederlandsche katholieken van de katholieken der andere landen, dat bij ons elke geestelijke beweging bedreigd wordt, en dikwijls ontluisterd, door den petieterigen patronaatsgeest, waarover men zich schaamt te spreken, ofschoon het zwijgen onmogelijk wordt? Schijnt het maar zoo, omdat wij in ons klein land alle verhoudingen benevens de meeste betrokkenen kennen, terwijl wij hetgeen uit het buitenland komt, eerst ontvangen als het door eenzelfde kleinzieligheid voldoende gefilterd is? Sommigen hier in Nederland komen er in gesprekken rondweg voor uit, dat zij dagelijks moeten vechten tegen het verlangen, zich aan het dagelijksche gevecht te onttrekken. Hoe veel liever zou menigeen zich uitsluitend wenden tot mooie, wijze teksten van voorheen, veel rijker aan inhoud, veel warmer van toon, veel vrijmoediger in durf dan het heel nationale katholieke leven, dat de maat maar niet schijnt te vinden tusschen ijdel gebral en kinderachtige reputatie-schennis.

Wat is het katholicisme voor de meeste katholieke Nederlanders? Wat hebben zij er aan en wat doen zij er mee? Wat verwachten zij ervan en wat hebben zij er voor over? Leest hun kranten, bezoekt hun vergaderingen, luistert naar hun radio-redenaars, bestudeert hun boeken, doorloopt hun vlugschriften en overal zult gij die eigenaardige gemoedelijkheid betrappen, waartoe het zinsdeel: „wij, katholieken..." de stereotiepe inleiding is.

Zegt mij: wat vormen voor het bewustzijn van hoorders en gebruikers dezer woorden „wij, katholieken"? Een club ter bestrijding van natuurbaden, nationaal-socia-

10

Begin van Anton van Duinkerkens bijdrage aan de januari-aflevering.

Anton van Duinkerken opent afl. 1 (januari) met een pleidooi voor een ruimhartig katholicisme in *'Wij Katholieken' en het katholicisme*. In de beschouwing van Jan Engelman over de religieuze schilder Jaap Mes (afl. 5, mei) wordt, net als in Van Duinkerkens opstel over de neo-thomistische filosoof Martin Deutinger (afl. 6-7, juni-juli), als vanouds instemming betuigd met de door Jacques Maritain in *Art et scholastique* neergelegde gedachten over het onderscheid tussen kunst en geloof. Opvallend is de medewerking van de hoogleraren Helmuth Plessner (afl. 6-7, juni-juli) en F.J.J. Buytendijk (afl. 10, oktober). M. Bruna start zijn medewerking met een beschouwing over *Wijsbegeerte en mythe*.

De buitenstaander Maurits Dekker is een van de weinigen die voor enig bazuingeschal zorgt in een beschouwing over Menno ter Braak (afl. 3, maart) in de Kroniek. De rubriek Hagel maakt een ingeslapen indruk. In de maart-aflevering (nr. 3) leidt de redactie zes pagina's Duitstalige poëzie van de joodse dichter Alexander Kailand in. De bijdrage heeft een welhaast programmatisch karakter. In de inleiding schrijft de redactie: 'Vandaag wordt de stem der lijdenden gewelddadig gesmoord. Op denzelfden dag, waarop alle luidsprekers der wereld een weinig zeggende politieke

redevoering van Adolf Hitler voortschreeuwen van kamer tot kamer, spreekt dominee Niemöller tot zijn rechters het getuigenis van zijn godsdienstig geweten uit in een volstrekt bewaakte stilte. De stem van het leed komt de grens niet meer over, slechts de stem van de propaganda. De stem van het gesmoorde leed te doen vernemen door de wereld, die misleid wordt, was wel de voornaamste aandrift van den Joodschen dichter Alexander Kailand bij het neerschrijven der hierachter afgedrukte gedichten [...]'

Eveneens opmerkelijk is de bijdrage van Jef Last (afl. 9, september) die een nog ruimer bemeten keuze maakt uit Spaanse revolutionaire poëzie. De dichter Jac. Schreurs keert terug in De Gemeenschap. Bij de poëzie-medewerkers moeten ook Max de Jong, Robert Franquinet, Edgar Twello (ps. van B.A.J. Rogmans) en Ed. Hoornik worden genoemd, terwijl redacteur Van Duinkerken met een meer dan normaal aantal verzen vertegenwoordigd is.

H. Nelissen, ca. 1940.

Jan Engelman publiceert in afl. 6-7 (juni-juli) zijn lustrumspel voor het Delftsche Studenten Corps *Om de dooje dood niet, of Jan Klaassen komt naar huis*. In afl. 3 (maart) gaat Engelman te keer tegen de *Hoovaardigheid der architecten* die volgens hem in het kunstleven een rol spelen die in 'geen verhouding staat tot [...] hun artistieke beteekenis.'

De jaargang is met tekeningen en vignetten van o.m. Leo Gestel - die ook zorgde voor enkele opmerkelijke omslagen - Ad Selhorst, Theo Bitter en Lambert Simon verlucht.

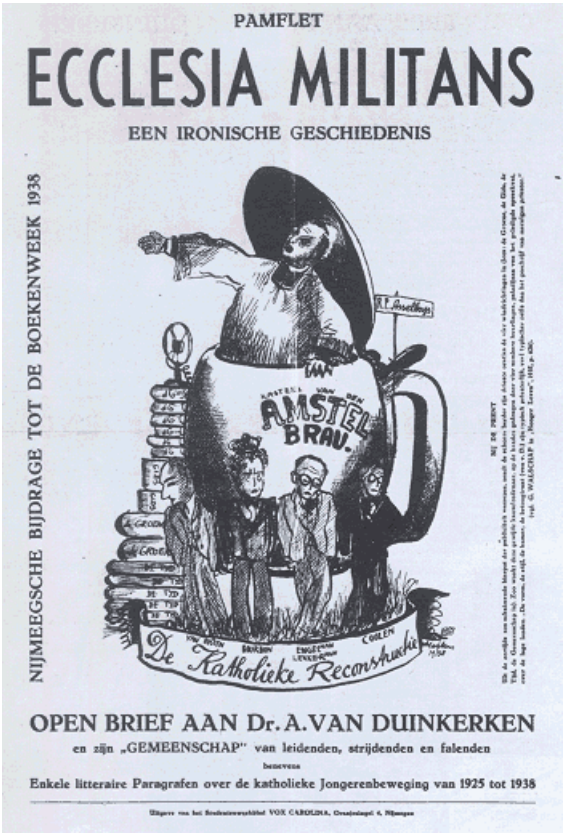
PAMFLET
ECCLESIA MILITANS
EEN IRONISCHE GESCHIEDENIS
NIJMEEGSCHE BIJDRAGE TOT DE BOEKENWEEK 1938
AMSTEL BRAU.
De Katholieke Reconstructie
OPEN BRIEF AAN Dr. A. VAN DUINKERKEN
en zijn „GEMEENSCHAP" van leidenden, strijdenden en falenden
benevens
Enkele litteraire Paragrafen over de katholieke Jongerenbeweging van 1925 tot 1938

Pamflet door P.M.H. van Boven, gericht tegen De Gemeenschap, 1938.

Portret van Jef Last door Piet Begeer, 1929.

Ed. Hoornik, midden 30er jaren.

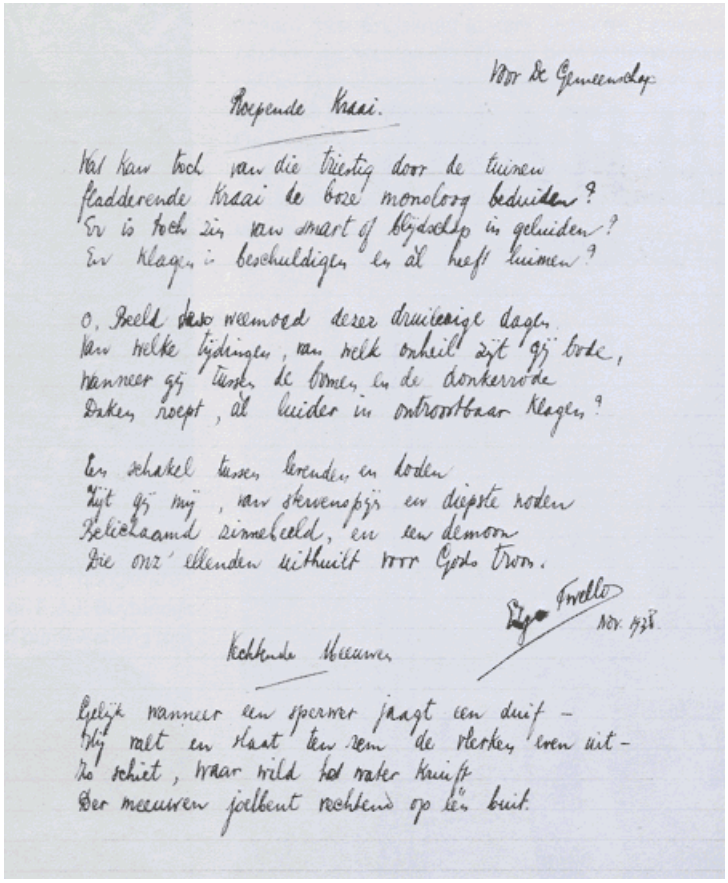

Voor De Gemeenschap

Roepende Kraai.

Wat kan toch van die tiental door de tuinen
fladderende kraai de boze monoloog beduiden?
Er is toch zin van smart of blijdschap in geluiden?
En klagen is beschuldigen en al heeft tuinen?

O, Beeld dezer weemoed dezer druilerige dagen.
Van welke tijdingen, van welk onheil zijt gij bode,
Wanneer gij tusschen de bomen en de donkerrode
Daken roept, al luider in ontroostbaar klagen?

Een schakel tusschen levenden en doden
Zijt gij mij, van sterrenspijs en diepste noden
Gelichaamd zinnebeeld, en een demoon
Die onz' ellenden uitbuilt voor Gods troon.

Edgar Twello
Nov. 1938.

Krijschende Meeuwen

Gelijk wanneer een sperwer jaagt een duif -
Hij valt en slaat ten zeen de klerken even uit -
Zo schiet, waar wild het water kruipt
Der meeuwen zeilbent roofzucht op een buit.

Handschrift van twee voor De Gemeenschap bestemde, maar daarin niet opgenomen verzen van Edgar Twello, november 1938.

Edgar Twello, ca. 1938.

Omslag van de augustusaflevering met een tekening door Leo Gestel.

Omslag van de juni/juli-aflevering waarin Jan Engelmans bijdrage *Om de dooje dood niet of Jan Klaassen komt naar huis* is gepubliceerd. Het omslag is ontworpen door Lambert Simon.

Jan Engelman, midden 30er jaren.

Lambert Simon in zijn atelier op de Oudegracht 55 te Utrecht, begin 30er jaren.

Zelfportret door Charles Eyck, 1938.

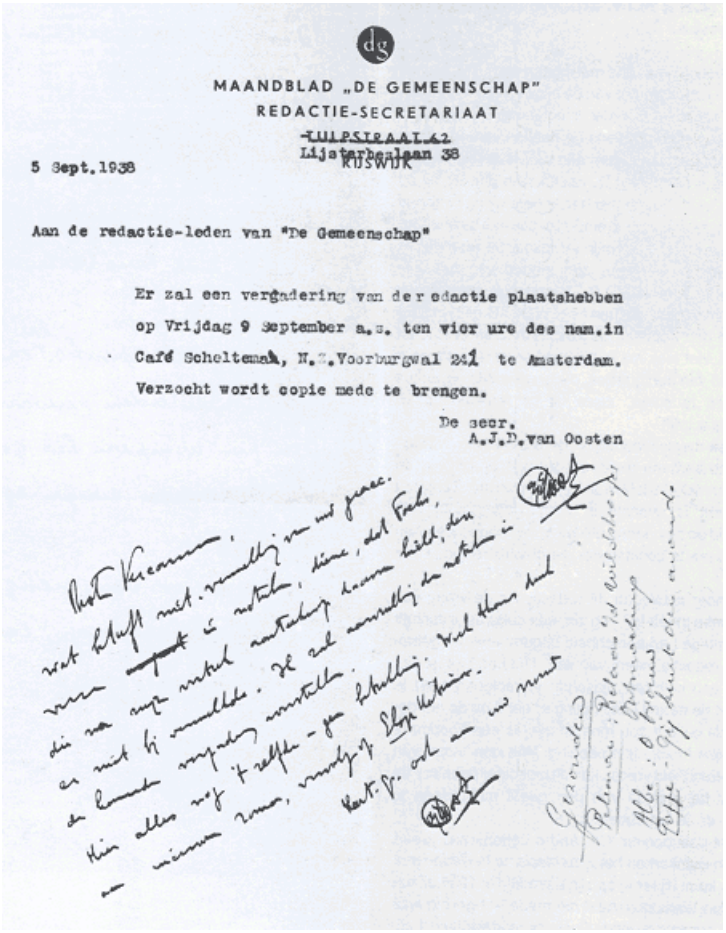

MAANDBLAD „DE GEMEENSCHAP"
REDACTIE-SECRETARIAAT
~~TULPSTRAAT 42~~
Lijsterbeslaan 38
RIJSWIJK

5 Sept. 1938

Aan de redactie-leden van "De Gemeenschap"

Er zal een vergadering van de redactie plaatshebben op Vrijdag 9 September a.s. ten vier ure des nam. in Café Scheltema, N.Z. Voorburgwal 241 te Amsterdam. Verzocht wordt copie mede te brengen.

De secr.
A.J.D. van Oosten

Brief van A.J.D. van Oosten aan de redactie van De Gemeenschap, met een handgeschreven notitie voor Jan Vercammen, 5 september 1938 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

Jaargang 15, 1939

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, A.J.D. van Oosten (t/m afl. 9) en Jan Vercammen.
Redactiesecretariaat: A.J.D. van Oosten, Lijsterbeslaan 38 (m.i.v. afl. 4: Waldeck Pyrmontlaan 5 en m.i.v. afl. 6: Willemstraat 25), Rijswijk (Z.H.); m.i.v. afl. 7-8: Laurillardlaan 30, Bilthoven.

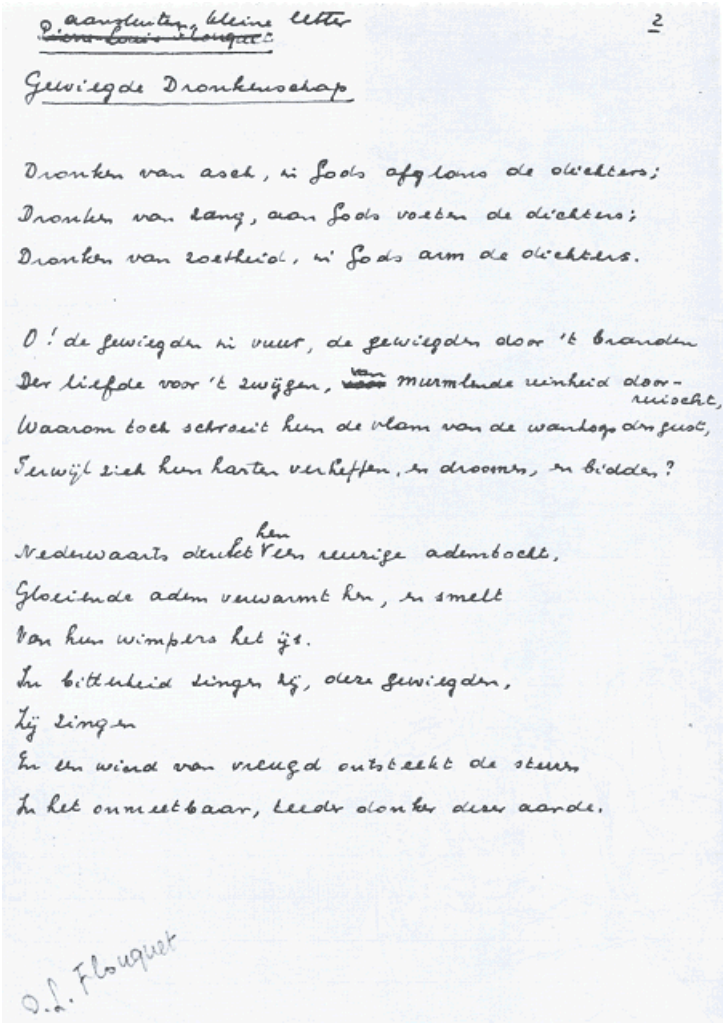

Gewiegde Dronkenschap

Dronken van asch, in Gods afgrons de dichters;
Dronken van zang, aan Gods voeten de dichters;
Dronken van zoetheid, in Gods arm de dichters.

O! de gewiegden in vuur, de gewiegden door 't branden
Der liefde voor 't zwijgen, murmelende reinheid doorruischt,
Waarom toch schroeit hun de vlam van de wanhoop dan geen,
Terwijl zich hun harten verheffen, en droomen, en bidden?

Nederwaarts drukt hen een teerige ademhoek,
Gloeiende adem verwarmt hen, en smelt
Van hun wimpers het ijs.
In bitterheid zingen zij, deze gewiegden,
Zij zingen
En een wind van vreugd ontbreekt de steven
In het onmeetbaar, leeglijk oponthoud dezer aarde.

P.L. Flouquet

Handschrift van Anton van Duinkerkens vertaling van een gedicht van Pierre-Louis Flouquet die verschijnt in de mei-aflevering.

Het redactiesecretariaat is met ingang van juli-augustus gehuisvest in het kantoor van de uitgeverij De Gemeenschap te Bilthoven. Een der directeuren van de uitgeverij, C. Vos, neemt blijkens de notulen van de redactievergaderingen actief deel aan de beraadslagingen. In september neemt A.J.D. van Oosten ontslag uit de redactie: ‘Reeds langen tijd heb ik bedenkingen gehad tegen de wijze, waarop de eind-redactie van het maandblad is gevoerd. [...] Na mijn terugkeer uit Noorwegen kon ik kennisnemen van den inhoud van het Juli-Augustus-nummer van “D.G.”, waarin

o.a. opgenomen was een proza-stuk van den heer Walter Breedveld. Dit stuk heeft den doorslag gegeven aan mijn besluit tot bedanken. Het leek mij [...] zoowel stylistisch als naar den inhoud van een qualiteit, die ons slechts op verlies kan komen te staan,' zoals hij de redactie op 16 september schrijft.

De politiek-maatschappelijke ontwikkelingen worden ook in deze jaargang op de voet gevolgd, al verdwijnt de politieke rubriek Uitzicht in de loop van het jaar. Naast dit engagement is evenals in vorige jaargangen een gerichtheid op de hogere, blijvende en schone waarden van het leven te constateren die dikwijls religieus van aard is.

In september antwoordt de redactie op de vraag van een abonnee 'heeft het nog zin, een cultureel tijdschrift te lezen, nu de barbaarschheid oppermachtig is gebleken?' De redactie meent van wel: 'Het heeft zeker zin, *juist nu*, een cultureel tijdschrift te redigeeren en te lezen. Dat de eerste bezuiniging er eene op de goederen van de cultuur zou moeten zijn, is een koopmanschappelijke kruideniersmeening. Wie den triomf van de barbaarschheid vreest, kan dit niet beter doen blijken dan door de rechten van den geest metterdaad te erkennen en te behouden.'

Onder het pseudoniem Ch. André Leffens analyseert Anton van Duinkerken het *Praefascisme in Nederland*. In dit stuk komt hij terug op zijn uittreding in 1936 uit het Comité van Waakzaamheid die mede het gevolg was van een 'gemis van onderlinge eensgezindheid [...].' (afl. 1, januari). Dat laatste blijkt in hetzelfde artikel overduidelijk uit Van Duinkerkens kritisch standpunt ten

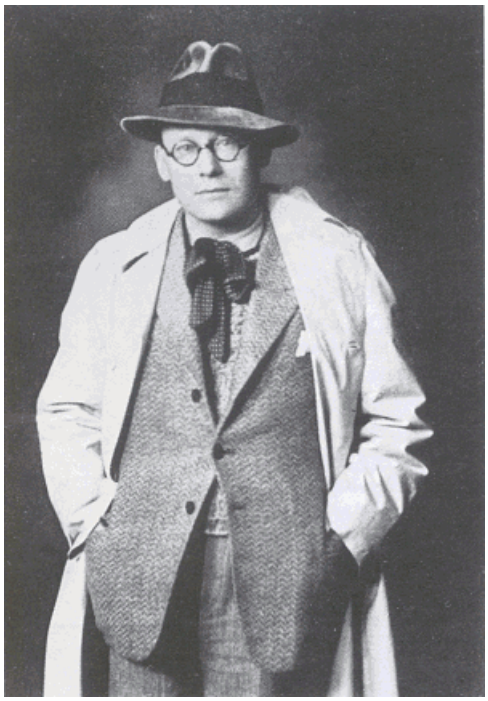

Antoon Coolen, ca. 1939.

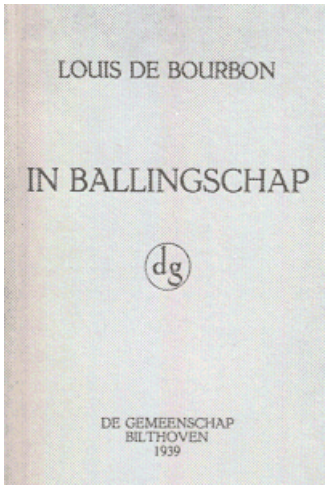

A.J.D. van Oosten, ca. 1939.

A. J. D. VAN OOSTEN
(Lid P. E. N. Centrum)
~~Lijstcodeloos 38~~
Rijswijk (Z.H.)
Willemstraat 25

RIJSWIJK, den 16den September 1939.
(Nederland)

Aan de redactie-leden van "De Gemeenschap"

Hooggeëerde Vrienden,

in een schrijven van heden door mij gezonden aan Dr. Anton van Duinkerken als voorz. der redactie heb ik bedankt als mede-redacteur van "De Gemeenschap".
Teneinde misvattingen te voorkomen stel ik u als actieve mede-redacteuren van dit besluit in kennis. Reeds langen tijd heb ik bedenkingen gehad tegen de wijze waarop de eind-redactie van het maandblad is gevoerd. Bij meer dan één gelegenheid heb ik aan deze bedenkingen uiting gegeven.
Na mijn terugkeer uit Noorwegen kon ik kennis nemen van den inhoud van het Juli-Augustus-nummer van "D. G.", waarin o. a. opgenomen was een proza-stuk van den heer Walter Breedveld.
Dit stuk heeft den doorslag gegeven aan mijn besluit tot bedanken. Het leek mij, zooals ik aan Van Duinkerken schreef: "Hoewel stylistisch als naar den inhoud van een qualiteit, die ons slechts op verlies kan komen te staan." Het deet afbreuk aan de standing van het maandblad.
Mijn bedanken gaat, zooals ik voorts ook aan V. Duinkerken schreef, "niet van harte, ik heb jarenlang zooveel goeds te danken gehad aan den onderlingen omgang met de andere redacteuren, dat ik ook de teleurstellingen in de laatste maanden heb verdragen. Maar voor wat nog gebeuren kan na zulk een misgreep als de plaatsing van Breedveld's proza, voel ik me niet meer verantwoord."
Bij dit bericht van mijn afscheid dank ik u persoonlijk voor den steun en alle hulp, mij in verschillende opzichten door u geschonken.
Met beste groeten

A. J. D. van Oosten

Brief van A.J.D. van Oosten aan de redactie van De Gemeenschap, waarin hij ontslag neemt uit de redactie, 16 september 1939.

Ed. Hoornik, ca. 1939.

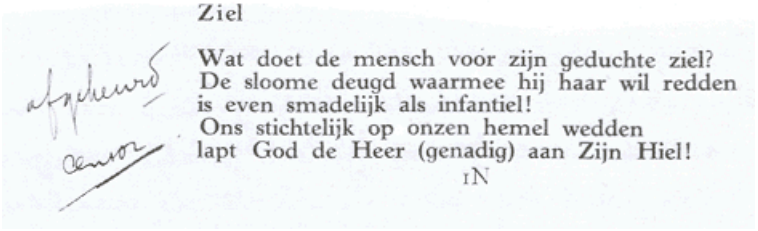

Ziel

Wat doet de mensch voor zijn geduchte ziel?
De sloome deugd waarmee hij haar wil redden
is even smadelijk als infantiel!
Ons stichtelijk op onzen hemel wedden
lapt God de Heer (genadig) aan Zijn Hiel!

IN

Door de censor afgekeurd gedicht van A.J.D. van Oosten voor De Gemeenschap.

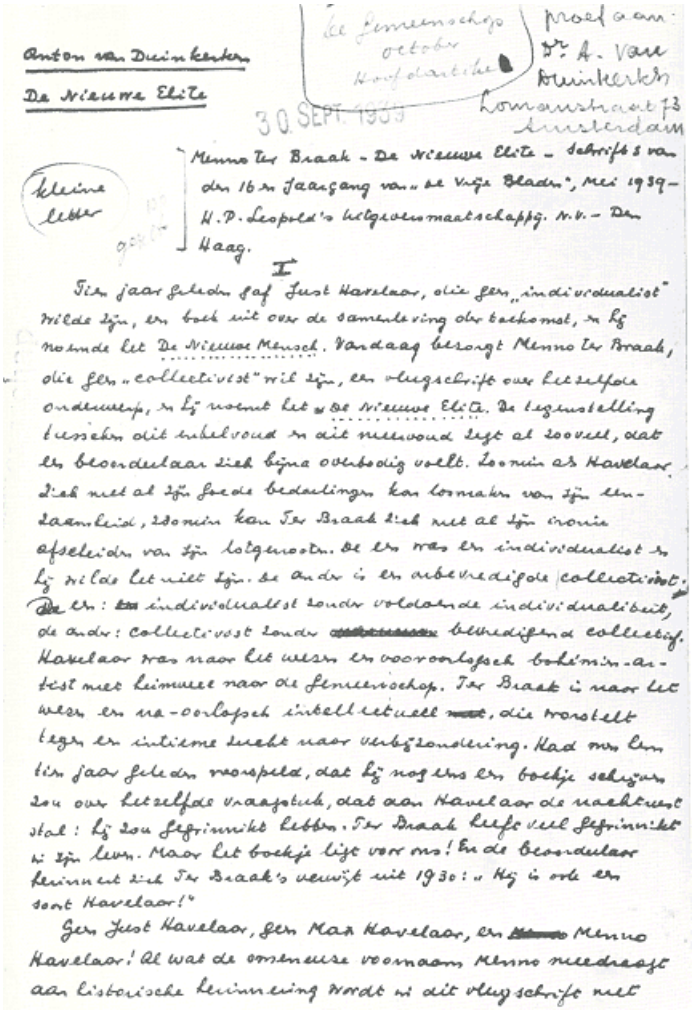

Anton van Duinkerken
De nieuwe Elite

De Gemeenschap
oktober
Hoofdartikel

30 SEPT. 1939

Prof. a.m.
Dr. A. van
Duinkerken
Lomanstraat 73
Amsterdam

Kleine
Liter

Menno ter Braak - De nieuwe Elite - Geschriften van den 16den Jaargang van „de Vrije Bladen", Mei 1939 - H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij N.V. - Den Haag.

I

Tien jaar geleden gaf Just Havelaar, die zich „individualist" wilde zijn, een boek uit over de samenleving der toekomst, en hij noemde het De Nieuwe Mensch. Vandaag verrast Menno ter Braak, die zich „collectivist" wil zijn, een vlugschrift over hetzelfde onderwerp, en hij noemt het „De nieuwe Elite". De tegenstelling tusschen dit tiental en dit negental ligt al zoover, dat de beoordeelaar zich bijna overbodig voelt. Zooveel als Havelaar zich met al zijn goede bedoelingen kan losmaken van zijn eenzaamheid, zooveel kan Ter Braak zich met al zijn ironie afscheiden van zijn tegenpool. De een was een individualist en hij wilde het niet zijn. De ander is een overtuigde collectivist. De een: ~~de~~ individualist zonder voldoende individualiteit, de ander: collectivist zonder ~~[illegible]~~ bevredigend collectief. Havelaar was naar het wezen een vooroorlogsch bohémien-artiest met heimwee naar de Gemeenschap. Ter Braak is naar het wezen een na-oorlogsch intellectueel ~~[illegible]~~, die voortdurend tegen een intieme zucht naar verbijzondering. Had men hem tien jaar geleden voorspeld, dat hij nog eens een boekje schrijven zou over hetzelfde vraagstuk, dat aan Havelaar de naamtrant stal: hij zou geglimlacht hebben. Ter Braak heeft veel geglimlacht in zijn leven. Maar het boekje ligt voor ons! En de beoordeelaar herinnert zich Ter Braak's verwijt uit 1930: „Hij is ook een soort Havelaar!"

Gen Just Havelaar, gen Max Havelaar, en ~~[illegible]~~ Menno Havelaar! Al wat de omineuse voornaam Menno meedraagt aan historische herinnering wordt in dit vlugschrift niet

Handschrift van Anton van Duinkerkens bespreking van *De nieuwe elite* van Menno ter Braak, die hij in de oktoberaflevering publiceert.

Portret van Gerth Schreiner door Mies Blomsma dat als frontispice in zijn bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen *Die Republik der vierzehn Jahre* is afgedrukt, 1939.

A. Roland Holst (links) en Jan Engelman, oktober 1939.

opzichte van Menno ter Braaks anti-collectivistische opvattingen die volgens Van Duinkerken als wegbereider voor het fascisme kunnen fungeren. Nog feller en uitvoeriger bekritiseert Anton van Duinkerken in oktober Ter Braaks *De nieuwe elite*: 'Hier spreekt geen democraat, geen liberaal, geen communist, geen christelijke partijman, geen verdediger van de volkseenheid, hier spreekt een "individualist",' en '[...] voor hemzelf moet het duidelijk zijn, dat het nu tijd wordt, het wereldraadsel eventjes te laten rusten, en zich in dienst te stellen van een groep, tot welke hij behoort: de echte intellectueelen, die met groote krachtinspanning en onophoudelijke toewijding aan geschiedenis doen.' Van Duinkerken, die in deze jaargang dominant aanwezig is, herdenkt in juni Joseph Roth en W. de Mérode, die 'van den vierden tot den tienden (en laatsten) jaargang regelmatig verzen bijgedragen heeft aan het maanblad De Beiaard van Gerard Brom, hiertoe wel het meest geleid door zijn bewonderende vriendschap jegens pater Jos van Wely O.P. [...]. Hij is de eerste calvinistische dichter geweest, die deze verstandhouding zocht, en wanneer er in zijn eigen kring van hem getuigd werd, dat zijn calvinistisch geloof samenging met een katholiek levens- en vormgevoel, dan was dit zeker niet kwetsend voor den dichter [...].' In het juli-augustus-nummer distantieert Van Duinkerken zich van Léon Bloys absolutistische opvattingen: 'Bloy haatte alle compromis en alle accommodatie, het is waar, doch de haat van Bloy is niet de meest betrouwbare beoordeelingsnorm voor 's levens werkelijkheden, al eischte hij van zijn bewonderaars, dat ze het tegendeel zouden gelooven.'

Veel bescheidener is Jan Engelman aanwezig in deze jaargang. Typerend voor hem is een bijdrage aan de novemberaflevering die gewijd is aan de St. Willibrords-herdenking. In die bijdrage benadrukt Engelman het metafysisch Hogere van de cultuur in de 'internationale strubbelingen van het oogenblik': 'Waarom word ik gegrepen door de stem van Henriëtte Roland Holst, zelfs waar zij zwakke regels schreef, en niet door de opgeruimde folklore van de tallooze roomsche poëten, die tegenwoordig boek en blad onveilig maken? Waarom grijpt mij de kwelling van Vincent van Gogh en de extase van Alphons Diepenbrock? Omdat er een hooge *belangeloosheid* is, unzeitgemäsz, waaraan gij lijden moet om ooit (en gewoonlijk later dan geluk aanbrengt) een wezenlijke waarde te geven aan uw volk.'

Deze jaargang bevat vrij veel poëzie, het meinummer is er bv. bijna geheel mee gevuld. De redactie start een 'reeks van korte karakteristieken van buitenlandsche katholieke dichters toegelicht met enkele vertaalde voorbeelden uit hun werk [...].' Het zijn: de Hongaar László Mécs (februari); de Braziliaan Rui Ribeiro Couto (maart); de Franse dichters O.W. de Lubics-Milosz (april) en Pierre-Louis Flouquet (mei); en de Oostenrijker Leopold von Andrian (oktober). Poëziebijdragen zijn er o.a. van: Louis de Bourbon, Edgar Twello, Gabriël Smit en Pierre Kemp. Proza is er nauwelijks. Antoon Coolen besteedt wel aandacht aan een aantal prozaïsten: H.C. Andersen (april), Franz Herwig (november), en Streuvels en Dickens (december).

De aandacht voor beeldende kunst, architectuur, toneel, film en muziek blijft op de achtergrond.

Gerth Schreiner, die inmiddels tot de vaste medewerkers behoort, schrijft over de Amsterdamse schouwburg (afl. 1, janauri).

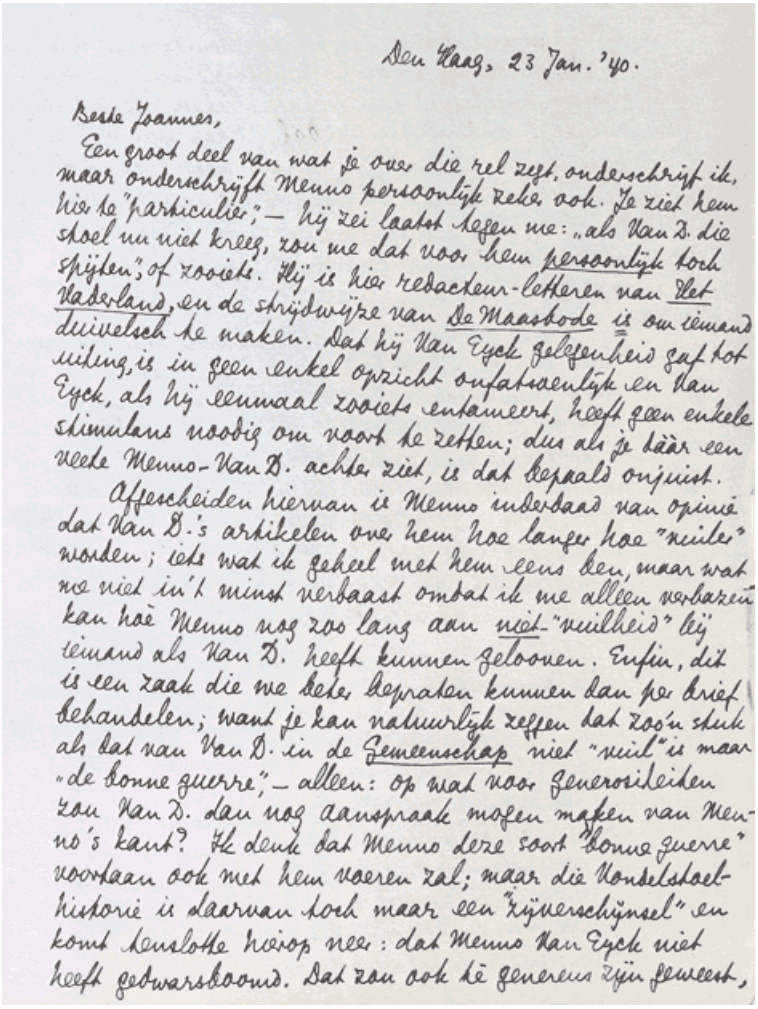

Den Haag, 23 Jan. '40.

Beste Joannes,

Een groot deel van wat je over die rel zegt, onderschrijf ik, maar onderschrijft Menno persoonlijk zeker ook. Je ziet hem hier te "particulier"; — hij zei laatst tegen me: „als Van D. die stoel nu niet kreeg, zou me dat voor hem persoonlijk toch spijten", of zoiets. Hij is hier redacteur-letteren van Het Vaderland, en de strijdwijze van De Maasbode is om iemand duivelsch te maken. Dat hij Van Eyck gelegenheid gaf tot uiting, is in geen enkel opzicht ontoelaatbaar en Van Eyck, als hij eenmaal zooiets entameert, heeft geen enkele stimulans noodig om voort te zetten; dus als je daar een zeeke Menno-Van D. achter zoekt, is dat bepaald onjuist.

Afgescheiden hiervan is Menno inderdaad van opinie dat Van D.'s artikelen over hem hoe langer hoe "zeiler" worden; iets wat ik geheel met hem eens ben, maar wat me niet in't minst verbaast omdat ik me alleen verbazen kan hoe Menno nog zoo lang aan niet-"zeilheid" bij iemand als Van D. heeft kunnen gelooven. Enfin, dit is een zaak die we beter bepraten kunnen dan per brief behandelen; want je kan natuurlijk zeggen dat zoo'n stuk als dat van Van D. in de Gemeenschap niet "zeil" is maar „de bonne guerre", — alleen: op wat voor generositeiten zou Van D. dan nog aanspraak mogen maken van Menno's kant? Ik denk dat Menno deze soort "bonne guerre" voortaan ook met hem voeren zal; maar die Vondelstoel-historie is daarvan toch maar een "zijverschijnsel" en komt benevens hierop neer: dat Menno Van Eyck niet heeft gedwarsboomd. Dat zou ook de generens zijn geweest,

Brief van E. du Perron aan Jan Engelman over Anton van Duinkerkens bespreking in de oktoberaflevering van Menno ter Braaks *De nieuwe elite*, 23 januari 1940.

Jaargang 16, 1940

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, Jan Vercammen en C. Vos (m.i.v. afl 9). Redactiesecretariaat: Laurillardlaan 30, Bilthoven.

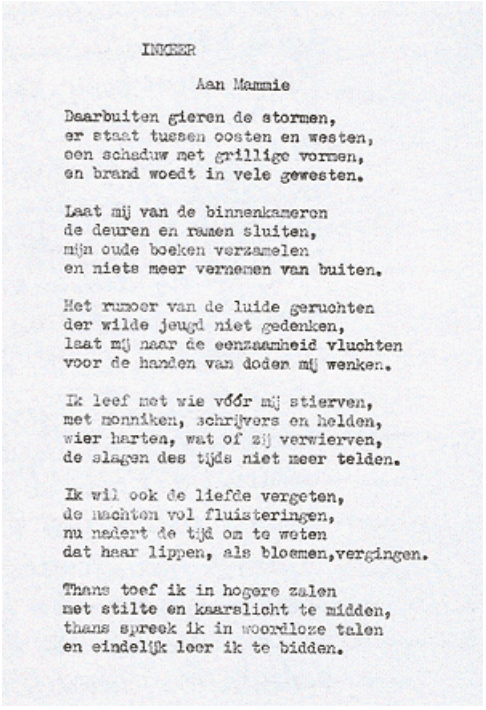

INKEER

Aan Mammie

Daarbuiten gieren de stormen,
er staat tussen oosten en westen,
een schaduw met grillige vormen,
en brand woedt in vele gewesten.

Laat mij van de binnenkameren
de deuren en ramen sluiten,
mijn oude boeken verzamelen
en niets meer vernemen van buiten.

Het rumoer van de luide geruchten
der wilde jeugd niet gedenken,
laat mij naar de eenzaamheid vluchten
voor de handen van doden mij wenken.

Ik leef met wie vóór mij stierven,
met monniken, schrijvers en helden,
wier harten, wat of zij verwierven,
de slagen des tijds niet meer telden.

Ik wil ook de liefde vergeten,
de nachten vol fluisteringen,
nu nadert de tijd om te weten
dat haar lippen, als bloemen,vergingen.

Thans toef ik in hogere zalen
met stilte en kaarslicht te midden,
thans spreek ik in woordloze talen
en eindelijk leer ik te bidden.

Typescript van Louis de Bourbons bijdrage aan de februari-aflevering.

De omslag van de mei-aflevering, een afbeelding van P.P. Rubens' *De lanssteek*, moet wellicht symbolisch worden opgevat. Het is dan een van de weinige tekens waaraan de veranderde omstandigheden zijn af te lezen.

In de zestiende jaargang komt veel sterker dan in voorgaande jaren de benadrukking van hogere waarden ter relativering van de actualiteit naar voren in de poëzie en in de literatuurkritiek. *Inkeer* heet een vers dat Louis de Bourbon bijdraagt aan afl. 2 (februari):

‘Laat mij van de binnenkameren/de deuren en ramen sluiten,/mijn oude boeken verzamelen/en niets meer vernemen van buiten.’

Ook Jan Engelman wijst, in zijn reactie op de verschijning van de eerste aflevering van het tijdschrift Criterium *Een nieuwe generatie* (afl. 3, maart), een te grote betrokkenheid van de dichter met de actualiteit af: ‘Het komt hierop neer: de dichter moet een “rijk” hebben, een “wereld” waarin hij leeft, die hij zich-zelf heeft geschapen. Persoonlijke ervaringen kunnen daarvan uitgangspunt zijn, maar zij worden tot herinnering in de groeiende zinnebeelden [...].’ De actualiteit sluipt echter ondanks Engelmans bezwaren toch wel De Gemeenschap binnen. Zo bepleit D. van Deurne in *Het gezin in ere herstellen* (afl. 10, oktober), een tamelijk vergaande accommodatie met de Duitse bezetter: ‘Sedert 15 Mei ziet menigeen plotseling in, dat veel in Nederland radicaal veranderd moet worden. Nederlandse Unie en andere

groeperingen streven naar herstel van het christelijk karakter, dat eens ons volk sierde, stellen de eis, dat rechtvaardigheid en naastenliefde weer de zuilen zijn, waarop gezin en staat rusten. De betrekkelijk kleine groep, die voor een nieuwe gemeenschap propaganda voerde, bestaat ineens niet meer uit mensen met molentjes in hun hersenen, maar uit kerngezonden vaderlanders, die alle steun verdienen.' Vreemd is toch, gezien de teneur van de bij herhaling geformuleerde kritiek op het nationaal-socialisme, het zwijgen van de redactie over deze zaken. In afl. 7 (juli) publiceert Anton van Duinkerken de inleiding die hij geschreven heeft voor het boek *De fakkel in jonge handen*, waarin het verlangen onder jonge katholieken wordt opgewekt om van voren af aan met het katholicisme te beginnen. Van Duinkerken spreekt zich in afl. 4 (april) bovendien omstandig uit over de brochure *Vaarwel dan* waarmee Gerard Walschap zich afwendt van het katholicisme. Hij bepleit, als Engelman, de hogere waarde van de poëzie en het zich afwenden van de actualiteit in *Utopie der natuurlijkheid* (afl. 12, december). In dichtvorm herdenkt Engelman het overlijden van H. Marsman (afl. 9, september). In afl. 10 (oktober) wijdt Louis de Bourbon bovendien een essay aan Marsman.

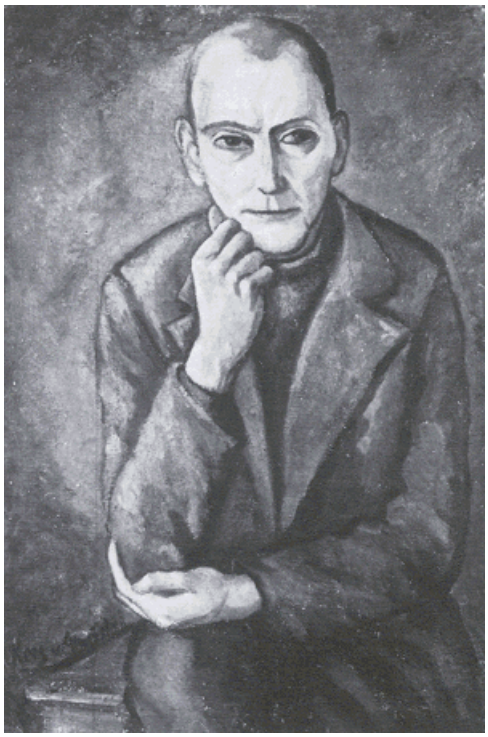

Portret van Freek van Leeuwen door Kees van Ameijden, 1942 *(Aad Meinderts, Den Haag)*.

Poëzie is er vooral van Pierre Kemp, Jef Last, Luc. van Hoek, Freek van Leeuwen en Edgar Twello. Opmerkelijk is het gedicht *Confiteor* van Louis de Bourbon in afl. 8 (augustus) waarin ook hij de actualiteit ten gunste van het geloof terzijde schuift: 'Wat ook de aarde ontsier,/wat nooddruft mij belast,/er is een hooger vier/dat brandt onaangetast'. Jan Derks draagt in afl. 12 (december) het verhaal *De duivel of Weygand* bij.

Vermeldenswaard zijn de omslagen van Lambert Simon, en de vignetten van Leo Gestel, Constant Nieuwenhuys en Carel Willink.

Ex-libris voor Jan Derks door Harrie Sterk.

Jan Derks, eind 30er jaren.

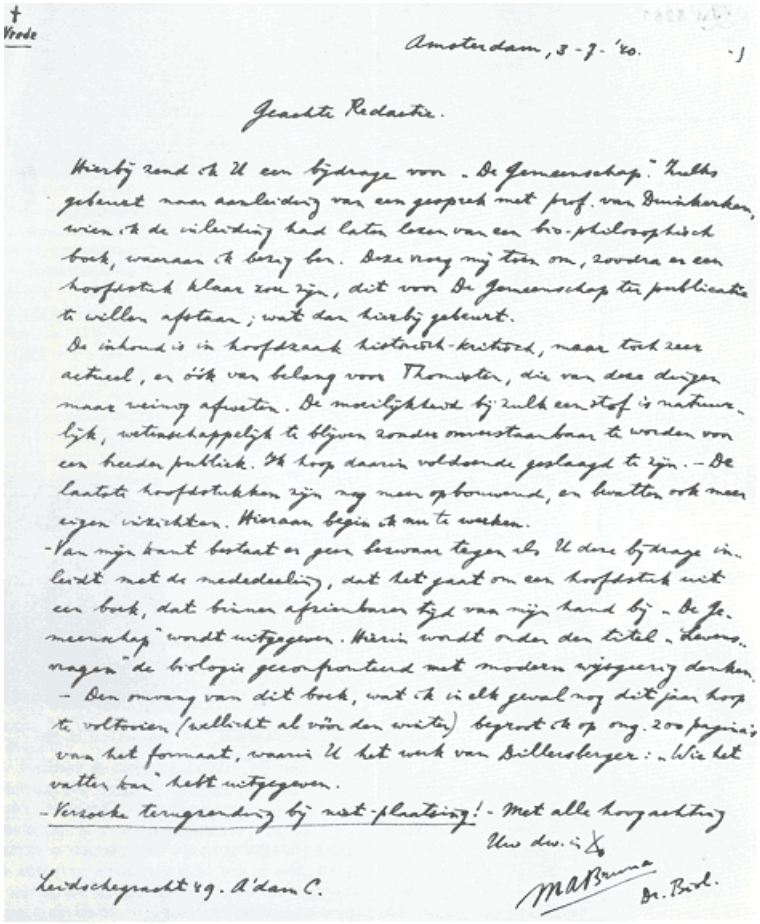

†
Vrede

Amsterdam, 3-7-'40.

Geachte Redactie.

Hierbij zend ik U een bijdrage voor „De Gemeenschap". Ingevolge gehouden naar aanleiding van een gesprek met prof. van Dusseldorp, wien ik de inlichting had laten leveren van een bio-philosophisch boek, waaraan ik bezig ben. Deze nacht mij toen om, zoodra er een hoofdstuk klaar zou zijn, dit voor De Gemeenschap ter publicatie te willen afstaan; wat dan hierbij gebeurt.

De inhoud is in hoofdzaak historisch-kritisch, maar toch zeer actueel, en óók van belang voor Thomisten, die van deze dingen maar weinig afweten. De mogelijkheid bij zulk een stof is natuurlijk, wetenschappelijk te blijven zonder onverstaanbaar te worden voor een breeder publiek. Ik hoop daarin voldoende geslaagd te zijn. – De laatste hoofdstukken zijn nog maar opbouwend, en bevatten ook meer eigen inzichten. Hieraan begin ik nu te werken.

– Van mijn kant bestaat er geen bezwaar tegen als U deze bijdrage inleidt met de mededeeling, dat het gaat om een hoofdstuk uit een boek, dat binnen afzienbaren tijd van mijn hand bij „De Gemeenschap" wordt uitgegeven. Hierin wordt onder den titel „Levensvragen" de biologie geconfronteerd met modern wijsgeerig denken.

– Den omvang van dit boek, wat ik in elk geval nog dit jaar hoop te voltooien (zelfbicht al vóór den vrijen) begroot ik op ong. 200 pagina's van het formaat, waarin U het werk van Billesberger: „Wie het vatten kan" hebt uitgegeven.

– Verzoek terugzending bij niet-plaatsing! – Met alle hoogachting

Uw dw. [illegible]

Leidschegracht 29. A'dam C.

M.A. Bruna
Dr. Biol.

Brief door M.A. Bruna aan de redactie van De Gemeenschap, 3 juli 1940.

Portret van Jan Vercammen door Luc de Decker, 1940 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

Omslag door Constant Nieuwenhuys voor de oktoberaflevering.

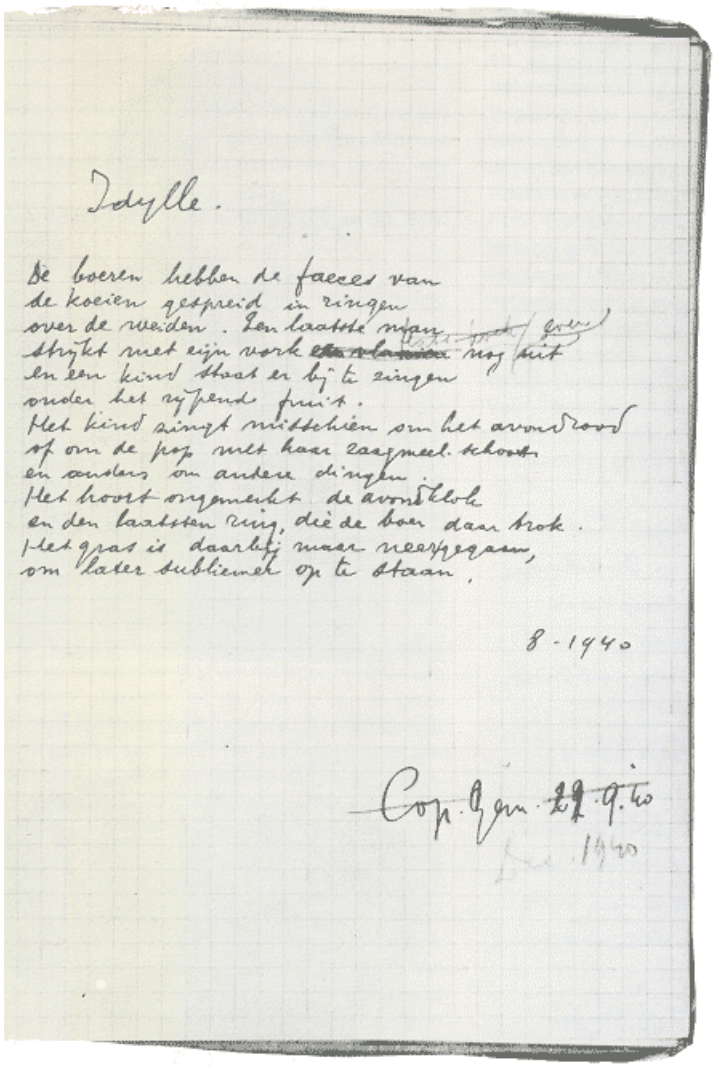

Idylle.

De boeren hebben de faeces van
de koeien gespreid in ringen
over de weiden. Een laatste man
strijkt met zijn vork [illegible] nog uit
en een kind staat er bij te zingen
onder het rijpend fruit.
Het kind zingt misschien om het avondrood
of om de pop met haar zaagmeel schoon
en anders om andere dingen.
Het hoort ongemerkt de avondklok
en den laatsten ring, die de boer daar trok.
Het gras is daarbij maar weerspannig,
om later sublieme op te staan.

8-1940

Cop. Gem. 29.9.40
1940

Handschrift van Pierre Kemps gedicht *Idylle* dat hij bijdraagt aan de decemberaflevering (*Harry G.M. Prick, Delft*).

Portret van Charles Roelofsz (links) en A.C. Willink door Paul Citroen, 1930.

Anton van Duinkerken (links) en H. Marsman in de tuin van Van Duinkerkens ouderlijk huis te Bergen op Zoom, zomer 1928.

DE GEMEENSCHAP

MAANDBLAD ONDER REDACTIE VAN:
MR. LOUIS DE BOURBON, ANTOON COOLEN,
ANTON VAN DUINKERKEN, JAN ENGELMAN,
MARNIX GIJSEN, JAN VERCAMMEN EN C. VOS

JAN ENGELMAN

IN MEMORIAM H. MARSMAN

Wanneer dit noodweer neemt een end en alles is geleden,
't kanon verstomd, de haat verstild, de mond weer lispelt: „Vrede!",
zal ik een dag ter deure gaan, omdat twee snelle voeten
zich reppen achter 't open raam en ik een stem hoor groeten
die klinkt als bellen in het haam, zoo zingend en zoo open,
en zoo weldadig als de bron die uit de rots komt loopen.

Dan gaat de wandlaar rap voorbij, mijn glimlach zal versterven:
uw stap klinkt nimmer meer voor mij, ik moet uw stemklank derven.
Geen lichten meer van 't felle oog, geen drift en geen gebaren,
geen vloek, bezwering of betoog, geen lachen te bedaren
van wie zoo laag in aanzien hield die aan de wereld kleven,
maar woedend met den engel streed en heilig prees het leven.

425

Bijdrage van Jan Engelman aan de septemberaflevering.

Luc. van Hoek, ca. 1936.

Jaargang 17, 1941

Redactie: Louis de Bourbon, Antoon Coolen, Anton van Duinkerken, Jan Engelman, Marnix Gijsen, Jan Vercammen en C. Vos.
Redactiesecretariaat: Laurillardlaan 30, Bilthoven.

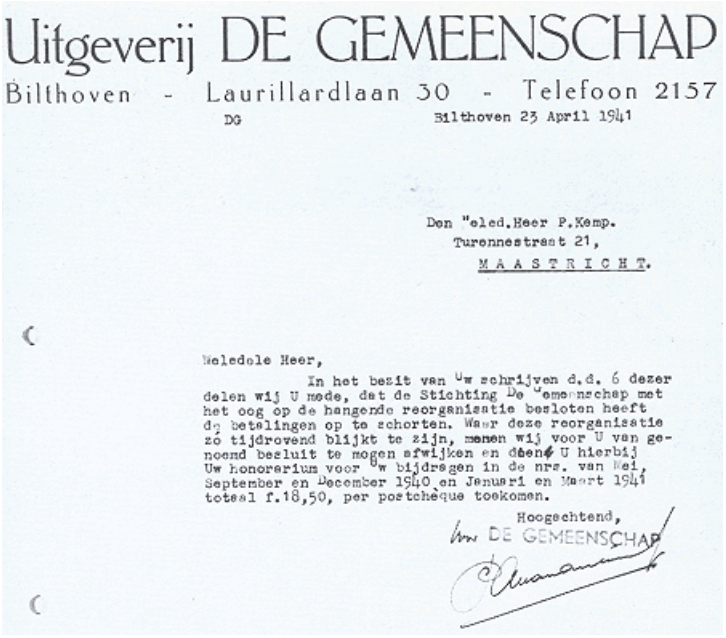

Uitgeverij DE GEMEENSCHAP
Bilthoven - Laurillardlaan 30 - Telefoon 2157
DG Bilthoven 23 April 1941

Den Weled.Heer P.Kemp.
Turennestraat 21,
MAASTRICHT.

Weledele Heer,

In het bezit van Uw schrijven d.d. 6 dezer delen wij U mede, dat de Stichting De Gemeenschap met het oog op de hangende reorganisatie besloten heeft de betalingen op te schorten. Waar deze reorganisatie zo tijdrovend blijkt te zijn, menen wij voor U van genoemd besluit te mogen afwijken en deen U hierbij Uw honorarium voor Uw bijdragen in de nrs. van Mei, September en December 1940 en Januari en Maart 1941 totaal f.18,50, per postcheque toekomen.

Hoogachtend,
hm DE GEMEENSCHAP

Brief van De Gemeenschap aan Pierre Kemp, 23 april 1941 (*Pierre Kempstichting, Maastricht*).

Zonder een mededeling van welke aard dan ook houdt De Gemeenschap na het 9e nummer van de 17e jaargang (september) op met te bestaan. Deze laatste jaargang wordt gekenmerkt door een zich afzijdig houden van de oorlogsactualiteit. Slechts een enkele maal weet de oorlogsrealiteit door te dringen in De Gemeenschap, b.v. in de bespreking van Wies Moens' *Oorlogsdagboek* door Ch. André Leffens (pseudoniem van Anton van Duinkerken) die opmerkt: ‘Wij houden te veel van Wies Moens om hem zoo klein te kunnen zien als hij zich hier vertoont. Maar wij zijn verplicht te zeggen, dat dit moeilijk kleiner had kunnen zijn. Immers het toppunt van kleinmoedigheid is wel, dat men, terwijl alom op leven en dood wordt gevochten, alleen eigen belangetjes behartigt en, als een droog renteniertje, probeert, hoeveel baat men uit vroegere ergernissen kan trekken. Met zulk een ziel wint men geen oorlog!’ (afl. 5, mei 1941). Het oorlogsrumoer van de meidagen van 1940 valt te beluisteren in het gedicht *Een meische morgen* van Mathias Kemp dat hij aan de januariaflevering bijdraagt: ‘er waart geknetter over de Peel,/het bonkt over Maas en Demer.’

L.J.M. Feber, eind 30er jaren.

De blik is vooral gericht op God en het Schone: ‘Alle tijden hebben er oorlogen gewoed, maar de schoonheid bloeide, herrees uit de puinhoopen, want zij was eeuwig,’ schrijft Ad.J. Odijk in zijn *Impromptu* (januari), en in het juli-augustusnummer dicht Anton van Duinkerken in *Sinte Birgitta's boodschap*: ‘Geen vrede, die de wereld geeft,/Is vrede voor het hart in pijn,/Want al wie op de wereld leeft/En bitter worstelt om zijn lot/Moet duizendmaal ontgoocheld zijn,/Dan vindt hij éénmaal God.’

Tekening door Constant Nieuwenhuys in de februari-aflevering.

L.J.M. Feber bepleit in het maartnummer *De terugkeer* ‘van den Europeeschen mensch naar God, naar het leven in waarheid en waarachtigheid [...]’. Men ‘zal de nieuwe wereld niet winnen, tenzij het den zin van zijn rampspoed verstaat en alle beproevingen berouwvol aanvaardt.’

EEN MEISCHE MORGEN

Er ratelen schroeven, ver en veel,
in den groen-en-perzen schemer;
er waait geknetter over de Peel,
het bonkt over Maas en Demer.

Maar de merel in pereboom
wordt wakker, zonder te duchten
wat volken kwelde als een helsche droom,
en springt in de prille luchten.

De grimmige vogels van huilend staal
daveren over de daken,
de zon stuift rood in een bacchanaal
van rinkelen, knallen en kraken,

van vloeken en snikken, van lyden en dood...
't pinkelt door tuinen en dreven
en hoog boven forten, bloesems en schroot,
een doldriestе zang van het leven !

Math.KEMP

Typescript van Mathias Kemps *Een meische morgen*.

Er verschijnt in deze laatste jaargang een aantal bijdragen over staats- en maatschappij-inrichting. Zij laten herhaaldelijk kritiek horen op de parlementaire democratie, en in enkele gevallen zelfs een positieve reactie op ‘nieuwe omstandigheden’. Wel dient daarbij te worden opgemerkt dat deze beschouwingen niet afkomstig zijn van redactieleden, maar van medewerkers. In zijn hierboven al geciteerde bijdrage *De terug*-

keer in de maartaflevering schrijft L.J.M. Feber: ‘Het Europeesche type van na de Fransche Revolutie is zelfs zeer stellig overtuigd geweest een staatsstructuur te hebben gevonden, die onder alle omstandigheden doeltreffend zou functioneeren en zou stand houden boven alle veranderingen, die zich ooit in de samenleving mochten voltrekken. Het meende in het democratisch parlementarisme een volkomenheid te hebben bereikt, het voldongen besluit van den staatkundigen ontwikkelingsgang der menschheid. Het was geneigd aan de democratie en aan het parlementarisme een volstrekte waarde toe te kennen, ofschoon deze hun van nature en bij definitie vreemd is. De democratie werd echter tot een treurtooneel van schijn-en-wezen; zij vernietigde zichzelf. Zij ontaardde in een dwingelandij van de meerderheid, in een suprematie van het aantal boven den geest. Onder voorgeven van de publieke zaak te behartigen en de samenleving te bestieren, slaagde zij er niet in de dictatuur van de geldmacht te keeren of zelfs maar te breidelen. Verstrikt in het spel der parlementaire crisissen, stond zij machteloos tegenover de crisis der menschheid. Met den dag werd het duidelijker, dat de samenleving niet te redden en te ordenen is dan op den grondslag van een radicaal beginsel, radicaal doorgevoerd volgens de lijn eener leidende gedachte. De parlementaire democratie echter doorkruiste en vertroebelde ieder princiep en ieder plan van reconstructie met haar praktijk van den grootsten gemeenen deeler der meeningen; zij sloeg de scheppensvaardigste krachten met onvruchtbaarheid. Totdat in den Europeeschen mensch, bij het losbreken van het noodtij, de natuur het won van de leer en hij zijn vertrouwen in de democratie opzegde.’ M. Bruna staat in *Het weerbarstig leven* zelfs niet geheel afwijzend tegenover ‘nieuwe inzichten’ van fascistische en nationaal-socialistische herkomst: ‘Ook thans worden vele nieuwe inzichten, waaronder uiterst waardevolle, allerwegen luide beleden en gepropageerd. Een der belangrijkste hieronder is zeker dit, dat de liberale, plutocratische ordening der samenleving definitief door een betere dient te worden vervangen; en men kan slechts God danken omdat wij leven in een periode, die zulk een evolutie mag aanschouwen. Een ander “nieuw inzicht” is dat omtrent de groote waarde van het nationale, volkseigene of “volksche” op velerlei gebied.’ (afl. 2, februari).

Ook P.C. begroet de nieuwe ontwikkelingen met instemming: ‘Het menschentype ondergaat inderdaad een groote verandering, zoowel in moreelen alsook in physieken zin. De mensch van de 20ste eeuw heeft niet alleen een anderen geest, een andere mentaliteit, maar ook een ander uiterlijk dan de mensch van de 19de eeuw en zijn voorvaderen. Hij heeft zich losgemaakt van het individualisme, is antiburgerlijk geworden in merg en been. De burgerlijke moraal met haar conventies, haar compromiszucht, haar rest van hoofschheid en dikwijls

Lomanstraat 73.
Amsterdam (Zuid)
15 Dec. 1911.

Zeer Geachte Heer Gabriël Smit,

In antwoord op Uw brief van 12 Dec. 1911 moet ik U helaas mededelen, dat de bundel Zomerwolk door Brand Mijdewald m.i. niet kan worden uitgegeven of naam der uitgeverij De Gemeenschap, liefde gebrek afgezien van de aesthetische waarde dezer poëzie, waaromtrent Gij, meen ik, mijn oordeel thans zoozeer niet vraagt. Noch-tans kan ik moeilijk nalaten, U te berichten, dat dit boekje, bij enkele gedeelten met gelegenheidsverzen, mij ook als kunstwerk tegenvalt van den dichter van HET VOORSCHOT.

De motieven mijner meening zijn de volgende:

Of enkele plaatsen in den bundel doen de dichter meningen uiten, die vandaag in Nederland niet dan met lichtgeraaktheid weersproken worden. Alzoo stelt hij zich onder de schutse der gewapende overmacht tegen eventueele vrije polemiek. Het lag nooit in het karakter van de Gemeenschap zich de schuilplaats te bevorderen, aan te moedigen of zelfs maar te dulden.

Ten tweede: door eenige publicaties krijgt Mijdewald het publiek, dat op de Gemeenschap mag vertrouwen, als mate van zich vervreemd, dat elke uitgeverij onmogelijk is. En lijdsgenoot, waarin tegenovergestelde publicaties eenvoudig-weg worden verboden, kan naam hen verbinden aan de naam van den dichter. Dit klemt te straffer, nu de uitgeverij is overgestapt naar Het Spectrum, dat juist in zijn opzicht is steeds schijn van vooringenomenheid alsmede te ontwijken. Want ik gelooof: het zou mij niet bevreemden, als stem van Mijdewald naast andere vaste stemmen te dicht toon.

Ten derde: door dezen tactischen fout overschreden te collega's bij den Heer - in onzen Godsdienst - vijandige eventualiteit, krijgt Mijdewald vrijen tegen zich verbitterd. Zoo lang deze zaak niet klaar en principieel kan worden behandeld, is het redelijk om den schijn te aanvaarden, als kon men zijn party tegen recter en verraden de onderwijs-instelling, aan dewelke hij verbonden is.

Laat ons van Mijdewald hopen, dat het ontwaken des besefs van Nederlandsch zelfstandig recht, waarvan zoo dapperen mannen hun leven dagelijks wagen, hem niet zal doen. Dan dezen bundel in dezen staat niet te geven, verblijf met aandacht op Uw

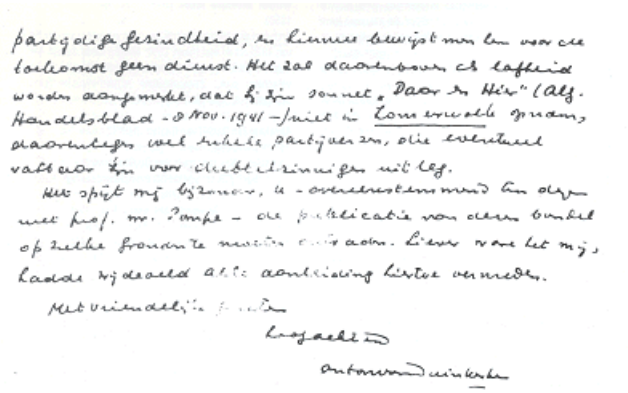

Brief van Anton van Duinkerken aan Gabriël Smit in diens hoedanigheid als redacteur van uitgeverij Het Spectrum, 15 december 1941 (*Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen*).

ook van huichelarij, heeft hij vergeten. De opvoeding, die hij wil, is een andere dan voorheen. Van het onderwijs verwacht hij niet veel meer dan wat hij voor het practisch leven gebruiken kan, een soort uitrusting voor den levensstrijd. Hij is afkeerig van intellectualisme, dien "knagenden worm van het Europeesche lichaam", afkeerig ook van afgetrokken begrippen, redeneeringen en discussies, hij wil handelen en leven. In plaats van aan intellectueele vorming besteedt hij een ruim deel van zijn tijd aan lichamelijke opvoeding en sport, want hij wil lichamelijk sterk en weerbaar zijn. Hij is een rauwe, harde mensch, die aan het individueele leven weinig waarde toekent, zoowel aan dat van hemzelf als aan dat van anderen.' (*De rol van het religieuze in verleden en heden*, afl. 2, februari). P.C. constateert met vreugde tekenen die wijzen op een nieuw tijdperk verwant aan de Middeleeuwen. Dit tijdperk is ook onderwerp van beschouwing in L.J.M. Febers tweede bijdrage in deze jaargang, getiteld *Glorie der Middeleeuwen*, (afl. 7-8, juli-augustus), waarin hij een terugkeer en reconstructie bepleit van een samenleving vanuit roomskatholieke beginselen, naar middeleeuws model. Hiermee grijpt hij terug op de oorspronkelijke ondertitel van het tijdschrift. De redactie en het Stichtingsbestuur zullen nog tot in 1942 de belangen van uitgeverij De Gemeenschap, die inmiddels onder directie van A.H. Bloemsma en P.H. Bogaard - de oprichters van Het Spectrum - was gekomen, blijven behartigen.

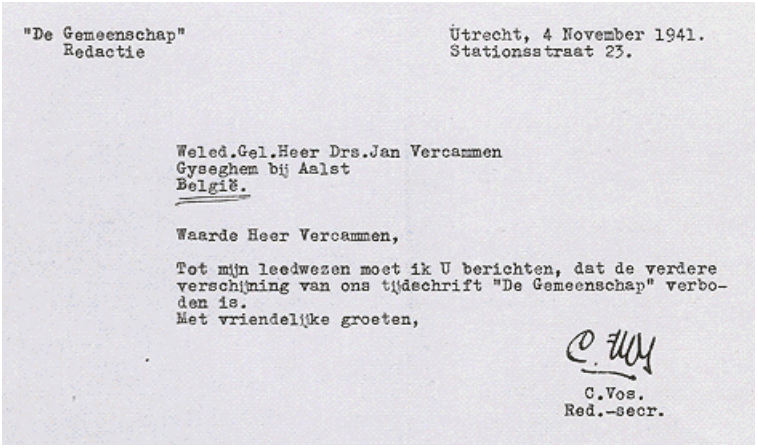

"De Gemeenschap"
Redactie

Utrecht, 4 November 1941.
Stationsstraat 23.

Weled.Gel.Heer Drs.Jan Vercammen
Gyseghem bij Aalst
België.

Waarde Heer Vercammen,

Tot mijn leedwezen moet ik U berichten, dat de verdere verschijning van ons tijdschrift "De Gemeenschap" verboden is.
Met vriendelijke groeten,

C.Vos.
Red.-secr.

Brief van C. Vos aan Jan Vercammen, 4 november 1941 (*Stichting Jan Vercammen, Brugge*).

Omslag van de laatste aflevering met een houtsnede door N. Degouy.

Bio-bibliografische gegevens van de redacteuren

Louis Jean Henri Charles Adelberth de Bourbon (Renkum 27 december 1908 - Arnhem 8 januari 1975)

Na studie rechten in journalistiek. Later korte tijd burgemeester van Oss. Was redacteur van De Gemeenschap van 1934 tot en met 1941. Redacteur van Het Venster van 1931 tot juli 1932. Vanaf oktober 1932 tot en met augustus 1933 redacteur van Roeping. Hij publiceerde tijdens het bestaan van De Gemeenschap o.m.: *Reisverhalen* (1931), *Zwerving* (1932), *Het licht achter Golgotha* (1934), *In extremis* (1935). Bij uitgeverij De Gemeenschap verscheen *In ballingschap* (1939). In 1974 verschenen zijn *Verzamelde gedichten*.

Antonius Franciscus Coolen (Wijlre 17 april 1897 - Eindhoven 9 november 1961)

Journalist en letterkundige. Was redacteur van De Gemeenschap van 1933 tot en met 1941. Hij publiceerde tijdens het bestaan van De Gemeenschap o.m.: *Kinderen van ons volk* (1928), *Het donkere licht* (1929), *Peelwerkers* (1930), *De goede moordenaar* (1931), *De schoone voleinding* (1932), *Dorp aan de rivier* (1934), *Herberg In 't misverstand* (1938). Geen van zijn boeken verscheen bij uitgeverij De Gemeenschap.

Anton van Duinkerken (ps. van Wilhelmus Johannes Maria Antonius Asselbergs, Bergen op Zoom 2 januari 1903 - Nijmegen 27 juli 1968)

Na niet voltooide seminarie-opleiding in jornalistiek. Later hoogleraar in Neerlandistiek te Leiden en Nijmegen. Was redacteur van De Gemeenschap van 1929 tot en met 1941. Van april 1927 tot en met maart 1928 redacteur van Roeping. Vanaf 1934 redacteur van De Gids. Hij publiceerde tijdens het bestaan van De Gemeenschap o.m.: *Onder Gods ogen* (1927), *De ravenzwarte* (1928), *Hedendaagse ketterijen* (1929), *Achter de vuurlijn* (1930), *Katholiek verzet* (1932), *De beweging der jongeren* (1933), *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933), *Hart van Brabant* (1936), *Verscheurde christenheid* (1937). Bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen: *Verdediging van carnaval* (1928), Sint Bernard, *Verhandeling over de liefde tot God* (vertaald en ingeleid door Anton van Duinkerken, 1930), *Wij en de politiek. Om hart en vurigheid* (1930), *Lyrisch labyrinth* (1930), *Groot-Nederland en wij* (1931), *Het wereldorgel* (1931), Eduard Brom, *Bloemlezing* (samengesteld en ingeleid door Anton van Duinkerken, 1932), *Dichters der contra-reformatie* (bloemlezing samengesteld door Anton van Duinkerken, 1932), *Wordt Nederland een tweede Spanje?* (1936), *Dichters der emancipatie* (bloemlezing samengesteld door Anton van Duinkerken, 1939). In 1957 verschenen zijn *Verzamelde gedichten* en in 1962 zijn *Verzamelde geschriften* (3 dln.).

Johannes Aloysius Antonius Engelman (Utrecht 7 juni 1900 - Amsterdam 20 maart 1972)

Journalist en kunstcriticus. Later hoogleraar kunstgeschiedenis te Maastricht. Was redacteur van De Gemeenschap van 1925 tot en met oktober 1930 en van 1934 tot en met 1941. In 1927 voerde Engelman korte tijd (juli-december) het redactiesecretariaat. Vanaf 1935 redacteur van Dietsche Warande en Belfort. Hij publiceerde tijdens het bestaan van De Gemeenschap o.m.: *Het roosvenster* (1927),

Parnassus en Empyreum (1931), *Nieuwe schilderkunst in Holland* (1933), *Tuin van Eros en andere gedichten* (1934), *Moissy Kogan* (1934), *Tympanon* (1936), *De dijk* (1937), *Het bezegeld hart* (1937), *Pyke Koch* (1941). Bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen: *Sine nomine* (1930), *Torso* (1932) en *Om de dooje dood niet of Jan Klaassen komt naar huis* (1938). In 1960 verschenen zijn *Verzamelde gedichten*.

Christiaan Jacobus Julius de Graaff (Den Bosch 13 september 1980 - Amsterdam 4 februari 1955)

Journalist. Was redacteur van De Gemeenschap van april 1930 tot en met 1931. Bij uitgeverij De Gemeenschap verscheen van hem *Alleenspraak* (1931). In 1955 verscheen de verzamelbundel *Klagend loflied*.

Marnix Gijsen (ps. van Joannes Alphonsius Albertus Goris, Antwerpen 20 oktober 1899 - Lubbeek 29 september 1984)

Historicus. Na ambachtelijke carrière in diplomatie. Was redacteur van De Gemeenschap van 1936 tot en met 1941. Redacteur van Forum gedurende 1933 tot en met 1934. Vanaf 1933 redacteur van Dietsche Warande en Belfort. Hij publiceerde tijdens het interbellum o.m.: *Karel van de Woestijne* (1920), *Lof-litanie van den H. Franciscus van Assisië* (1920), *Ontdek Amerika* (1927), *Odysseus achterna* (1930), *Jozef Cantré, houtsnijder* (1937). *De literatuur in Zuid-Nederland sedert 1830* (1940). Bij De Gemeenschap verscheen *Het huis* (1925). In 1977-1979 verscheen zijn *Verzameld werk* (6 dln.).

Albert Helman (ps. van Lodewijk Alphonsus Maria Lichtveld, Paramaribo 7 november 1903)

Musicus en journalist. Was redacteur van De Gemeenschap van november 1925 tot en met 1931. Voerde in 1928 het redactiesecretariaat. Hij publiceerde tijdens het interbellum o.m.: *De glorende dag* (1922), *De stille plantage* (1931), *De dolle dictator* (1935), *Ratten* (1936), *De sfinx van Spanje* (1937), *Het vergeten gezicht* (1939). Bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen: *Les vacances du Pantin* (muziek, 1925), *Triptiek* (muziek, 1925), *Zuid-Zuid-West* (1926), *Arcadia* (muziek, 1927), *Van pij en burnous* (samen met Albert Kuyle, 1927) *Voorjaarsmode* (1928), *Mijn aap schreit* (1928), Beatrijs van Nazareth, *Seven manieren van minne* (bewerkt door Albert Helman, 1928), *Hart zonder land* (1929), *Serenitas* (1930), *Wij en de literatuur* (1931). In 1979 verschenen zijn *Verzamelde gedichten*.

Carel Hendrik Gerhardus Maria Kuitenbrouwer (Utrecht 20 november 1900 - Utrecht 3 augustus 1974)

Journalist en onderwijzer. Was van 1925 tot en met 1933 redacteur van De Gemeenschap. Voerde in 1933 het redactiesecretariaat. Was van 1934 tot en met 1936 redacteur van De Nieuwe Gemeenschap. Hij publiceerde tijdens het interbellum o.m.: *Katholieke poëzie na 1900* (bloemlezing met Ad. Sassen, 1936), *Jong naar Jezus* (1937), Karel van den Oever, *Sinjorenlied* (bloemlezing samengesteld door Henk Kuitenbrouwer, 1939), *Lied en leven* (1940). Geen publicaties bij uitgeverij De Gemeenschap.

Albert Kuyle (ps. van Louis Maria Albertus Kuitenbrouwer, Utrecht 27 februari 1904 - Utrecht 4 maart 1958)

Journalist. Directeur van uitgeverij De Gemeenschap van 1928 tot en met oktober 1932. Was redacteur van De Gemeenschap van oktober 1930 tot en met 1933. Van 1925 tot en met juni 1927 en van 1929 tot en met september 1930 voerde hij het redactiesecretariaat. Redacteur van De Nieuwe Gemeenschap van 1934 tot en met 1936. Publiceerde tijdens het interbellum o.m.: *Seinen* (1924), *Zeiltocht* (1925), *Songs of Kalua* (1927), *Werkverschaffing* (1931), *Weerlicht* (1933), *Harten en brood* (1933), *Alarm* (1934), *Jonas* (1934), *Rond een blauw meer* (1936), *Harmonika* (1939). Bij uitgeverij De Gemeenschap verschenen: *Van pij en burnous* (samen met Albert Helman, 1927), *De bries* (1929), *Songs of Kalua* (2e dr., 1931).

Willem Arnoldus Maas (Utrecht 28 april 1897 - Utrecht 6 mei 1950)

Architect en architectuurcriticus. Was redacteur van De Gemeenschap van 1925 tot en met maart 1930. Maakte vanaf die tijd deel uit van het bestuur van Stichting De Gemeenschap. Bij uitgeverij De Gemeenschap verscheen o.m.: *Europeanisme of katholicisme* (samen met J. Schmutzer en J.J. ten Berge, 1927).

Abraham Jan Daniël van Oosten (Delft 12 november 1898 - Rotterdam 23 januari 1969)

Journalist. Was redacteur van De Gemeenschap van 1932 tot en met september 1939. Hij voerde het redactiesecretariaat van 1934 tot en met juni 1939. Publiceerde tijdens het interbellum o.m.: '*His master's voice*' (1929), *De wonderlijke weg* (1932), *Tijd der nooden* (1934), *Vreugden van den bekeerling* (1935), *Film en gemeenschap* (1936), *Rutschbaan* (1936), *Glorie des harten* (1937), *Moderne Nederlandsche religieuze lyriek* (bloemlezing met Jan H. Eekhout, 1938), *Bont ballet* (1939). Bij uitgeverij De Gemeenschap verscheen: *Het vuurwerk* (1930).

Jan Vercammen (Temsche 7 november 1906 - Brugge 5 augustus 1984)

Onderwijzer. Was redacteur van De Gemeenschap van 1936 tot en met 1941. Redacteur van De Tijdstroom van maart 1931 tot en met 1934. Publiceerde tijdens het bestaan van De Gemeenschap o.m.: *Eksode* (1929), *Reven*, (1931), *Credo* (1934), *Het tweede land* (1936), *Volubile* (1939), *Drie suite's* (1941). Geen publicaties bij uitgeverij De Gemeenschap. In 1976 verschenen zijn *Verzamelde gedichten*.

Cornelis Johannes Vos (Utrecht 14 januari 1891 - Utrecht 9 oktober 1955)

Journalist. Was redacteur van De Gemeenschap van november 1925 tot en met april 1932 en van september 1940 tot en met 1941. Voerde het redactiesecretariaat van oktober 1930 tot en met 1931. Directeur van uitgeverij De Gemeenschap vanaf november 1932. Publiceerde niet.

Secundaire literatuur

Anten, Hans, *Van realisme naar zakelijkheid. Proza-opvattingen tussen 1916 en 1923*, Utrecht 1982.
Anton van Duinkerken 50 jaar, Bijz. nr. van Roeping 29 (1953) 1.
Antoon Coolen zestig jaar, Bijz. nr. van Roeping 32 (1956-1957) 12.
Beks, Maarten, *H. Wiegersma. Enkeling in meervoud*, Venlo 1982.
Calis, Piet, *Mensen van de Koningsstam. De vriendschap tussen H. Marsman en Gerard Bruning*, in: De Gids 122 (1959) 9, p. 110-141.
Cartens, Jan H., *'Orpheus en het lam'. Jan Engelman en H. Marsman, 1925-1940*, Utrecht 1965.
Cat. *Anton van Duinkerken, 1903-1968*, Nijmegen 1983.
Cat. *Erich Wichman, 1890-1929. Tussen idealisme en rancune*, Utrecht-Assen 1983.
Cat. *Otto en Adya van Rees, Leven en werk tot 1934*, Utrecht-Den Haag 1975.
Cat. *S. van Ravesteyn*, Amsterdam-Utrecht 1977.
Demedts, André, *De tijd van De Tijdstroom*, in: Raf Seys (red.), *De andere Jan Vercammen óók 60*, Koeberg 1966, p. 27-34.
Doolaard, A. den, *Ogen op de rug. Terugkijkend naar boeken en tijdgenoten*, Amsterdam 1971.
Duinkerken, A. van, *Antoon Coolen en Henk Wiegersma*, in: *Pen en penseel*, Bijz. nr. van Critisch Bulletin (1947), p. 158-163.
Duinkerken, Anton van, *Brabantse herinneringen*, Utrecht 1964.
Duinkerken, Anton van, *Veertig jaar katholieke uitgeverij Uitgeverij Paul Brand N.V.*, Bussum 1951.
Duinkerken, Anton van, *Waarom ik zo denk,... Het katholieke leven van 1918 tot 1940*, Utrecht-Brussel 1948.
Engelman, Jan, *De katholieke jongeren, Nolens en het fascisme*, in: Raam 26 (1966), p. 26-43.
Engelman zeventig, Bijz. nr. van Raam 65 (mei 1970).
Gabriël Smit, Bijz. nr. van Roeping 35 (1959-1960) 9.
Gielen, J.J, *Léon Bloy aux Pays-Bas*, in: Revue de Littérature Comparée 19 (1939), p. 127-158.
Goedegebuure, Jaap, *Op zoek naar een bezield verband. De literaire en maatschappelijke opvattingen van H. Marsman in de context van zijn tijd*, Amsterdam 1981.
Harten, Jan van der, *Hendrik Wiegersma*, Eindhoven 1961.
Helman, Albert, *Catacomben en troglodieten. (De interne geschiedenis van De Gemeenschap)*, in: Maatstaf 26 (1978) 2, p. 1-17 en 3, p. 57-79.
Helman, Albert, *Vriend Pieter. Het levensavontuur van Pieter van der Meer de Walcheren*, Brugge-Nijmegen 1980.
Helman, Albert, *Wederkerige portretten*, Zutphen 1985.
Henrichs, Hendrik, *Nederlanders en Franco's kruistocht*, in: Maarten-Piet van den Berg et al. (red.), *'Wat dunkt U van Spanje?'. Nederlanders en de Spaanse Burgeroorlog, 1936-1939*, Amsterdam 1984, p. 27-42.
Joosten, L.H.M., *Katholieken en fascisme in Nederland, 1920-1940*, Hilversum-Antwerpen 1964.

Juffermans, Jan, *Met stille trom. Beeldende kunst en Utrecht sinds 1900*, Utrecht-Antwerpen 1976.
Kapteijns, Harrie, *De Gemeenschap. Intenties en aspecten*, Utrecht 1964.
Kelk, C.J., *Wie ik tegen kwam*, Den Haag 1981.
Knuvelder, Gerard, *Gerard Bruning in De Morgen*, in: Roeping 6 (1927-1928) 1, p. 16-29.
Knuvelder, Gerard, *Onachterhaalbre tijd*, 's-Hertogenbosch 1974.
Knuvelder, Gerard, *Pieter van der Meer de Walcheren. Leven en werk*, Utrecht-Brussel 1950.
Knuvelder, G., *Het verborgen leven van Roeping*, in: Roeping 38 (1962-1963) 12, p. 600-612.
Kroon, Theo, *Anton van Duinkerken, 1903-1968*, Zutphen 1983.
Langen, Jo (red.), *Charles Eyck*, Venlo 1977.
Lehning, Arthur, *De vriend van mijn jeugd. Herinneringen aan H. Marsman*, Den Haag-Bandung 1954.
Liber amicorum in memoriam Anton van Duinkerken, Bijz. nr. van Raam 47 (september 1968).
Liber amicorum voor Albert Kuyle bij zijn vijftigste verjaardag, Utrecht 1954.
Lodewick, F., *Pierre Kemp*, Nijmegen-Brugge 1979.
Manning, A.F., *Katholieke opinies in het interbellum met betrekking tot politiek-maatschappelijke problemen*, in: *De indentiteit van de katholieke wetenschapsman*, Baarn 1980, p. 79-92.
Molin, Rob, & Peter Morel (red.), *Pierre Kemp. Man in het zwart, heer in het groen*, Amsterdam 1980.
Luykx, P., *De Actie 'voor God', 1936-1941. Een katholieke elite in het offensief*, Nijmegen 1978.
Luykx, P., *De katholieken en het Comité van Waakzaamheid in 1936*, in: Spiegel Historiael 16 (1981) 1, p. 43-50.
Nicolas White, Claire, *Joep Nicolas. Leven en werk*, Venlo 1979.
Oldenburg Ermke, Frans van, *Van Alberdingk Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle. Overzicht van de jonge katholieke letterkunde in Nederland*, 's-Hertogenbosch 1935.
Oversteegen, J.J., *Vorm of vent. Opvattingen over de aard van het literaire werk in de Nederlandse kritiek tussen de twee wereldoorlogen*, Amsterdam 1969.
Paap, Wouter, *Literair leven in Utrecht tussen de beide wereldoorlogen*, Utrecht-Antwerpen 1970.
Pierre Kemp, Bijz. nr. van Roeping 37 (1961-1962) 8.
Pieter van der Meer de Walcheren zestig jaar, Bijz. nr. van Roeping 18 (1939-1940) 12.
Redeker, Hans, *Het surrealistisch klimaat van Utrecht*, in: Ons Erfdeel 16 (1973) 4, 47-55.
Roes, André, *Een schaduw die verschuift. Leven en werk van de jonge Anton van Duinkerken*, Baarn 1984.
Rosmalen, Jo van. *Charles Nypels, meester-drukker*, in: Optima 2 (1984) 4, p. 252-262.
Rothuizen, G. Th. *Steen of stroom? Menno ter Braak en Anton van Duinkerken over het Christendom*, Kampen 1969.
Salemink, Theo, *Krisis en konfessie, ideologie in katholiek Nederland, 1917-1933*, Zeist 1980.

Schilp, C.A., *Toneel in Utrecht in de twintiger en dertiger jaren*, Utrecht-Antwerpen 1975.
Scholten, Harry, *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, Baarn 1978.
Scholten, Harry, *'Een nieuwe jeugd ging opwaarts in zijn ster'. Reismotief en aankomstthema bij de 'jong-katholieken' in het inberbellum*, in: *Voor H.A. Gomperts*, Amsterdam 1980, p. 177-184.
Scholten, Harry, *Zwarte jagers op de heer. Over Albert Kuyle en De Nieuwe Gemeenschap*, in: Bzzlletin 85 (april 1981), 91-93.
Spoor, Ronald, *Sympathie voor een hemelvaarder*, in: Tirade 184-185 (februari-maart 1973), p. 164-190.
Tony van Verre ontmoet Albert Helman, Bussum 1980.
Valk, Hans de, *Het Nijmeegs studententijdschrift Vox Carolina over de democratie (1927-1935)*, in: Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum (1972), p. 57-88.
Vriendenboek voor Pieter van der Meer de Walcheren, Brugge-Utrecht 1970.
Waarsenburg, Hans van de, *A. den Doolaard. Gesprekken over zijn leven en werk*, Amsterdam 1982.
Wehring, Jac. van, & Toke van Helmond, *Jospeh Roth in Nederland*, Amsterdam 1979.

Register

Aafjes, Bertus 73
Achterberg, Gerrit 41
Algemeen Handelsblad 3
Ameijden, Kees van 88
Amesz, Nans 79
Andersen, H.C. 87
Andrian, Leopold von 87
Andriessen, H. 42, 45
Arnet, Man (ps. van A.J.A. Etman) 66
Arnolds, Els 48
Arnolds, Jan 48
Arnolds, Nini 48
Arp, H. 11
Asselbergs, Nel 48
Asselbergs, Willem (zie ook Anton van Duinkerken en Ch. André Leffens) 36-38, 94
Assissië, Franciscus van 94

Bakker, Bert 73
Barth, Karl 66
Begeer, Piet 81
De Beiaard 53, 87
Berg, C.C. 68
Bergamin, José 72, 73
Berge, J.J. ten 94
Berge, Willem ten 22, 26, 30, 31
Bernanos, G. 6
Sint Bernard 94
Beversluis, Martien 79
Bijnen, Lambert 38
Binnendijk, D.A.M. 30, 50, 66, 76
Bitter, Theo 80
Bles, Dop 30
Bloem, J.C. 32, 41, 48, 61, 66, 68
Bloemsma, A.H. 93
Blomsma, Mies 77, 86
Bloy, Léon 87
Boekenschouw 39
Boekraad, Leo 68, 73
De Boekzaal 10
Bogaard, P.H. 93
Boosten & Stols 18, 19
Bordewijk, F. 55, 58, 66, 67, 68
Bourbon, Louis de 6, 10, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 80, 84, 87, 88, 91, 94

Bouwen 66
Boven, P.M.H. van 81
Braak, Menno ter 7, 22, 27, 30, 43, 45, 47, 50, 80, 86, 87
Brand, Paul 42, 58
Breedveld, Walter 84
Breen, Leo van 49, 50
Breton, André 21
Brom, Eduard 69, 94
Brom, Gerard 87
Bruna, M.A. 80, 89, 92
Bruning, Gerard 2, 3, 6, 7, 10, 20, 21, 22, 41
Bruning, Henri 6, 10, 26
Brunklaus, F.A. zie F. van Oldenburg Ermke
Bruyns, Martin 57, 58
Buning, J.W.F. Werumeus 61, 71, 74
Burssens, Gaston 58, 66
Buytendijk, F.J.J. 80

Campaert, Alex (ps. van Henri Morel) 32, 35
Campert, Jan 26, 68, 73
Cantré, Jozef 3, 18, 20, 22, 25, 26, 28, 31, 32, 35, 42, 54, 55, 57, 58, 77, 78, 94
Het Centrum 8
Chaplin, Charley 37
Cingria, Charles-Albert 26
Citroen, Paul 68, 90
Close Up (ps. van A.J.P. van Domburg) 51
Coebergh, H. 48
Colijn, H. 72
Colson, Haime 58
Coolen, Antoon 2, 6, 41, 56, 58, 59, 61, 62, 64, 67, 68, 71, 75, 80, 84, 85, 87, 88, 91, 94
Coolen-de Jong, Gerda 41
Cornelissen, A.J.M. 71
Coster, Dirk 8, 51, 53, 56, 68
Criterium 7, 88
Critisch Bulletin 12
Criton (ps. van H. Cuypers) 67, 68
Cuypers, H. (zie ook Criton) 67, 69

Debrot, Cola 65
Decker, Luc de 89
Degouy, Nelly 93
Dekker, Maurits 80
Delft, A. van 38
Demedts, André 71, 76
Demedts, Gabriëlle 76
Derks, Jan 55, 62, 63, 88
Desclée De Brouwer 41
Deurne, D. van 76, 88

Deutinger, M. 80
Dickens, Charles 87
Diepenbrock, Alphons 87
Dietsche Warande en Belfort 71, 94
Does, G.W. van der 67
Doesburg, Theo van (ps. van C.E.M. Küpper) 18
Domburg, A.J.P. van (zie ook Close Up) 37, 42, 51, 68
Dongen, Kees van 68
Donker, Anthonie (ps. van N.A. Donkersloot) 12, 26, 32
Donkersloot, N.A. zie Anthonie Donker
Doolaard, A. den (ps. van C.J.G. Spoelstra) 11, 30, 35, 49, 50, 62, 65
Doorne, Koos van 55
Duinkerken, Anton van (zie ook Willem Asselbergs en Ch. André Leffens) 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 20, 25, 26, 29, 30, 33, 36-38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 80, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94
Dyck, Albert van 20

Eeden, Frederik van 55
Eekhout, Jan H. 66, 94
Eggink, Clara 68
Engelman, Jan 2, 3, 5, 6, 7, 8-10, 11, 12, 13, 15, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 71, 73, 75, 77, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 94
Erens, Emile 45, 50, 51
Erens, Frans 45
Etman, A.J.A. zie Man Arnet
Eyck, Charles 5, 19, 40, 45, 51, 55, 58, 66, 68, 69, 77, 83
Eyck, P.N. van 53

Feber, L.J.M. 91, 92, 93
Flouquet, Pierre-Louis 84, 87
Forum 56, 61, 65, 66, 71, 94
Franquinet, Robert 80
Freud, S. 43

Gerretson, F.C. 53, 54
Gestel, Leo 69, 77, 80, 82, 88
Geuns, J.J. van 45
Geyl, P. 53, 54
Gianotten, H. 51
Gide, André 21
De Gids 10, 64, 94
Gijsen, Marnix (ps. van J.A.A. Goris) 15, 16, 18, 20, 22, 32, 71, 74, 75, 79, 80, 84, 88, 91, 94
Gilliams, Maurice 76
Gogh, Vincent van 87
Goris, J.A.A. zie Marnix Gijsen
Goseling, C.M.J.F. 76

Graaff, Chris de 43, 45, 48, 50, 53, 58, 66, 94
Greeve, Borromaeus de 41
De Groene Amsterdammer 73

Haastert, H. van 41
Ham, J. van 46
Hamburger, S.H. zie Herman de Man
Hannema, F. 76
Havelaar, Just 41
Hegge, R.F. 68, 70
Helikon 10
Helman, Albert (zie ook Lou Lichtveld) 6, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 37, 40, 41, 42, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 94
Henkes, Dolf 77
Herwig, F. 87
Heugten, J. van 39, 41
Hiegentlich, Jacob 32
Hijman, Stenfert Kroese en Van der Zande 9
Hin, Jan 50, 51, 52, 54, 55
Hin, Toon 50, 54
Hitler, Adolf 80
Hoek, Luc. van 88, 90
Hoekstra, Han G. 55
Hoornik, Ed. 65, 68, 80, 81, 85
Huysser, Gerard 26

Ivens, Joris 32, 34

Jonas, Henri 3, 6, 8, 15, 32, 58
Jong, A.M. de 30, 68
Jong, Max de 80

Kailand, Alexander 80
Kat, J. 78
Kat, Otto B. de 22, 33, 41
Kelk, C.J. 30
Kemp, Mathias 32, 45, 47, 91
Kemp, Pierre 30, 32, 45, 47, 50, 58, 68, 87, 88, 90, 91
Ket, Dick 67
Klemann, A. 48
Klomp, H. zie Mien Proost
Knuvelder, Gerard 3, 6, 7, 19, 24, 29, 38, 50, 51, 54, 56, 67, 68
Koch, Pyke 68, 94
Kogan, Moïssy 10, 67, 94
Kolfschoten, H.A.M.T. 76
Kool, Halbo C. 65, 66
Kropman, G.C.J.D. 41, 42
Krull, Germaine 27, 34
Kruyder, Herman 68

Küpper, C.E.M. zie Theo van Doesburg
Kuitenbrouwer, Gerard 31
Kuitenbrouwer, Henk 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 21, 22, 25, 30, 31, 36, 39, 41, 42, 43, 48, 49, 53, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 94
Kuitenbrouwer, Herman 31
Kuitenbrouwer, Jan 52
Kuitenbrouwer, Karel 31
Kuitenbrouwer, Louis (zie ook Albert Kuyle) 2, 4, 5, 8, 10, 11-13, 15, 16, 21, 25, 30, 31, 36, 60, 61, 62, 63, 64, 94
Kuyle, Albert (zie ook Louis Kuitenbrouwer) 2, 3, 5, 6, 10, 11-13, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 94

Langendonck, Prosper van 36
Last, Jef 71, 80, 81, 88
Lateur, F. zie Stijn Streuvels
Leeuwen, Freek van 55, 66, 68
Leffens, Ch. André (zie ook W. Asselbergs en Anton van Duinkerken) 84, 91
Léger, F. 11
Leiding 53, 54
Leyendekkers, 0. 71, 76
Lichtveld, L. (zie ook Albert Helman) 15, 17, 18, 21, 22, 25, 26, 30, 32, 39, 43, 49, 51, 53, 94
Links Richten 55
Lubics-Milosz, O.W. de 87
Drukkerij Lumax 51

Maas, Willem 3, 12, 15, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 48, 68, 70, 94
Maas-Bonebakker, Tono 41
De Maasbode 55, 61, 76
Man, Herman de (ps. van S.H. Hamburger) 13, 41, 42
Marchant, H.P. 67
Maritain, Jacques 3, 6, 18, 19, 26, 80
Maronier, J. 17
Marsman, H. 3, 7, 8, 10, 11, 15, 18, 22, 25, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 40, 45, 48, 61, 68, 88, 90
Matthijs, Marcel 76
Mauriac, F. 6
Mécs, Lászlo 87
Meekel, Kees 39, 41
Meer de Walcheren, Anne-Marie van der 41
Meer de Walcheren, Christine van der 18, 41
Meer de Walcheren, Pieter van der 3, 5, 6, 8, 10, 18, 22, 26, 27, 41
Meijer, Bertus 55
Meijer, J.H. 48
Mengelberg, Leni 27, 29
Mengelberg, Riet 43
Mengelberg, Willem 22

Mercks, Justus 50
Mérode, Willem de (ps. van W.E. Keuning) 87
Mes, Jaap 80
Meuleman, Clemens 42, 48, 68, 70
Meuleman-Borghmans, Magda 70
Meyer, Wybo 9
Modigliani, A. 11
Moens, Wies 3, 20, 22, 91
Moesman, J.H. 75
Mok, Maurits 45, 55, 58, 59, 73, 76
Molkenboer, B.H. 53
Moller, H.W.E. 2, 3, 12, 13, 24, 38, 41
Morel, Henri zie Alex Campaert De Morgen 19, 26
Müller, Ludwig 66

Nazareth, Beatrijs van 94
Nelissen, H. 68, 69, 75, 80
Nerée tot Babberich, K. de 68
Nicolas, Joep 3, 26, 33, 45, 48, 55, 68, 69, 70, 72
Nicolas-Nys, Suzanne 48, 68, 70, 72
Niemöller, M. 80
De Nieuwe Eeuw 3, 6, 8, 10, 37
De Nieuwe Gemeenschap 6, 13, 60-63, 64, 66, 73, 94
Nieuwenhuis, Willem 41, 51, 67, 68
Nieuwenhuys, Constant 88, 89, 91
Nijgh & Van Ditmar 32
Nijhoff, M. 8, 41, 53, 61, 66
Nolens, W.H. 5, 43, 44, 45
Nu 27, 30, 32
Nypels, Charles 3, 6, 26,

29, 42, 45, 48, 68, 76

Odijk, Ad.J. 91
Oever, C. van den 16
Oever, Karel van den 16, 18, 22, 94
Oldenburg Ermke, F. van (ps. van F.A. Brunklaus) 67
Oorschot, Geert van 55
Oosten, A.J.D. van 45, 46, 50, 53, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 80, 83, 84, 85, 94
Oosterbaan, A.M. 51, 75
Opgang 8
Opwaartsche Wegen 50
Ostaijen, Paul van 7, 26

Paap, Wouter 66, 68
P.C. 92, 93
Perron, E. du 55, 56, 87
Persijn, Jules 30
Picasso, P. 11
Pijper, Willem 22
Plessner, H. 80
Poll, Max van 41
Pompe, W.P.J. 42, 45, 48, 56, 57, 66, 68
Proost, Mien (ps. van H. Klomp) 32, 35, 40, 41

Em. Querido's Uitg. Mij. 64, 65

Radermacher Schorer, M.R. 29, 48
Ramselaar, A. 43, 48
Ravesteyn, S. van 17, 18, 22, 23, 26, 27, 29, 31, 37, 41, 42, 48, 51, 65, 67, 68
Rees, Adya van 17, 26
Rees, Jean-Luc van 18
Rees, Otto van 5, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 27, 28, 29, 41, 55, 57, 60, 63
Reinders, Vic. 40, 41, 45, 68
Remarque, E.M. 41
Revis, M. (ps. van W. Visser) 50, 52
Ribeiro Couto, Rui 87
Rietveld, G. 18, 26, 51
Roelofsz, Charles 68, 69, 76, 90
Roeping 2, 3, 7, 8, 10, 12, 13, 24, 26, 36, 37, 38, 39, 51, 53, 54, 66, 94
Rogmans, B.A.J. zie Edgar Twello
Roland Holst, A. 41, 61, 66, 86
Roland Holst-van der Schalk, Henr. 26, 30, 35, 87
Romme, C.P.M. 76
Rossum, Piet van 22
Rossum, Theo van 22

Rossum, Wim van 41
Roth, Joseph, 71, 75, 76, 87
Rubbens, Els 54
Rubens, P.P. 88
Ruimte 20
Rutters, Herman 77

Sassen, Ad. 45, 55, 62, 94
Schagen, J.C. van 32, 34, 41, 50, 52
Schaik, St. van 68, 70
Schlichting, Th.H. 39, 42, 43, 48
Schlichting-van Wel, Nel 48
Schmutzer, J. 94
Schreiner, Gerth 71, 86, 87
Schreurs, Jacques 50, 52, 55, 66, 80
Schuitema, Paul 45, 46
Sélection 20
Selhorst, Ad. 80
Severijnen, A.G.W. 68
Simon, Lambert 49, 51, 55, 61, 67, 68, 69, 75, 76, 77, 80, 82, 83, 88
Sjollema, Joop 76
Slauerhoff, J. 7, 73
Sluijters, Jan 75
Smit, Gabriël 36, 45, 61, 62, 73, 75, 87, 93
Smulders, F.W. zie Paul Vlemminx
Sniedt, Sef 65
Soutine, Chaim 11
Het Spectrum 93
Spoelstra, C.J.G. zie A. den Doolaard
Steen, Eric van der (ps. van D. Zijlstra) 50, 52, 54, 58
Steene, Cuno van den 55
De Stem 7, 51
Sterk, Harrie 58, 88
De Stijl 18
Stols, A.A.M. 66, 69
Stolte, Jac. 55
Strawinsky, Igor 32
Streuvels, Stijn (ps. van F. Lateur) 87
Strooband, Kees 54, 55, 68

De Tijd 37, 45
De Tijdstroom 71, 76, 94
Toorop, Charley 15, 22, 74
Toorop, J.Th. 22
Trip, T. 41
Twello, E. (ps. van B.A.J. Rogmans) 80, 82, 87, 88
Utrechtsche Courant 37
Uytvanck, Valentijn van 24

De Valbijl 3
Variétés 39
Het Venster 55, 64, 94
Verbeek, prof. 68
Vercammen, Jan 66, 70, 71, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 83, 84, 88, 89, 91, 93, 94
Verhoeven, Bernard 38, 41, 65, 68
Verjans, Jos 41
Villa Lobos, H. 51
Viola, Maria 3, 4
Visser, W. zie M. Revis
Vlemminx, Paul (ps. van F.W. Smulders) 61, 76
Vos, Charles 47
Vos, Cornelis 15, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 52, 53, 60, 68, 69, 75, 78, 84, 88, 91, 93, 94
Vos, Peter 26
Vree, Paul de 73
Vries, Theun de 45, 48, 50
De Vrije Bladen 7, 10, 11, 22, 27, 30, 32, 43, 47, 50, 61, 62, 67

Walschap, Gerard 88
Welie, Antoon van 68
Wely, Jos van 87
Werk 7
Wessem, Constant van 30
Wichman, Erich 39, 40
Wiegersma, H. 3, 11, 18, 22, 26, 31, 32, 33, 48, 52, 55, 67, 69, 77, 78
Wiegersma, Nel 32
Wiegersma, Pieter 32
Wiegman, Piet 22
Wijdeveld, Gerard 6, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 68, 78
Wijnhof, J.A. 58
Sint Willibrord 87
Willink, A.C. 67, 88, 90
Witteman, Piet 42, 68
Woestijne, Karel van de 20, 94

Zadkine, Ossip 32, 55
Zijl, Hans van 32, 33
Zijlstra, D. zie Eric van der Steen